Miron Dolot

EXECUTAȚI PRIN ÎNFOMETARE

Holocaustul ascuns

Șapte milioane de oameni din „Grânarul Europei" au fost lăsați în mod deliberat să moară de foame la ordinul lui Stalin. Fapta a fost trecută sub tăcere vreme de o jumătate de secol. Acum, un supraviețuitor vorbește.

Introducere

Aceasta este una dintre puținele relatări ale martorilor oculari la Marea Foamete care a lovit mai multe regiuni ale Uniunii Sovietice în 1932-l933. Copilărind într-un sat ucrainean, autorul a trăit pe pielea lui groaza provocată de aceasta, Ucraina fiind una dintre zonele cel mai grav afectate de dezastru: se estimează că, în acel an teribil, au murit de foame între 5 și 7 milioane de ucraineni. Foametea s-a dezlănțuit și în alte părți ale URSS. în republica sovietică asiatică a Kazahstanului, jumătate din populația autohtonă a căzut victimă acestui fenomen distrugător.[1] Ucraina, alături de Caucazul de Nord (și el, crunt lovit), este însă zona cea mai fertilă a acestei întinse țări, și de aceea tragedia care a răvășit a doua națiune, ca dimensiune a populației, din Uniunea Sovietică este cu atât mai paradoxală și mai tulburătoare.

Când este provocată de factori naturali precum seceta și lipsa recoltelor, foametea este un fenomen înspăimântător. Cea din 1932-33 a fost însă deosebit de înfiorătoare deoarece a fost atât cauzată, cât și amplificată de politicile aplicate de statul sovietic sau, mai concret, de Stalin, la vremea respectivă dictatorul absolut, principalul autor și executant al planului care a provocat moartea a milioane de compatrioți, ca și suferințe enorme întregii populații rurale a URSS.

Sumbra poveste începe ceva mai înainte. Din 1921 – când s-a încheiat Războiul Civil – țăranii sovietici au fost lăsați să trăiască într-o liniște relativă, liberi să-și cultive parcelele proprii în schimbul obligației de a da b parte din producție statului la un preț fixat de acesta. Această politică a contribuit la remarcabila refacere a satelor sovietice, afectate de ravagiile produse de Revoluție și Războiul Civil. Asemenea Rusiei Imperiale înainte de 1914, Uniunea Sovietică devenise un mare exportator de cereale. Tocmai de aceea, această tolerare parțială a liberei inițiative de la țară le-a stat în gât celor mai doctrinari dintre conducătorii comuniști. Marxism-leninismul, susțineau ei, profesa că existența unei multitudini de unități agricole de mici dimensiuni (moșierii fuseseră expropriați, desigur, în timpul Revoluției) era atât ineficientă, cât și periculoasă din punct de vedere politic. Era ineficientă, din cauză că producția agricolă la scară mică era, chipurile,

neeconomică, determinând o productivitate scăzută și absorbind prea multă forță de muncă. Era periculoasă, din cauză că, spre deosebire de alte ramuri economice, statul nu avea controlul deplin asupra producătorilor; dacă nu li se plăteau prețuri adecvate, aceștia puteau să nu-și vândă produsele statului.

Încă din 1926-l927, conducătorii comuniști au început să-i stoarcă pe țărani și fermieri (care formau atunci circa 80% din populație): cei mai avuți dintre ei au trebuit să plătească impozite grele; prețurile cerealelor au fost reduse în mod arbitrar cu 20%; presiunea sporită și persecuția tot mai mare la care erau supuși producătorii cei mai eficienți au făcut ca țărănimea în ansamblu să fie mai puțin interesată să producă și să vândă cereale. Și dacă ar fi plănuit să provoace o criză alimentară, statul n-ar fi găsit un mod mai eficace de a face acest lucru. Iar în 1928, cantitățile de produse agroalimentare livrate statului chiar au scăzut drastic.

În loc să adopte soluția logică a acestei probleme, adică să crească prețurile plătite producătorilor, statul s-a lansat într-o campanie dură împotriva clasei țărănimii. Anul 1928 a marcat începutul a ceea ce un poet sovietic din perioada destalinizării a descris drept „războiul (statului) împotriva națiunii”. Cu țăranii nu aveau să se mai facă afaceri prin intermediul mecanismelor pieței. Lor nu aveau să li se mai ofere stimulente pentru a produce mai mult. Ei aveau să fie constrânși și înregimentați, astfel încât să devină nu simpli angajați, ci adevărați sclavi ai statului, așa cum strămoșii lor din Rusia Imperială dinainte de 1861 fuseseră iobagi ai boierilor.

Mecanismul folosit în vederea înfăptuirii acestei transformări avea să fie colectivizarea. Proprietățile individuale a circa 25 de milioane de gospodării țărănești urmau să fie unificate în aproximativ 250.000 de ferme colective și de stat. Pământul, vitele, uneltele agricole, în unele cazuri chiar locuințele, aveau să fie luate de la oameni și transferate, teoretic, comunității țărănești, practic, statului. Cu numele, ferma colectivă era o cooperativă agricolă, în realitate, așa cum au fost înfăptuite „reformele” între 1928 și 1930, ea semăna mult mai mult cu o colonie de deținuți, în care munca, cooperarea și chiar modul de viață al condamnaților erau impuse de sus și dirijate de persoane străine, adeseori, oameni care nu cunoșteau deloc agricultura și condițiile locale. Miron Dolot înfățișează în culori vii debandada și confuzia produsă în satul său natal de colectivizarea forțată. Imaginea prezentată de dânsul trebuie mărită de mii de ori pentru a

ne putea face o idee despre ceea ce s-a întâmplat în Uniunea Sovietică în acei ani.

Cum Partidul Comunist nu avea încredere în faptul că țăranii, nici măcar cei pe deplin credincioși regimului, le vor impune celor de-o seamă cu ei această servitute, a trimis în sate 25.000 de membri, majoritatea lor tineri comuniști, „miarii” din această carte. Așa cum se arată în lucrare, majoritatea lor erau comuniști fanatici, îndoctrinați să vadă în țăran un „mic capitalist” și un „dușman de clasă”, lipsiți total de scrupule când venea vorba să-i intimideze pe săteni pentru a-i determina să se înscrie în colectivă.

Obligat să înfrunte acest atac la adresa străvechiului său stil de viață și ceea ce el considera a fi jefuirea proprietății sale, țăranul, fie el din Rusia, din Ucraina sau din Asia Centrală, a luptat cu disperare împotriva acestei spolieri. Autoritățile au căutat să-și ușureze misiunea încercând să le dezbine pe victime și să le învrăjbească între ele. Singurii care au fost împotriva colectivizării și care, de aceea, au fost persecutați, potrivit liniei oficiale, au fost culacii, adică pătura cea mai prosperă a țărănimii. Și totuși, cei pe care propaganda oficială îi prezenta ca atare și ca exploatatori ai consătenilor lor erau, în majoritatea cazurilor, doar niște producători mai eficienți și, ca atare, niște binefăcători ai țăranilor și ai nației, nicidecum „lipitorile” și „paraziții” din discursurile insultătoare ale propagandiștilor comuniști. Cu binecuvântarea autorităților, lepădăturile de la sate au fost incitate la acte de violență împotriva culacilor, ei și familiile lor fiind scoși afară din propriile locuințe, bătuți, bărbații linșați uneori, iar bunurile furate.

în ciuda tuturor acestor tactici menite să creeze dezbinare, țărănimea s-a opus în general colectivizării. în disperarea lor, sătenii s-au dedat uneori la acte de terorism împotriva opresorilor. în contrast cu aceste incidente, autoritățile au instituit teroarea sistematică împotriva întregii clase a țărănimii. Opozanții cei mai activi au fost executați, iar familiile lor, exilate în regiunile aride din nord. în cursul unui singur an, 1929-l930, au fost reprimați astfel între 5 și 8 milioane de oameni. Alții au fost strămutați în afara regiunilor natale, obligați să asaneze mlaștini și să curețe zone erodate. Poliția secretă și chiar unități militare au fost trimise în satele indisciplinate.

Incapabili să răspundă la forță cu forța, țăranii au trecut la rezistență pasivă. Una dintre manifestările acesteia, cea mai periculoasă din punctul

de vedere al conducerii statului, a fost sacrificarea de către săteni a animalelor pe care trebuiau să le predea la colhoz. în 1928, URSS avea 32 de milioane de cai; în 1934, cifra acestora era de 15,5 milioane. Numai în ianuarie-februarie 1930, au fost omorâte 14 milioane de vite. Confruntat cu acest dezastru, statul a încetat pentru o vreme războiul. Dând dovadă de o extraordinară ipocrizie, Stalin a anunțat în martie 1930 că autoritățile locale *greșiseră* obligându-i pe săteni să se înscrie în colectivă și uitând că ordinele sale și ale partidului subliniau faptul că adeziunea lor trebuia să fie un act *voluntar.* El scria următoarele: „Cine și-ar dori asemenea abuzuri, o asemenea organizare birocratică a procesului de colectivizare, asemenea amenințări inutile la adresa țăranului?” Iar el, binevoitor, le-a permis țăranilor care voiau să se retragă din fermele colective să facă acest lucru. în ce măsură acest proces a fost unul voluntar este foarte bine ilustrat de cifrele următoare: înainte de declarația lui Stalin, dată la 1 martie, gospodăriile colectivizate reprezentau 57,6% din totalul gospodăriilor din țară. După două luni, cifra era de 23,6%. Vă puteți închipui haosul și daunele produse agriculturii în acel an teribil.

Țăranul nu obținuse însă o victorie, ci o amânare. La sfârșitul lui 1930, conducerea statului și-a reluat campania de înregimentare a populației rurale în fermele colective. De data aceasta, forța a fost combinată cu câteva concesii făcute dorinței țăranului de a avea ceva despre care să poată spune că este al lui. I s-a dat voie să păstreze așa-zisul lot de grădină - circa jumătate de hectar de gospodărie, iar uneori o singură vacă. în septembrie 1931, 60% din totalul gospodăriilor rurale erau reînscrise în colective. Răul făcut deja economiei rurale avea să contribuie însă în curând la producerea unui dezastru mai mare chiar decât cel din 1929-30.

Campania de colectivizare a fost sincronizată cu primul plan cincinal al statului sovietic, menit să industrializeze în grabă țara care până atunci avusese o economie predominant rurală. O componentă esențială a acestui plan a fost aducerea de utilaje, patente și experți din străinătate. Cum aveau să fie plătite aceste importuri? în acel moment, singura posibilitate ca Uniunea Sovietică să obțină valuta necesară procesului de industrializare era să exporte materii prime. De aici și presiunea tot mai mare exercitată asupra deja ruinatei și sărăcitei populații rurale cu scopul de a obține de la ea cerealele necesare nu numai populației urbane tot mai numeroase a Uniunii Sovietice, ci și exportului. în 1930, în condițiile în care recolta a

fost de 83,5 milioane de tone, regimul a luat de la țărani 22 de milioane și a exportat 5,5. În anul următor, țara, din motive deja invocate, a produs cu 14 milioane de tone mai puțin, însă regimul a stors de la țărănimea terorizată 22,8 milioane și a exportat 4,5. Deși nu trebuia să fii agronom ca să-ți dai seama că avea să urmeze un dezastru, regimul a continuat să mărească cotele obligatorii. în 1932, au existat încă din primăvară indicii că recolta avea să fie foarte mică în zone mari cum ar fi Ucraina, și cu toate acestea, statul a fixat cel mai ambițios plan de achiziții, de 29,5 milioane de tone. La sfârșitul anului, oamenii sufereau deja de foame – URSS a exportat 1,5 milioane de tone de cereale, o cantitate mare, care ar fi hrănit cele 7-8 milioane de oameni ce se estimează a fi pierit de foame în 1932-33.

Acesta este fundalul pe care s-au desfășurat evenimentele prezentate de Miron Dolot în cartea sa. Când, în cursul anului 1932, a devenit limpede faptul că cota de cereale stabilită de stat nu putea fi îndeplinită, Stalin, înfuriat, a ordonat ca toate rezervele disponibile să fie confiscate, indiferent de urmările pe care un asemenea act le putea avea asupra populației locale. Nu un refugiat anticomunist, ci un autor sovietic din epoca Hrușciov, când s-au putut face referiri la asemenea lucruri, a scris următoarele despre rezultatele unei vizite făcute de un locotenent al lui Stalin într-una dintre zonele afectate: „Toate cerealele, fără excepție, au fost rechiziționate pentru îndeplinirea planului, inclusiv cele puse deoparte pentru semănat, pentru hrana animalelor și chiar cele date înainte colhoznicilor ca plată pentru munca depusă.” Dintr-o altă sursă sovietică aflăm următoarele: „Multe colhozuri au avut mai greutăți cu aprovizionarea. Au fost multe cazuri în care oamenii s-au umflat din cauza foamei și au murit.” Aceste două fraze apar în mijlocul unui lung articol tehnic care, în general, descrie în termeni favorabili colectivizarea, chiar dacă, așa cum era moda în epoca Hrușciov, Stalin și acoliții lui erau criticați cu asprime pentru „greșelile” comise. Astăzi (în 1987 – *n. trad.),* desigur, odată cu reabilitarea parțială a lui Stalin, este puțin probabil ca unui autor sovietic să i se permită să fie atât de indiscret cu privire la ceea ce s-a întâmplat realmente în acei ani îngrozitori.

Oare politica lui Stalin a fost motivată de nevoia de a obține toate cerealele disponibile pentru a hrăni orașele și a da și la export, obiectiv în raport cu care salvarea vieții câtorva milioane de țărani a fost considerată neimportantă, sau a fost, așa cum sugerează autorul nostru, o încercare deliberată de a nimici naționalismul ucrainean și, astfel, de a consolida

stăpânirea *rusească* în Uniunea Sovietică? Este o ipoteză puternic susținută de alți câțiva scriitori, nu toți ucraineni. Fără îndoială că Stalin căuta deja în 1930 să facă din naționalismul *rusesc* principalul bastion psihologic al regimului sovietic și al puterii sale personale. Tot ceea ce aducea, chiar și vag, a naționalism sau a solicitare de autonomie venită din partea celorlalte naționalități din URSS era nimicit de el și acoliții săi încă dinainte de 1930. Iar în cursul marilor epurări din 1936-39, acei funcționari și intelectuali suspectați de a avea și cea mai mică simpatie față de aspirațiile naționale ale ucrainenilor au fost reprimați cu brutalitate. în cursul unei alte perioade de foamete cruntă care a lovit multe părți din URSS, inclusiv Ucraina, cea din 192l-22, statul sovietic n-a căutat să împiedice victimele să plece din regiunile afectate pentru a găsi de mâncare, ci a apelat la țările capitaliste pentru a ajuta milioanele de oameni aflați în suferință. în 1932-33, Kremlinul a căutat să împiedice răspândirea, chiar în URSS, a veștilor privind înfometarea maselor, astfel încât locuitorii din celelalte regiuni să nu știe ce se întâmpla în Ucraina și Caucazul de Nord. în loc să ceară ajutor din afară, statul a interzis în regiunile afectate importul de alimente. Detașamente ale miliției și GPU (poliția politică) i-au împiedicat pe cei înfometați să-și părăsească satele și să încerce a se salva pe ei și familiile lor. Bineînțeles că unele informații au ieșit încetul cu-ncetul la iveală, într-o poezie care avea să-l coste viața după ce a fost descoperită de autorități, poetul rus Mandelstam a scris despre Stalin: „La zece pași de noi, nimeni nu ne aude vocile. Singurul care se aude este munteanul de la Kremlin, distrugătorul vieții și ucigașul de țărani.” în Occident, au existat ecouri foarte slabe și răzlețe ale acestui dezastru provocat de om. De aceea, cu atât mai prețioasă și mai tulburătoare este această mărturie despre moartea satului ucrainean, cândva pașnic și independent.

Adam Ulam,
directorul Centrului de Studii Rusești,
Universitatea Harvard

Nota autorului

Politica de colectivizare forțată introdusă la sfârșitul lui 1929 a presupus colectivizarea tuturor fermelor și legarea fermierilor de colective tot așa cum, cu vreo 70 de ani mai înainte, iobagii erau legați de proprietățile feudale. Fermele au fost colectivizate, dar nu fără luptă. Fermierii s-au opus cu cerbicie eforturilor de colectivizare. Ei s-au agățat din răsputeri de pământurile și bunurile lor, iar lupta s-a dat pe viață și pe moarte. Neînarmați, dezorganizați și lipsiți de lideri, fermierii n-au făcut însă față forțelor guvernamentale. Au fost zdrobiți fără milă. Satele au fost distruse și depopulate. Au murit milioane de oameni. Mulți au fost trimiși în lagăre de concentrare sau exilați din satele lor în regiunile din nord uitate de Dumnezeu, iar alții au dispărut pur și simplu într-un mod misterios, fără nicio urmă. Cei care au supraviețuit și-au lăsat la o parte mândria și, în cele din urmă, s-au înscris în fermele colective pentru a se salva pe ei și familiile lor. Așa s-a încheiat bătălia: fermierii au pierdut, iar comuniștii au triumfat. în numai câțiva ani - patru cu totul! - stilul tradițional de viață al țăranilor a fost distrus.

În toată Uniunea Sovietică, în Kazahstan (Asia Centrală), în regiunea Kuban (Caucazul de Nord) și în Bazinul Donului au existat perioade cu lipsă acută de hrană, însă eu mă ocup aici exclusiv de foametea din 1932-33 din Ucraina.

Unii cred îndeobște că foametea din 1932-33 din Ucraina a fost rezultatul colectivizării. Alții cred că a fost un fenomen artificial, provocat în mod forțat pentru a-i determina pe fermieri să se unească în ferme colective. în fine, alții cred că a fost vorba despre un genocid, urmare a unui plan deliberat și premeditat, aplicat cu scopul de a distruge poporul ucrainean ca națiune.

Scopul acestei cărți nu este să analizeze cauzele foametei. O asemenea analiză trebuie lăsată în seama istoricilor și a economiștilor. Nu am însă nicio îndoială că această foamete a avut conotații politice și naționaliste, sau mai degrabă antinaționaliste. Cred că a existat o legătură directă între această foamete și politicile referitoare la naționalism, mai ales în Republica Ucraineană.

Pe lângă politica de colectivizare, Moscova a inițiat în 1929 o campanie generală îndreptată împotriva a tot ceea ce putea identifica Ucraina ca națiune distinctă, care a început cu distrugerea organizațiilor și instituțiilor științifice și culturale ucrainene și s-a încheiat cu arestarea, execuția sau trimiterea în lagăre de concentrare a tuturor celor care îndrăzneau să ridice vocea în apărarea principiului autodeterminării ucrainenilor.

Campania cea mai brutală a fost dusă însă împotriva fermierilor ucraineni. Moscova și-a dat seama că aceștia reprezentau pilonul de bază al mișcării naționale, deoarece ei au fost singurii care s-au agățat cu încăpățânare de identitatea lor națională, opunându-se atât dominației coloniale rusești, cât și regimului sovietic. Stalin însuși a scris că fermierii constituie forța conducătoare a mișcării naționale. El a subliniat că problema naționalistă era, de fapt, problema fermierilor.

Înainte de a trece mai departe, trebuie să explic doi termeni a căror înțelegere consider că este esențială pentru cititor: fermier sau țăran, curcul sau culac.

Traducerea cuvântului ucrainean *selianin* ca „țăran” nu este numai inexactă, ci și înșelătoare. Potrivit surselor bibliografice avute la îndemână, „țăran” este o persoană care muncește în agricultură, un lucrător agricol, cum era în trecut *batrac*-ul ucrainean. *Selianin*-ul ucrainean își lucra însă întotdeauna propriul pământ. Indiferent cât de mic era terenul său, el muncea pentru sine. în comparație cu *crestianin*-ul din Rusia, care, ca iobag, era proprietatea moșierului, putând fi cumpărat și vândut, *selianin*-ul din Ucraina a fost, înainte de ocupația rusească, un fermier cazac liber, care muncea pământul. Din acest motiv istoric, fermierii ucraineni au un simț al proprietății private mult mai puternic și o dorință de libertate și independență mult mai mare. De aceea, am ferma convingere că cuvântul *selianin* se traduce cel mai bine prin cuvântul fermier”, motiv pentru care-l folosesc în toată cartea în locul cuvântului țăran”, pe care-l întrebuințez doar când mă refer la diverse organizații, concepte sau citate.

Termenul „curcul” în ucraineană, sau „culac” în rusește, a fost definit în mod oficial în Uniunea Sovietică drept chiabur sau fermier bogat. Această definiție a căpătat o recunoaștere instantanee în Occident și, drept urmare, auzim adeseori spunându-se aici că „culac” înseamnă fermier bogat sau înstărit.

O asemenea traducere sau interpretare a acestui epitet este greșită si înșelătoare din cauză că persoana etichetată drept „culac” de către comuniști era adeseori săracă în comparație cu un arendaș american.

Eticheta „culac” a fost folosită pe scară largă în timpul colectivizării agriculturii, devenind un termen insultător pentru toți fermierii pe care statul voia să-i distrugă.

Cartea de față are o poveste lungă. Primele 24 de capitole au fost scrise înainte de 1953, respectiv de a douăzecea aniversare a foametei. După 30 de ani, apropiindu-mă de vârsta de 70 de ani, fiind mai înțelept și mai critic, am hotărât s-o sfârșesc și s-o pun în mâinile cititorilor. în toată această lungă perioadă, am fost captivat în permanență de aceste uriașe tragedii umane, neînțelese încă pe deplin de mulți. Acum sunt convins că am făcut o evaluare completă a evenimentelor analizate și am ajuns la o concluzie fără echivoc.

Istoria n-a consemnat o altă crimă la fel de mare ca foametea provocată unei întregi nații sau o alta înfăptuită cu atât de mult sânge rece. Am cercetat diverse perioade de foamete, încercând să găsesc în istorie un fenomen comparabil cu cel petrecut în Ucraina. Au existat multe asemenea situații, cum ar fi foametea cartofului din Irlanda, de la mijlocul secolului al XIX-lea și crizele alimentare din China și India, care au izbucnit periodic și au ucis milioane de oameni. Toate aceste calamități au avut însă cauze naturale, omenește vorbind, imposibil de prevenit la vremea respectivă. Ele au fost rezultatul distrugerii recoltelor din cauza vremii nefavorabile sau a ravagiilor făcute de insecte și paraziți. Foametea cartofului din Irlanda a avut drept cauză distrugerea recoltei de cartofi, aliment de bază pentru irlandezi, iar crizele alimentare din China Și India au fost determinate de secetă și suprapopulare.

Foametea din 1932-33 din Ucraina a avut însă cauze politice. Malcolm Muggeridge, martor ocular al acelui fenomen, spunea că „a fost creația intenționată a unei minți birocratice”. A fost vorba de fapt despre un genocid, pe care Stalin și adepții lui l-au folosit pentru a-i supune pe fermierii ucraineni.

Foametea din 1932-33 din Uniunea Sovietică a fost un eveniment ignorat, neglijat, greșit interpretat și distorsionat în întregime. Deși, în prezent, chiar demnitarii sovietici discută cu detașare despre el, există aici, în Statele Unite ale Americii, unii „experți” în problematica Uniunii

Sovietice („sovietologi”) care aderă cu încăpățânare la teoria formulată inițial de sovietici conform căreia aceasta n-ar fi existat. Acest lucru explică probabil de ce nu s-a realizat niciodată în SUA un studiu cuprinzător cu privire la foametea respectivă. Americanilor le-a fost greu să accepte o poveste atât de inumană.

În cartea de față, am descris ceea s-a întâmplat în satul meu în toți acei patru ani, între 1929 și 1933. Ea este o reconstituire a ceea ce am văzut și am trăit eu însumi. Tot ceea ce am consemnat în ea s-a întâmplat realmente; sunt prezentate numai fapte autentice. Deși conversațiile și discursurile nu sunt reproduse cuvânt cu cuvânt, ele redau cu acuratețe ceea ce s-a spus în acele momente. în acest caz, m-am bazat pe amintirile rămase.

Unii dintre cititorii mei se vor întreba cum de am putut să reconstitui atâtea evenimente, cu atâtea amănunte, după atâția ani. Nu este de fapt niciun mister. întâi de toate, nu poți uita trauma și tragedia care ți-au afectat viața, oricât de mult ai încerca. în al doilea rând, nu poți uita amănuntele luptei pentru supraviețuire. în această perioadă, tot poporul din Ucraina a trăit de la o campanie la alta, de la un discurs al conducătorului la altul, de la o rezoluție a partidului la alta, de la un decret guvernamental la altul, în sfârșit, de la o adunare sătească sau industrială la alta. Nu pot uita aceste lucruri. Amănuntele și datele la care au avut loc evenimentele descrise în carte au fost verificate cu ajutorul periodicelor sovietice apărute în acea vreme, care pot fi găsite în principalele biblioteci americane. Această carte înfățișează cu acuratețe evenimente petrecute în satul meu în timpul colectivizării.

Cititorilor mei trebuie să le mai semnalez un amănunt: Miron Dolot este pseudonimul meu, sub care am publicat, în SUA, Germania și Elveția, articole și broșuri despre foamete.

Capitolul 1

Am crescut într-un sat ucrainean obișnuit din regiunea Cerkasî, situat la câteva sute de kilometri sud de Kiev, capitala Ucrainei. Satul meu se afla pe malul nordic al râului Tiasmin, unul dintre mulții afluenți ai râului Nipru, și era frumos. în sud, dincolo de râu, se înălțau dealuri verzi, iar spre nord, se întindeau câmpuri cu pământ negru, fertil. Câmpurile erau împărțite în fâșii. în fiecare primăvară și vară, aceste fâșii dispăreau sub kilometri întregi de grâne. Valuri de grâne bogate, verzi primăvara și aurii vara, se unduiau încet în briza verii. După recoltă, câmpurile își descopereau din nou fața neagră, ca și cum și-ar fi jelit frumusețea pierdută. Aproape de sfârșitul anului, o nouă culoare – albul iernii – se contopea cu orizontul câmpiilor în albastrul cenușiu al cerului înghețat.

Era un sat mare, cu vreo opt sute de gospodării și o populație de aproape patru mii de oameni. în centru se aflau clădirile de interes obștesc - biserica, școala, prăvălia, clădirea autorităților locale, poșta și casa în care locuia și lucra medicul. Piața din centru servea ca teren de joacă, loc de întâlnire și târg.

La fel ca în toate satele ucrainene, casele fermierilor erau grupate la un loc. Străzile nepietruite n-aveau nume, dar fiecare casă era numerotată. Prin sat trecea un drum, și acesta nepietruit, care făcea legătura dintre noi și lumea exterioară.

Casele noastre erau simple ca plan și mod de construcție. Aveau o structură de rezistență rudimentară, din bârne, fiind lipite cu lut și acoperite cu paie. Un acoperiș de tablă era considerat un semn de prosperitate; îmi amintesc că, la mine-n sat, puține case aveau un asemenea acoperiș. Majoritatea caselor aveau o singură odaie, care răspundea tuturor necesităților, servind inclusiv ca loc de dormit și de pregătire a hranei. Podelele din lemn erau și ele rare; asemenea pereților, podeaua era din lut. însă oricât de simplu erau construite și oricât de primitive erau condițiile noastre de trai, casele erau curate și bine aranjate.

Fiecare locuință avea un teren pe care se cultivau flori și câțiva pomi fructiferi, iar găinile, gâștele și rațele erau ținute în spatele casei. Grajdul

adăpostea un cal, una-două vaci și câțiva porci. Pe prispă sau la poartă stătea de regulă lungit un câine.

În satul nostru sărac și suprapopulat, numai câțiva fermieri dețineau mai mult de 25 de hectare de pământ. Deși nevoiași, sătenii nu erau nici oropsiți, nici disperați. Primăvara și vara, după o zi grea de muncă, tinerii se adunau prin vecini, la întretăierea ulițelor, și dansau, cântau și se jucau până târziu în noapte. Membrii familiei mergeau în vizită la rude și la prieteni sau se veseleau jucând, dansând, petrecând ori făcând altceva distractiv, totul fiind însoțit de mâncare și băutură din belșug. Deși n-aveau voie, sătenii reușeau de regulă să-și prepare propriul rachiu.

Sătenii noștri formau o obște foarte unită. Vecinii obișnuiau să se ajute între ei la muncă sau la mare nevoie, iar după lucru petreceau împreună. Un acordeonist și un lăutar, tocmiți special pentru așa ceva, cântau muzică de dans, iar mâncarea și băutura erau nelipsite. O asemenea petrecere dura adesea până-n zori.

Eram pe deplin liberi în mișcările noastre. Făceam plimbări de plăcere și ne deplasam nestingherit în căutare de lucru. Mergeam la oraș și în târgurile învecinate ca să participăm la nunți, bâlciuri și înmormântări. Nimeni nu ne cerea vreun act și nu ne întreba unde ne ducem. Eram niște oameni liberi.

Ospitalitatea era o chestiune de onoare. Oricine se întâmpla să ne viziteze era bine-venit în casele noastre. Deși era posibil ca mâncarea să nu ne ajungă nici măcar nouă, le ofeream întotdeauna musafirilor tot ce aveam mai bun.

Chiar dacă aveam mereu nevoie de diverse lucruri esențiale pentru traiul de zi cu zi, nu știam absolut deloc ce înseamnă frica. Ziua, nu ne încuiam niciodată casele. Bătrâni și tineri puteau să vină și să plece nestingheriți, fără să se teamă că vor păți ceva rău.

Venirea iernii era întâmpinată cu bucurie de toți, iar mie mi se părea că, cu cât iarna era mai aspră, cu atât oamenii erau mai încântați, mai ales noi, cei tineri. Patinam, schiam și ne dădeam cu sania la nesfârșit. Gerul năprasnic, zăpada mare și viscolele făceau ca iarna să fie o perioadă de răgaz pentru fermieri, asta dacă recolta fusese bună. în zilele scurte și nopțile lungi de iarnă, ne petreceam cea mai mare parte a timpului în casă. Nimeni nu se plângea de frig, căci lemn de foc era din plin. După ce îngrijeam de animale și făceam celelalte treburi de fiecare zi, rămâneam în

casele noastre, citind, scriind, spunând povești, jucându-ne, cântând și dansând.

În 1929, am început să auzim zvonuri că Partidul Comunist și statul sovietic au decretat colectivizarea tuturor fermierilor. Colective sub formă de TSOZ (sau SOZ), *artil,* comună sau *radhosp (sovhoz,* în rusă) existau, de fapt, de multă vreme. în realitate, cu excepția radhospului și a comunei, aceste colective sau cooperative agricole, cum li se spunea, nu erau invenții ale comuniștilor, ci existau dinainte de Revoluție, fiind create în urma cooperării liber consimțite a fermierilor. Asigurarea desfacerii, creditele acordate de stat și ajutorul reciproc în ustensile agricole și semințe erau principalele stimulente care determinau formarea lor. în Ucraina, se cunoșteau două feluri de cooperative agricole: TSOZ și artil. TSOZ însemna „asociație pentru cultivarea în comun a pământului". Erau colectivizate numai munca și pământul, sau o parte a acestora, precum și uneltele agricole grele. Animalele, locuințele și chiar o parte a pământului puteau fi păstrate și folosite de fiecare individ în parte. Era vorba despre o asociație destul de slab organizată, care se putea dizolva cu ușurință.

Artil (sau artel, în rusă) însemna „echipă" sau grup de oameni care aparțin aceleiași categorii profesionale, organizați într-o cooperativă de producție. Artilurile agricole erau asociații de fermieri care foloseau în comun tot pământul pe care-l aveau și alte mijloace de producție, precum și forța de muncă și animalele de povară. Pentru activitatea prestată, ei erau plătiți în natură și bani, potrivit volumului de muncă depus. Membrii unui artil își puteau păstra locuința principală, o vacă, precum și oi, capre, porci și păsări de curte. în timpul colectivizării totale din Uniunea Sovietică, artilul a fost acceptat ca formă de bază a ceea ce este cunoscut în prezent sub denumirea de „fermă colectivă".

Comunele agricole care, potrivit concepției comuniste, trebuiau să constituie cea mai înaltă formă de organizare a vieții și activității din mediul rural au fost înființate în perioada comunismului de război (respectiv a Războiului Civil din 1918-l921). De regulă, ele erau create pe proprietățile foștilor moșieri locali. Comunele agricole se bazau nu doar pe munca colectivă în agricultură, ci și pe traiul în comun, în case comune, cu bucătării comune, creșe comune și așa mai departe. Membrii acestor comune erau deposedați de bunurile proprii, cu excepția lucrurilor personale. Deși primeau un ajutor substanțial de la partid și de la

conducerea comunistă, ele s-au dovedit a fi un eșec și, prin urmare, fie s-au dizolvat, fie, în majoritatea cazurilor, s-au transformat în ferme de stat.

„Radhosp” este echivalentul ucrainean al termenului „sovhoz”, prescurtare care desemna ferma sovietică. în realitate, era o întreprindere agricolă administrată de stat, care avea angajați agricoli, plătiți cu salariu. Cei care munceau în asemenea ferme nu erau nicidecum fermieri în sensul deplin al cuvântului; ei nu aveau niciun cuvânt de spus în ceea ce privea împărțirea profitului și nici gestiunea activității.

Toate aceste colective erau organizate pe bază de voluntariat, motiv pentru care nu păreau a fi o amenințare pentru agricultorii independenți. Mai mult, fermierii văzuseră de multe ori cum aceste ferme colective se prăbușiseră și, de aceea, au luat în râs zvonurile cu privire la colectivizare. De ce ar fi vrut conducerea unui stat să-și repete greșelile? Au râs însă prea devreme.

La un moment dat, spre sfârșitul lui decembrie 1929, când zvonurile privind colectivizarea forțată începeau să se transforme în realitate, au venit în satul nostru niște străini. Curând, am aflat că erau reprezentanți oficiali ai Partidului Comunist și ai statului sovietic. Fuseseră trimiși în sat să organizeze o fermă colectivă.

Șeful grupului format din vreo 10 bărbați era cunoscut sub denumirea de „miar”. Colaboratorii lui erau numiți propagandiști. Asemenea titluri ne sunau foarte ciudat, dar nu ne-a trebuit mult ca să le înțelegem semnificația.

Ca să realizeze colectivizarea forțată, Comitetul Central al Partidului Comunist mobilizase 25.000 dintre cei mai activi și mai credincioși membri ai săi din întreaga țară. De aceea, membrii acestui grup de elită al comuniștilor au devenit cunoscuți sub denumirea de „cei 25.000”. Noi le-am spus simplu „miari”. După o scurtă perioadă de instruire în metodele de colectivizare, acești „miari” au fost trimiși în diverse localități. Ca să-și îndeplinească mai ușor misiunea, li s-au dat practic puteri nelimitate. Ei raportau direct Comitetului Central al Partidului Comunist din Ucraina.

Fiecare „miar” era însoțit de câțiva propagandiști. Aceștia erau aleși dintre comuniștii sau membrii Comsomolului, Uniunea Comunistă a Tinerilor, din fiecare regiune (raion).

„Miarul” și propagandiștii lui erau persoane care trăiseră dintotdeauna la oraș – profesori, învățători, muncitori. Când au apărut în satul nostru, unii dintre acești străini au încercat să intre în legătură cu oamenii, făcând

cunoștință cu cei întâlniți pe drum. Alții s-au plimbat pur și simplu prin sat, uitându-se plini de curiozitate la toți și la toate, de parcă n-ar mai fi văzut sate și țărani până atunci.

Înfățișarea lor ne-a amuzat. Fețele palide și hainele lor nu se potriveau deloc cu condițiile de la țară. Pășind cu atenție ca să nu ia zăpadă pe pantofii lustruiți, erau o prezență stranie printre noi.

Deși s-au arătat curioși și entuziasmați de noul lor mediu, ei nu și-au putut ascunde ignoranța în ceea ce privea obiceiurile de la țară. Sătenii râdeau de comportamentul lor de orășeni, iar în câteva zile, străinii au devenit subiectul multor povești amuzante.

Pe „miarul" nostru îl chema Zeitlin – mai precis, tovarășul Zeitlin. Era singurul nume pe care i-l știam, cu toate că a stat la noi în sat vreme de câteva luni. Tovarășul Zeitlin a fost pentru noi mai mult întruchiparea regimului pe care-l reprezenta decât o persoană. Am aflat totuși că venise de la Kiev și că devenise membru al Partidului Comunist încă dinainte de Revoluție. Deși niciunul dintre noi nu știa cu ce se ocupase în trecut, era evident faptul că știa puține lucruri despre viața la țară. De asemenea, nimeni n-a putut să-și dea seama de ce naționalitate era. Știa ceva ucraineană, dar cu siguranță că aceasta nu era limba lui maternă.

Tovarășul Zeitlin era cam scund de statură, cu un cap uriaș așezat pe niște umeri înguști. Nu l-am văzut niciodată zâmbind; părea întotdeauna preocupat de ceva. Vorbea rareori, iar când o făcea, se referea numai la chestiuni oficiale, apelând la lozinci și fraze banale. Doar din când în când se adresa vreunui sătean, și atunci într-o manieră lipsită de respect.

Toți reprezentanții partidului și statului care au venit la noi în sat purtau arme, de obicei nu la vedere. Dar tovarășul Zeitlin nu era, probabil, sigur de popularitatea de care se bucura în satul nostru, pentru că arăta întotdeauna că are asupra sa un revolver. El și-a exercitat neîntârziat autoritatea. în ziua în care a sosit, a început să meargă din casă-n casă. Din aceste vizite s-au născut multe povești. Una dintre anecdotele care circulau pe seama lui Zeitlin era deosebit de cunoscută: se spune că, pe când se afla în grajdul unui fermier, o iapă s-a întâmplat să-i dea cu coada peste față, mânjindu-l cu bălegar.

- Ho, vaca naibii! bodogăni el înfuriat și dădu cu piciorul în copita iepei. Iapa îi răspunse pe măsură, iar fermierul trebui să-l ajute pe agitatul tovarăș Zeitlin să se ridice în picioare.

Lovitura iepei nu l-a împiedicat să-şi facă inspecţia. în ocolul vitelor, a făcut aceeaşi greşeală, dar pe dos. Poate pentru a-l convinge pe fermier că nu-i este totuşi frică de animale, s-a apropiat de un viţel.

- Ce mânz frumos! exclamă el.

Fermierul era un om politicos şi n-a îndrăznit să-l corecteze pe vizitator după prima greşeală, însă după a doua, a spus încetişor:

- Ăsta nu-i mânz, ci viţel; odrasla vacii. Mânzul este odrasla iepei.
- Mânz sau viţel, nu contează, replică tovarăşul Zeitlin. Revoluţia proletară mondială nu va avea de suferit din pricina asta.

Ultima frază era preferata lui, deşi, la vremea respectivă, noi, sătenii, nu-i înţelegeam sensul. Eram însă amuzaţi de faptul că un reprezentant al partidului şi statului nu ştia să deosebească vacile de cai şi puii unora de puii celorlalţi.

Tovarăşul Zeitlin ştia însă ce trebuia să facă. Ştia şi ce-i spusese partidul referitor la felul în care trebuia să procedeze. în vreme ce sătenii se distrau şi se amuzau cu poveşti despre ignoranţa tovarăşului Zeitlin, centrul satului era foarte animat. Mesagerii îi chemau pe anumiţi săteni în centru, inspirându-ne atât curiozitate, cât şi teamă. Alţi străini, majoritatea lor ofiţeri de rang înalt din armată, îşi făceau aproape zilnic apariţia în satul nostru. Adeseori, îl vedeam pe „miar” inspectând casele împreună cu autorităţile satului şi cu străini.

Într-o zi, a sosit o echipă de telefonişti care a instalat repede o linie telefonică între satul nostru şi centrul raional. Doar câţiva săteni ştiau ce era acela telefon, dar nici măcar ei nu şi-ar fi putut închipui de ce fusese adus telefonul în sat la noi. Oficialităţile n-au uitat să-l prezinte ca pe un simbol al marelui progres pe care satul îl făcea sub regimul comunist.

Capitolul 2

Nu a trebuit să așteptăm mult ca strategia tovarășului Zeitlin să se dezvăluie de la sine. Primul incident s-a produs foarte devreme, într-o dimineață rece de ianuarie a anului 1930, când oamenii din satul nostru încă dormeau. Au fost arestați 15 săteni. Unii au spus că, la miezul nopții, veniseră în sat cekiștii[2], care, ajutați de oficialitățile satului, îi băgaseră într-o dubă pe cei arestați și dispăruseră înainte ca sătenii să se trezească.

Printre cei arestați s-au aflat oamenii cei mai de seamă ai satului: un învățător, care lucra la noi în sat dinaintea Revoluției, funcționarul sovietului (consiliului) sătesc, un om influent și cunoscut, care dădea sfaturi în chestiuni juridice, și un proprietar de prăvălie. Restul erau fermieri obișnuiți, cu o bună reputație. Nimeni dintre noi n-a știut de ce au fost arestați și unde au fost duși.

Acest lucru ne-a înfricoșat. Conducătorii noștri fuseseră luați într-o singură noapte. Fermierii, cei mai mulți dintre ei, analfabeți și ignoranți, au fost lăsați astfel fără apărare.

Aproape imediat, familiile fermierilor arestați au fost scoase din casele lor. Am văzut ce i s-a întâmplat uneia dintre aceste familii. Nu locuiam departe de unul dintre arestați, Timiș Zaporojeț, căruia noi, copiii» îi spuneam unchiul Timiș. La un moment dat, în jurul prânzului, a sosit acasă la el un grup de oficialități ale satului. Cel care conducea grupul, înfruntând-o pe nevasta unchiului Timiș, a anunțat-o că, din moment ce soțul îi fusese arestat ca „dușman al poporului”, toate bunurile acestuia aveau să fie confiscate imediat și declarate proprietate a statului. Femeia, năucită și supărată, a încercat să discute cu oficialitățile, întrebându-le ce trădare săvârșise bărbatul ei împotriva poporului de a trebuit să fie declarat dușmanul acestuia. Oficialitățile n-aveau însă chef să stea la discuție despre așa ceva. I-au repetat ordinul de a părăsi casa. Femeii i s-a mai spus că poate să ia din casă numai lucrurile ei și ale copiilor, cum ar fi hainele. Restul trebuia să rămână.

În acel moment, ea și-a dat seama că oficialitățile nu glumesc. Cu lacrimi în ochi, le-a implorat s-o lase să stea în casă măcar până a doua zi, ca să-și poată strânge lucrurile. în zadar, însă. Ordinul a fost repetat încă o

dată; atunci, ea a leșinat și s-a prăbușit la pământ. Copiii au început să plângă. Șeful grupului a ordonat ca femeia să fie ridicată și dusă la sania care aștepta în fața casei. în clipa aceea, ea și-a venit în fire, spunându-le oficialităților, printre suspine, că nu avea unde să se ducă. Stătuse în casa aceea de ani de zile. Ea o construise, împreună cu bărbatul ei și cu copiii.

Lacrimile și rugămințile n-au fost de niciun ajutor. Oficialitățile i-au spus doar să se grăbească. Șeful grupului a luat-o pe după umeri. Atunci, țipând, ea a fugit de lângă el. Acesta a ordonat să fie scoasă din casă. Când au înșfăcat-o, ea a început să se zbată și să-și smulgă părul din cap. în cele din urmă, au tras-o afară din casă și au aruncat-o pe sanie. în timp ce era ținută de doi bărbați, au fost aduși copiii. Câteva lucruri ale acestora au fost aruncate pe sanie, după care aceasta s-a pus în mișcare. Ținuți în continuare de cei doi bărbați, nevasta și copiii unchiului Timiș, văitându-se și strigând, au dispărut în negura iernii.

Mai târziu, am aflat că au fost duși la gară și îmbulziți într-un tren special de marfă care se îndrepta spre nord. Aceeași soartă le aștepta pe familiile tuturor celor arestați. De atunci, n-am mai auzit de ele.

La câteva zile după arestarea celor 15 săteni și evacuarea familiilor acestora, am fost chemați de un mesager la o întâlnire, care a avut loc în fosta casă a aceluiași Timiș Zaporojeț. Interiorul acesteia fusese deja complet schimbat. Pereții dinăuntru fuseseră dărâmați, iar ceea ce fusese o casă cu trei camere devenise un fel de sală, mobilată cu bănci rudimentare. Atunci am înțeles noi că Timiș fusese victima propriei case. Oficialitățile îl arestaseră pentru că aveau nevoie de o clădire mare.

La această întâlnire, ni s-a spus că, în sat, avea să fie instituită o nouă administrație. La început, acest lucru nu ne-a creat suspiciuni. Satul nostru avea să fie pur și simplu împărțit în unități și subunități numite „sute“, „zeci“ și „grupe de cinci”.

Eu eram mic pe atunci și, desigur, nu mi-am făcut griji în privința urmărilor unei asemenea împărțiri. Mai târziu însă, mi-am dat seama în ce capcană inevitabilă ne arunca acest nou sistem administrativ de genul „frânge-ți singur gâtul”[3]. Datorită acestor diviziuni și subdiviziuni, „miarul”, împreună cu grupul său de funcționari ai partidului, a putut să instituie un control arbitrar asupra sătenilor. Mai mult, el a reușit să

depisteze și să distrugă orice opoziție față de politica partidului și, astfel, să colectivizeze cu repeziciune întregul sat.

Satul nostru avea circa 800 de gospodării și 4.000 de locuitori. A fost împărțit în 8 „sute”, 80 de „zeci” și 160 de „grupe de cinci”, în total 248 de unități. Cum fiecărei unități i-a fost atribuit, de sovietul (consiliul) sătesc, o persoană care să răspundă de ea, în satul nostru erau 248 de funcționari sau oficialități. în plus, fiecărei „sute” i-a fost atribuit un propagandist special[4], iar fiecărei „zeci” și fiecărei „grupe ***ic*** cinci”, câte un agitator[5]. Aceasta a dublat numărul funcționarilor, care a ajuns la 496. în plus, pentru fiecare „sută” a fost numită o așa-zisă comisie de procurare a pâinii”.

Asemenea comisii au fost înființate în toate satele din Ucraina. La început, a existat o singură comisie pentru un sat întreg. La începutul colectivizării, o asemenea comisie a fost repartizată fiecărei subunități sătești, de pildă, fiecărei „sute”. Controlate de Partidul Comunist, aceste comisii și brigăzi au fost organizate cu singurul scop de a asigura colectarea cotelor de cereale. Mai târziu, când au fost anunțate colectivizarea totală și politica de „lichidare a curculilor[6] ca clasă socială”, comisiile respective au devenit factorul principalul în procesul de organizare a fermelor colective și de expropriere a curculilor. De fapt, ele au devenit cârmuitorii arbitrari ai satelor.

Această nouă comisie de procurare a pâinii avea cel puțin 10 membri, numărul funcționarilor subdivizionari sătești sporind astfel cu 80, la 576. în sfârșit, mai erau trei *vâkonavți* permanenți, adjuncți de miliție numiți pe plan local, pentru fiecare „sută”, în total 24. Acești *vâkonavți* permanenți erau oficialități importante, pentru că ei îndeplineau de fapt rolul miliției locale, al poliției sovietice. Puteau face arestări fără nicio formalitate legală. Aceasta a făcut ca numărul funcționarilor subdivizionari să ajungă la 600, respectiv 75 de funcționari pentru fiecare „sută”. Astfel, fiecare unitate de 100 de gospodării era controlată de 75 de persoane. Acest număr putea fi și mai mare dacă erau luați în calcul cei 35 de membri ai sovietului sătesc și cei 17 funcționari ai colhospului[7]. De fapt, întregul sat avea 652 de funcționari activi. Cu alte cuvinte, la fiecare șase săteni revenea un funcționar.

Majoritatea celor numiți în aceste funcții au fost aleși dintre fermierii obișnuiți, și, ca atare, ei s-au trezit într-o situație precară. Cu toate că nu

urau nimic mai mult ca agricultura cooperatistă, aceştia au devenit instrumentul înfăptuirii ei. Primind misiuni asemenea soldaţilor, ei nu puteau decât să facă ceea ce li se ordona. Persoanele care aveau o funcţie în aceste organizaţii sau instituţii erau tratate ca oficialităţi, indiferent dacă erau sau nu erau angajaţi ai statului. Titulatura de „oficialitate" avea o mare importanţă, căci dădea puteri aproape nelimitate celui care o poseda. De fapt, reprezentantul unui organ sau al unei organizaţii administrative avea drepturi nelimitate de a comanda şi de a pretinde. Astfel, orice aducea cât de puţin cu o oficialitate inspira teamă săteanului obişnuit, pe când obţinerea unei funcţii oficiale îi oferea aceleiaşi persoane un avantaj extraordinar.

Un fermier de rând devenea oficialitate de îndată ce era numit într-o comisie, într-un comitet sau în vreo brigadă ori vreun grup creat cu un scop oficial.

Potrivit concepţiei comuniste, era o onoare să fii oficialitate sovietică. Refuzul acesteia însemna infidelitate faţă de regimul sovietic – ceea ce era o ofensă inacceptabilă. Oricine nu accepta o numire oficială sau se opunea activităţii unei oficialităţi putea fi aspru pedepsit ca duşman al poporului. Această politică era aplicată într-un mod atât de rigid, încât puţini au îndrăznit să refuze o numire sau să-şi manifeste opoziţia.

Pentru a le putea cere protejaţilor săi să se achite de anumite obligaţii faţă de stat, o oficialitate trebuia să se dea exemplu pe sine şi să le îndeplinească ea însăşi. Dacă nu făcea acest lucru, era acuzată de nesupunere faţă de partid şi de stat. Cum misiunea acestor oficialităţi era să realizeze colectivizarea şi să strângă produsele agricole, ele trebuiau, deci, să se înscrie singure în colective şi să-şi predea cotele.

Înainte, în sat exista o singură autoritate, sovietul sătesc, ales de adunarea generală a sătenilor, care stabilea componenţa comitetului executiv, format din preşedinte şi un secretar. La vremea respectivă, organizaţiile politice, precum Partidul Comunist şi Comsomolul, nu jucau încă un rol important în administraţia satului, căci apartenenţa la aceste organizaţii era o raritate în satul nostru.

Acest gen de autogestiune a fost însă abolit odată cu începutul colectivizării totale. Atât adunarea generală a sătenilor, cât şi sovietul sătesc şi-au pierdut puterea în faţa Partidului Comunist, care atrăgea repede tot mai mulţi membri din rândul sătenilor. înlocuind sovietul sătesc în toate funcţiile care presupuneau iniţiativă, organizaţia Partidului Comunist a

devenit stăpâna satului, impunându-și voința în fața adunării generale a sătenilor. Drept urmare, adunarea generală n-a rămas decât o marionetă a Partidului Comunist. La fel s-a întâmplat și cu sovietul sătesc. Numai membrii partidului sau Comsomolului ori persoanele a căror fidelitate față de partid și conducerea statului era neîndoielnică puteau fi alese sau numite în funcțiile executive din cadrul acestuia.

Cam în momentul sosirii „miarului”, au fost înființate în satul nostru două instituții: Secția Specială și Inspecția Muncitorilor și Țăranilor. Amândouă ne-au terorizat existența.

Secția Specială era o filială a GPU[8], poliția politică secretă. în mod oficial, Secția Specială era reprezentată de un singur om care ocupa un birou în clădirea sovietului sătesc și purta întotdeauna uniforma completă a GPU. Activitatea de recrutare care avea loc în biroul acestuia și identitatea agenților secreți au rămas un mister. Se crede însă că în fiecare „sută” era plasat un agent care informa GPU despre ce făcea fiecare sătean din acea „sută”.

Inspecția Muncitorilor și Țăranilor era filiala locală a comisariatului[9] cu același nume. Astăzi, acesta este cunoscut sub numele de Comisia Controlului de Stat. El se ocupa cu verificarea activităților desfășurate de instituțiile statului, precum și a fidelității și eficienței oficialităților. După decretarea colectivizării totale, partidul și conducerea statului au încredințat comisariatului misiunea de a controla îndeplinirea acestei politici.

Inspecția Muncitorilor și Țăranilor era și ea reprezentată în satul nostru de un singur om. Era un străin, desigur. Pentru a-l ajuta, a fost numită o comisie alcătuită din cinci localnici. Și el avea propriii agenți secreți care spionau oficialitățile locale. Când găsea „discrepanțe”, își asuma rolul de arbitru și judecător. Hotărârile lui erau definitive.

Pentru a pune în aplicare politica de colectivizare, partidul și conducerea de stat și-au mobilizat toate forțele centrale și locale, și anume întregul aparat propagandistic al partidului, forțele armate, poliția secretă și civilă, de fapt toate instituțiile și organizațiile. Organizații politice precum Comsomolul, Pionierii și Comnezam au fost cele mai active și mai eficace forțe folosite de comuniștii locali.

„Comsomol” este acronimul pentru Uniunea Comunistă a Tinerilor, înființată în 1918. Tineri cu vârsta cuprinsă între 14 și 26 de ani puteau fi

membri ai acestei organizații, care era considerată a fi viitorul Partidului Comunist, ocupând astfel locul al doilea în ierarhia politică sovietică, îndrumați de comuniști, acești tineri s-au dovedit a fi foarte energici și eficace în satul nostru. Responsabilitățile și funcțiile lor nu erau întrecute decât de cele ale comuniștilor înșiși. Liderul organizației Comsomol era un aspirant la calitatea de membru de partid trimis în sat de centrul raional.

Pionierii erau o organizație politică destinată școlarilor cu vârsta cuprinsă între 8 și 14 ani. Membrii acestei organizații a copiilor erau mesageri și agenți în același timp. Binecunoscutul caz al lui Pavlik Morozov servește drept exemplu cu privire la felul în care erau folosiți copiii de către Partidul Comunist și conducerea statului. Fiu al unui fermier sărac, Pavlik trăia într-un sat situat undeva, dincolo de Urali, în Siberia. Acest școlar de 14 ani a devenit, peste noapte, cea mai elogiată persoană din Uniunea Sovietică, datorită faptului că și-a denunțat tatăl și pe câțiva dintre vecinii săi care au ascuns de stat produse agricole. Acuzații și tatăl lui au fost arestați, dispărând fără urmă. Pavlik a fost ucis de sătenii furioși, printre care s-a aflat și unchiul său. Toată mașinăria propagandistică sovietică îl elogia. A devenit erou național; numele lui a fost dat multor sate, organizații, străzi și unități militare, iar povestea lui a figurat la loc de frunte în enciclopedii și dicționare.

Astfel, partidul îi încuraja pe copii, mai ales pe cei din organizația de pionieri, să-și spioneze părinții și să-i denunțe, ca, de altfel, pe oricine sfida partidul. Un asemenea denunț era considerat o faptă de eroism, cea mai înaltă expresie a patriotismului sovietic.

„Comnezam” este acronimul pentru organizația ucraineană numită *Komitet nezamojnâh selian* (Comitetul Țăranilor Săraci). Asemenea comitete au fost înființate pentru prima oară în Rusia în vara lui 1918 de către organizațiile locale ale partidului, fiind formate din lucrători agricoli și fermieri săraci, și fiind astfel cunoscute după acronimul rusesc „Combedî”. în Ucraina însă, aceste comitete au apărut în mai 1920, când comuniștii au invadat țara pentru a treia oară. în vreme ce, în Rusia, Combedî au fost repede dizolvate (în noiembrie 1918, prin hotărârea celui de-al Patrulea Congres Panrus al Sovietelor, desfășurat între 6 și 9 noiembrie 1918), în Ucraina, aceste comitete ale țăranilor săraci au existat până în 1933, devenind cele mai eficace instrumente ale politicii agresive aplicate de

comuniști în satele ucrainene. Comnezam a jucat un rol important în fiecare sat din Ucraina. Scopul său era dublu: să introducă Revoluția în sate și să ajute la realizarea livrărilor obligatorii de produse agricole către stat. în Ucraina, comuniștii au folosit aceste comitete și ca instrumente în procesul de colectivizare a agriculturii. în general, ele au devenit cunoscute ca organe ale dictaturii proletare în mediul rural ucrainean.

Așa s-a pus în mișcare această monstruoasă mașinărie a colectivizării, care culca la pământ, trăgea, împingea și lovea. Era condusă de oameni și lucra asupra oamenilor. Era nemiloasă și insațiabilă. Odată pornită, nu mai putea fi oprită, înghițind tot mai multe victime. „Sutele”, „zecile” și „grupele de cinci”, cu comisiile, propagandiștii, agitatorii și executanții lor - organizațiile Comsomolului, Pionierilor și Comnezamului - precum și adunările generale ale sătenilor, sovietul sătesc și comitetul executiv sătesc au devenit angrenaje ale unei mașinării hidoase, iar partidul, operatorul îndemânatic al acesteia.

Capitolul 3

Am simțit efectele produse de această nouă mașinărie administrativă încă de la prima adunare a „sutei” noastre. După ce ne explică cum va funcționa noua administrație sătească și lăudă partidul pentru introducerea unei gestiuni sătești atât de „flexibile și eficace”, președintele adunării îl prezentă pe vorbitor, un propagandist repartizat „sutei” noastre. Președintele îi spuse „Tovarășul Profesor”. Fiind școlar la acea vreme, aveam o mare admirație pentru dascăli. Ceea ce spunea însă acesta nu se deosebea cu nimic de ceea ce auziserăm înainte; repeta fraze din discursurile oficiale pe care le învățaserăm deja pe de rost.

La început, Tovarășul Profesor descrise nedreptățile pe care fermierii le suferiseră din partea celor bogați. A venit vremea, spunea el, ca sătenii să-și poată repara greșelile. Le ceru fermierilor săraci să nu aibă milă de curculi (culaci) și, ceea ce ne-a șocat cel mai mult, ne ceru să-i distrugem. Uciderea bogătașilor, declară el, era singura cale pe care fermierii săraci o puteau urma pentru a duce o viață mai bună și mai prosperă.

Noi stăteam tăcuți, lăsând cuvintele să curgă peste noi. Nu puteam totuși să fim complet indiferenți la ceea ce spunea el. Aveam presentimentul că un dezastru se va abate asupra noastră. Auziserăm noi și înainte despre colectivizare, despre decurculizare și chiar despre anihilarea curculilor ca „clasă socială”. Până acum, însă, nu auziserăm despre uciderea arbitrară a curculilor. Iar el ne vorbea acum despre uciderea lor ca despre o chestiune de onoare, meritorie.

După o pauză, Tovarășul Profesor începu să vorbească despre colectivizare. Dădu o explicație simplă și interesantă. Partidul și conducerea statului, spunea el, voiau să facă mai ușoară și mai sigură viață fiecărui fermier. Munca la colectiv va fi mai ușoară și mai profitabilă. Acolo, fermierii vor fi protejați de exploatarea la care-i supuneau fermierii bogați, curculii. Iar la sfârșit, după ce se uită peste notițe, spuse limpede că partidul și statul luaseră hotărârea de a ne colectiviza și că noi nu mai puteam face nimic în această privință. De fapt, el adăugă că trebuia să fim recunoscători pentru aceasta, căci ceea ce era bun pentru partid și conducerea statului era bun și pentru noi, fermierii. După aceea, își băgă notițele în buzunar, bău

niște apă, luă o țigară dintr-o cutie frumoasă și se așeză. Noi ramaserăm tăcuți.

După cuvântul propagandistului, președintele „sutei” se ridică și declară că vrea să se înscrie în colectivă. El spuse că discursul propagandistului fusese atât de limpede și de convingător, încât, în mintea lui, nu mai rămăsese nicio urmă de îndoială în legătură cu viitorul fermierilor și că era cel mai fericit să se afle printre primii care se vor înscrie în colectivă. Apoi, întrebă cine-i va urma exemplul. Spre surprinderea și consternarea noastră, au fost unii care chiar l-au urmat. Un membru al Comisiei pentru Procurarea Pâinii s-a ridicat, s-a apropiat de masa președintelui și s-a declarat dispus să intre în colectivă. Apoi, a lansat provocarea „întrecerii socialiste”, cerându-i unui coleg din comisie să facă la fel. Am fost și mai surprinși când acesta din urmă s-a apropiat de masă și a acceptat întrecerea, provocându-l la rândul lui pe un alt coleg; acesta l-a provocat apoi pe altul și așa mai departe. După membrii comisiei, au venit funcționarii „zecilor” și „grupelor de cinci”. Era ceva la care nu ne-am fi așteptat. în câteva minute, peste 15 gospodării din „suta” noastră deveniră membre ale detestatei ferme colective.

După înscrierea funcționarilor, se apropie pe neașteptate de masă un fermier obișnuit. Și el își declară dorința de a se înscrie în colectivă, după care îi ceru vecinului său, Șevcenko, să-l urmeze. De această dată însă, oficialitățile nu mai avură noroc. Șevcenko ezită. El aduse numeroase justificări în sprijinul hotărârii sale de a nu se înscrie în acel moment în colectivă: trebuia să se mai gândească; nevastă-sa era bolnavă și, pe lângă asta, lui îi plăcea să fie complet independent. Insistă asupra faptului că nu putea face acest lucru atunci, ci, poate, mai târziu. Oficialitățile îl presară să nu mai amâne, iar el se luptă cu disperare. Timpul trecea. Nimănui nu i se dădu voie să părăsească încăperea.

Deodată, se auzi o voce din spate:

- Înscrie-te! Nu vrem să stăm aici toată noaptea! Asta îi oferi lui Șevcenko șansa să iasă din încurcătură.

- Dacă ești atât de nerăbdător, vino dumneata aici și semnează! strigă el și merse repede la locul lui, nesocotind ordinul președintelui de a rămâne unde era.

La început, președintele insistă ca Șevcenko să se întoarcă la masa oficială. Apoi, îi îndemnă furios pe toți cei prezenți la adunare să se ducă și

să semneze pentru colectivă. Noi ramaserăm însă neclintiți. Nu se mișcă nimeni.

Oficialitățile n-au fost descumpănite de opoziția noastră tăcută. Păreau a fi fost bine instruite ce să facă în asemenea cazuri. Cum fermierii continuau să nu spună nimic, iar situația devenea jenantă, Tovarășul Profesor veni cu o sugestie. El se gândi că ar fi fost bine să sărbătorească o asemenea „ocazie fericită, care vă4ește un înalt patriotism” trimițând telegrame Comitetului Central al Partidului Comunist, conducerii statului sovietic și tovarășului Stalin. Și, fără să mai aștepte consimțământul nostru, Tovarășul Profesor scoase din buzunar o foaie de hârtie și începu să citească. în telegramă se arăta că, după ce au ascultat cu atenție discursul „plin de patriotism, educativ” al reprezentantului raional[10] și după ce și-au dat seama de avantajele oferite de agricultura socialistă în comparație cu cea individuală, fermierii din prima „sută” (șansa făcu să aparținem primei „sute” și să ni se ceară adeseori, de către oficialități, să ne dovedim demni de a fi Numărul Unu) au promis în mod solemn să realizeze colectivizarea totală până la întâi mai.

Din punctul nostru de vedere, promisiunea cu pricina era ridicolă, însă niciunul dintre noi nu îndrăzni să critice telegrama, care fusese adoptată în unanimitate.

Președintele se întoarse apoi la chestiunea dinainte. De această dată, încercă să afișeze un zâmbet.

- Ei bine, din moment ce ne-am înțeles și am promis să realizăm colectivizarea totală – spuse el cu dezinvoltură – nu mai are rost să pierdem timpul, nu-i așa?

Flutură apoi creionul și hârtia deasupra capului.

- Veniți și semnați, da?

Ramaserăm toți la locurile noastre.

- Haideți! E târziu, ne îndemnă el. Cu cât semnați mai repede, cu atât plecați mai repede acasă.

Nu se mișcă nimeni. Toată lumea stătea tăcută. Președintele, derutat și nervos, îi șopti propagandistului ceva la ureche. Acesta se ridică hotărât și ne reaminti, ca unor copii de grădiniță, că nu era frumos să încălcăm o promisiune, mai ales dacă ea era făcută față de tovarășul Stalin. Cum promiseserăm să ne înscriem în colectivă, trebuia să facem acest lucru

atunci. însă mustrarea lui părintească nu ne impresiona. Tăcurăm mai departe. Această atitudine le irită pe oficialități, dar mai ales pe președinte. Imediat ce propagandistul își termină mustrarea, președintele își părăsi în grabă locul de la masă, îl înșfacă pe primul om aflat înaintea lui și-l scutură cu putere:

- Dușman al poporului! strigă el, cu vocea sugrumată de furie. Tu ce mai aștepți? Poate pe Petliura? Petliura fusese un lider ucrainean care luptase în urmă cu un deceniu în războiul de independență. Toți adepții lui au fost persecutați ulterior într-un fel sau altul, iar acum numele de, „Petliura" însemna moarte. Fermierul rămase însă calm.

Ușurel, zise acesta liniștit. în telegramă se spune că trebuie să ne înscriem în colectivă până la întâi mai, nu-i așa? Acum suntem în februarie, nu-i așa? De ce atâta grabă?

Președintele păru complet dezarmat. Nu se așteptase la această întorsătură, și nici noi nu ne așteptaserăm. Probabil că fiecare fermier din casă încerca să găsească o cale de ieșire din capcana întinsă prin telegramă, și acum, iată soluția. Mai aveam destul timp!

Președintele ezită o secundă, două, apoi își luă mâinile de pe umerii omului și se întoarse la masă, unde începu să se consulte cu propagandistul. Urmărindu-i în timp ce vorbeau, am văzut că propagandistul a scos o foaie de hârtie din buzunar și a corectat ceva pe ea. Era evident faptul că puneau la cale o altă șmecherie.

- Înainte de a întrerupe ședința, începu a spune propagandistul, este bine să adoptăm o rezoluție. Apoi începu să citească de pe hârtia pe care o ținea în mână. Rezoluția semăna foarte mult cu telegrama, dar se deosebea printr-un singur lucru: cuvântul „mai" fusese înlocuit cu „imediat".

Cei care sunt împotriva acestei rezoluții să ridice mâna, anunță președintele. Oficialitățile știau că nu vor vota mulți pentru ea. Pe de altă parte, erau sigure că nimeni nu va îndrăzni să voteze împotriva ei. Așa cum era de așteptat, nu s-a ridicat nicio mână. Apoi, președintele a anunțat că rezoluția a fost acceptată de toți membrii „primei sute", ridicând imediat, încă o dată, creionul și hârtia deasupra capului.

- Cine urmează? întrebă el, împingând creionul și hârtia spre marginea opusă a mesei.

Tăcere. Fermierii priviră fix înainte, fără a se mișca. Președintele, bătând în masă cu degetele, lăsă privirea în jos. Doi milițieni stăteau la ușă,

blocând ieșirea.

Tăcerea fu întreruptă de Tovarășul Profesor, care se ridică și se încruntă la auditoriu.

- Ce înseamnă asta? șuieră el. Tăcerea asta înseamnă rebeliune? Apoi, după ce făcu în mod intenționat o pauză, ne spuse că Partidul Comunist ne-a dat șansa de a ne înscrie de bunăvoie în colectivă, dar noi, niște fermieri ignoranți, am irosit această șansă și am sfidat cu încăpățânare politica partidului. Trebuia să ne înscriem în colectivă chiar în acel moment! Dacă nu, urma să fim considerați „dușmani ai poporului” și să fim exterminați ca „clasă socială”. După ce spuse acestea, se așeză.

Noi n-am înțeles nimic din vorbele lui, căci cuvintele „de bunăvoie” și „trebuie” nu se potriveau unul cu celălalt. Știam însă că vorbise serios. Cu toate acestea, nimeni nu răspunse amenințărilor lui.

Atât propagandistul, cât și președintele păreau epuizați. Se uitau la noi în tăcere. Și noi tăceam.

Această situație nu putea să dureze prea mult. Cu atâția oameni înghesuiți într-o încăpere mică, trebuia să se-ntâmple ceva, și chiar s-a întâmplat după puțină vreme. Un bărbat ceru să părăsească încăperea. Președintele spuse că nu poate pleca atâta vreme cât refuza să se înscrie colectivă. De fapt, nimeni nu putea părăsi încăperea. Numai cei care semnaseră deja puteau să iasă. Propagandistul îi șopti ceva la ureche Președintelui, după care anunță:

- Da, toți tovarășii care s-au înscris deja în colectivă trebuie să meargă acasă!

Am observat că spusese „trebuie să meargă”, nu „pot să meargă”. Toți funcționarii, cu excepția propagandistului și a președintelui, începură să părăsească încăperea. Unii dintre ei o făcură fără tragere de inimă, căci nu voiau să se deosebească de noi, ceilalți, lucru pe care-l știam foarte bine.

Bărbatul care ceruse să iasă afară stătea încă asemenea unui școlar înaintea dascălului.

- Dar eu trebuie să ies! insistă el. Era evident că trebuia să meargă să-și golească vezica.
- Du-l afară și adu-l înapoi imediat! ordonă președintele unuia dintre milițieni.

Omul ieși astfel din încăpere sub escortă, asemenea unui prizonier, făcându-ne să ne gândim cu jenă că acesta va trebui să-și facă treaba sub

ochii vigilenți ai omului partidului. Atunci, asemenea școlarilor năstrușnici, cerură să fie lăsați afară și alți fermieri. Eram curioși să vedem cum avea să rezolve președintele această problemă cu un singur milițian rămas în încăpere.

- Nu iese nimeni! strigă el. Și cu asta basta! Unii curajoși încercară să-și ceară dreptul de a răspunde chemării naturii fără amestecul oficialităților, însă președintele spuse că cei care voiau să meargă afară erau „dușmani ai poporului”, care doreau să submineze adunarea.

După ce trecură cu bine de această „rebeliune a toaletei”, președintele și propagandistul începură să vorbească din nou între ei.

- Cine este pentru regimul sovietic și pentru colectivizare să ridice mâna, ordonă președintele.

Fermierii ezitară.

- Să înțeleg că sunteți împotriva regimului sovietic? șuieră propagandistul. Nu-i asta rebeliune pe față? Vasăzică îndrăzniți să faceți asta?

Repetă apoi întrebarea, dar reformulă ordinul: cei care erau pentru regimul sovietic trebuiau să treacă la stânga, iar cei care erau împotrivă, la dreapta.

Pentru o clipă, nu se mișcă nimeni. Apoi, încet, unul, după aceea încă unul, iar după el încă unul se ridicară și trecură la stânga. Propagandistul luă un creion și începu să facă o listă cu cei care stăteau mai departe la locurile lor, întrebându-i cu voce tare cum îi chema. Șmecheria avu efect. Curând, toți încercară să treacă în partea stângă. Dar pentru că așa ceva era imposibil în acea încăpere mică, propagandistul le ordonă tuturor să se așeze la locurile lor.

Președintele flutură deasupra capului creionul și hârtia, spunând:

- Acum, haideți să isprăvim odată! Cine-i primul? Nu se mișcă nimeni. Președintele se uită furios la noi, iar propagandistul ne privi fix, neputincios. Apoi, golul fu umplut de un glas din spate. Era al unui bătrân de vreo 70 de ani.

- De ce atâta grabă, domnule-tovarăș? strigă el. Toate capetele se întoarseră spre el ca spre un salvator. Președintele îi ordonă să vină în față.

- De ce atâta grabă, domnule-tovarăș? repetă bătrânul, după ce ajunse la masa oficialităților.

- Eu nu sunt „domn”, îl întrerupse propagandistul. Sunt „tovarăș”. Bătrânul căzu pe gânduri.

- Cum așa? Nu v-am văzut în viața mea! Cum puteți să fiți tovarășul meu?

Pe noi nu ne interesa dacă bătrânul îl tachina pe propagandist sau nu. Ceea ce ne preocupa era întrebarea pe care acesta o puse: de ce voiau oficialitățile să distrugă într-o singură seară un fel de trai care le era familiar de atâta vreme fermierilor?

Președintele și propagandistul îi răspunseră bătrânului apelând la lozinci oficiale ale partidului și la fraze dinainte pregătite. Ei replicară că trebuia să ne înscriem imediat în colective pentru că așa ne cerea partidul.

Era deja trecut bine de miezul nopții, și eram cu toții obosiți, mai ales mama mea. Dându-și seama, probabil, de inutilitatea continuării ședinței, oficialitățile ne-au dat voie să mergem acasă, dar nu înainte ca președintele să ne ordone să venim la o nouă ședință în seara următoare.

Așa a început să lucreze noua administrație.

Era încă foarte mult mister în privința colectivizării. Poate că fermele colective însemnau un alt fel de iobăgie. Singurul lucru care ne era limpede în acel moment era acela că trebuia să renunțăm la pământurile noastre, care, pentru noi, însemnau însăși viața.

Un deceniu ne despărțea de Revoluție și de Războiul Civil. Majoritatea celor din satul nostru fuseseră afectați de acele evenimente: mulți își pierduseră rudele sau părinții; alții se întorseseră din lupte schilodiți. Dar cel puțin toți primiseră pământ. Ne întrebam dacă partidul chiar dorea ca noi să renunțăm la pământul nostru, să intrăm într-o fermă colectivă și să lucrăm ca niște proletari de la oraș. Revoluția nu fusese făcută pentru noi, fermierii săraci? Cum era cu putință ca partidul să se fi hotărât să se întoarcă la marile proprietăți funciare? Mai era cel puțin o speranță; propagandistul ne spusese că procesul de colectivizare era benevol. Eram fericiți cu micile noastre ferme și nu voiam decât să fim lăsați în pace. Nu voiam să ne înscriem în colectivă cu niciun preț.

Ne-am întrebat de ce membrii comisiei și restul oficialităților se grăbiseră atât să se înscrie în colectivă. S-a dovedit că, în ziua dinaintea adunării, „miarul” nostru, tovarășul Zeitlin, îi convocase la o ședință secretă pe toți funcționarii satului. După ce le-a dat instrucțiuni cu privire la colectivizare, el le-a ordonat ca, la adunarea „sutei”, să-și declare fără

ezitare dorința de a se înscrie în colectivă. Cum majoritatea covârșitoare a acelor funcționari erau fermieri, a existat o puternică opoziție față de ordinul „miarului”. Tovarășul Zeitlin a avut o soluție la această problemă. Le-a propus funcționarilor să se prefacă a se înscrie în fermele colective. Cei care nu erau încă pregătiți să intre în colectivă aveau să fie trecuți pe o listă specială, care, după aceea, urma să fie distrusă. Intenția era să se dea celorlalți săteni un exemplu. Nu știam dacă ei au acceptat bucuroși acest plan sau nu. După adunarea la care i-am văzut pe funcționari acceptați ca membri ai fermei colective, tovarășul Zeitlin a refuzat să recunoască faptul că sugerase o falsă înregistrare. A doua zi, fermierii înscriși în colectivă s-au dus la casele lor și au luat caii, vacile și tot ceea ce putea fi dus la cooperativă. într-o singură noapte, tovarășul Zeitlin a colectivizat aproape 20% din sat și a reușit să-i transforme pe unii dintre funcționarii-fermieri în executanți feroce ai politicii partidului în satul nostru. După ce și-au pierdut fermele, ei n-au putut decât să se agate de ceea ce le rămăsese, poziția lor oficială, exercitându-și astfel, ori de câte ori a fost posibil, puterea nou-descoperită.

Capitolul 4

Într-odimineață de februarie a anului 1930, am auzit focuri de artilerie. Curând, zgomotul produs de tot felul de arme de foc reverbera în atmosferă. Sunetul venea de pe câmp.

La prânz, satul nostru era ocupat de unități ale armatei regulate. Mai întâi, a trecut în plin galop un detașament de cavalerie. Apoi, o fanfară a interpretat în piața satului un marș, iar trupele au început să vină.

Pe măsură ce companiile treceau în marș una după alta, câinii urlau, iar neliniștea noastră creștea. Curând, ne-am dat seama că deveniserăm gazde fără să vrem. Fără să ne ceară voie, soldați complet înarmați au intrat în casele noastre.

Soldații aveau materiale de propagandă și instrucțiuni elaborate de partid și de conducerea statului pentru înfăptuirea unei campanii de colectivizare. De îndată ce s-au stabilit, au început activitățile de propagandă, fără a ni se spune însă nimic nou, întrucât instrucțiunile erau aceleași cu cele prezentate de propagandiștii civili. Principala deosebire era aceea că soldații erau mai perseverenți.

A doua zi, soldații și-au continuat exercițiile, de parcă ar fi sprijinit activitatea de propagandă. De această dată însă, lucrurile au stat altfel. Pe câmp au fost instalate tunuri care puteau lovi satul. Fermierii și familiile lor încă dormeau atunci când au început să răcnească marile tunuri. Proiectilele treceau șuierând peste sat și explodau în râul situat de cealaltă parte.

În sat au început împușcăturile și strigătele. Cavaleria a galopat din nou pe ulițe. închiși în case, am fost obligați să rămânem spectatori.

Seara, manifestele au luat din nou locul armelor, iar sătenii trebuiră să citească și să asculte. Așa s-a întâmplat în fiecare zi: trageri peste capetele noastre ziua, lectură propagandistică seara.

Acest spectacol militar a durat cam o săptămână. Apoi, însoțită de muzica fanfarei și de explozia obuzelor, armata a plecat spre un sat învecinat.

împușcăturile nu încetaseră cu totul când am devenit ținta unui alt bombardament, de această dată din partea unei așa-zise brigăzi propagandistice. Câteva sute de persoane din orașele învecinate mărșăluiau

în coloane, asemenea soldaților. Brigada era formată din muncitori obișnuiți, studenți, funcționari și alte persoane care fuseseră scoase de la locurile lor de muncă, apoi li se dăduseră instrucțiuni cu privire la natura misiunii lor și li se ordonase să se înscrie în brigada propagandistică.

Așa cum intrarea în sat a armatei avusese menirea să ne arate cât de puternic era statul, această brigadă avea propriul scop politic. Ea trebuia să demonstreze că între sat și oraș exista unanimitate. Aceasta corespundea încercărilor regimului sovietic de a elimina deosebirile dintre oraș și populația rurală. Principalul ei obiectiv era însă acela de a le arăta fermierilor că politica de colectivizare și confiscarea cerealelor aveau sprijinul populației industriale. Fermierii trebuiau convinși astfel că opoziția lor față de colectivizare avea să fie înfrântă de unitatea întregii țări.

La fel ca soldații, propagandiștii au fost repartizați la casele fermierilor fără acordul acestora.

Unele aspecte legate de această brigadă propagandistică duceau cu gândul la un târg anual, la o piață sau la un circ. Brigada și-a început activitatea de îndată ce a sosit în sat – într-o după-amiază de sâmbătă. Semnul ei distinctiv era zgomotul îngrozitor pe care-l făcea neîncetat.

Seara, erau proiectate, la școală și afară, filme de propagandă, într-un teatru improvizat, un grup de dansatori se învârtea pe scenă, asemenea caruselului adus în sat de brigadă.

În ciuda tuturor acestor atracții, sătenii nu se grăbeau să se întâlnească cu membrii brigăzii. Majoritatea lor stăteau acasă. Mai exact, în piață mergeau copiii, băieții și fetele, membrii Comsomolului și ai Cornnezamului, dar nu asta fusese intenția reprezentanților raionali ai partidului și statului. Pe ei îi interesau fermierii adulți, cei pe care aveau ordin să-i colectivizeze.

Chiar dacă vor fi fost dezamăgite, oficialitățile nu s-au descurajat Trebuiau să meargă înainte cu planul lor, indiferent de reacția sătenilor astfel, la câteva ore de la sosirea lor în piața satului, propagandiștii ciocăneau la ușile caselor noastre. Unii nu se deranjau să bată - intrau pur și simplu. înarmați cu tot felul de materiale propagandistice, intrau nepoftiți în casele noastre și ne spuneau că agricultura individuală era ceva rău; că drumul spre rai trecea prin fermele colective. Sătenii ascultau toată această nouă vorbărie propagandistică, însă citatele, discursurile si explicațiile dinainte pregătite nu-i convingeau. Nimic nu-i putea mișca deocamdată.

Propagandiștii mai aveau ordinul să-i aducă pe fermieri în piață duminică dimineața. Trebuia să meargă cel puțin un membru al familiei. Cum nu aveau de ales, mulți săteni și-au făcut supuși apariția în piață. Am mers și eu, poate mai mult din curiozitate.

Când am ajuns, în piață erau deja mulți oameni. Sătenii – bărbați, femei, copii – nu-și puteau ascunde neliniștea. Erau agitați, obosiți, triști. Orășenii buni de gură, propagandiștii, încercau să se amestece printre săteni. Ne abordau zâmbind, afișând un aer nevinovat, și chiar încercau să glumească cu noi. Cu toate acestea, noi nu le răspundeam, iar pasivitatea noastră n-a făcut decât să le sporească ostilitatea.

Atmosfera din piață deveni apoi încordată. Se auzi deodată zgomotul asurzitor al unei mașini. Aproape instantaneu, zgomotul se transformă într-un zdrăngănit continuu și, curând, reușirăm să vedem de unde venea.

- Un tractor! strigă cineva. Uitați-vă acolo! Vine un tractor!

Toată lumea se întoarse spre prăvălie; acolo îl văzurăm pentru prima oară. Venea încet de după prăvălie, îndreptându-se spre noi. Tractorul era ceva nou pentru satul nostru, dar l-am recunoscut din pozele pe care le văzuserăm. Era un spectacol foarte impresionant, iar oficialitățile știau asta.

Utilajul avansa. Un steag roșu, mare, flutura în fața lui. Șoferul, ținând volanul cu ambele mâini, privea drept înainte. El deveni instantaneu eroul băieților și al fetelor care-l urmăreau.

Ajungând într-un loc care se pare că fusese stabilit dinainte, tractorul se opri și nu mai scoase niciun zgomot. Oficialitățile sătești și raionale apărură parcă din pământ, se adunară în jurul tractorului, iar comisarul[11] raional al partidului se urcă în el. Când acesta începu să vorbească, sătenii făcură liniște.

Comisarul puse aceeași placă. El declară că statelor capitaliste nu le pasă de fermierii săraci; fermierii din țările capitaliste erau exploatați fără milă; fermierii din acele țări lucrau cu unelte primitive. Numai Uniunea Sovietică avea grijă de fermieri: ei erau fericiți; ei adoptau modul socialist de producție (spunea asta de parcă era un fapt acceptat); lor li se puneau la dispoziție cele mai bune utilaje agricole.

- Priviți! spuse el, arătând cu ambele mâini spre tractor. în ce altă parte decât în Uniunea Sovietică fermieri săraci ca voi au tractoarele lor? Nicăieri! Numai voi aveți acest avantaj!

Eu stăteam aproape de tractor și, plictisit de discurs, începui să-l examinez atât cât puteam de unde mă aflam. Pe țeava de eșapament a tractorului, am observat marca „International”, scrisă cu litere latinești.

Capitolul 5

Numai voi, în iubita noastră țară, aveți tractoare, aceste mașini puternice care vor lucra pentru voi... Dar dușmanii poporului uneltesc împotriva iubitului nostru partid și împotriva guvernului popular, strigă comisarul. Acesta își ridică mâinile. Ca la un semn, clopotele bisericii începură să bată. Dangătul lor răsuna din ce în ce mai puternic. Mulțimea deveni tot mai tăcută. Toți priveau spre biserică.

Nimeni nu știa cine dăduse semnalul sau ordinul, dar când Tovarășul Comisar își ridică mâinile, arătând spre biserică și spunând că clopotele fuseseră trase dinadins de dușmanii poporului pentru a-i sabota discursul, propagandiștii se dezlănțuirii. întreaga adunare fremăta agitată. O voce de lângă tractor strigă:

- Jos biserica!

O altă voce o urmă, iar după aceea, strigătul se repetă de la un capăt al pieței la celălalt.

- Jos biserica! Jos biserica! Jos biserica!

Deodată, apărură în jurul pieței niște placarde, cu text alb scris pe țesătură roșie. Pe ele se putea citi: „Jos Biserica!”, „Trăiască fermele colective!”, „Trăiască Partidul Comunist!”.

- Să mergem! răcni o voce.

- Să mergem! urmă alta.

Strigând „ura”, asemenea soldaților înaintea unei lupte corp la corp. Mulțimea alergă în dezordine spre biserică. Ajungând acolo, oamenii începură să arunce cu pietre, sticle și bețe, spărgând ferestre și uși.

Lângă zidurile bisericii apărură scări lungi, și zeci de propagandiști ajunseră repede pe cupole. Apoi, crucile fură legate cu niște sfori lungi, în mijlocul strigătelor, râsetelor și înjurăturilor, propagandiștii traseră de sfori până când crucile căzură, spărgând acoperișul. Apoi, fură date jos clopotele, iar cupolele au fost distruse.

În vreme ce pe acoperiș se întâmplau aceste lucruri, un alt grup de propagandiști lucra înăuntrul bisericii. Interiorul fu demolat. în câteva minute, biserica frumoasă cu care satul nostru se mândrea de mulți ani fusese transformată în ruine.

Sătenii nu fură în stare să-și apere locul de închinare. Când se porni debandada, unii se duseră acasă, însă cei mai mulți rămaseră pe loc tăcuți, cu capetele dezgolite și plecate în rugăciune.

Ne-am dat seama că, de fapt, această orgie politică fusese pusă la punct și înfăptuită cu multă atenție. Tractorul fusese punctul central, iar comisarul partidului dirijase, fără îndoială, întreaga operațiune. Eram siguri că tragerea clopotelor în timpul discursului rostit de comisar făcuse parte din plan, deoarece le trăsese un propagandist. Ne-am dat seama că lozincile fuseseră compuse cu grijă, iar placardele scrise cu mult înainte de a fi aduse în sat.

Biserica, sau ceea ce mai rămăsese din ea, fu transformată în teatru sătesc. Chiar în seara acelei zile, propagandiștii dansară în locul în care fusese altarul.

Nimeni nu știa unde fusese preotul nostru în timpul atacului asupra bisericii. Fiind dimineața unei zile de duminică, el ar fi trebuit să fie acolo, dar nu a fost. Ulterior am aflat că era colaborator al brigăzii propagandistice, îl chema Ivan Bondar.

Bondar avea talentul de a evalua situațiile și de a se folosi de ele în interes propriu. Doar cu un an înainte, slujise în biserică în calitate de diacon. Era înalt și chipeș, cu o voce puternică. Știa să citească și să scrie, fiind considerat un om învățat. Mulți săteni credeau că avea să fie un preot bun. Fără îndoială că el însuși sperase să devină preot într-o zi, căci începuse să-și lase părul lung, privilegiu rezervat clerului ortodox. Apoi veni colectivizarea, iar conducerea statului începu campania împotriva bisericii. Bondar dispăru brusc din sat.

S-au făcut speculații pe seama dispariției lui. Unii au crezut că fusese răpit de poliția secretă. Alții, că simțise apropierea pericolului și dispăruse într-o regiune îndepărtată, lăsându-și familia în sat. Însă cu puțină vreme înainte de venirea brigăzii propagandistice, el reapăru în satul nostru, cu părul lung și pretenții de om sfânt.

Într-o dimineață de duminică, la ora la care trebuia să înceapă liturghia, la altar apăru nimeni altul decât Bondar. Fără cea mai mică ezitare, anunță că era preotul nostru de drept. Încercând parcă să evite întrebările și protestele, începu imediat să psalmodieze cu vocea lui puternică, de bas. Nu ni s-a dat niciodată nicio explicație.

Mai târziu, în aceeași zi, am aflat că vechiul nostru preot nu mai era. N-am aflat niciodată ce s-a întâmplat cu el; n-am putut decât să presupunem că fusese răpit de poliția secretă în cursul nopții.

Toate acestea s-au întâmplat înainte ca biserica să fie distrusă. Epitropii bisericii au încercat la un moment dat să afle ce se-ntâmpla, dar în zadar. Bondar a păstrat în continuare tăcerea, la fel și oficialitățile satului. Curând, unii dintre epitropii bisericii și alți săteni activi au început să dispară. Apoi, sătenii au început să-și transmită unul altuia informația potrivit căreia, la spovedanie, noul preot părea foarte interesat de părerile politice ale penitenților. Ne-am dat brusc seama că noul preot era o unealtă a poliției secrete și agent provocator. Faptul că Bondar a supraviețuit asaltului asupra bisericii dat de brigada propagandistică ne-a întărit bănuielile. Ne-am amintit că nimeni nu l-a putut găsi în acea zi fatidică. Nu mai aveam nicio îndoială că primise instrucțiuni și fusese avertizat dinainte de șefii lui.

După ce brigada propagandistică a lăsat în urmă satul și biserica transformată în ruină, Bondar și-a dat arama pe față. El se asocie în mod fățiș oficialităților partidului și statului, precum și liniei lor politice. Așa se explică de ce acesta nici n-a protestat față de distrugerea bisericii noastre și nici n-a încercat s-o redeschidă ori să țină în vreun fel slujbe în ea. începu să apară oriunde se aflau tovarășul Zeitlin și alte oficialități ale partidului. Vorbea la fiecare adunare politică la fel ca toate oficialitățile. Interesant a fost că și-a lăsat părul și frumoasa-i barbă să crească în continuare. De fapt, chiar arăta a preot.

În curând, aflarăm că tovarășul Zeitlin și alte oficialități îi spuneau „Sfântul” – „tovarășul Sfânt”. Pe de altă parte, sătenii îi spuneau în felul lor. îl numiseră „Iuda” – „tovarășul Iuda”.

Brigada rămase la noi aproape o săptămână. în tot acest timp, n-am avut voie să părăsim satul decât pentru a lucra la câmp. Seara, trebuia să stăm acasă și să-i ascultăm pe propagandiști.

11

11

Vineri, brigada plecă înspre un sat învecinat, de unde se puteau auzi bubuituri de tun.

Nu ne simțeam însă ușurați. Armata și, după aceea, brigada propagandistică ne arătaseră în ce consta politica partidului. Mesajul era

limpede: partidul și statul ordonaseră colectivizarea forțată, și aceasta avea să fie înfăptuită.

Prin urmare, capcana se închisese, iar noi ne dădeam seama că n-aveam cale de scăpare. Măsurile luate în pripă îi trăgeau acum pe săteni tot mai adânc în interiorul noului sistem.

Când ultimele coloane ale brigăzii propagandistice părăsiră piața satului, am crezut că vom fi lăsați în pace pentru o vreme. Eram obosiți, năuciți și asurziți de atâta zgomot. Eram toți foarte îngrijorați de colectivizarea fermelor noastre. Fără pământul lui, un fermier nu se putea bucura nici de siguranță materială, nici de libertate. în decurs de numai câteva săptămâni, se întâmplaseră atâtea lucruri inexplicabile și înfricoșătoare... O mulțime de oameni trecuseră prin curțile noastre și ne mâncaseră mâncarea fără să ceară voie, iar draga noastră biserică fusese distrusă. Eram îngroziți. Simțeam că se apropie ceva înspăimântător, iar noi nu vedeam nicio scăpare.

În sâmbăta următoare, ultima din luna februarie, la mai puțin de o săptămână de la plecarea brigăzii propagandistice, în sat veniră alți străini. Erau membri ai GPU, un mic detașament al trupelor de securitate și mulți milițieni. Peste tot circulau patrule, chiar și în cele mai îndepărtate locuri din sat. Șocul cel mai mare l-am avut atunci când am văzut instalată în ruinele bisericii o mitralieră grea, deservită de trei soldați. Alte câteva mitraliere au fost postate în jurul pieței.

Am descoperit că eram păziți cu străşnicie. O santinelă era postată la fiecare ieșire din sat. Datoria ei era să știe permanent cine ieșea și cine intra în sat. Santinelele verificau nu doar identitatea oamenilor, ci și lucrurile aflate asupra acestora. Fiecare trebuia să dea informații amănunțite despre destinație și motivul pentru care pleca din sat.

Am acceptat cu seninătate cruzimea și fărădelegea. Eram pregătiți să fim arestați fără mandat sau să fim privați de bunurile noastre. Eram obișnuiți să suportăm impozite nedrepte și să fim extorcați sub diverse pretexte. Nu ne așteptam însă la un asemenea control asupra lucrurilor pe care le făceam zi de zi.

În aceeași după-amiază de sâmbătă, satul a fost alertat de mesageri care alergau de la o casă la alta, chemându-i pe fermieri la o ședință ce urma să aibă loc a doua zi. Toți capii de familie trebuiau să se înfățișeze în piața din centrul satului. Altă posibilitate nu exista.

În mijlocul pieței era ridicată o platformă, cea pe care propagandiștii dansaseră cu o săptămână în urmă. Aici urmau să stea vorbitorii și oficialitățile. Pe platformă erau puse la vedere portrete ale persoanelor cu funcții înalte în partid și în stat. Sub tablouri atârnau lozinci ale partidului.

În jurul platformei stăteau santinele înarmate. Din ruinele bisericii ne înfrunta mitraliera. în jurul pieței se plimbau soldați bine înarmați, în mijlocul ei stăteau fermierii, înghesuiți unul într-altul, tăcuți, dar agitați, căci era foarte frig.

La momentul stabilit, oficialitățile au apărut pe platformă. Școlarii au început să intoneze imnul. învățătorul care-i dirija îi îndemnă pe fermieri să cânte și ei, dar aceștia păstrară tăcerea.

De îndată ce se risipiră ultimele acorduri ale imnului, președintele sovietului sătesc deschise adunarea și prezentă oficialitățile din partea administrației raionale.

Pe platformă se aflau trei comisari. Erau comisarul GPU, comisarul organizației raionale de partid (cu care făcuserăm cunoștință când comanda brigada propagandistică) și comisarul SMT[12]. Funcționarii sătești stăteau și ei la tribună. „Miarul”, tovarășul Zeitlin, președintele sovietului sătesc și liderii Comnezamului și Comsomolului stăteau exact în spatele comisarilor raionali.

După prezentări, președintele sovietului sătesc anunță că urmează să rostească un discurs comisarul partidului.

Tovarășul comisar își începu discursul cu toată pompa unui orator comunist tipic. Luă locul în fața tribunei, tuși în pumn, bău niște apă din paharul dat de tovarășul Zeitlin, se uită indiferent la fermierii adunați în piață și începu.

Era obișnuitul discurs pe care-l așteptam de la o oficialitate comunistă. El îi cită pe toți părinții comunismului și vorbi despre toate revoluțiile întâmplate de la Adam și Eva. Descrise viața nenorocită a fermierilor din alte țări și sălbăticia cu care aceștia erau exploatați de „rechinii imperialiști”.

Apoi, schimbând tonul vocii, vorbi despre viața fericită din Uniunea Sovietică. Raiul exista în Uniunea Sovietică; un rai pe pământ.

„Ar putea o adunare ca aceasta să aibă loc altundeva, în țările capitaliste?” întrebă el pe un ton tânguitor. „Nu”, răspunse grăbit la propria

întrebare. „Nu! Acolo nu este libertate, iar fermieri ca voi”, și arătă spre noi cu ambele mâini, „fermieri ca voi nu au acest privilegiu. Ei nu au adunările lor...”

Isteria sa retorică continuă. Se repetă de câteva ori. Numai după ce numi toate regiunile lumii și după ce făcu uz de toate blasfemiile pentru a-i descrie pe „rechinii imperialiști”, el își încheie discursul, cerându-le fermierilor să se înscrie în colectivă și avertizându-i că printre noi se găseau mulți curculi.

„Curculii sunt dușmanii noștri”, strigă el, „și trebuie să-i exterminăm ca clasă socială. Rechinii n-au ce căuta printre peștii inofensivi”, adăugă el. Apoi, îi înfățișă pe curculi ca pe un instrument diabolic al capitaliștilor care se pregăteau pentru un atac împotriva Uniunii Sovietice.

„La naiba cu ei!” strigă acesta, încheindu-și tirada propagandistică. „La naiba cu toți curculii! La naiba cu fiecare membru al familiilor lor!”

După ce strigă aceste lozinci, oficialitățile de la tribună, soldații, milițienii și copiii răspunseră discursului său cu aplauze lungi și puternice.

Fermierii doar își aruncară niște priviri și nu aplaudară. Bătutul din palme ca expresie a încântării și satisfacției era un obicei orășenesc nou, iar noi eram fermieri, așa că ne abținurăm de la această manifestare a entuziasmului.

Observându-ne indiferența, oficialitățile părură derutate, dar situația fu salvată de comisarul GPU. Imediat ce aplauzele încetară, acesta lua locul vorbitorului, adresându-se în propoziții scurte și clare.

„Tovarăși”, începu el, aruncându-le fermierilor o privire rece. „Tovarăși, a fost o mare plăcere să aud un discurs atât de frumos și de adevărat din partea stimatului nostru tovarăș comisar. Este însă un lucru îngrozitor să vezi că aceste cuvinte încărcate de patriotism ale iubitului nostru comisar sunt ignorate și boicotate de dușmanii poporului.” Fermierii își aruncară priviri temătoare. După ce făcu în mod intenționat o pauză, comisarul continuă:

„Ceea ce se-ntâmplă acum este cea mai bună dovadă a prezenței dușmanului poporului printre noi. Tovarășul comisar a vorbit în numele iubitului nostru Partid Comunist și al guvernului nostru popular. A vorbit în numele marelui nostru conducător, tovarășul...” În acel moment, fu întrerupt de o explozie de aplauze. Se opri. Aplauzele se intensificară. Fermierii

aplaudară și ei de data aceasta mai frenetic. Îl înțeleseseră foarte bine pe comisar. De îndată ce se făcu din nou liniște, acesta continuă:

„Tovarăși, cuvintele comisarului au fost cuvintele partidului...” Cineva începu să aplaude iarăși, dar comisarul îl ignoră și spuse mai departe: „Dar, tovarăși, ați întâmpinat aceste cuvinte cu tăcere și deci cu împotrivire.” Se opri o clipă. „Pentru mine, în calitate de comisar GPU, aceasta înseamnă că printre voi se află cei care acționează la fel ca dușmanul poporului – curculii – acel element capitalist căruia nu-i plac aceste cuvinte și care ar vrea mai degrabă să-l strângă de gât pe tovarășul comisar decât să-l întâmpine cu aplauze entuziaste.”

Pentru a vedea ce efect produseră cuvintele lui asupra ascultătorilor, se opri câteva minute, uitându-se la aceștia. Apoi, vorbind printre dinți, formulă un avertisment:

„Va trebui să luăm taurul de coarne”, spuse el furios. „Sunt obligat să vă avertizez că și cea mai mică încercare de a vă opune măsurilor iubitului nostru Partid Comunist și guvernului nostru popular va fi înăbușită fără milă. Vă vom zdrobi ca pe niște paraziți odioși!”

Cu aceste cuvinte, își încheie discursul. În piață răsunară aplauze puternice. Fermierii, privind rușinați împrejur, bătură din palme mai repede, după care se instala brusc liniștea.

Fermierii priviră fix spre platformă. În fața lor, în ruinele bisericii, văzură mitraliera. Oamenii aflați în exercițiul funcțiunii stăteau vigilenți în jurul pieței.

Liniștea fu întreruptă de președintele sovietului sătesc, care-i chemă pe ceilalți vorbitori. Rând pe rând, vorbiră toate oficialitățile aflate pe platformă. Luară poziție chiar și câțiva fermieri, majoritatea membri bine cunoscuți ai Comnezamului și susținători activi ai regimului comunist în satul nostru.

Noi nu mai ascultam însă. Băteam din palme după fiecare discurs, dar mintea ne era în altă parte. Oficialitățile spuseseră limpede că sătenii trebuiau să intre în colectivă, altfel urmau să fie trimiși în Siberia sau în alte regiuni reci ale Rusiei. Acestea vorbiră despre distrugerea curculilor ca și cum ar fi vorbit despre distrugerea paraziților din agricultură sau a animalelor dăunătoare. Ele ne spuseră că și noi trebuia să participăm la distrugerea lor. Nu ni se spuse cum, dar ni se dădu de înțeles că orice mod sau mijloc va fi justificat.

Deși eram încă mic la acea vreme, mă năpădiră multe întrebări după acele discursuri. Cine erau acei curculi? Cine putea fi considerat curcul? Mă întrebam: și vecinul meu este curcul? Dar familia și rudele mele? Toți suntem curculi?

Cineva strigă:

- Ce înseamnă curcul? Comisarul partidului răspunse:

- Curculii sunt exploatatorii celor săraci; sunt rămășițele vechiului regim, și de aceea trebuie lichidați. De asemenea, cei care se împotrivesc politicii partidului și statului vor fi considerați curculi. Și aceștia vor fi lichidați.

Această explicație ne dădu de înțeles că oricine poate fi considerat curcul.

În clipa în care soarele iernii apunea dincolo de ruinele bisericii, tovarășul Zeitlin propuse ca sătenii să trimită o telegramă Comitetului Central al Partidului Comunist și conducerii statului sovietic, în care să exprime mulțumiri pentru viața îmbelșugată și fericită a sătenilor sovietici, dar mai ales pentru înființarea fermelor colective. La fel ca la adunarea „sutei”, se puse o singură întrebare: „Cine este împotrivă?” Cum nimeni nu îndrăzni să obiecteze, telegrama a fost aprobată cu aclamații.

Când aplauzele încetară, președintele adunării citi inevitabila rezoluție, în ea se arăta că fermierii erau fericiți să se înscrie în colectivă și că ei au promis partidului și conducerii statului să realizeze colectivizarea satului până la întâi mai. Cum nici de această dată nu se ridică nimeni împotrivă, rezoluția fu adoptată, iar adunarea se încheie.

Capitolul 6

Președinte al comisiei de procurare a pâinii de la prima „sută” era Ivan Hijniak. Acesta fusese cândva vecin cu noi. Tovarășul Hijniak avea vreo 40 de ani, era scund, masiv și semianalfabet. Fața îi era brăzdată de cute adânci, iar părul des, blond-murdar și ochii inexpresivi, de un verde șters, pe jumătate acoperiți cu pleoape zbârcite și sprâncenele zbârlite îi dădeau o înfățișare porcină.

Acesta era omul care conducea comisia de procurare a pâinii din „suta” noastră. Urâțenia fizică părea a-i influența gândirea și moralitatea. Era crud, brutal și înveninat. Vorbea într-un mod sarcastic și vulgar, ori se limita la fraze oficiale, gata pregătite. Uneori, încerca să vorbească la fel ca orășenii, lucru pe care învățase să-l facă undeva, în cursul absenței lui din sat, dar chiar și atunci insera cele mai dezgustătoare blasfemii în vorbele sale.

Tovarășul Hijniak era singurul comunist cunoscut din satul nostru în momentul începerii Revoluției din Octombrie. în timpul acesteia, ca președinte al Comitetului Țăranilor Săraci (Comnezam), a fost unul dintre cei mai pasionați și mai activi organizatori ai administrației revoluționare locale. După Revoluție, a rămas un înfăptuitor fidel al politicii comuniste m satul nostru. Ba chiar a devenit un politician sătesc puternic și, în țeastă calitate, a provocat moartea multor săteni de frunte.

La scurtă vreme după Revoluție, când a fost pusă în practică una dintre frecventele schimbări ale politicii comuniste, el a dispărut din sat, lăsând în urmă o grămadă de trebușoare nerezolvate. Nimeni n-a știut unde se dusese ori ce făcea. Sătenii începură să-l uite, dar când începu colectivizarea, Hijniak reapăru.

Când au organizat comisia de procurare a pâinii, părea că tovarășul Zeitlin și ajutoarele lui s-au bazat în primul rând pe elementele decăzute din satul nostru. Comisia lui Hijniak era un exemplu foarte clar în acest sens. Este adevărat, printre membrii comisiei existau săteni cinstiți și harnici pe care-i știam și-i respectam, dar grosul ei era format din indivizi cu impulsuri sadice. în afara tovarășului Hijniak, printre membrii cunoscuți mie se afla și brutalul Vasil Homenko, căruia sadismul i-a creat o reputație proastă în sat.

Ceilalți membri ai comisiei nu erau atât de cunoscuți ca Hijniak sau Homenko; ei aparțineau totuși acelui grup enervant care făcea ca viața sătenilor să fie nesigură și nenorocită.

Ivan Bondar, sau „tovarășul Iuda”, era și el membru. Veni la „suta” noastră după câteva zile de la distrugerea bisericii. Cum se întâmplă ca „suta” noastră să poarte numărul unu, oficialitățile satului voiau să facă din ea un model pentru celelalte „sute”. De aceea, aduseră în ea indivizii cei mai de încredere. Tovarășul Iuda ajunse repede la un acord deplin cu tovarășii Hijniak și Homenko.

Acestor funcționari ai partidului și statului li se dădură puteri aproape absolute. Capacitatea lor era măsurată în funcție de cantitatea de produse agricole pe care o puteau obține de la fermieri și de numărul fermierilor pe care-i puteau colectiviza în timpul cel mai scurt. Pentru a-și îndeplini misiunea, ei foloseau metode care-și dovediseră eficacitatea. Dictoanele comuniste conform cărora scopul scuză mijloacele, iar învingătorul are întotdeauna dreptate erau crezul zilei.

Există un proverb ucrainean care spune că stăpânul nu este la fel de crud ca sluga pusă în locul lui. Tovarășul Hijniak și locotenenții lui, ei înșiși fermieri, promovați în posturi oficiale, se îmbătaseră de putere; ei își folosiră funcția pentru a săvârși brutalități și cruzimi nemaiauzite în sat la noi. Păreau a nu avea limite în comportamentul lor arbitrar și vanitos. Activitatea comisiei era atent planificată și coordonată. Tovarășul Hijniak, propagandistul și alți câțiva membri ai comisiei formau completul de judecată de la cartierul general al „sutei”. Ei îi citau pe fermierii care se dovediseră a fi încăpățânați sau suspecți și îi „prelucrau” individual. Tovarășii Homenko și Iuda, împreună cu restul funcționarilor „sutei”, lucrau cu „zecile” și „grupele de cinci”, tot individual. Ei își concentrau însă eforturile asupra adunărilor membrilor acelor unități. Trebuia să participăm la o adunare sau alta practic în fiecare zi, inclusiv duifliui[03.] Adunările de duminică începeau de obicei dimineața devreme și durau toată ziua.

Funcționarii din comisia „sutei” noastre, ca și cei din toate celelalte, foloseau metode bine definite în relația cu noi. Una dintre acestea, simplă, dar eficace, era „bătutul cărării”, cum o denumiseră funcționarii. Un fermier era chemat la „suta” lui, după care avea loc obișnuitul interogatoriu. De ce

nu s-a înscris în ferma colectivă? Această întrebare era pusă în mod repetat. Oficialitățile „sutei” îi spuneau că numai un „dușman al poporului” se împotrivea politicii comuniste de colectivizare. Cum un „dușman al poporului” nu avea ce căuta în Uniunea Sovietică, el n-avea încotro: trebuia fie să intre în colectivă, fie să fie eliminat. în cele din urmă, îi dădeau un creion ca să semneze cererea și să scape astfel de toate neplăcerile. Unii chiar semnau, însă majoritatea refuzau, folosindu-se de diverse scuze și pretexte.

În acel moment, se aplica metoda „bătutului cărării”. Funcționarul îi spunea fermierului să ducă „sutei” vecine, să zicem celei de-a doua „sute”, un mesaj. Cum nimeni nu putea să refuze o însărcinare oficială, omul lua mesajul, oricare ar fi fost el, și își începea călătoria prin sat. Când ajungea la „suta” la care fusese trimis, constata că cei de acolo îl așteptau. Fermierul era supus imediat unui alt interogatoriu. Din nou trebuia să explice de ce nu era încă membrul fermei colective; din nou i se cerea să se-nscrie imediat. Dacă și atunci refuza să se-nscrie, era trimis la următoarea „sută”, iar de acolo la următoarea, și așa mai departe. După ultima „sută”, era trimis la biroul sovietului sătesc, unde era șef tovarășul Zeitlin. Aici trecea din nou prin același lung și complicat interogatoriu.

Era iarnă, iar frigul era crâncen. Cărările și ulițele satului erau înzăpezite. Victima trebuia să meargă noaptea prin sat, lăsând după el o dâră în zăpada mare; de aici și denumirea de „bătutul cărării”. Această metodă era folosită de oficialități potrivit unui grafic ce fusese dinainte stabilit, în mod evident. Cam cinci fermieri din „suta” noastră trebuiau să „bată cărarea” în fiecare noapte; iar aproximativ 40 și ceva de fermieri din alte „sute” veneau la „suta” noastră. O imagine panoramică a satului nostru într-una dintre aceste nopți ar fi arătat circa 40 de fermieri nefericiți, care tremurau de frig și epuizare, mișcându-se încet prin întuneric și prin zăpada înaltă până la brâu.

În zori, călătorul se întorcea acasă din plimbarea sa nocturnă, doar pentru a găsi o altă citație din partea „sutei” pentru a doua zi. Programul pentru a doua zi era oarecum diferit. Mai întâi, era lăsat să aștepte câteva ore și abia apoi era supus obișnuitului interogatoriu. Se răzgândise? Acum avea să se înscrie în colectivă? Unii spuneau „da”, dar majoritatea spuneau iarăși „nu!”. La fel ca înainte, fermierii încercau să găsească diferite scuze, dar de această dată oficialitățile refuzau să-i asculte; nu mai aveau timp.

Dorea fermierul să mai aștepte? Bineînțeles, trebuia să aștepte, dar nu în casă; acolo era prea multă lume. Șura era goală – ei bine, aproape goală! Acolo nu mai erau decât cinci-șase fermieri, așa că victima se pomenea deodată într-o șură rece, care era încuiată pe dinafară de îndată ce el intra.

Această metodă de convingere deveni cunoscută sub denumirea de „răcire”. înfrigurați, umiliți și epuizați din cauza nesomnului și a hărțuielii, fermierii așteptau ore în șir. în întunericul rece al șurii, unii începeau să-și dea seama că rezistența lor era zadarnică.

După câteva ore, funcționarii începeau să-i aducă pe fermieri înăuntru unul câte unul, spunându-le să semneze cererea. Majoritatea refuzau în continuare. Și așa, pe rând – căci nu puteau merge în grup – erau trimiși din nou să „bată cărare”. Acest lucru avea să se repete și a doua zi, apoi și în ziua următoare, până când oamenii, vlăguiți și cu moralul la pământ, aveau să dea curs cererii oficialităților. Fiecare victimă urma să lase apoi locul în șură și în „bătutul cărării” unui alt sătean.

Membrii altor „sute” au mai fost supuși unei metode de convingere, într-o zi, am auzit povestindu-se lucruri care se petreceau în „suta” a doua. Funcționarii de partid din acea „sută” intraseră într-o „întrecere socialistă” cu „suta” a șaptea. Miza: cine îndeplinește cel mai repede norma de colectivizare. în cursul unei adunări la care fermierii continuări să se împotrivească fermei colective, președintele „sutei” ordonă să se facă focul în sobă. Apoi ordonă să fie închisă gura de evacuare a sobei. Puse un om de pază la ușă, iar el părăsi sala. După o vreme, câțiva fermieri se prăbușiră la pământ pe jumătate conștienți. în cele din urmă, cineva sparse geamul.

Nu se știe dacă președintele își îndeplini până la urmă norma. Însă omul care spărsese geamul a fost judecat mai târziu de Tribunalul Poporului pentru „amestec într-o problemă oficială” și „păgubire a proprietății socialiste”. A fost condamnat la 10 ani de muncă silnică într-un lagăr și nu s-a mai auzit de el niciodată.

Adunările care se țineau seara și duminica erau extrem de umilitoare și de chinuitoare pentru noi. Erau folosite, fără îndoială, cu scopul de a ni se spăla creierul din punct de vedere politic și ideologic, dar și ca mijloc de înfrângere a spiritului independent al fermierilor. Adunările trebuiau să fie niște canale prin care partidul să-i poată îndrepta pe fermieri spre colaborarea cu oficialitățile partidului în realizarea misiunii de

colectivizare. Propaganda de partid denumea aceste adunări „participare a maselor la conducerea socialistă”.

Adunările respective au jucat un rol crucial în atragerea fermierilor spre fermele colective. O asemenea adunare începea de obicei cu un lung discurs despre metodele de colectivizare. Urmau câteva cuvântări scurte, după care se rezerva ceva timp pentru întrebări și răspunsuri. Președintele adunării anunța apoi că va urma o dezbatere. Bineînțeles că aceste dezbateri nu erau altceva decât scurte discursuri ale funcționarilor și altor activiști, căci niciun sătean nu lua parte la ele. Noi nu puteam decât să ascultăm până rămâneam cu gura căscată.

În cele din urmă, președintele anunța următorul punct de pe ordinea de zi a adunării. Acesta era rezumatul „întrecerii socialiste” din săptămâna anterioară. Toți adulții erau obligați să ia parte la această întrecere care viza îndeplinirea cât mai grabnică a normei de colectivizare.

Satul nostru concura cu un sat învecinat. „Suta” noastră concura cu „suta” a opta și, de asemenea, cu „suta” corespunzătoare din satul vecin. Toți funcționarii concurau între ei, atât în calitate de oficialități, cât și ca indivizi, iar sătenii trebuiau să concureze și ei unul cu altul.

Referindu-se la întrecere, președintele adunării comunica auditoriului locul ocupat de sat. Indiferent însă de progresele care se făceau, oficialitățile nu erau niciodată mulțumite; în consecință, eram învinuiți, certați și amenințați. Nu le mulțumea decât participarea totală a oamenilor.

Apoi, președintele îi cerea șefului „sutei” să prezinte un raport cu privire la poziția ocupată de „suta” sa în comparație cu „suta” adversă și cu cea din celălalt sat. Dacă „suta” noastră se-ntâmpla să fie printre fruntașe, atunci puteam trage nădejde că vom merge acasă mai repede, dar dacă „suta” noastră era codașă, atunci ne pregăteam pentru o altă prelegere despre importanța „întrecerii socialiste”.

Rezultatul întrecerii din interiorul „zecilor” și „grupelor de cinci“, ca și dintre acestea era și el analizat cu multă atenție. Subunităților învingătoare, adică „zecilor” și „grupelor de cinci” care înscriau la colectiv cel mai mare număr de fermieri în ultima săptămână, li se înmâna în mod festiv Drapelul Roșu, iar funcționarii lor erau declarați „muncitori de șoc”, fiind lăudați în mod oficial pentru munca depusă. Subunitățile care pierdeau, împreună cu funcționarii lor, erau trecute pe *ciorna doșka*, „tabla neagră”, ceea ce trebuia să fie o mare rușine. Subunitățile cu rezultatele cele mai slabe se puteau

aştepta să-şi vadă numele scrise pe imaginea unei broaşte ţestoase sau a unui crocodil. Broasca ţestoasă reprezenta încetineala, iar crocodilul depravarea. „Crocodilii” aveau parte de cele mai mari neplăceri. Erau trataţi ca duşmani ai regimului comunist sau, şi mai rău, ca sabotori. De obicei, aceşti indivizi erau transferaţi la alte subunităţi fie din interiorul, fie din afara „sutei” proprii şi erau avertizaţi că eşecul repetat va fi urmat de arestare sau exilare.

Odată prezentat raportul subunităţilor, adunarea continua cu raportul referitor la întrecerea individuală. în primul rând, funcţionarii concurau între ei pentru creşterea numărului fermierilor colectivizaţi. Toţi erau obligaţi să-şi asume angajamentul în felul următor: un funcţionar anunţa, rostind o frază stereotipă, că, dându-şi seama de avantajul oferit de sistemul colectiv, promitea în mod solemn „partidului iubit şi conducerii de stat” să colectivizeze atâţia fermieri până la următoarea adunare de duminică. Apoi, îl provoca şi pe tovarăşul cutare să depăşească acest număr. Cel provocat n-avea încotro şi accepta provocarea, declanşându-se astfel o reacţie în lanţ.

Între săteni, întrecerea se desfăşura puţin altfel. în săptămâna dinaintea duminicii, oficialităţile aveau grijă să-i „pregătească” pe unii fermieri. La adunarea de duminică, aceştia se ridicau la momentul potrivit şi rosteau fraze învăţate pe de rost despre cât de fericiţi erau ei să se înscrie în fermele colective; apoi îl provocau pe tovarăşul cutare (un fermier) să facă acelaşi lucru.

La adunările de duminică, provocatorii şi cei provocaţi trebuiau sa facă o dare de seamă a diverselor întreceri la care luau parte. Un funcţionar trebuia să raporteze câţi fermieri colectivizase de la ultima întâlnire. Cei norocoşi erau lăudaţi; ghinioniştii erau criticaţi. Aceştia erau avertizaţi că, dacă până duminica următoare nu-şi îmbunătăţeau rezultatele, aveau să suporte consecinţele.

Apoi, fermierii trebuiau să dea raportul. Provocatorul era lăsat în pace, însă cel provocat trebuia fie să accepte, fie să refuze provocarea la „întrecerea socialistă”. Dacă refuzau, trebuiau să spună de ce. Dacă acceptau, trebuiau să spună de ce nu erau încă pe lista cetăţenilor sovietici fideli, adică a membrilor fermei colective. Era un moment dureros pentru săteanul cinstit, care nu-şi putea permite luxul de a refuza pe faţă şi de a le spune tuturor oficialităţilor să se ducă la naiba, lucru pe care, fără îndoială, l-ar fi făcut bucuros. Pe de altă parte, el nu reuşea să găsească nicio scuză

acceptabilă. Săteanul nu putea decât să bombăne: „Nu sunt pregătit încă.” O asemenea afirmație declanșa, bineînțeles, noi amenințări și admonestări.

Odată prezentate rapoartele despre întrecere, adunarea continua cu următorul punct de pe ordinea de zi: rapoartele personale. Fiecare membru al „sutei” noastre trebuia să apară înaintea adunării și să spună de ce nu se înscrisese încă în colectivă și când avea de gând s-o facă.

Aceste adunări durau de obicei toată noaptea, iar duminica, toată ziua. înfometați și terorizați, sătenii ascultau tăcuți și răspundeau cu îngăduință la multitudinea de întrebări, dar se încăpățânau să rămână pe poziție. Nimic nu-i putea impresiona. Cel puțin, așa credeau ei.

Oficialitățile comuniste nu erau însă nici ele pregătite să renunțe la poziția lor. Duceau un război și știau că, dacă o tactică nu dădea rezultate, alta putea să dea. Și chiar așa s-a întâmplat.

La sfârșitul lui februarie și începutul lui martie 1930, oficialitățile evaluară situația, își regrupară forțele, elaborară noi tactici ofensive și dădură o lovitură distrugătoare.

Într-o duminică, aflarăm că, în afară de Hijniak, Homenko și tovarășul Iuda, toți funcționarii „sutei”, inclusiv cei ai „zecilor”, ai „grupelor de cinci” și ai tuturor celorlalte subunități din sat, fuseseră mutați. Unii dintre cei ale căror subunități nu erau fruntașe la îndeplinirea normelor de colectivizare fuseseră mutați în satele vecine. Cam în același timp, sosiră în satul nostru funcționari din satele și târgurile vecine. Aflați într-un mediu nefamiliar lor, acești funcționari fermieri au devenit și mai agresivi.

Cam tot atunci, strategii din sat ai partidului începură să aplice o fetică nouă, numită de noi „câinii se mănâncă între ei”. Fermierii considerați înainte curculi și cei care fuseseră persecutați într-un fel sau altul și trăiau încă în sat reintrară în grațiile oficialităților comuniste și fură puși să lucreze pentru partid și stat. Aceste tactici dădură rezultate mai bune chiar decât cele scontate de oficialități. Fermierilor li se spuse că, deși meritau să fie împușcați, li se dădea șansa de a dovedi că meritau să trăiască. Nu trebuiau decât să ajute partidul și statul să realizeze colectivizarea. Bineînțeles că, dacă se dovedeau folositori, și ei aveau să fie acceptați în colective. Astfel, acești așa-ziși curculi deveniră activiști hotărâți, deoarece dorința de a se dovedi „folositori” îi determină să se transforme în executanți nemiloși ai politicii partidului.

Mai mult, fiind fermieri, ei știau cum gândesc consătenii lor și deci se pricepeau cel mai bine să găsească noi căi și mijloace de a-i obliga pe aceștia să se supună politicilor și exigențelor regimului comunist.

Capitolul 7

Nu-mi amintesc foarte multe despre tatăl meu, pentru că atunci când a murit el, în 1919, eu nu aveam decât trei ani. Îmi amintesc însă bine cum a fost îngropat. La căpătâiul lui stătea un membru al Gărzii Roșii. Acesta purta un chipiu roșu, iar în mâini ținea o pușcă uriașă, cu o baionetă fixată de gura țevii. Stătea nemișcat și tăcut, asemenea unei statui de granit care privește în gol. Mai târziu, mi s-a spus că numai când cineva se apropia de pat ori arăta că vrea să-l vadă pe mort, soldatul se mișca, ridicându-și pușca și zicând ceva ciudat. Fratele meu credea că el și toți ceilalți străini în uniformă nu vorbeau aceeași limbă cu noi.

În acea zi, erau mulți oameni afară, oameni pe care nu-i văzusem niciodată până atunci. îmi aduc aminte că purtau chipiuri roșii, erau îmbrăcați în uniformă și veniseră călare.

Trupul tatălui meu stătea sub icoane, pe o bancă din capătul de răsărit al camerei de zi. îmi amintesc că noi, copiii lui – fratele meu de șase ani, fratele meu sugar și eu – am fost aduși la căpătâi ca să ne luăm rămas-bun. Deși nu-l puteam vedea pe tata din cauză că era într-un sicriu închis, mi s-a spus să-mi iau la revedere și să-l sărut. Cineva m-a ridicat, și-mi amintesc că mi-am lipit buzele de locul în care ar fi trebuit să fie capul tatălui meu. îmi mai aduc aminte că mama și toți ceilalți – rudele și vecinii – boceau și plângeau cu suspine. Eu nu plângeam. Străinii cu chipiuri roșii, arme, uniforme și cai mă interesau mai mult decât tatăl meu mort.

Odată cu trecerea timpului și pe măsură ce am crescut, această scenă mi-a revenit adeseori în minte, stârnindu-mi curiozitatea. Voiam să știu ce se-ntâmplase de fapt în acea zi, dar mama reușea mereu să evite întrebările mele. Mi-a spus că tata a murit, dar nu mi-a spus niciodată cum a murit.

Abia într-o seară, după ce ne întoarserăm de la o adunare sătească la care curculii fuseseră declarați „dușmani ai poporului”, mama hotărî să ne spună adevărul.

Ferma tatălui meu abia reușea să asigure traiul familiei sale din ce în ce mai numeroase și să facă față impozitelor tot mai mari pe care trebuia să le plătească statului. Nu avea decât vreo șase hectare de pământ arabil; n-a avut niciodată mai mult de un cal, o vacă, câțiva porci și obișnuitele păsări

de curte. N-a avut niciodată lucrători, deoarece n-ar fi avut ce să le dea să muncească. Făcea totul singur, cu plăcere; adesea, toamna și iarna, lucra chiar pentru alți fermieri sau în târguri.

Cu toate acestea, a fost un om împlinit în comunitatea lui. Crescut în tradiția neschimbată a țărănimii, era harnic și neobosit. Mica lui fermă a devenit un model pentru mulți dintre vecinii noștri. El a transformat-o în ceea ce se putea numi o grădină de zarzavaturi. Se descurca atât de bine, încât mergea întotdeauna să vândă fructe sau legume proaspete în târgurile învecinate.

După o săptămână de trudă, duminica își înhăma calul la căruță, o umplea cu diverse produse agricole și se ducea la piață. Astfel, prin sacrificii și hărnicie, a reușit să strângă destui bani ca să construiască o casă și anexele necesare, semn clar al prosperității sale limitate. Acestea i-au schimbat statutul social. El deveni unul dintre cei mai respectați oameni din sat și, drept urmare, fusese ales în fruntea satului cu puțin timp înainte de Revoluția Comunistă. Deși era vorba despre o funcție onorifică, el nefiind plătit de stat, aceasta avea să-i aducă moartea.

În 1919, la câteva zile după ce comuniștii reocupaseră Ucraina, tatăl meu a fost arestat, dus în orașul-reședință de raion și aruncat la închisoare. A fost etichetat „slugă a vechiului regim”, „exploatator al sărăcimii” și „burghezo-naționalist”, deoarece susținuse independența Ucrainei.

Lucrurile s-au petrecut atât de repede și într-un mod atât de neașteptat, încât, la început, mama a fost mai mult buimăcită decât înfricoșata. Ea era convinsă că arestarea fusese o greșeală. Știa că nimeni nu i-ar fi făcut rău soțului ei, un om bun, foarte credincios și cinstit, care muncea din greu și era întotdeauna pregătit să ajute pe oricine. Mama era sigură că cei care-l țineau închis aveau să-și dea repede seama ce fel de om era și aveau să-l elibereze.

Acest lucru nu s-a întâmplat însă. A doua zi, când s-a dus să-l vadă, i s-a spus că a murit. Deși îndurerată, primul ei gând a fost să scoată din pușcărie trupul soțului ei și să-l îngroape creștinește. A reușit să facă și una, și alta. Dintr-un motiv necunoscut, cei care-l ținuseră închis pe tata i-au dat voie mamei să-i ia trupul acasă, cu condiția să fie înmormântat fără să mai participe altcineva, iar sicriul să nu fie deschis niciodată.

Mama n-a avut încotro și a acceptat condițiile. Cadavrul a fost dus de la închisoare la noi acasă de un detașament al Gărzii Roșii.

În timp ce ne povestea aceste lucruri, mama era liniștită și stăpânită ca întotdeauna. Era o persoană extraordinară; rareori am văzut-o plângând, în anii grei de după moartea tatălui meu, când a trebuit să se descurce singură, ea a lucrat la câmp, a arat pământul și a cules recolta. S-a îngrijit de animale, a ținut cu pricepere întreaga gospodărie și ne-a îngrijit cu multă afecțiune. în toți acei ani, am auzit-o plângându-se de puține ori. Dimpotrivă, părea a fi fericită și pusă pe glume. Ne îndemna să fim buni și să învățăm cu sârg. Râdea și se ruga împreună cu noi, dar când rămânea singură, era tristă și melancolică.

Din momentul morții tatălui meu, mama a trăit cu frica-n sân. Se temea că, în orice clipă, avea să fie denunțată ca nevasta unui „dușman eliminat al poporului”, acuzație care ar fi fost fatală pentru întreaga familie.

Vreme de 11 ani, a muncit cu această frică, mereu foarte atentă la ceea ce spunea. în acești ani, a trebuit să-i împace pe mulți pentru a evita certurile sau alte conflicte ce ar fi dus la denunțarea ei. Ea trăia de fapt într-o lume singuratică și periculoasă.

Mama ar fi preferat să nu ne spună deloc această poveste, căci nu voia să creștem încrâncenați din cauza uciderii tatălui nostru. Era convinsă că acesta fusese torturat și ucis în pușcărie. Reticența ei dispăru doar după acea adunare în timpul căreia fusese proclamată exterminarea curculilor ca „dușmani ai poporului”. Simțea apropierea sfârșitului și credea că noi suntem destul de mari ca să cunoaștem adevărul.

După ce ne-am revenit din șocul produs de povestea morții tatălui nostru, am rămas la masă și am vorbit despre evenimentele petrecute recent la noi în sat. în cele din urmă, ne-am dus la culcare după miezul nopții. Imediat ce am stins lumina, am auzit pe cineva bătând cu putere în ușă. Acesta mai bătu o dată, și o voce străină ne ceru să deschidem ușa.

- Comisia de procurare a pâinii, anunță vocea de afară. Auziserăm deja despre faptele notorii ale acestei comisii și de aceea ne grăbirăm să facem ce ni se ceruse. înainte însă de a putea face ceva, se produse o bubuitură – străinii năvăliră în casă.

Era întuneric, iar mama se duse să aprindă lampa cu gaz.

- Surprizele sunt slăbiciunea mea! Ha, ha, ha! spuse vocea care ne comandase să deschidem ușa. Sunt încântat să vă văd! Dar unde sunteți? Ha, ha, ha...

Era tovarășul Hijniak.

Când mama aprinse lampa, văzurăm că în fața ei stăteau patru bărbați, două femei și un băiat, mesagerul. Unul dintre bărbați avea la el o pușcă, pe care o ținea de parcă se aștepta ca de sub pat să sară un iepure, îi cunoșteam pe toți personal.

Tovarășul Hijniak era beat, iar buzele și fălcile i se mișcau încet într-un bâiguit continuu. Nu reușea să se țină drept. Nouă ni se făcu frică. Instinctiv, eu și fratele meu mai mare ne apropiarăm de mama.

- Să trăiți, tovarăși! spuse mama cu vocea tremurândă. Tovarășul Hijniak se apropie de ea.

- A trecut multă vreme de când ne-am întâlnit ultima oară, îi ieși acestuia din gură. Nu-i așa că-i plăcut să primești noaptea o vizită neașteptată?

- Îmi pare bine să vă văd, tovarăși, continuă mama, recăpătându-și forța și încrederea. Cu ce vă pot ajuta? Vă rog să vă așezați.

Lampa atârna în capătul dinspre răsărit al camerei de zi. Potrivit tradiției țărănești, acest loc era sfânt. Acolo erau puse pe pereți icoanele. De tavan atârna o candelă-icoană, care ardea necontenit ca simbol al luminii. O bucată de pâine sfințită era așezată pe una dintre icoane ca simbol al dărniciei lui Dumnezeu. Din acel capăt îi înfruntam pe tovarășul Hijniak și pe cei din comisia lui. Fratele meu, Serhi, stătea în stânga mamei mele, iar eu, în dreapta.

Tovarășul Hijniak părea să nu fi auzit ce spusese mama; își întinse mâinile cu intenția de a o îmbrățișa. Când ea se dădu înapoi, el o apucă fără rușine. Mama îl plesni cu toată puterea peste față.

- Porcule, pleacă de lângă mine! strigă ea.

Tovarășul Hijniak își înșfacă pistolul. Eu am sărit repede în fața mamei, iar Serhi îl apucă pe Hijniak. Se auzi un foc de armă. Glonțul lovi icoana, iar sticla se sparse.

Împușcătura a fost atât de neașteptată, încât încremeniră toți. Uitându-se fix la icoana spartă, o femeie din comisie începu să plângă. Fratele meu mai mic țipa ca din gură de șarpe. Eu încercam s-o liniștesc pe mama, în timp Serhi se lupta cu tovarășul Hijniak, care încerca să tragă din nou. Tovarășul Iuda, probabil și el beat, căzu în genunchi în bătaie de joc, mormăind ceva de parcă s-ar fi rugat.

În acel moment, un fermier bătrân, membru al comisiei, strigă:

- Liniște! Am venit aici cu o treabă oficială!

Tovarășul Hijniak încetă a se mai lupta cu fratele meu și-și puse înapoi pistolul în toc. Apoi, se întoarse spre bătrânul fermier:

- Dumneata să lași caii să gândească; au căpățâna mai mare, spuse el încet, pe un ton batjocoritor. Despre a cui treabă vorbești?

Atunci, se apropie de bătrân și-l privi cu dispreț.

- Aici eu sunt treaba! răcni el deodată. Mă auzi? Aici eu sunt treaba! Nu altcineva! Să bagi asta în capul tău ăla prost, murdar și păduchios de bătrân!

Bătrânul ezită; voia să spună ceva, dar fu în zadar. Tovarășul Hijniak continuă, vorbind de această dată printre dinții încleștați.

- Uitați-vă la el, zise mai departe acesta, întorcându-se spre membrii comisiei și arătând cu degetul pe bătrânul fermier. A venit aici cu o treabă oficială... Nu-i interesant? Apoi ridică din nou tonul. Repet, asta-i treaba mea! Aici eu sunt reprezentantul iubitului și dragului nostru partid și al conducerii de stat! Eu sunt...
- Nu voiam decât să... începu bătrânul să zică ceva.

- Taci! îl întrerupse tovarășul Hijniak. Apoi, după o clipă de liniște, îl avertiză:

- O să mă socotesc eu și cu tine mai devreme sau mai târziu.

Tovarășul Hijniak era membru al Partidului Comunist și președinte al comisiei „sutei” noastre. În cadrul „sutei” avea puteri depline. A i te împotrivi lui însemna a te împotrivi partidului și conducerii statului. Nimeni, cu excepția superiorilor săi, nu se putea amesteca în treburile lui. Strigând din ce în ce mai tare, el atrase atenția că avea să împuște pe oricine se opunea voinței Partidului Comunist și a conducerii statului.

După o vreme, se întoarse spre fratele meu, Serhi.

- Ei, ești un flăcău puternic! Ești chiar un flăcău foarte puternic, spuse el. Iubita noastră patrie are nevoie de oameni puternici ca tine. Nu-i așa că este un mare noroc să ai o tânără generație atât de puternică?

Se întoarse apoi spre omul cu pușca, făcându-i semn să se apropie. După aceea, se întoarse iar spre fratele meu.

- Bine, bine, continuă el în același mod. Patria noastră socialistă are nevoie de oameni puternici... Atunci, luând o atitudine demnă, țanțoș asemenea unui militar, el pronunță:
- În numele iubitului nostru Partid Comunist și al guvernului nostru popular, declar că ești arestat pentru comiterea unei agresiuni fizice asupra unui

reprezentant oficial al partidului și statului în timp ce acesta se afla în misiune oficială. Apoi, ordonă omului cu pușca să-l ia pe fratele meu.

Mama nu-și putu ascunde disperarea. Încercă plângând să-l țină pe Serhi cu ambele mâini, dar cum era prea slabă ca să se lupte cu patru bărbați, leșină. Când își recapătă cunoștința, Serhi nu mai era.

Câteva minute după aceea, când mama își reveni, Hijniak își continuă „treaba" ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

- Ei bine, începu acesta, după cum știți deja, am venit aici cu o treabă serioasă. Cu o treabă oficială, cum a spus tovarășul nostru, zâmbi el, uitându-se spre bătrânul fermier și dând afirmativ din cap. Și, într-adevăr, este foarte serioasă.

Mama se ridică în picioare și-și dădu părul pe spate.

- Înainte de a vă începe treaba oficială, oricare o fi aceasta, cer să-mi arătați un mandat de arestare pe numele fiului meu, spuse ea cu un glas limpede. Am fost toți uimiți. Sunt doar o văduvă neajutorată, continuă ea. Puteți face ce vreți cu mine, căci nu am putere să mă apăr. Dar atâta vreme cât trăiesc, protestez împotriva faptului că ați intrat în casa mea fără să vă dau eu voie.

Nu se mai auzise de un asemenea protest. Astfel de cuvinte se pedepseau cu închisoarea pe viață ori cu moartea. Nimeni nici măcar nu se gândea să ceară de la o oficialitate un mandat de arestare sau de percheziție.

Cererea mamei stârni din partea tovarășului Hijniak și a locotenenților săi un râs isteric. Atunci, el se apropie de noi.

- Uite ce, surioară, nu încerca să mă sperii. Nu mă poate speria nimeni pe mine. Am mai fost eu strâns cu ușa și înainte...

Când mama încercă să spună ceva, el o întrerupse. Îi dădu de înțeles că știa ce s-a întâmplat cu soțul ei și că nu va fi nicio problemă să i se facă același lucru și ei.

- Știu ce vreți să spuneți, zise mama, fără să-și schimbe tonul vocii. Cu toate acestea, în calitate de cetățean, cer să se facă dreptate și să mi se respecte drepturile.

- Acum, spuse el îndreptând pistolul spre noi, acum, tu, cetățeana cea mai fidelă și cea mai plină de patriotism, ești arestată. Și tu! arătă el spre mine cu pistolul, râzând. Ni se ordonă să ne întoarcem spre perete și să stăm acolo.

Comisia își începu treaba oficială. Căuta ceva. Tovarășului Hijniak, care se juca în continuare cu pistolul, părea să-i placă foarte mult ceea ce făcea. Se uită chiar și în sobă.

După ce terminară de căutat în cămară, tovarășul Hijniak merse în odaia în care mama își ținea, într-un cufăr încuiat cu lacăt, hainele și lucrurile pe care le păstra ca amintire. La scurt timp, auzirăm o împușcătură.

Eu și mama alergarăm în odaie. Tovarășul Hijniak deschidea cufărul. Fără a se mai deranja să ceară cheia, acesta distruse lacătul. Mikola, fratele meu mai mic, plângea în colțul din spatele patului.

Când eu și mama apărurăm în pragul odăii, Hijniak își ridică pistolul și trase un foc peste capetele noastre.

- Stați la locul vostru, ordonă el.

Plecarăm, iar el închise ușa după noi.

După o vreme, tovarășul Hijniak ieși din cameră. Într-o mână ținea o carte, iar în cealaltă, niște bijuterii – dacă pot fi numite astfel suvenirele unei țărănci. Acestea erau amintiri de pe vremea când mama era fată.

- Ei bine, tovarășă cetățeana, vrei să-mi explici și mie ce sunt acestea?

Mama răspunse:

- Cartea este Biblia, iar acele lucruri sunt ceea ce vedeți.

- De cine le ascundeți? Arătă spre lucrurile găsite. Cum de aveți aceste lucruri?

- Doar știți că sunt ale mele! răspunse mama furioasă.

În zadar încercă ea să-i explice că Biblia nu fusese ascunsă; că avea bijuteriile de multă vreme, dinainte de Revoluție, și că, în casa ei, nu trebuia să-și ascundă lucrurile care-i aparțineau.

- Biblia, spuse Hijniak, a fost ascunsă cu scopul de a propovădui religia, iar bijuteriile nu sunt ale tale, ci ale cumnaților tăi. Un curcul va fi mereu un curcul, proclamă el cu înțeles.

Apoi, explică faptul că toți cei trei unchi ai mei fură declarați curculi și arestați. A doua zi, ei aveau să fie alungați din sat și expropriați. „Treaba" comisiei venite în casa noastră era să găsească ceva ce unchii noștri ar fi putut să ascundă la noi. După o cercetare amănunțită, comisia plecă.

Năuciți și înfricoșați, noi nu ne gândeam decât la Serhi și la cei trei unchi ai noștri.

Capitolul 8

Vestea arestării unchilor mei a fost o lovitură puternică. De la moartea tatălui meu, ei fuseseră binefăcătorii și protectorii noștri. Nu ajutaseră din punct de vedere material și fuseseră foarte interesați de bunăstarea noastră. Acum aflarăm că puteau fi alungați din sat și trimiși într-o regiune îndepărtată. Nu reușeam să înțelegem de ce asemenea membri harnici, darnici și cinstiți ai comunității noastre sătești erau tratați în așa fel.

Toți trei erau fermieri. își lucrau terenurile, care aveau între șase și opt hectare, și se îngrijeau de gospodăriile lor atât cât le îngăduiau condițiile. Numai unul, Havrilo, părea a fi mai înstărit decât mulți alți săteni. Casa lui avea acoperișul din tablă, semn al prosperității; avea de asemenea câteva mici anexe gospodărești, precum și o livadă bine întreținută. Toate acestea dădeau impresia că era un om bogat. Nu avea însă decât puțin mai mult pământ în comparație cu ceilalți săteni: prosperitatea lui se datora administrării judicioase și hărniciei sale. După ce strângea recolta, el lucra la construcția de căi ferate sau șosele pentru a-și putea întreține familia.

Ceilalți doi unchi ai mei erau și ei mici fermieri. Casele acoperite cu paie și câteva animale domestice erau singura lor avuție. Ei și copiii lor umblau desculți; hrana lor era formată din pâine și cartofi; nu-și Permiteau tot timpul să cumpere gaz pentru lampă. Nu aveau nici mijloace, nici nevoia de a angaja lucrători.

În ciuda acestor dovezi de sărăcie, cei trei unchi ai mei fuseseră etichetați în mod oficial drept curculi și aveau să fie alungați din sat.

Din această cauză, membrii comisiei scotociseră prin casă, examinând fiecare lucrușor, de la bucățele de hârtie până la oalele din cuptor. Căutaseră obiectele de valoare ale unchilor mei. Și în timp ce făceau aceasta, se amuzau de parcă săvârșeau cine știe ce faptă de eroism.

După plecarea comisiei, ni s-a dat voie să rămânem acasă. N-am mai fost arestați. N-am putut totuși să stăm acasă, pentru că nu știam ce se-ntâmplase cu Serhi și cei trei unchi ai noștri. Am presupus că Serhi se afla în închisoare. Dar la fel de bine ar fi putut fi omorât pe drum ori trimis imediat la centrul raional.

La fel stăteau lucrurile și cu unchii noștri. Ni s-a spus că aveau să fie alungați din sat. Dar ce se-ntâmplase de fapt cu ei, noi nu știam Nu-i puteam ajuta, dar nici nu puteam renunța să încercăm.

Când eu și mama am plecat de acasă, începuse deja să se lumineze de ziuă. O lumină slabă apăru la orizont pe cerul cenușiu.

Cum unchiul Arsin locuia cel mai aproape de noi, am hotărât să trecem întâi pe la el. Când am ajuns însă acolo, era deja prea târziu; casa fusese încuiată și sigilată. La poartă stătea un gardian înarmat. Acesta ne informă că unchiul, nevasta lui, două fiice și un fiu fuseseră arestați și duși la sovietul sătesc. Li se dăduse voie să ia numai hainele de pe ei.

Hotărârăm să mergem după ei, dar când ne întoarserăm spre centrul satului, un strigăt sparse liniștea dimineții - „Ajutor! Ajutor!" Strigătul venea din casa unui bătrân, rudă îndepărtată cu noi, Aleka. Lăsând-o în urmă pe mama, am părăsit drumul și am alergat spre casa lui.

Aleka era un fermier bătrân care locuia singur. Cândva, avusese câteva hectare de pământ și câteva animale domestice. Nevasta îi murise de mult, iar copiii erau căsătoriți și locuiau în alte sate. El se deosebea însă de alți săteni prin faptul că, odată, avusese o prăvălioară în casa lui. Nu făcea însă decât troc, iar noi știam că venitul lui era cu totul insuficient.

Nu de mult, își vânduse prăvălia și intrase în ferma colectivă. Credeam că vârsta îl făcuse să renunțe la negoț, însă oficialitățile pretindeau că el încerca să-și ascundă „activitatea capitalistă" desfășurată în trecut și să scape de expropriere. Acestea îl mai suspectau că strânsese o uriașă sumă de bani.

Când ajunsei la casa lui, nu mă surprinse să dau nas în nas cu comisia care plecase de la noi nu de mult. Ușa era deschisă, și câțiva membri ai comisiei erau înghesuiți în antreu. Ușa de la camera de zi era si ea deschisă.

Aleka era întins pe jos, pe jumătate dezbrăcat, apărându-se din răsputeri. Câțiva membri al comisiei îl țineau, înjurând și strigând. Un bărbat îi apăsa capul de pământ, doi îl țineau de mâini, iar doi se luptau cu picioarele lui; un altul încerca să-i scoată ciubotele. Fără îndoială că voiau de la el banii. Bătrânul, cu o forță surprinzătoare, se lupta ca un cerb împotriva unei haite de copoi.

În acest timp, președintele comisiei, tovarășul Hijniak, stătea în picioare, urmărind liniștit lupta. Cum bătrânul părea a fi în avantaj, el își pierdu răbdarea și cumpătul, și-și făcu drum cu coatele spre victimă. Apoi, cu aerul unui practician experimentat, îl dădu la o parte pe bărbatul care se lupta cu piciorul drept al lui Aleka și sări cu toată greutatea pe burta bătrânului. îl lovi în obraz de câteva ori cu ciubotele-i grele, iar când ruda noastră își pierdu cunoștința, tovarășul Hijniak se întoarse liniștit în locul în care stătuse înainte.

În rest, „treaba" se făcu repede. îi scoaseră ciubotele, iar oficialitățile triumfătoare găsiră prada - câteva suluri de bani înfășurate în jurul gleznelor bătrânului inconștient. După aceea, membrii comisiei plecară. Când nu-i mai văzurăm, eu și mama sărirăm în ajutorul lui Aleka. Acesta își recapătă cunoștința, dar nu mai trăi mult: până seara, când ne-am întors, murise. Stătea în același loc și-n aceeași poziție în care-l lăsasem; nu era nimeni cu el. Suferința și neputința de pe fața lui Aleka mă urmăresc și astăzi.

Cenușiul dimineții de la răsărit umpluse acum tot cerul, anunțându-ne că vine viscolul. Afară era deja lumină, iar noi nu ajunseserăm încă la casele unchilor mei.

Când ajunserăm acasă la unchiul Iakiv, fu din nou prea târziu. Un gardian stătea în fața casei. El ne informă că toată familia unchiului nostru se afla în centrul satului.

Casa unchiului Havrilo se găsea în mijlocul satului, la câteva sute de metri de sediul administrației sătești. Gardianul care stătea la poartă ne spuse să-l căutăm pe unchiul nostru în piața satului. Nici de data aceea nu ni se dădu voie să intrăm în curte, dar observarăm că în casă se aducea niște mobilier de birou. Ulterior, ni s-a spus că președintele și secretarul sovietului sătesc începuseră să se mute în casa unchiului meu de îndată ce el și familia lui fuseseră arestați.

Când ne apropiarăm de piața satului, doi oameni de la GPU ne ieșiră înainte, ordonându-ne să ne întoarcem de unde veniserăm. în zadar se rugă

mama să fie lăsată să-și caute fiul. Datoria lor era să nu lase pe nimeni să intre în piață. Dar după ce soldații își reluară rondul, eu și mama ne strecurarăm prin lateral și alergarăm prin grădini și livezi spre piață. Curând, ajunserăm la un gard de unde puteam vedea tot ce se-ntâmpla.

Era trist ceea ce vedeam. Toate oficialitățile raionale și locale care participaseră la adunarea din ziua anterioară se strânseseră în jurul platformei. Comisarul raional al partidului stătea la o masă acoperită cu o țesătură de un roșu strălucitor, vorbind la un telefon special instalat acolo. Era flancat de „miarul" Zeitlin și de tovarășul Pașcenko, noul președinte al sovietului sătesc. Pe platformă stăteau, cu fața la piață, comisarii GPU și SMT.

Câteva sute de fermieri, femei și copii se mișcau de colo, colo, în grupuri mici. Din mulțime se auzeau țipete și tânguieli; copiii plângeau; bărbații protestau cu voce tare; cei bolnavi și slabi gemeau și cereau ajutor.

Nimeni nu-i asculta însă, iar cale de scăpare nu exista. Piața era păzită cu străşnicie. Uitându-ne mai bine, văzurăm că era încercuită de soldați ai GPU.

Toți sătenii arestați au fost împărțiți în grupuri mici și trimiși în anumite locuri. Oameni special înarmați, aleși dintre membrii Comnezamului și Comsomolului, păzeau supuși grupurile.

Camionul militar care-i adusese pe soldații GPU stătea la o distanță considerabilă de mulțime. Caii erau înhămați la sănii, fiind gata să pornească în orice moment.

Ne-am zărit repede rudele; cele trei familii erau adunate la un loc. Toți stăteau în picioare, mai puțin bătrânul unchi Havrilo, care stătea pe zăpadă. Soția lui plângea suspinând lângă el.

Un vânt rece sufla zăpada peste nefericiți, care nu erau îmbrăcați cum trebuie, din moment ce nu li se dăduse voie să-și ia cu ei haine călduroase. Voiam să-i ajutăm cumva, iar pentru că ne gândeam că vor fi duși în Siberia, trebuia să le dăm niște haine groase.

Când să plec acasă după lucruri, zgomotul din piață se înteți. Cei care ședeau se ridicară în picioare, iar cei care protestau ridicară glasul. Diversele grupulețe avură în același timp o reacție spontană.

Mulțimea se îndreptă spre un rând de oficialități. Gardienii din fața acestora traseră cu arma o dată sau de două ori, dar rândul se rupse, și oficialitățile dispărură în masă. O clipă de-ar mai fi durat, piața s-ar fi golit

cu totul. Apoi, la semnalul cuiva, deschise focul o mitralieră. Gloanțele zburau în toate direcțiile prin piață. *Vâkonavții* și soldații GPU trăgeau cu puștile și carabinele; țipetele, strigătele și protestele se amestecară cu pocnetele armelor.

Mulțimea se dădu bătută, iar ordinea fu restabilită. în piață zăceau împrăștiați câțiva morți. Am aflat mai târziu că muriseră trei săteni.

După o vreme, am înțeles cauza reacției bruște a oamenilor. Sub atenta supraveghere a soldaților, în piață fuseseră aduse o mulțime de sănii, cu care aveau să fie scoși din sat fermierii arestați. Imediat au început să fie urcate în fiecare sanie șase până la opt persoane, numele lor fiind citite de pe o listă. Nu se ținea seama de înrudire, vârstă, sex și starea sănătății. Drept urmare, soții erau separați de soțiile lor, iar copiii, de părinții lor. Bătrânii și bolnavii trebuiră să împartă aceleași sănii cu niște străini.

Când una dintre sănii se puse în mișcare ca să intre într-o coloană, un tânăr sări din ea și alergă spre o altă sanie în care se aflau soția și copiii lui, care plângeau neajutorați. Tatăl voia, în mod evident, să fie cu familia lui, dar nu reuși să ajungă la ea. Tovarășul Pașcenko, președintele sovietului sătesc, care supraveghea întreaga acțiune, ridică revolverul și trase fără să clipească. Tânărul tată căzu mort în zăpadă, iar sania care-i ducea pe văduva și orfanii lui se puse în mișcare.

Încărcarea a durat cam o jumătate de oră. Vreo 50 de sănii se aliniară una după alta, cea din frunte îndreptându-se spre reședința de raion. în față, la mijloc și în spatele șirului de sănii erau puse căruțe militare dotate cu mitraliere. La fiecare două-trei sănii fu repartizat un civil înarmat. Șirul era urmat de polițiști și membri ai GPU călare.

Comisarii și oficialitățile sătești discutau fericite în clipa în care procesiunea trecu pe lângă platforma vorbitorilor. Morții zăceau încă în drum, speriind caii.

De îndată ce ultima sanie ieși din piață, ne-am dus la sovietul sătesc în speranța de a-l găsi pe Serhi, dar nu am reușit să-l vedem. Ni se spuse doar că dosarul lui avea să fie judecat în curând de tribunalul colhospului[13].

Odată cu întoarcerea săniilor goale, am primit vești despre soarta unchilor mei și a celorlalți deținuți. în gară îi așteptase un mărfar. Oamenii au fost urcați în vagoane. N-am aflat decât mult mai târziu ce li s-a întâmplat după aceea.

Capitolul 9

La câteva zile după arestarea lui Serhi, mama a fost somată să compară în fața tribunalului colhospului ca martoră. în citația oficială se arăta că procesul urma să aibă loc în duminica următoare, chiar la începutul lui martie, și că numele acuzatului era Serhi.

Era o veste îngrozitoare. Oficialitățile apelaseră la mama în procesul contra propriului fiu. Ca martoră, ea trebuia să spună cum s-a desfășurat lupta dintre Serhi și tovarășul Hijniak. Știam că adevăratul motiv al luptei avea să fie ignorat în cursul procesului, atâta timp cât orice împotrivire față de oficialitățile comuniste era considerată un act de trădare, chiar dacă era vorba despre un act de autoapărare.

În duminica următoare, ieșirăm din acasă îndreptându-ne spre ceea ce fusese până de curând o biserică. Ningea și era groaznic de frig.

Teatrul era deja plin, iar curtea era în ședință. Un *vâkonaveț* o aștepta pe mama. Acesta îi spuse, împingând-o înapoi spre ușă, că n-avea voie să stea înăuntru câtă vreme curtea era în ședință. Ca martoră, trebuia să aștepte în altă parte până era chemată. Eu am vrut să stau cu ea, dar mama trebuia să stea singură.

Când am intrat, ceea ce m-a șocat mai întâi a fost liniștea. De fapt, parcă eram tot în biserică. Oamenii aveau o atitudine solemnă, privind înainte fără nicio emoție. Toate capetele erau dezgolite, ca în timpul slujbelor bisericești.

Următorul lucru care mi-a atras atenția a fost bogata ornamentație interioară, dacă aceasta este descrierea corectă. O lampă cu petrol licărea în mijlocul tavanului, acolo unde atârnase odată un candelabru de cristal.

Pe pereții cândva împodobiți cu icoane și obiecte de artă religioasă, atârnau acum portrete ale conducătorilor partidului și statului. Deasupra fostului altar, în locul tabloului care înfățișa *Cina cea de Taină*, era agățată o placardă uriașă, pe care era scris cu roșu ***„RELIGIA ESTE DROGUL MASELOR"***. Altarul fusese transformat într-un fel de scenă, iar platforma fusese în mod intenționat ornamentată cu pânză roșie.

Nu mai văzusem un proces până atunci. De fapt, nici nu mai avusese loc vreunul în satul nostru. Știam că există un așa-numit Tribunal al

Poporului cu sediul în orașul-reședință de raion, dar nu veniserăm niciodată în contact direct cu el. Comunitatea noastră sătească reușise să-și rezolve problemele fără să apeleze la ajutorul celor din afară.

Era miezul nopții când fu anunțat cazul fratelui meu. îl aduseră în sală doi milițieni. Deși trecuseră doar câteva zile, se schimbase mult. Arăta murdar și istovit și se putea vedea că fusese bătut. Avea ochii vineți, iar pe buze și pe față se zăreau urme de sânge. Mâinile îi erau legate la spate. Mergând spre banca rezervată acuzaților, Serhi privi în jur, căutându-ne probabil pe mine și pe mama. Apoi, i se ordonă să ia loc.

Potrivit politicii oficiale, tribunalul colhospului reprezenta expresia supremă a voinței și justiției populare. îl văzurăm pe reprezentantul partidului, „miarul" Zeitlin, conducând cu asprime tribunalul, de parcă era judecător. Când fu anunțat cazul fratelui meu, tovarășul Zeitlin se ridică să vorbească. Străinii care trebuiau să formeze instanța de judecată păstrară liniștea. în trecut, cuvântarea tovarășului Zeitlin fusese întotdeauna ruptă cu totul de realitate și mai ales de problema în discuție. Ne pregătirăm pentru un discurs lung. Spre surprinderea noastră însă, el anunță repede natura delictului comis de Serhi. Așa cum ne așteptam, era acuzat de agresiune fizică împotriva tovarășului Hijniak, președintele „sutei" noastre. Aflarăm însă de la tovarășul Zeitlin că el mai era acuzat de agresiune împotriva milițienilor. „Crima" lui se mărise de când îl văzurăm ultima oară. Știam că acuzațiile erau grave, căci tovarășul Zeitlin depusese la dosar o declarație în care arăta că atacurile asupra oficialităților „au avut loc în timp ce ultimii se aflau în exercițiul funcțiunii". Circumstanțele în care se produseseră aceste evenimente nu au fost menționate. După rechizitoriu, tovarășul Zeitlin începu imediat interogatoriul.

- Cu ce drept ai împiedicat acțiunea reprezentantului partidului și statului? fu prima întrebare pusă fratelui meu.

Serhi încercă să explice că n-a atacat pe nimeni, ci doar l-a apucat de mână pe tovarășul Hijniak pentru a-l împiedica să tragă în mama lui, ceea ce este un instinct natural și o datorie morală a fiului. Aceasta nu-i impresiona însă nici pe tovarășul Zeitlin, nici pe străini.

- Mie să nu-mi arunci praf în ochi, spuse tovarășul Zeitlin pe un ton batjocoritor. Acum, răspunde, da sau nu: l-ai apucat de braț pe tovarășul Hijniak?

- Da și nu; depinde cum priviți, spuse Serhi.

- Da sau nu? insistă tovarășul Zeitlin.

- Nu, răspunse Serhi. Apoi relată încă o dată ce se petrecuse în casă la noi.

Anchetatorul era interesat însă numai de faptul că oficialitățile fuseseră împiedicate fizic să-și facă datoria. Interogatoriul continuă, iar pe măsură ce avansa, îl auzirăm pe Serhi repetând cu reținere „da".

În cursul interogatoriului, aflarăm de ce avea Serhi ochii vineți și de ce l-a atacat, chipurile, pe milițian. Fratele meu se întâmplase să ia cu el, în închisoarea sătească, un ceas de buzunar. Aparținuse defunctului nostru tată, iar Serhi îl prețuia foarte mult. Acest ceas de buzunar atrăsese atenția unuia dintre milițienii care erau de serviciu la pușcărie. în schimbul ceasului, el se oferi să-l trateze bine pe Serhi. Fratele meu refuză. După aceea, milițianul îi oferi de mâncare. Serhi refuză din nou. Apoi, fu scos noaptea din celulă, ordonându-i-se să predea ceasul. Când refuză, între el și milițian se încinse o bătaie. Până să vină colegii celui din urmă ca să-l ajute să-l imobilizeze pe Serhi, amândoi se loviră zdravăn. Ochii învinețiți și nasul umflat au fost considerate de instanță dovezi incriminatorii. Nimeni nu a menționat unde se afla ceasul.

Tovarășul Zeitlin se adresă acum milițianului care-l păzise pe Serhi:

- Tovarășe milițian, întoarceți-vă cu fața la public!

Bărbatul se supuse, iar publicul observă vânătăile de sub ochi. Tovarășul Zeitlin se ridică apoi în picioare și se adresă instanței:

- Ceea ce vedeți acum pe fața tovarășului milițian este a doua agresiune împotriva unei oficialități a partidului și statului, produsă tot Pe când cel agresat se afla în exercițiul funcțiunii. Atacatorul este aici, tovarăși, înaintea Tribunalului Poporului. Vă asigur, tovarăși, că acest dușman al poporului nu va scăpa dreptății populare.

Deși nu spuse decât atât, noi înțeleserăm că soarta fratelui meu era pecetluită. Serhi știa și el asta și era vizibil neliniștit. Se uita disperat împrejur ca și cum încerca să caute ajutor.

După aceea, urmă martorul primei așa-zi se agresiuni. Era un lucru nou, căci în toate cazurile anterioare nu existase niciun martor. Fu chemat mai întâi tovarășul Hijniak. Și el trebui să răspundă numai cu „da" sau „nu".

- Acuzatul s-a luptat cu dumneavoastră, tovarășe Hijniak?

- Da.

- Acuzatul v-a apucat de braț în timp ce erați în exercițiul funcțiunii?

- Da.

- Acuzatul știa că erați reprezentant oficial al partidului și statului?

- Da.

Acuzatul s-a supus când i-ați ordonat să vă lase în pace?

- Nu.

- Acuzatul v-a provocat suferințe fizice?

Tovarășului Hijniak îi fură puse multe alte întrebări. La toate răspunse prin „da" sau „nu".

După tovarășul Hijniak, depuse mărturie femeia care fusese prezentă în acea noapte ca membră a comisiei.

- Acuzatul s-a luptat cu președintele dumneavoastră, tovarășul Hijniak?

- Da.

- Acuzatul știa că președintele dumneavoastră și toți membrii comisiei, inclusiv dumneavoastră, erați reprezentanții oficiali ai partidului și statului?

- Da.

Apoi, milițianul fu chemat din nou. Tovarășul Zeitlin îi ordonă să stea cu fața la public.

- Cine v-a făcut aceste răni? fu prima întrebare.

- Acuzatul.

- Acuzatul v-a provocat suferințe fizice?

- Da.

- Știa că sunteți oficialitate a statului?

- Da.

- V-a lovit?

- De multe ori.

Fu chemat ca martor un alt milițian. Și el trebui să răspundă cu „da" sau „nu".

- L-ați văzut pe acuzat lovindu-l pe milițian?

- Da.

Când fu chemată ca martor, mama apăru calmă și hotărâtă. Tovarășul Zeitlin îi atrase atenția că mărturia falsă avea să fie aspru pedepsită, conform legii, și că putea răspunde numai cu „da" sau „nu".

- Înainte de a răspunde la întrebări, aș vrea să știu dacă sunt la o consfătuire de partid sau într-un tribunal? întrebă mama.

Acesta fu un lucru cu totul neașteptat, mai ales pentru tovarășul Zeitlin. Nu se mai auzise vreodată o asemenea întrebare. Nimeni nu îndrăznea să pună la îndoială meritele sau înțelepciunea unui lider de partid, fie el mare sau mic. Bineînțeles că mama nu-și dădu seama, în acel moment, că, îndrăznind să pună asemenea întrebări, îi înrăutățea soarta lui Serhi.

- Într-un tribunal, răspunse repede tovarășul Zeitlin.

- În cazul acesta, de ce ar trebui eu sau, de fapt, oricine altcineva să vă răspundă dumneavoastră, o oficialitate a partidului, și nu unui judecător? întrebă ea pe un ton sincer.

În public se produse rumoare. Tovarășul Zeitlin nu ne lăsă să așteptăm mult răspunsul, care nu fu mai puțin surprinzător ca întrebarea.

- Având în vedere faptul că eu sunt aici reprezentantul partidului și al statului, sunt și reprezentantul legii, spuse el scurt, după care se întoarse către judecător și-i ordonă să înceapă.

Mama rămase însă ferm pe poziție, protestând de această dată față de tratamentul nedrept aplicat fiului ei. în tot acest timp, Serhi stătea în continuare cu mâinile legate la spate, având în mod evident dureri puternice.

Aceste remarci făcute în numele lui Serhi nu reușiră decât să stârcească râsul tovarășului Zeitlin, care-i ceru în acel moment să se limiteze la a răspunde cu „da" sau „nu".

-A fost președintele „sutei" dumitale în casă la dumneata?

- Da.

- Fiul dumitale, Serhi, l-a apucat de braț pe tovarășul Hijniak, aflat în exercițiul funcțiunii în casa dumitale?

- Dar...

- Da sau nu? întrebă pe un ton imperativ tovarășul Zeitlin, privind-o furios.

- L-a apucat, dar...

Mama nu reuși însă să spună ceea ce voia. Tovarășul Zeitlin se întoarse spre judecător și-i zise ceva. Mama simți atunci ce se-ntâmplă, se ridică și strigă că fiul ei nu făcuse decât să-i apere viața.

Era însă prea târziu. Judecătorul anunță că instanța avea destule dovezi pentru a demonstra vinovăția acuzatului, după care îi ordonă mamei să

părăsească boxa. Ea izbucni în lacrimi și alergă să-l îmbrățișeze pe Serhi, dar oficialitățile ordonară milițienilor s-o scoată cu forța din teatrul transformat în sală de judecată.

Instanța începu apoi să înmulțească acuzațiile aduse lui Serhi. Tovarășul Zeitlin îl numi contrarevoluționar, dușman al poporului, și ceru trimiterea cazului său instanței superioare și agențiilor de securitate. Totul s-a executat după cum a ordonat tovarășul Zeitlin.

Serhi fu escortat afară din tribunal de doi milițieni. A fost ultima oară când l-am văzut. Toți condamnații au fost scoși din sat a doua zi dimineață. Niciunul nu s-a întors.

După doi ani, am primit o scrisoare anonimă. Necunoscutul autor ne informa că Serhi murise din cauza torturii și a epuizării, săpând la Canalul Marea Baltică – Marea Albă[14].

Capitolul 10

După arestarea fratelui meu, a celor trei unchi ai mei și a familiilor acestora, viața noastră deveni dură, îngrozitoare. Ne simțeam mai singuri și ne temeam mai mult ca oricând. înainte, știam că puteam apela la sfaturile și sprijinul unchilor noștri. Și apoi Serhi, puternic și inteligent, era bărbatul casei. Acum eram singuri, fără nicio rudă.

Nu am fost însă lăsați în pace deloc de oficialitățile satului. Simțeam prezența lor constantă ca pe o povară apăsătoare. Dimineața și seara, ziua și noaptea, ele erau mereu cu noi.

Trebuia să mergem tot timpul în vizită la celelalte „sute", „zeci" și „grupe de cinci" și să ascultăm discursuri lungi despre beneficiile fermelor colective. Trebuia să ne supunem unor interogatorii obositoare și să declarăm de ce nu ne-am înscris în colectivă și ce bunuri aveam.

Vizitele oficialităților la noi acasă nu se mai terminau. Comisia de procurare a pâinii venea aproape în fiecare zi. Propagandistul și agitatorul treceau să ne spună de fiecare dată ce minunată va fi viața la colectiv. Spuneau de asemenea ceva despre avantajele livrării de produse alimentare către stat. Funcționarul de la „grupa de zece" venea să ne ceară să intrăm în colectivă, pentru că, în caz contrar, avea să fie considerat sabotor. Abia ce ieșea din casă, că venea funcționarul de la „grupa de cinci" cu aceeași cerere. Cu lacrimi în ochi, el ne spunea că, dacă nu ne vom înscrie la ferma colectivă, putea să fie expulzat din sat.

Apoi, ne vizita un grup de pionieri. Și aceștia aveau misiunea de a colectiviza un număr de gospodării. Pionierii erau urmați de un grup de comsomoliști, iar aceștia, de un grup de la Comnezam. Uneori, venea un grup de dascăli sau fermieri din satele învecinate. Și tot așa, la nesfârșit. Toți aveau aceeași sarcină – să ne colectivizeze și să ne ia mâncarea.

Într-o după-amiază de la începutul lui martie 1930, mama a fost chemată la „suta" noastră. Tovarășul Hijniak era acolo, stând singur la masă și jucându-se cu pistolul. Nu ne salută și nici nu ne pofti să ne așezăm. În timp ce noi stăteam în picioare în fața lui, el își puse încet și cu multă atenție pistolul deoparte. Apoi, începu să-l curețe, ștergându-l cu o cârpă. Noi ramaserăm mai departe în picioare, neștiind ce să facem.

După o vreme, începu să monteze la loc arma. După ce introduse ultimul glonț, își ridică în sfârșit capul și, zâmbind, săltă pistolul și-l îndreptă spre mama.

- Ha, ha, ha, râse el, îmi pare bine să te văd!

- Ce mai vreți astăzi? îl întrebă mama, fără a-i lua în seamă arma și râsul. În mod ciudat, nu era alarmată. Nici eu nu eram.

În acel moment, el deveni serios. Fața-i zbârcită i se contorsiona într-o încruntătură amenințătoare. Păru șocat de această întrebare. Își puse încet pistolul pe masă.

- Vrerea mea este vrerea Partidului Comunist și a statului sovietic! Este limpede? strigă el.

- Da, niciodată nu m-am îndoit de asta, răspunse mama.

- Acum, credincioasa mea cetățeancă sovietică, continuă el pe un ton sarcastic, am auzit că nu te-ai înscris încă la colectivă. Pur și simplu nu pot să cred.

Se opri pentru o clipă, dar imediat ce mama începu a spune ceva, continuă pe un ton grav:

- Doar nu ai de gând să te războiești cu noi, nu-i așa?

Apoi, își luă arma și începu să se joace iarăși cu ea. întâi se uită în butoiaș. După aceea, scoase tija aruncătoare și începu să și-o vâre în urechi. După o vreme, o puse la loc și se uită apoi la noi.

- Noi avem lucrul ăsta, flutură el pistolul. Tu ai? Și începu să râdă iarăși.

- Amuzant - ha, ha, ha, râse el. Dumneaei vrea să se lupte! Ha, ha, ha.

Deveni deodată posac. Se uită la pistol fără să se mişte. Apoi, începu iar să râdă. Râse din ce în ce mai tare. Apoi, sări de pe scaun şi, ca şi cum ar fi jucat ruleta rusească, învârti butoiaşul şi-şi duse pistolul la tâmplă. Noi îl urmăream.

- Ha, ha, ha, râse el fericit. Ai vrea să mă vezi apăsând pe trăgaci? Nu am spus nimic - ceea ce probabil că l-a enervat, căci încetă

brusc a mai râde.

- Dacă nu intri imediat în colectivă, strigă el ca un nebun, o să te omor cu mâna mea!

- Cu a cui altcuiva? replică mama cu calm.

Această remarcă îl înfurie. Ținând pistolul în poziție de tragere, ieşi repede de după masă şi, respirând greu, se opri în fața noastră.

- O să te omor, răcni el. Ca şi cum ar fi vrut să ne demonstreze că vorbeşte serios, începu să tragă în tavan.

Ce mai spectacol! Cu toate acestea, nouă nu ne era frică. Mama, stăpână pe ea ca întotdeauna, stătea tăcută. Tovarăşul Hijniak fu în mod evident surprins de calmul şi stăpânirea ei de sine. După ce trase în tavan, păru a nu mai şti ce să facă în continuare. Mai întâi, băgă din nou gloanțe în pistol, după care puse arma în toc. Apoi, o scoase iar şi-o puse pe masă. După aceea, o luă de pe masă, învârti butoiaşul şi numără gloanțele. în sfârşit, puse pistolul în toc şi ieşi repede din încăpere.

Noi continuarăm să stăm o vreme în picioare. în cele din urmă, mama cedă insistențelor mele de a se aşeza pe bancă. Dar imediat ce făcu asta, intră un străin care parcă aşteptase tocmai acel moment.

Era, fără doar şi poate, de la oraş şi cu siguranță că nu era din Ucraina, fiindcă abia era în stare să rostească un cuvânt în ucraineană. Nu mai era nevoie să ni se spună că şi acesta era propagandist. Era înalt şi bine hrănit, cu fața palidă.

- Vă simțiți bine? o întrebă pe mama pe un ton destul de politicos, începui să mă gândesc că dădurăm în sfârşit peste un funcționar amabil. Se pare că vă place să stați aici... spuse el, privind-o de sus pe mama, care rămase aşezată. Apoi, fără să mai aştepte răspunsul ei, strigă brusc: Ridică-te, mujică[15] jegoasă! O să te-nvăț eu cum se-ntâmpină un reprezentant al Partidului Comunist şi al statului!

Este posibil ca mama să se fi aşteptat la această răbufnire, căci nu văzui nici urmă de surprindere pe chipul ei. Se ridică încet. în colțul ochilor ei, observai totuşi nişte lacrimi. Fusese jignită.

Propagandistul se aşeză în locul tovarăşului Hijniak şi-şi încrucişa picioarele. Pe noi nu ne lăsă să ne aşezăm. îşi aprinse tacticos şi calculat o țigară scumpă pe care o scosese din cutia ce-o avea la el şi ne aruncă o privire glacială. Apoi, îşi scoase revolverul din toc şi-l puse pe masă.

- Bine, spuse el, privindu-ne cu dispreț. Ce vrei?

Întrebarea fu neaşteptată. Nu voiam, desigur, nimic de la el.

- Asta vreau să vă-ntreb eu pe dumneavoastră, răspunse mama. Dumneavoastră m-ați chemat aici, şi presupun că-mi veți spune ce vreți de la mine.

Atunci, bărbatul sări în picioare.

- Nu ştii de ce ai fost chemată aici? strigă el.

- De unde să ştiu? fu răspunsul mamei.

Furia lui se transformă în turbare. Lovi puternic masa cu pumnii, în urma impactului, pistolul sări de pe masă şi ateriza pe podea. Îl luă repede, verifică dacă era deteriorat şi apoi îl

îndreptă spre mama.

- O să te omor! răcni el ca un nebun.

Noi nu am fost însă nici impresionați, nici speriați, probabil pentru că, în ultimele luni, înduraserăm atâtea lucruri îngrozitoare, încât ajunseserăm să fim indiferenți la alte amenințări.

Pentru o clipă, propagandistul păru a nu ști ce să facă cu pistolul îndreptat spre mama. Apoi, îl coborî și trase în podea. Gestul acesta păru să-l fi liniștit. Fără să spună o vorbă, se întoarse la masă. Pentru un moment, rămase tăcut. Apoi, își aprinse o nouă țigară și începu același gen de interogatoriu ca mai înainte.

Ușa se deschise brusc și năvăli înăuntru fratele meu mai mic. Acesta ne spuse cu răsuflarea tăiată că comisia de procurare a pâinii intrase cu forța în casa noastră și luase toate alimentele solide pe care le găsise. Ignorându-l pe propagandist, care încercă, bineînțeles, să ne oprească, am alergat acasă cât am putut de repede, dar era prea târziu. Când am ajuns, membrii comisiei încărcau căruța cu cerealele și celelalte produse pe care ni le puseserăm deoparte. Nu era cine știe ce, dar nouă ne-ar fi ajuns ca să supraviețuim până la următoarea recoltă. Tovarășul Hijniak stătea în picioare lângă ușă, jucându-se cu pistolul și zâmbind. După zâmbetul lui, ne-am dat seama că ne trăsese pe sfoară.

Astfel, am rămas fără alimente, cu excepția câtorva cartofi și a câtorva căpățâni de sfeclă îngropate în pământ, nevoiți să mai așteptăm trei luni până la noua recoltă. Nu aveam de unde să mai facem rost de hrana necesară.

După câteva ore de la plecarea comisiei, în urma căruței cu cereale și celelalte alimente ale noastre, ne vizită funcționarul „zecii". Acesta ne spuse că, dacă am fi intrat în colectivă mai devreme, nu ni s-ar fi întâmplat niciodată așa ceva. în definitiv, noi nu eram curculi și am fi avut în continuare ce să mâncăm.

- Ah, bine că mi-am amintit, spuse el ca din întâmplare, pe când pleca de la noi. Membrii fermei colective sunt plătiți în alimente pentru munca pe care o prestează. Spunând acestea, se uită în jos, ca și cum s-ar fi rușinat de vorbele sale. Deci, mai aveți o șansă să supraviețuiți dacă vă înscrieți în colectivă. Avea dreptate; nu ne mai rămăsese altă variantă.

În acea seară vorbirăm puțin. Ca și cum ne-ar fi cunoscut hotărârea, comisia ne trezi în toiul nopții. Șef era propagandistul care ne interogase cu o zi înainte. Fără nicio formalitate, o întrebă pe mama dacă voia să se înscrie la ferma colectivă. Ea spuse „da". Atunci, el se așeză la masa de sub icoane și îi scrise cererea de înscriere. Din câte-mi aduc aminte, ea suna cam așa:

> Ținând seama de faptul că ferma colectivă are avantaje față de agricultura individuală și că aceasta este singura cale de asigurare a unei vieți prospere și fericite, cer nesilită de nimeni conducerii fermei colective să mă accepte ca membră a fermei dumneavoastră colective.

S
emnăt
ura

Asta era tot. Mama semnă tăcută. Propagandistul era numai zâmbete, în vreme ce membrii comisiei stăteau îngrămădiți într-un ungher, de parcă ar fi fost la o înmormântare.

A doua zi, în curte la noi veniră niște oameni. Fără să ne dea nicio aplicație, intrară în grajd și în șură, de unde luară calul, căruța, plugul și alte unelte agricole. Doar după ce căruța plecă încărcată, trasă de calul nostru și urmată de vaca noastră, intră în casă un bărbat. Acesta ne informă că, din momentul respectiv, eram înregistrați cu numărul 168 și că, pe viitor, va trebui să ne identificăm cu acest număr.

Așa am ajuns noi un simplu număr – numărul 168.

Capitolul 11

Umblând din casă-n casă, un mesager sătesc ne informă că trebuia să participăm la adunarea generală a satului din după-amiaza duminicii următoare. Un alt mesager ne chemă la adunarea „sutei" care urma să aibă loc tot duminică, dar seara.

Două adunări în aceeași zi nu puteau să însemne decât că avea să se-ntâmple ceva excepțional. N-aveam habar ce putea fi, dar, în acel moment, nu ne puteam aștepta decât la arestări, expulzări și chiar execuții. Când sosi acea duminică și cele două adunări se încheiară, temerile noastre cele mai mari deveniseră realitate pentru mulți. Victimele nu erau însă sătenii de rând, ci oficialitățile satului.

Adunarea generală avu loc în teatrul sătesc, care fusese înainte biserica noastră. Majoritatea oficialităților de pe scenă erau oameni pe care nu-i văzuserăm niciodată. Toți aveau un aer solemn, chiar neînduplecat. Adunarea fu deschisă de tovarășul Zeitlin, care-i prezentă pe străini. Primul fu reprezentantul raional al partidului. Ceilalți erau funcționari raionali de rang înalt ai partidului și statului: comisarul raional al partidului, comisarul SMT, comisarul GPU și președintele comitetului executiv al sovietului raional. Auziserăm deja despre acest cvintet, căci printre săteni circulaseră zvonuri că aceste persoane mergeau prin regiune arestând oameni fără un motiv evident.

Primul vorbi tovarășul reprezentant. Esența discursului său fu aceasta: o singură furnică nu contează; ea se poate rătăci în căutarea hranei; poate fi zdrobită fără milă de cineva, ca un lucru neplăcut, sau poate fi distrusă prin alte mijloace. Cui îi pasă de o furnică, de o singură punică? Ceea ce contează este mușuroiul, căci, în el, furnica este apărată și sc perpetuează. Furnicile reușesc să supraviețuiască numai pentru că trăiesc într-o societate foarte bine închegată și bine organizată. O furnică este de neconceput fără acea societate. La fel stau lucrurile și cu oamenii: singuri, ei sunt neputincioși; pot fi exploatați, persecutați, uitați sau distruși. Numai în societatea comunistă poate un individ să găsească fericirea, prosperitatea și libertatea. Ferma colectivă este totul: individul nu este nimic! Ferma colectivă este primul pas spre această societate comunistă; de aceea, trebuie

să i ne alăturăm toți! Partidul așa ordonă, iar partidul știe ce este cel mai bine pentru fermieri. Alternativă nu există.

După ce vorbi cam o oră, el încheie strigând o lozincă comunistă des întrebuințată: „Cine nu este cu noi este împotriva noastră." Urmară aplauze puternice, iar el se întoarse la locul său.

Veni apoi rândul comisarului raional al partidului. El ne spuse că satul nostru a rămas în urmă la îndeplinirea planului de colectivizare și a normei de cereale livrate statului. Acest lucru se datora numai faptului că dușmanii poporului (pe care el îi numi „hiene") erau stăpâni pe situație în sat. Țara toată construia cu bucurie societatea socialistă, înfăptuia industrializarea și colectivizarea, livra cereale, cumpăra obligațiuni de stat și se întrecea în realizarea normelor. în acest timp, satul nostru le îngăduia anumitor dușmani ai poporului să ocupe o poziție dominantă și să saboteze politica partidului. Partidul descoperise aceste fapte odioase și avea să-i pedepsească pe acești degenerați. Noi stăteam tăcuți și uluiți. Respirația ni se oprise în gât, căci așteptam ca acești dușmani ai poporului să fie identificați.

La tribună veni comisarul GPU. Acesta începu să se uite peste niște hârtii pe care le ținea în mâini. Apoi, luându-le în mâna stângă, puse mâna dreaptă pe tocul revolverului, își fixă privirea asupra noastră și începu să vorbească.

- N-am venit aici ca să țin un discurs. Am venit aici ca să-mi fac datoria. L-ați auzit pe tovarășul comisar raional al partidului. El v-a spus că satul vostru este în mâinile dușmanilor poporului. Am venit aici să vă ajut să-i stârpiți pe acești dușmani și să faceți din acest sat o imunitate socialistă.

Făcu o pauză și începu iarăși să se uite peste hârtii. Apoi, își drese glasul și declară:

- Potrivit surselor noastre de încredere, satul vostru se află în mâinile elementelor celor mai indezirabile... În acest moment, își ridică capul, luă o atitudine marțială și strigă cu voce tare: Președintele „sutei" a opta să iasă în față!

Un om cu barbă, purtând un palton din stofă țesută în casă, se ridică și se apropie de scenă.

- În numele muncitorilor și țăranilor și în numele justiției sovietice, te arestez pentru sabotarea procesului de colectivizare din „suta" pe care o

conduci, declară în mod solemn comisarul GPU.

Bărbatul privi în jur nedumerit și începu să spună ceva, dar nu fu băgat în seamă. Tovarășul comisar continuă, ordonând președintelui celei de-a doua „sute" să vină în față. Era Stepan Koșmak, un om disprețuit pentru tratamentul brutal aplicat fermierilor din subordinea sa. Atunci aflarăm că, în ciuda eforturilor sale, „suta" respectivă rămăsese în urmă la îndeplinirea normelor de colectivizare și a cotelor de cereale destinate statului.

Tovarășul Koșmak încercă și el să spună ceva, dar fu trecut cu vederea. Comisarul chemă apoi și aresta alte două victime: pe președinții „sutelor" a treia și a cincea.

Spre marea noastră surprindere, el îl aresta și pe președintele sovietului sătesc, tovarășul Pașcenko. Am menționat deja că acesta era membru al Partidului Comunist și fusese numit în acest post din sat de către organizația de partid și conducerea regiunii noastre. Acum, același Pașcenko era arestat pentru că nu reușise să colectivizeze satul nostru! Comisarul susținu că Pașcenko (comisarul nu i se mai adresa cu „tovarășul") s-a folosit de funcție ca să saboteze politica partidului și a statului.

Am fost și mai surprinși când comisarul menționa numele tovarășului Riabokin, președintele fermei colective și membru al partidului.

- În calitate de comisar al GPU, anunță el, te arestez pentru că nu ai reușit să demonstrezi avantajul fermei colective comparativ cu agricultura individuală, pentru că ai lăsat mulți cai să moară de foame, pentru că ai lăsat uneltele agricole să ruginească și pentru că nu ai pregătit însămânțările de primăvară.

După aceea, tovarășul comisar se întoarse și părăsi scena. Doi soldați GPU intrară pe ușa laterală a scenei. Se apropiară repede de cei arestați și-i duseră afară fără ca aceștia să se opună în vreun fel. Apoi tovarășul Zeitlin încheie ședința. Afară ningea și era foarte frig.

După câteva ore, pe la șapte seara, ne duserăm la o altă adunare – cea a „sutei" noastre. Oficialitățile veniră târziu. Printre acestea se afla reprezentantul raional al partidului. Furăm „onorați" cu prezența unui musafir atât de distins deoarece „suta" noastră era un exemplu pe care tovarășul Zeitlin se mândrea să-l dea oaspeților oficiali.

Adunarea începu de îndată ce sosiră oficialitățile. Mândru nevoie mare, tovarășul Hijniak deschise în mod oficial ședința și anunță că urma să vorbească tovarășul Zeitlin. Acesta ni-l prezentă apoi pe reprezentant și

arătă că prezența lui printre noi trebuia să fie un stimulent. Ea trebuia să fie urmată de o participare mai mare la întrecerea socialistă pentru îndeplinirea degrabă a colectivizării și a cotelor de cereale livrate statului.

Spre surprinderea noastră, reprezentantul repetă, aproape cuvânt cu cuvânt, discursul rostit în urmă cu câteva ore la adunarea la care fuseserăm și noi. Apoi, tovarășul Zeitlin se ridică și anunță că avea cuvântul tovarășul Hijniak. Știam instinctiv că, pentru unii dintre noi, timpul se scursese. Tovarășul Hijniak păru exaltat de atenția pe care superiorii săi i-o acordau permițându-i să conducă ședința.

De obicei, beat și cinic, dar acum, treaz și, aparent, stăpân de sine, el încercă din răsputeri să fie la înălțime. Printre săteni circula zvonul că, în timpul unui chef, făcuse un pariu cu tovarășul Iuda: că el avea să devină comisar al organizației raionale de partid mai repede decât avea să devină tovarășul Iuda comisar al GPU. Acesta era probabil motivul pentru care el încerca acum atât de mult să-și impresioneze superiorii comportându-se nu ca un țăran, ci ca un orășean.

Indiferent însă cât de mult făcea el pe interesantul în fața reprezentantului partidului, nu-i mergea. în primul rând, îi acorda acestuia prea multă atenție. Aceasta fu o greșeală capitală din partea sa. Tovarășul Zeitlin consideră comportamentul lui un afront adus persoanei sale. în definitiv, în calitatea sa de „miar", el era reprezentant al Comitelui Central al Partidului Comunist din Ucraina. Apoi, de îndată ce deschise gura ca să-și înceapă discursul, Hijniak făcu a doua greșeală: Se transformă în politician. El se adresă mai întâi femeilor! Mai precis, se adresă cu „tovarășe", punându-le însă înaintea reprezentantului, căruia i se adresă în al doilea rând și înaintea tovarășului Zeitlin, care a fost pus pe locul al treilea.

Tovarășul Zeitlin sări în picioare și-l întrerupse pe Hijniak:

- Tovarăși, spuse el morocănos, ca reprezentant al Comitetului Central, este de datoria mea să-l corectez pe tovarășul Hijniak.

El arătă pe un ton disprețuitor că faptul de a te adresa mai întâi femeilor este considerat de partid o rămășiță a trecutului și un semn al decadenței. Revoluția Comunistă le eliberase pe femei, făcându-le egale cu bărbații, așa încât nu mai trebuia să li se acorde întâietate. Tovarășul Zeitlin își încheie intervenția exprimându-și speranța că tovarășul Hijniak avea să-și ceară iertare pentru greșeala făcută, după care se așeză.

Reprezentantul partidului stătea pur și simplu, scoțând rotocoale de fum, aparent neafectat de ceea ce se-ntâmpla. Tovarășul Hijniak se uită la tovarășul Zeitlin ca și cum ar fi cerșit milă. Ultimul aprobă din cap binevoitor. Apoi, Hijniak se întoarse spre public și-și ceru iertare mormăind. Se scuză pentru faptul că permisese vigilenței sale de comunist să se relaxeze. îi asigură pe toți cei prezenți că nu va mai repeta niciodată decadentul obicei capitalist de a se adresa mai întâi femeilor. Apoi, își ridică foaia de hârtie și începu să-și citească discursul.

Spre totala noastră uimire, tovarășul Hijniak repetă de fapt întregul discurs al reprezentantului partidului, cu tot cu teoria mușuroiului și lozinca „cine nu este cu noi este împotriva noastră!". în cele din urmă, ajunse la subiectul pe care-l așteptam: printre noi existau dușmani ai poporului; aceștia preluaseră conducerea unor „zeci" și „grupe de cinci" și, în timp ce-și exercitau funcțiile oficiale, continuau să saboteze strălucita politică a partidului în „suta" noastră și în tot satul.

La sfârșitul discursului, Hijniak luă o foaie de hârtie de pe masă, se uită la ea și strigă:

- Conducătorul primei „zeci" să iasă în față!

În vreme ce bietul păcătos se îndrepta spre masă, el anunță:

- În numele poporului sovietic, am cinstea de a te aresta pentru sabotarea colectivizării și neîndeplinirea cotelor de cereale din „zecea" dumitale.

Într-o manieră asemănătoare, aresta alți șase oameni, dintre care patru conducători de „zeci" și doi de „grupe de cinci". Printre ei se afla și conducătorul grupei noastre de cinci, care voia atât de mult să ne înscriem în colectivă.

Când fu chemat ultimul om, ușa se deschise brusc și, în prag, își făcu apariția un soldat al GPU ducând pe umăr o pușcă. De îndată ce tovarășul Hijniak termină de citit lista, soldatul se îndreptă spre conducătorii arestați și-i mână spre ușă. Aceștia mai treceau încă unul câte unul pe lângă masa oficialităților când tovarășul reprezentant își termină țigara și se ridică în picioare. Fu urmat de tovarășul Zeitlin, care lăsă sarcina încheierii ședinței tovarășului Hijniak, iar acesta se conformă în grabă.

Când am ieșit afară, două sănii dispărură în întunericul nopții de iarnă. într-una erau conducătorii arestați; în cealaltă, oficialitățile. A doua zi dimineață, am aflat că arestări similare se făcură în tot satul. Din fiecare

„sută" fuseseră arestate între cinci și șapte persoane. Cum erau opt „sute" cu totul, într-o singură noapte fuseseră ridicate din sat peste 50 de persoane.

Pentru majoritatea oficialităților arestate nu aveam nicio simpatie, dar nici nu jubilam c-o pățiseră. Oamenii aceia fuseseră sacrificați ca țapi ispășitori. Asta era limpede. Dar era oare acesta sfârșitul tuturor epurărilor? Cine avea să fie următorul pe listă?

Ce se întâmplă de fapt după aceea fu ceva total neprevăzut. Trecură mai mult de două săptămâni fără nicio adunare. Pe măsură ce zilele fără adunări treceau, începură să circule zvonuri contradictorii. Unii spuneau că partidul și statul abandonaseră politica de colectivizare și aveau să le dea pace fermierilor. Se mai zvonea că tovarășul Zeitlin plecase în capitală să primească noi instrucțiuni. Alții ziceau că oficialitățile voiau să ne lase în pace până pregăteau noi închisori și lagăre de concentrare pentru cei care refuzau în continuare să se înscrie în fermele colective.

Activiștii și oficialitățile comuniste cele mai zeloase dispăruseră din sat. Aflarăm și că tovarășul Zeitlin fusese chemat de fapt la centrul raional, însă nu știam ce se întâmplase cu tovarășii Hijniak, Homenko Și alții de teapa lor. Nimeni nu-i mai văzuse în sat de la ultima adunare. Nouă ne devenea limpede faptul că avea să se-ntâmple în curând ceva important.

Se spunea că Stalin scrisese și vorbise în ultima vreme în apărarea fermierilor. În articolul intitulat „Amețiți de succes", el îi ataca pe funcționarii și activiștii partidului pentru zelul exagerat de care dăduseră dovadă în procesul de colectivizare. Se zvonea că ordonase încetinirea destui proces și că le va permite chiar fermierilor să părăsească fermele colective dacă voiau. Un asemenea zvon era însă greu de crezut, având în vedere că în ultima vreme ni se spusese la adunări că Stalin se hotărâse să ducă la bun sfârșit, până la întâi mai, un program de colectivizare forțată, indiferent de sacrificiile umane și materiale pe care le-ar fi presupus acesta. Am fost de asemenea informați că Stalin anunțase introducerea unei politici de eliminare a curculilor ca clasă socială. în conformitate cu aceasta, conducerea statului a adoptat o lege care îngăduia expulzarea curculilor din satele în care locuiau și trimiterea lor în exil. Oare chiar era cu putință ca el să se fi răzgândit într-un timp atât de scurt?

Mulți săteni de la noi nu crezură aceste zvonuri și se așteptau la ce era mai rău. Ura generală față de colectivizare și de acoliții partidului era însă atât de mare, încât mulți își făcură iluzii și dădură crezare zvonurilor. Toate

aceste informații contradictorii făcură ca sătenii să devină temători și furioși.

Adeseori, puteau fi auziți murmurând întrebări ca „unde sunt asasinii ăia?" sau îndemnuri precum „să punem mâna pe asasinii ăia nenorociți!" ori „să ne luăm înapoi caii și vacile de la blestematul ăla de colectiv!".

Nimeni n-ar fi îndrăznit să rostească asemenea cuvinte înainte; acum, ele puteau fi auzite pretutindeni. Sătenii erau pregătiți să lupte și chiar să omoare dacă trebuia. După câteva zile, văzurăm chiar două focuri depărtate în celălalt capăt al satului. Am aflat mai târziu că sediul „sutei" a șaptea arsese din temelii. Apoi, se răspândi vestea că sătenii atacau locuințele activiștilor și oficialităților satului. Mai auzirăm că cineva încercase să dea foc clădirii sovietului sătesc; că ferestrele clubului sătesc (unde se afla centrul de propagandă) fuseseră sparte; că legătura telefonică cu centrul raional fusese tăiată și că lipsea peste un kilometru de cablu telefonic.

Apoi, într-o noapte, avu loc prima crimă. Cineva îl pândi pe tovarășul Iuda și-l omorî în bătaie. Curios, cum sunt adolescenții, alergai la locul în care fusese descoperit cadavrul acestuia. Era încă acolo. Zăcea într-un șănțuleț de lângă drumul principal care trecea prin sat. Barba preoțească îi era pârlită, iar fața îi era arsă foarte tare. Sfita pe care o purta mereu lipsea. Pe o bucată de ziar agățată de piept, erau mâzgălite cu litere mari, aplecate, cuvintele: „MOARTE DE CÂINE PENTRU UN CÂINE!". În cele din urmă, la sfârșitul lui martie 1930, am fost convocați la o adunare a „sutei". Sala în care avea loc adunarea era decorată în felul obișnuit. Drapelul roșu atârna pe peretele din față. De tavan era suspendată o banderolă roșie cu lozinca: „Moarte dușmanilor poporului!" Tribuna de dedesubt și masa oficială erau drapate în roșu.

La momentul stabilit, un străin apăru la ușă cu unul dintre membrii sovietului sătesc. Discuțiile și zgomotul se mai potoliră. Membrul sovietului sătesc scoase o foaie de hârtie din buzunarul de la piept, urcă la tribuna improvizată și ceru să se facă liniște.

- Înainte de a trece la ordinea de zi, citi el cu voce scăzută, vreau să vi-l prezint pe reprezentantul partidului, tovarășul Râmarenko.

Publicul își manifestă disprețul. Un bărbat izbucni în râs. Câteva femei începură să chicotească. Întreruperile nu durară însă mult, iar tăcerea se așternu din nou.

Reprezentantul fu șocat de o asemenea primire și vizibil iritat. Se holbă în jur ca și cum ar fi căutat publicul. Apoi, făcu cu brațele un gest de resemnare.

- Așa-l întâmpinați pe reprezentantul partidului vostru? întrebă el cu glas scăzut. Făcu o scurtă pauză, uitându-se la ciubotele lui de parcă ar fi încercat să-și dea seama ce să le facă persoanelor care-l jigniseră. Apoi, se adună și avertiză pe un ton aspru și arțăgos: Ca reprezentant al partidului, nu voi îngădui ca Partidul Comunist să fie ridiculizat. Se opri o clipă, reținând atenția publicului cu privirea lui hipnotizantă. Râsul și chicoteala, continuă el, fac parte dintre mijloacele binecunoscute pe care dușmanii poporului le folosesc pentru a produce dezordine în timpul ședințelor constructive ale patrioților sovietici...

Erau cuvinte familiare, dar noi nu eram pregătiți să le auzim la adunarea din acea seară. Veniserăm la ședință hotărâți să ne apărăm drepturile, să asistăm la înfrângerea funcționarilor locali ai partidului Și să auzim proclamându-se o politică nouă – oricare alta în afară de colectivizare! În schimb, ne întâlnirăm cu un individ complet necunoscut – un străin care ne intimida chiar înainte de a ne da seama cine era. Pentru noi a fost prea mult. Hărmălaia izbucni în mod spontan: toată lumea începu să vorbească și să strige cât o ținea gura; undeva, în spatele meu, auzi chiar tropăituri puternice.

Reprezentantul păru însă luat prin surprindere doar pe moment de această izbucnire. Stătea pur și simplu la masă, jucându-se agitat cu creionul. După ce se uită fix la masă pentru o clipă, își înălță capul și, pe un ton poruncitor, puse capăt larmei:

- Gata, ajunge! zbieră el. încordarea îi dispăru, iar glasul îi răsuna plin de încredere în sine: Sunt aici din ordinul direct al organizației raionale de partid. Oricine se împotrivește acestei adunări este împotriva politicii partidului. Oricine mă jignește pe mine jignește partidul, căci aici eu reprezint partidul, fie că vă place sau nu! Cuvintele lui erau tăioase.

Am înțeles mesajul. O liniște apăsătoare se lăsă peste cei prezenți. Fu un moment îngrozitor pentru noi toți. Speranța noastră de schimbare fu distrusă.

Pentru a pune capăt situației jenante, membrul sovietului sătesc trecu grăbit la aspectele formale ale adunării. El ceru auditoriului să-i aleagă pe președintele și pe secretarul adunării, așa cum se proceda îndeobște. Totuși,

nimeni nu se îmbulzi să i se acorde această onoare. Toți rămaseră tăcuți, ca și cum ar fi conspirat între ei, și nimeni nu numi vreun candidat care să prezideze și să conducă ședința. Era o situație neprevăzută, încordată.

Reprezentantul stătea în picioare în fața auditoriului și continua să se joace cu creionul. Din când în când, îi arunca o privire indignată membrului sovietului sătesc, de parcă i-ar fi reproșat că nu era în stare să-i stăpânească pe oameni. Văzând că situația devenea și mai disperată, păși în față. La fel ca înainte, își ridică brusc mâinile (gest care părea să-l caracterizeze), apoi își fixă privirea pătrunzătoare asupra noastră și remarcă dezinvolt pe un ton domol:

- Mai devreme sau mai târziu, persoanele care sunt împotriva mea regretă întotdeauna.

Făcu o pauză, uitându-se la auditoriu ca să vadă ce impresie făceau cuvintele lui, după care continuă:

- Acest lucru este valabil și pentru voi, în caz că nu vreți să țineți seama de faptul că sunt reprezentant al Partidului Comunist.

Apoi, adăugă pe același ton domol, dar accentuând fiecare cuvânt:

- Oricine, repet, oricine se opune partidului merită să fie eliminat!

Cuvintele lui avură efectul dorit. Liniștea era impresionantă. Nimeni nu râdea, nimeni nu vorbea. Toți tăceau, nefiind în stare și temându-se să protesteze.

- Aceşti oameni ai dumneavoastră, se adresă el atunci cu voce tare însoțitorului său, astfel încât să poată fi auzit de toți, aceşti oameni nu sunt în stare sau, pur și simplu, nu vor să profite de democrația pe care le-o aduce Partidul Comunist.

Făcu o pauză, așteptând un răspuns la remarca sa, dar acesta nu veni. Toți stăteau supuși, asemenea copiilor în fața unui tată autoritar, cu atenția îndreptată spre el.

Tovarășul reprezentant își drese glasul.

- Tovarășe, treceți la ordinea de zi fără alte formalități, îi ordonă el însoțitorului său, care trebuia acum să conducă el însuși ședința, fără un președinte și un secretar ales. Ceea ce și făcu. După o clipă de ezitare, anunță că tovarășul reprezentant urma să rostească un discurs. Acesta se îndrepta deja spre tribună.

Așa cum am menționat, tovarășul reprezentant nu era cunoscut în sat. Nu știam cine era sau cu ce se ocupa. Dar ne-am putut da seama că nu era de aceeași teapă cu noi și că nu era muncitor, ci orășean, asemenea tuturor celor nou-veniți în satul nostru. Din câte mi-am putut da seama, era curat, bine hrănit și îmbrăcat cu gust. Se putea observa cu ușurință că ne antipatiza, de parcă noi eram de vină că fusese trimis în satul nostru. Când se apropie de tribună și-și înălță capul ca să ni se adreseze, am avut ocazia să-i studiez mai bine înfățișarea fizică, observându-i nasul uriaș și gura cu buze subțiri, pe care le mișca mereu de parcă ar fi terminat o masă gustoasă.

Judecând după tacticile de intimidare folosite mai înainte, nu ne așteptam să auzim ceva plăcut de la tovarășul reprezentant. Dar când își începu discursul, nu ne venea să ne credem urechilor! Era oare același om care ne vorbise cu numai câteva minute mai înainte? Incredibil! Se schimbase complet, ca un cameleon. Vocea lui deveni blândă și caldă; atitudinea, modestă; chiar zâmbea din când în când.

La început, vorbi în termeni foarte generali, așa încât, uneori, ne-a fost foarte greu să-l înțelegem. Din câte-mi amintesc, esența discursului său fu aceea că oamenii sunt ființe supuse greșelilor, înclinate să greșească ușor. Repetă de câteva ori axiomele potrivit cărora a greși este omenește, și că omul cât trăiește învață. Ne ceru să manifestăm înțelege față de cei care greșiseră și să fim generoși cu cei nevoiași. Discursul lui suna ca o predică, iar noi începeam să ne dăm seama de ce.

Pe măsură ce vorbea, devenirăm din ce în ce mai convinși că zvonurile despre articolul lui Stalin erau adevărate. Și, curând, el ne spuse totul.

- Multe lucruri s-au întâmplat în ultima vreme, rosti el. Unele bune, altele nu atât de bune.

Din acel moment, se lansă într-o lungă istorisire a lucrurilor bune care se întâmplaseră. Repetă fraze pe care le știam pe de rost. Apoi, coborând glasul, începu să prezinte lucrurile „nu atât de bune", cum le numise el. în acel moment, făcu referire pentru prima oară la Stalin și articolul său, intitulat „Amețiți de succes". De fapt, fără să facă prea mult caz, el anunță că urma să-l citească, ceea ce și făcu. îl citi încet, cuvânt cu cuvânt, de parcă se temea să nu omită vreo propoziție.

Ascultând articolul lui Stalin, am aflat că procesul de colectivizare înregistra un succes deosebit; peste 50% dintre fermierii din URSS erau colectivizați. însemna că „Planul cincinal de colectivizare a agriculturii" era

îndoit îndeplinit. Apoi însă, am auzit neîncrezători că acest succes nu era nicidecum un succes, deoarece fusese obținut prin deformarea politicii partidului: fusese încălcat principiul colectivizării voluntare și fuseseră aplicate măsuri coercitive. Drept urmare, unii fermieri din clasa de mijloc și unii fermieri săraci intraseră în categoria curculilor. Oficialitățile partidului întreprinseseră adeseori acțiuni brutale, criminale împotriva lor. Fermierii căzuseră victime jafurilor, exproprierilor și arestărilor. Fusese realizată o colectivizare forțată a bunurilor imobile și a animalelor – capre, oi, porci și păsări de curte. în urma acestei jecmăniri, colectivizarea fusese discreditată, iar fermierii se retrăgeau în grabă din fermele colective.

Ascultarăm cu multă atenție, căci întreaga noastră existență depindea de acele cuvinte. Nimeni nu îndrăzni să se miște sau să scoată un sunet.

Reprezentantul își încheie în cele din urmă lectura. Fără să se uite la noi, își luă batista și începu să-și șteargă transpirația de pe frunte. O făcu încet, ca și cum ar fi încercat să tragă de timp sau să-și dea seama ce trebuia să facă mai departe. Fără a se uita încă la noi, anunța că urma să citească o rezoluție a Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Ulterior, am aflat că aceasta fusese publicata în ***Pravda*** din 15 martie 1930. Ni se spuse să partidul hotărî să înceteze colectivizarea forțată, să înceteze colectivizarea bunurilor imobile și a animalelor domestice ale fermierilor și să cerceteze metodele de expropriere a curculilor.

Ne era greu să credem ce auziserăm. Confuzia a fost și de data aceea foarte mare. Era adevărat ce se spunea în ziar și în rezoluție? Dacă totul nu era decât o șmecherie, o provocare? Era foarte posibil. Doar ieri, acești funcționari ai partidului folosiseră toate mijloacele brutale pe care le cunoșteau ori care le veneau în minte pentru a ne mâna în fermele colective. Comitetul Central, ni se spusese, dăduse ordine ca toți să fim colectivizați până la întâi mai, cu orice preț! Unii dintre sătenii noștri își pierduseră viața refuzând să cedeze presiunilor. Mii de alți săteni fuseseră catalogați curculi, scoși din casele lor și trimiși în lagăre de concentrare situate la mari depărtări. Cei mai mulți dintre noi se înscriseseră în colective doar pentru a-și salva viața.

Acum, Comitetul Central ne spunea că fusese o greșeală; că autoritățile locale trebuiau socotite vinovate pentru acele abuzuri, din cauză că dăduseră dovadă de exces de zel și deformaseră linia partidului. Care era

adevărul? Până la urmă, cine era vinovat de pierderea libertății noastre, de miile de morți, de distrugerea existenței noastre?

Capitolul 12

După ce termină de citit rezoluția, tovarășul reprezentant își ridică privirea și scrută încet sala. Apoi, bău niște apă și repetă gestul de mai înainte cu batista.

Toți cei de față stăteau înmărmuriți, cu ochii ațintiți spre el.

- Sunt unele lucruri greu de explicat, începu el ezitând, după ce se uită pe hârtia pe care o ținea în mâini. Ceea ce vreau eu să vă spun este unul dintre aceste lucruri.

Apoi, bâlbâindu-se, bolborosind și corectându-se adesea, ne spuse că nici partidul ca întreg, nici reprezentanții partidului în mod individual nu pot fi făcuți vinovați de colectivizarea forțată și de teroarea care domnea în satele din toată Ucraina. Nu, Partidul Comunist nu putea fi învinovățit de aceste crime, pentru că el n-a susținut niciodată folosirea forței sau a violenței.

Această declarație a lui sună a remarcă sarcastică sau a glumă proastă, învățaserăm totuși să acceptăm cu seninătate asemenea afirmații.

El continuă astfel:

- Adevărații vinovați care au deformat linia partidului și au provocat atâta suferință satului vostru au fost evreii. Da, evreii au făcut-o, nu Partidul nostru Comunist iubit.

Acesta fu doar începutul. După câteva momente de ezitare, el continuă explicând că, generație de generație, evreii au fost crescuți cu credința că ucrainenii erau antisemiți și că erau răspunzători de îngrozitoarele și violentele atrocități comise împotriva lor. Acestea n-au putut fi iertate sau uitate de evrei. Ei știu cum să se răzbune. Este bine cunoscut, continuă el, faptul că evreii, folosind Partidul Comunist ca o platformă în vederea împlinirii propriilor ambiții, au pătruns în toate structurile centrale și locale ale conducerii de stat, mai ales în securitate și justiție. Organizația locală a GPU, menționa el, era în totalitate în mâinile lor. Ei se foloseau de aceste poziții oficiale în interes propriu. Partidul Comunist, anunțând politica de colectivizare totală și lichidare a curculilor, le dăduse autorităților locale și reprezentanților speciali ai partidului precum „miarii" o putere aproape nelimitată. Evreii au profitat de această putere pentru a se răzbuna pe

ucraineni. Au dat dovadă de exces de zel când le-au luat fermierilor cerealele și au provocat foamete în satele ucrainene. Mai mult decât atât, au aplicat fără nicio justificare etichetele de „curcul" și „dușman al poporului" majorității fermierilor, trimițându-i în lagăre de concentrare sau băgându-i la închisoare.

Nu puteam trece ușor cu vederea cele spuse de reprezentant. Asemenea dezvăluiri și acuzații erau fără precedent. N-auziserăm până atunci un asemenea discurs antievreiesc de la nimeni, cu atât mai puțin de la reprezentanți oficiali ai partidului. Iată însă că reprezentantul oficial al organizației raionale de partid declara pe față că evreii trebuiau considerați vinovați de toate ororile care se petrecuseră în satul nostru de la începutul colectivizării. Ne așteptam ca el să încerce să spele Partidul Comunist de toate păcatele. În definitiv, era el însuși membru al partidului! Dar de ce să dea vina pe evrei? Această tactică era greu de înțeles. O fi avut tovarășul Zeitlin origini evreiești, cu toate că n-am știut niciodată acest lucru cu certitudine. Dar el n-a fost mai rău ca alți membri de partid sau alți activiști nemembri de partid. în plus, el și alții ca el n-au făcut decât să îndeplinească ordinele și instrucțiunile primite de la partid, acționând în numele partidului. Și de ce trebuia să fie făcut răspunzător numai tovarășul Zeitlin de actele de violență comise în satul nostru?

Și mai era ceva. Legile de combatere a discriminării interziceau cu strictețe manifestările de antisemitism în Uniunea Sovietică. Datorită acelor legi, evreii au reușit să ocupe poziții-cheie în partid și în stat. Antisemitismul era un delict pasibil de pedeapsă. Cea mai mică remarcă peiorativă sau chiar o glumă care putea fi interpretată ca atare ar fi putut atrage o pedeapsă drastică. Cu toate acestea, reprezentantul organizației raionale de partid propovăduia acum în mod oficial antisemitismul. De ce? De fapt, el părea a incita la pogrom împotriva evreilor. Făcea asta din proprie inițiativă sau în numele Partidului?

Unul dintre motivele discursului său părea a fi vechea axiomă „dezbină și stăpânește". Se poate ca reprezentantul să se fi gândit și la o veche lozincă rusească: „Ucide-i pe evrei și salvează Rusia." Nu este nicio îndoială că el voia să facă din evrei țapii ispășitori ai crimelor comise de Partidul Comunist în timpul colectivizării și să-i incite pe fermieri împotriva lor, abătându-le astfel atenția de la problemele reale și de la adevărații vinovați.

Tacticile folosite de reprezentantul partidului nu avură însă succes la noi în sat. Discursul său antievreiesc se lovi de tăcerea noastră disprețuitoare. Mai târziu aflarăm că mergea cu expunerea sa antievreiască prin toate satele din regiune. Dar oriunde mergea, nu reușea să provoace niciun pogrom, în ciuda eforturilor sale.

Tovarășul reprezentant își încheie discursul, își adună însemnările făcute, se grăbi să iasă cu privirea plecată și dispăru fără să se uite înapoi. Nu l-am mai văzut niciodată. Membrul sovietului sătesc își ocupă locul la tribună.

În acel moment, izbucni o revoltă spontană.

- Ne-am săturat de voi! strigă cineva în timp ce membrul sovietului sătesc încerca să spună ceva.

- Afară cu voi! strigă altcineva furios. V-am ascultat prea mult!

Membrul sovietului sătesc încerca disperat să vorbească și începu să strige din răsputeri, fluturând brațele deasupra capului, dar strigătele nu se opriră. în ultimă instanță, apucă paharul de apă și începu să bată în el cu creionul, însă glasul său și clinchetul au fost acoperite de înjurăturile și blestemele mulțimii furioase.

Deodată, un tânăr alergă spre scenă. Înfricoșat și zăpăcit, cu brațele întinse ca să se apere, membrul sovietului sătesc merse cu spatele spre ușa laterală a scenei și ieși.

- Ați auzit ce-a spus tovarășul reprezentant, strigă tânărul. Am fost păcăliți. Să ne luăm caii și vacile de la împuțita aia de fermă colectiva până nu este prea târziu!
- Hai s-o facem acum! răspunse mulțimea.
- Imediat!

Tânărul sări de pe scenă și alergă spre ieșire, iar mulțimea se luă repede după el, asemenea vitelor lovite de streche. Se sparseră niște ferestre, iar copiii ieșiră pe ele. Alții folosiră ușa laterală a scenei ca să

Odată ieșiți, oamenii se grăbiră să ajungă la destinație.

- Repede! își zori un bărbat nevasta. Grăbește-te, altfel s-ar putea să ne ia cineva vaca!

Și începură să alerge.

- Dar căruța noastră? întrebă o femeie. Cum o s-o găsim pe întunericul ăsta?

Alții dădură glas unor îngrijorări asemănătoare:

- Este atât de întuneric afară! Cum o să ne recunoaștem calul și vaca?
- Fugi! îndemnă un bărbat.
- Să mergem repede acolo!

Și alergară cât de repede putură, luptându-se cu zăpada mare, luând-o pe scurtătură prin livezi spre drumul principal.

Când eu și mama reușirăm să ieșim din mulțimea care se înghesuia la ușă, observai că, în centrul satului, ardeau multe case. Flăcările care se înălțau pe cerul nopții aruncau reflexe roșiatice pe zăpadă. Cineva striga că „suta" noastră ardea. Privii înjur și văzui flăcările cuprinzând casa pe care o părăsisem cu numai câteva minute în urmă.

Satul era cuprins de tumult. Puteam auzi peste tot glasuri furioase. Bărbați și femei strigau, se dondăneau. Când și când, se auzea cineva țipând și înjurând. Niște femei plângeau; altele râdeau disperate. Chiar și câinii, stârniți de zarvă, lătrau furios. Din când în când, în tot acest tumult răsunau împușcături. Nimeni nu putea spune cine trăgea.

Eu mergeam după mama. îi era greu să alerge. Cădea adesea și aproape că dispărea cu totul în zăpada mare. Se căznea însă de fiecare dată să se ridice în picioare și încerca să fugă, după care cădea din nou. Și ea se grăbea. Voia să găsească calul, vaca și căruța noastră înainte să te ia altcineva.

Apropiindu-ne de centrul satului, ne întâlnirăm cu primii răzvrătiți care se întorceau acasă cu prada: vacile și caii lor. Nu toți erau însă mulțumiți și fericiți. Cei care nu-și puteau recupera bunurile chiar plângeau. Unii dintre ei își găsiseră caii, dar nu și vacile, și viceversa. Alții găsiseră harnașamentul, dar nu și căruța. O pereche în vârstă, care nu-și găsiră decât căruța, încercau s-o tragă singuri, dar căruța era prea grea. Cei doi se opriră în mijlocul uliței, așteptând să-i ajute cineva. Bătrâna plângea amarnic, spunându-le celor care voiau s-o asculte că nu-și găsea nici calul, nici vaca. însă majoritatea celor care-și recuperaseră prețioasele bunuri treceau tăcuți pe lângă ea și se îndreptau spre casă, de parcă se temeau să nu le piardă din nou.

În cele din urmă, am ajuns la ferma colectivă. întâi am alergat la grajdul vitelor. Știam unde ne era vaca. De când fuseserăm obligați să semnăm pentru colectivă, cu mai mult de o lună în urmă, merseserăm la ea aproape zilnic. Mama strângea adesea resturi de mâncare și le strecura în

secret în grajd, urmărind cum vaca noastră rumega mulțumită tot ceea ce-i dădea ea. De fiecare dată când mergea la grajd, plângea. Vaca însemna mult pentru noi. Laptele ei era principalul aliment care ne ținuse în viață în ultimii ani. Fără el, n-am fi avut mari șanse să supraviețuim.

Din fericire, găsirăm vaca la locul ei. Am lăsat-o pe mama să stea de pază, iar eu m-am duse la grajdul cailor. N-am avut însă noroc; calul nostru dispăruse. Atunci, alergai spre locul în care știam că se afla căruța noastră, dar și aceasta dispăruse. Nu mai avea rost să pierd timpul încercând să le găsesc, așa că fugii înapoi. Ne îndreptarăm grăbiți spre casă cu vaca noastră, mulțumiți c-o duceam cel puțin pe ea înapoi, dar întristați de pierderea calului și a căruței.

A doua zi de dimineață, am fost treziți devreme de zgomotul puternic al unor împușcături care veneau de undeva din sat. Se auzeau de parcă s-ar fi dus o luptă adevărată în locul acela. Din când în când, bubuiau chiar niște piese de artilerie, la fel ca în urmă cu câteva săptămâni, când, pe câmpurile de la nord de sat, fuseseră instalate tunuri, iar obuzele zburau peste capetele noastre, căzând undeva în râul Tiasmin.

Nici măcar împușcăturile nu ne împiedicară însă, pe mine și pe fratele meu, să ne întoarcem la colectivă și să căutăm în continuare calul și căruța noastră. Plecarăm de-acasă și, după ce ocolirăm ulița principală, ajunserăm curând la ruinele bisericii. Doar până acolo îndrăznirăm să mergem. Din spatele ruinelor, observarăm că în piață erau câteva vehicule militare. Soldații patrulau prin piață și pe străzi. Am zărit gărzi la prăvălie și la poștă, și am putut auzi lovituri de carabina trase departe, la marginea satului. Și am observat niște cadavre zăcând în zăpada pătată de sânge.

Nu știam ce anume se-ntâmplase în centrul satului în cursul nopții, dar eram dezgustați de ceea ce vedeam și, cu siguranță, ne cam pierise cheful să facem ceea ce ne propusesem. Hotărârăm să ne întoarcem acasă cât mai repede.

După ce am ajuns, nu ne-a mai rămas altceva de făcut decât să așteptăm să vedem ce avea să se întâmple. Noi, sătenii, ne aflam într-o situație foarte precară și periculoasă. Tocmai distruseserăm ferma colectivă; unele clădiri fuseseră dărâmate; cea mai mare parte a animalelor și uneltelor agricole fuseseră luate înapoi de săteni. Revoltându-ne, demonstraserăm că nu doream să fim membri ai fermei colective, dar nu aveam siguranța că

reușiserăm să câștigăm bătălia. în plus, nu eram încă siguri dacă reprezentantul partidului vorbise serios la adunarea din seara trecută. Oare spusese acele lucruri doar pentru a ne abate nouă atenția de la ceea ce se gândea de fapt? Dacă era așa, la ce se gândea? Trebuia să fi avut un motiv să vorbească astfel.

Mai era ceva ce ne deranja și ne îngrijora foarte mult: după toate cele întâmplate, eram oare în continuare membri ai fermei colective? Din câte știam eu, niciunul dintre noi nu ceruse în mod oficial să nu mai fie considerat membru. în acest caz, care era situația noastră acum? Oare Partidul Comunist avea să ne lase în pace?

Așteptând cu nerăbdare să se-ntâmple ceva, începură să circule vești. Peste 20 de fermieri fuseseră împușcați mortal de dimineață, după revoltă. Aceștia fuseseră uciși în timp ce încercau să-și ia înapoi alele și uneltele agricole.

O altă știre tragică fu aceea că, în aceeași dimineață, fuseseră arestați alți 20 de oameni. Printre ei se afla și tânărul care pornise de fapt revolta în „suta" noastră. Nevestele, copiii și ceilalți membri ai familiilor celor uciși sau arestați fuseseră scoși din casele lor și alungați din sat în aceeași zi. Ei fuseseră duși cu niște vehicule militare la gară, unde îi așteptau deja oficialitățile raionale ale partidului și statului.

Cel puțin o săptămână trecu de la revoltă fără a se mai produce vreo reacție oficială față de cele întâmplate. Ne frământa din ce în ce mai mult acea întrebare atât de importantă: mai eram oare membri ai fermei colective? Viitorul incert ne aducea aproape la disperare. Pentru noi era o chestiune de viață și de moarte. Acum era vremea în care fermierii noștri începeau de obicei să sădească și să semene. Dar cei mai mulți dintre ei nu puteau face asta pentru simplul motiv că nu mai aveau pământ. Înscriindu-se în colectivă, pământul lor fusese colectivizat și declarat „proprietate socialistă", și, ca atare, era protejat de legislație, în cursul revoltei, unii săteni reușiseră să-și ia înapoi animalele și uneltele agricole, dacă le găsiseră intacte. Dar cum să-și ia înapoi pământul? Pur și simplu, n-aveau cum; pământul nu mai era al lor. Puteau să-l lucreze, dar nu aveau certitudinea că vor putea să-și însușească recolta. Nu aveau garanția că vor trăi măcar până să culeagă roadele. La mijlocul lui aprilie, la circa două săptămâni de la revoltă, am fost în sfârșit chemați la o adunare generală,

care avu loc în biserică. în noaptea revoltei, cineva încercase s-o refacă: spre marea noastră surprindere, altarul și icoanele fuseseră salvate și puse la locurile lor. Decorațiunile și articolele de propagandă comunistă fuseseră scoase. în seara adunării însă, acolo era din nou teatru și centru propagandistic. Roșul era culoarea predominantă. Un steag roșu era instalat în locul altarului. Oriunde te uitai, puteai vedea lozinca „Moarte curculilor". Portrete ale liderilor comuniști atârnau din nou în locul imaginilor sfinte.

Când ajunserăm și noi, mama și cu mine, sala era deja plină. Nu vorbea nimeni. Oamenii arătau slabi și îngrijorați; pe fețele lor se citeau epuizarea, subnutriția și indiferența istovitoare. Toată lumea părea mâhnită și serioasă, și pe bună dreptate. Oamenii știau că la acea adunare avea să li se hotărască viitorul.

Curând sosiră oficialitățile. Pe majoritatea nu le cunoșteam. Unele păreau a fi de la oraș: erau bine îmbrăcate și bine hrănite. Erau, fără îndoială, intelectuali. Unele dintre ele erau, în mod evident, muncitori în fabrici, dar restul erau – majoritatea – țărani ca și noi: prăpădiți, îmbrăcați în zdrențe și foarte triști. Când intrară, se lăsă o tăcere adâncă. Membrul sovietului sătesc care condusese ultima adunare a „sutei" noastre și care supraviețuise revoltei apăru pe podium și anunță că va vorbi noul „miar".

- Iată-l pe noul nostru „miar", tovarășul Cerepin! strigă el.

În acel moment, tovarășul Cerepin stătea deja la tribună, măsurând încet auditoriul cu o privire indiferentă. Era un om scund, cu umeri lați» căruia chelia și ochelarii îi dădeau înfățișarea unui profesor. Aspectul său exterior era însă înșelător, după cum aveam să aflăm mai târzia în cele din urmă, acesta avea să rămână în conștiința noastră ca un om sadic, care nu ezita să ne confiște și ultimul kilogram de grâu sau să arunce un copil mic pe geam în zăpadă.

Discursul lui fu cel pe care-l așteptam de la o oficialitate comunistă care se adresa unui public rural: glas potolit, atitudine condescendentă, limbaj simplu. Asemenea vorbitorilor de dinaintea lui, el analiză toate revoluțiile din istoria lumii, ceea ce pentru noi nu avu nicio însemnătate, făcu referiri la toți fondatorii comunismului, descrise viața nenorocită fan țările capitaliste și, în fine, declară că Raiul trebuia căutat numai în Uniunea Sovietică.

- Unde altundeva în lume au fermierii adunări libere ca aceasta? întrebă el. Nicăieri! răspunse el repede la propria întrebare. Numai voi aveți

acest privilegiu, deoarece trăiți în Uniunea Sovietică!

Se opri brusc, de parcă rămăsese fără cuvinte. Apoi, coborând tonul vocii, continuă:

- În acest sat s-au întâmplat unele lucruri neplăcute. Oare chiar trebuie să credem că ele s-au săvârșit cu acordul vostru? Nu! răspunse el după o pauză, în care părea să se gândească la ceva. Nu toți ați fost de acord cu ceea ce s-a întâmplat! Cele întâmplate au fost opera dușmanilor poporului – a curculilor. Da, chiar așa, curculii au făcut asta!

Limba ucraineană a tovarășului Cerepin putea fi înțeleasă dacă făceai abstracție de accentul lui ciudat. Oricum, nouă ne era greu să urmărim firul ideilor sale. Punea întrebări retorice și era evaziv; vorbea despre cele întâmplate fără să spună de fapt ce anume se-ntâmplase. Bineînțeles că noi știam la ce se referea, dar ne întrebam de ce nu spunea lucrurilor pe nume.

După o vreme, deveni mai concret. Ne spuse că, din cauză că-i lăsam pe curculi să ne influențeze și pentru că făcuserăm ceea ce făcuserăm, ne pierduserăm dreptul de a trăi! Da, cei care se opuneau comuniștilor n-aveau ce căuta în lumea aceasta, dar noi mai aveam o șansă de a ne dovedi demni să trăim în societatea comunistă înscriindu-ne în fermele colective. Spunând acestea, el se referi la cei care nu se înscriseseră încă. Cei care-și însușiseră ilegal „proprietatea socialistă", adică își luaseră animalele și uneltele de la ferma colectivă, trebuiau să-și recunoască marea greșeală săvârșită și să le înapoieze pe toate imediat. Aceia dintre noi care se gândeau în mod serios să iasă definitiv din colectivă trebuiau să facă o cerere scrisă către consiliul de administrație. El ne mai informă că urmau să fie colectivizate numai caii și uneltele agricole. Membrii fermei colective aveau dreptul să-și păstreze locuințele, vacile și animalele de talie mică, precum porcii, caprele, oile și păsările de curte.

Iar la sfârșit, ne dădu următorul avertisment:

- Să fie clar o dată pentru totdeauna că, dacă cineva ridică mâna împotriva Partidului Comunist și Statului Sovietic, pe acesta îl așteaptă cu siguranță moartea!

Adunarea nu se încheie însă aici. După ce-și termină discursul, tovarășul Cerepin îl puse pe unul dintre propagandiștii lui să citească noul articol al lui Stalin, intitulat „Răspuns adresat tovarășilor colectiviști" și datat 3 aprilie 1930.

Potrivit acestui articol, permisiunea dată fermierilor de a părăsi fermele colective nu semnifica abandonarea politicii de colectivizare, ci era doar o chestiune de tactică. El afirma că, asemenea unui conflict armat, războiul cu dușmanii de clasă nu putea fi purtat cu succes fără apărarea pozițiilor deja câștigate, regruparea forțelor, asigurarea frontului cu rezerve și pregătirea ariergărzii. Stalin afirma că „numai sufletele moarte părăsesc fermele colective" și că cei care părăseau fermele colective erau ostili ideologiei comuniste, dar că nu toți cei care părăseau fermele colective erau ostili sau suflete moarte. Ei erau fermieri pe care Partidul Comunist n-a reușit să-i convingă de justețea cauzei comuniste, „dar pe care-i vom convinge, fără îndoială, mâine".

Stalin mai anunța în articolul său că conducerea de stat hotărâse ca, pe o perioadă de doi ani, să nu perceapă impozit pentru animalele de tracțiune ale fermelor colective. Nici pentru vaci și animalele de talie mică precum porcii, caprele, oile și păsările de curte nu avea să se perceapă impozit, indiferent dacă aparțineau unei ferme colective sau erau proprietatea particulară a colectiviștilor. Aceasta însemna că cei care plănuiseră să se retragă din colectivă trebuiau să se gândească de două ori înainte de a o face.

Adunarea se termină cu puțin timp înainte de miezul nopții. Afară ploua și era foarte frig. în timp ce mergeam spre casă, luarăm hotărârea să rămânem în ferma colectivă. Nu aveam altă variantă.

Contrar așteptărilor noastre și promisiunilor făcute de reprezentantul partidului la adunarea respectivă, după revoltă, viața noastră nu se schimbă prea mult în bine. Colectivizarea forțată a fost reluată și intensificată, iar perceperea de impozite în natură și în bani continuă cu un zel și o vigoare reînnoite.

Satul nostru fu complet colectivizat pe la începutul lui 1931. Dar această încheiere rapidă a procesului de colectivizare nu reflecta faptul că sătenii noștri acceptaseră de bunăvoie sistemul agriculturii colective. Ei nu l-au acceptat niciodată. Satul nostru era pe jumătate distrus; peste o treime din populația acestuia fusese exterminată sau expulzată. Toate alimentele pe care le aveam fuseseră confiscate. La sfârșitul lui 1931 se suferea de foame în masă. N-aveai cum să supraviețuiești decât rămânând în colectivă, acolo

unde ni se promisese că vom primi niște alimente pentru munca depusă zilnic.

Lupta fermierilor împotriva colectivizării nu se încheie totuși cu înscrierea noastră forțată în colectivă. Dimpotrivă, devenirăm și mai îndărătnici în anii următori. în timpul campaniilor de recoltare din 1930 și 1931, statul s-a folosit de fermele colective abia constituite pentru a confisca de la oameni cât mai multe cereale și alte produse agricole. în sat la noi se vorbea că peste trei sferturi din recolta anului 1931 fusese luată de stat. Auzirăm că, în unele sate învecinate, fusese luată toată recolta. Totul se făcea foarte ușor, fără nicio împotrivire. Prețul nu era negociat. Statul stabilea prețurile, nu fermierii.

După cum era de așteptat în asemenea circumstanțe, sătenii noștri n-aveau niciun interes să lucreze la ferma colectivă. Prin urmare, suprafața cultivată se diminua semnificativ și, în afară de asta, o mare parte a recoltei – atât de cereale, cât și de legume – a rămas neculeasă.

Nici soarta animalelor aflate în proprietatea fermelor colective nu a fost una de invidiat. Oficialitățile comuniste le confiscară fără să le pregătească mai întâi un loc corespunzător în care să le adăpostească sau destule furaje ca să le hrănească. Prin urmare, multe au murit din cauza lipsei hranei și a neglijenței crase.

În plus, multe animale mici precum porci, oi, capre, ca și păsări de curte au fost furate sau au ajuns pe masa atotputernicelor oficialități comuniste.

Caii mai ales erau într-un hal fără de hal la vremea respectivă. Propaganda comunistă se străduise din răsputeri să convingă pe toată lumea că, în curând, caii aveau să fie înlocuiți de tractoare. Astfel, deodată, caii nu mai aveau căutare la ferma colectivă, considerându-se că sunt hrăniți degeaba. În toamna lui 1930, se părea că nimeni nu știa ce să facă cu ei. În cele din urmă, cineva se hotărî să-i elibereze din chingile fermei colective, care nu-i putea hrăni și nici îngriji. Fură lăsați liberi pe câmp și prin pădure, ca să umble și să-și caute de mâncare. Curând, aceștia se îmbolnăviră. Boala și lipsa unei îngrijiri adecvate provocară moartea a sute de cai din satul nostru. Același lucru se-ntâmplă în toată Ucraina. Câmpurile și pădurile erau presărate cu leșurile lor. Această pierdere imensă puse serioase probleme conducătorilor fermelor colective, deoarece calul era încă hotărâtor pentru producția agricolă.

Capitolul 13

La ferma colectivă, existența noastră personală deveni complet dependentă de directivele Partidului Comunist și de toanele oficialităților locale. Fiecare amănunt al vieții noastre era dirijat cu atenție. Activitățile noastre de zi cu zi erau supuse celei mai stricte sistematizări. Trebuia să ascultăm ordinele fără să protestăm și fără să ne punem problema rostului lor. O vastă rețea de agenți ai poliției secrete, spioni și agenți provocatori ne supraveghea fiecare mișcare.

Eram mereu suspectați de trădare. Chiar și tristețea și bucuria constituiau motive de suspiciune. Dacă eram triști, se considera că nu eram mulțumiți cu viața noastră, iar bucuria, indiferent cât de sporadică, spontană sau efemeră era, se considera că reprezenta un fenomen periculos, care putea distruge atașamentul față de cauza comunistă. Trebuia să fii atent, în orice moment și-n orice loc, la felul în care-ți manifestai sentimentele. Ni s-a dat clar de înțeles că ni se va îngădui să trăim atâta vreme cât urmam linia partidului atât în viața personală, cât și în societate.

La acea vreme – după numai doi ani de colectivizare forțată – relațiile personale firești se destrămaseră în totalitate. Vecinii fuseseră asmuțiți să se spioneze între ei, prietenii fuseseră obligați să se trădeze unul pe celălalt, copiii fuseseră instruiți să-și denunțe părinții și chiar rudele evitau să se-ntâlnească între ele. Calda ospitalitate tradițională a stenilor dispăruse, locul ei fiind luat de neîncredere și suspiciune. Teama deveni tovarășul nostru permanent: gândul de a sta singuri, neputincioși și fără speranțe, în fața puterii monstruoase a Statului ne provoca o spaimă îngrozitoare.

Organizația Partidului Comunist, adunarea generală a membrilor și consiliul de administrație erau organismele de conducere a fermei colective. Comisia de revizie și tribunalul colhospului îndeplineau funcțiile auxiliare de control și represalii. Comsomolul și Comnezamul (aceasta organizație a fermierilor săraci și-a continuat existența chiar și după încheierea colectivizării) sprijineau partidul din punct de vedere organizatoric. Alte organizații, care le dublau pe cele sătești, ca și tot felul de agenți secreți și nesecreți, agitatori, propagandiști și activiști au fost folosiți de organismele de conducere pentru a lua pulsul membrilor colectivului.

Politica locală a fermei colective era stabilită de liderul organizației de partid. Ceilalți funcționari ai colhospului nu erau decât simpli executanți ai acelei politici. Liderul organizației de partid era un dictator local, ocupând o poziție similară celei de comisar politic al unei unități a Armatei Roșii. Președintele consiliului de administrație al colhospului nu putea emite nicio directivă fără aprobarea liderului organizației de partid, așa cum ofițerul care comanda unitatea nu putea da niciun ordin fără aprobarea comisarului politic.

Potrivit statutului, adunarea generală a membrilor trebuia să fie organul suprem de autoadministrare a colhospului. În realitate, aceasta nu era decât un organ prin intermediul căruia organizația de partid își putea face cunoscute politica și hotărârile în toate problemele importante.

Organul executiv vizibil al fermei colective era consiliul de conducere. Acesta era ales de adunarea membrilor pentru o perioadă de doi ani. Consiliul avea nouă membri, inclusiv președintele. Candidații trebuiau să aibă merite personale, cunoștințe și experiență profesională, dar, în practică, principiile democratice erau eludate. Pentru fiecare funcție era acceptat un singur candidat, care era ales fie dintre membrii Partidului Comunist, fie dintre adepții de încredere ai partidului. Cum voturile se exprimau prin ridicarea mâinii, iar orice împotrivire fățișă la adresa partidului însemna persecutarea persoanei respective, nu era greu ca partidul să-și impună oamenii în consiliul de conducere.

Președintele consiliului trebuia să fie membru sau aspirant la calitatea de membru al Partidului Comunist. Calitățile profesionale pe care trebuia să le aibă persoana care voia să ocupe acest post erau trecute cu vederea, căci majoritatea celor numiți erau orășeni care nu puteau deosebi secara de grâu sau grapa de plug. Fidelitatea față de partid și de politica sa în relațiile cu fermierii era suficientă pentru a ocupa o asemenea funcție. în satul nostru, n-a fost niciodată numit președinte al colhospului un om de-al nostru, cu toate că, în alte sate, câțiva localnici au fost numiți în asemenea poziții.

Alegerea președintelui era modelul după care se făcea și alegerea membrilor consiliului de conducere și a celorlalte oficialități. Candidații la o funcție în consiliu nu trebuiau să fie membri ai partidului, ci trebuiau să fie „comuniști din afara partidului", adică adepți credincioși ai ideologiei Partidului Comunist. Aceștia erau cunoscuți și sub denumirea de „activiști".

Celelalte instituții presupus independente din structura colhospului erau comisia de revizie și tribunalul colhospului. Prima, formată din colectiviști aleși de adunarea anuală a membrilor, controla funcțiile îndeplinite de consiliu și, astfel, stabilea politica acestuia. Ea controla și politica fiscală a consiliului, inclusiv bugetul, producția, distribuția și venitul anual. Cu toate acestea, rapoartele prezentate de comisie colectiviștilor trebuiau să fie analizate și aprobate, înainte de adunare, de organizația de partid.

Deși i se spunea tribunal tovărășesc, tribunalul colhospului a devenit în realitate o temută instituție punitivă.

Exceptând partidul, Comsomolul ocupa cea mai influentă poziție în structura colhospului. Membrii săi aveau funcții comparabile cu cele ocupate de comuniștii cu drepturi depline. Comsomolul servea însă și ca forță de încredere pentru inițierea unor politici noi. Dacă partidul plănuia o anumită campanie sau o acțiune propagandistică, Comsomolul era punctul de plecare sau declanșatorul. Când declanșatorul era activat, toată mașinăria politică se punea în mișcare.

Toți colectiviștii erau repartizați în brigăzi și verigi. Inițial, această organizare trebuia să se limiteze la munca pe care o făceam, dar ne-am dat seama curând că ea influența toate aspectele existenței noastre.

În ferma noastră colectivă erau opt brigăzi. La început, ele au fost organizate pe principii teritoriale. Astfel, o brigadă ar fi putut corespunde aproximativ unei „sute". Membrii primei brigăzi, de pildă, aparțineau primei „sute". Fiecare brigadă era formată pe atunci din aproximativ o sută de gospodării sau circa două sute de lucrători apți de muncă.

Verigile puteau fi comparate cu „zecile". Fiecare verigă dintr-o brigadă oarecare era formată din 10-15 gospodării sau din 8 până la 30 de lucrători apți de muncă, numărul lor depinzând de genul de muncă pe care trebuiau să-l presteze.

Sarcinile erau repartizate așadar brigăzilor, iar acestea, la rândul lor, repartizau verigilor anumite operațiuni. Natura muncii desfășurate la fermă depindea, bineînțeles, de perioada anului.

Teoretic, șeful brigăzii trebuia să fie ales dintre membrii brigăzii, iar fiecare fermier competent avea dreptul, potrivit statutului, să fie ales în această poziție. în realitate însă, consiliul de conducere făcea numiri la recomandarea sau cu aprobarea organizației de partid. Mulți asemenea șefi

de brigadă nu erau oameni de pe la noi, ci erau trimiși în sat de conducerea raională. Șefii verigilor erau de obicei săteni de-ai noștri. Erau numiți de șefii brigăzilor, dar listele cu posibilii candidați erau aprobate de organizația de partid și de consiliul de conducere.

Șefii brigăzilor au devenit cei mai importanți oameni de legătură între funcționarii superiori și oamenii de rând, și, în consecință, au dobândit puteri nelimitate asupra membrilor brigăzilor proprii. Membrii unei brigăzi nu puteau să plece din sat sau să-și folosească timpul după cum voiau fără știința și aprobarea șefului lor. De exemplu, membrii brigăzii nu-și puteau planifica o nuntă sau orice alt eveniment deosebit fără consimțământul șefului. Fiecare mișcare trebuia să fie aprobată și să se desfășoare în conformitate cu dorințele sale.

Șefii verigilor erau ajutoare de încredere ale șefilor brigăzilor. Caracterul și îndemânarea nu erau condiții pentru ocuparea unei asemenea poziții; singura calitate care conta era fidelitatea personală.

Ca membri ai fermei colective, ne-am trezit sub o dublă conducere. Conducerea satului continua să-și îndeplinească atribuțiile. „Sutele", „zecile" și „grupele de cinci", cu comisiile, propagandiștii, agitatorii și ceilalți funcționari ai lor, au continuat să-și desfășoare activitatea. Ele se ocupau, la fel ca înainte, cu colectivizarea sătenilor care nu se înscriseseră încă în fermele colective și cu strângerea alimentelor pentru stat. Adunările de duminică și de seară se desfășurau mai departe cu regularitate, și cu toate că eram colectiviști acum, tot trebuia să participăm la ele. Comisia nu ne-a lăsat niciodată în pace; ne vizita în mod regulat sub un pretext sau altul. Primeam în continuare vizitele oficialităților, propagandiștilor și agitatorilor, ca și pe cele ale delegațiilor de comsomoliști, pionieri și membri ai Comnezamului. Ni se spunea mai departe să dăm alimente, să plătim diverse taxe și impozite, să cumpărăm „de bunăvoie" obligațiuni emise de stat; ni se cerea încă să contribuim „de bunăvoie" la multe fonduri ale statului, precum și la o multitudine de fonduri internaționale destinate ajutorării partidelor comuniste din alte țări.

Toate aceste pretenții și solicitări se dublară și sporiră atunci când ne-am înscris în colectivă, întrucât, pe lângă conducerea satului, administrația colhospului era, în realitate, o altă structură a conducerii locale. Când nu erau adunări sătești sau ale „sutei", ale „zecii" ori ale „grupei de cinci", ne puteam aștepta la o adunare a membrilor colhospului, a brigăzii ori a

verigii. La aceste adunări, oficialitățile satului erau înlocuite de cele ale colhospului. Aproape în fiecare zi, participam la o adunare sau alta, ori la vreo prelegere de îndoctrinare politică pe câmp, în timpul orelor de muncă. Ordinea de zi a adunărilor de la colhosp era aproape identică cu cea a adunărilor sătești. Drept urmare, unele probleme discutate la adunările de seară ale „sutei" erau prezentate a doua zi la adunarea brigăzii desfășurată pe câmp.

Trebuia să studiem discursurile conducătorilor partidului și statului, ca și noile inițiative legislative ori măsuri ale executivului. De exemplu, când un lider proeminent ținea un discurs, acesta era transmis pe canale oficiale de la centrul unional la conducerile republicilor unionale și, de acolo, la autoritățile locale. De îndată ce ajungea în sat, era transmis oamenilor pe două canale: cel al conducerii sătești și cel al administrației colhospului. Discursul era citit apoi și studiat seara și duminica la nivelul subunităților sătești, iar după aceea era citit din nou și explicat la adunările brigăzilor și verigilor de pe câmp. Așa se-ntâmpla ori de câte ori conducerea centrală sau locală voia ca noi să facem ori să aflăm ceva.

Tribunalul colhospului din satul nostru era una dintre inovațiile aduse de noua ordine. Înainte, toate cazurile se judecau la centrul raional. Acum, satul nostru avea propriul tribunal.

Oficialitățile-i ziceau tribunal tovărășesc. La început, nu avea o putere represivă impresionantă sau supărătoare. Activitatea lui era limitată la acțiunile disciplinare. Nu putea da decât mici amenzi ori să-l oblige pe cel găsit vinovat la muncă forțată timp de cel mult o săptămână la fermă ori la serviciile comunale.

Curând însă, acest tribunal începu să judece toate cazurile, inclusiv cele de natură penală, civilă și politică. în mâinile comuniștilor, el deveni un organ inchizitorial. I s-a dat competență asupra întregului sat.

Judecătorul era la cheremul partidului. În timpul unei ședințe a tribunalului, judecătorul era flancat de liderul organizației de partid din sat și de președintele sovietului sătesc și al colhospului. Așadar, activitatea instanței era coordonată de acești funcționari până la pregătirea pledoariilor finale. În acel moment, membrii curții, ignorați până atunci, dădeau citire verdictului.

Printre cazurile aduse înaintea curții se numărau insulte la adresa oficialităților, glume sau anecdote despre membrii regimului, daune produse

uneltelor agricole, furturi din proprietatea fermei colective, absențe de la adunări și întruniri propagandistice, întârzieri la plata impozitelor și altele asemenea. Verdictul instanței depindea în general de măsura în care fusese afectată politica partidului.

Pedepsele date de tribunal erau aspre. Dacă nu veneai la lucru la timp puteai fi condamnat la muncă forțată pentru o perioadă cuprinsă între una și trei luni. Pedepse mai drastice se dădeau pentru „delictele" de natură politică. Împotrivirea față de politica partidului și insultarea executanților acesteia erau considerate înaltă trădare. Tribunalul colhospului înainta de obicei asemenea cazuri Curții Supreme, organelor securității statului ori amândurora, cu recomandarea de condamnare la moarte sau trimitere într-un „lagăr corecțional de muncă", cum li se spunea lagărelor de concentrare. Aceste recomandări erau, fără îndoială, acceptate fără rezerve, deoarece cei acuzați de asemenea delicte nu se mai întorceau niciodată în sat.

Tribunalul colhospului lucra în aproape fiecare seară de duminică, ocupându-se de patru-cinci cazuri într-o ședință. Toți sătenii erau obligai să participe la aceste ședințe. Cum la o ședință nu puteau participa toți sătenii odată, „sutele" întocmeau un program. De obicei, la fiecare ședință erau obligați să ia parte locuitorii a trei „sute"; pedeapsa pentru neparticipare consta în amendă în bani sau muncă forțată. Tribunalul îi judeca și pe cei care lipseau de la ședințele sale.

Am asistat la multe asemenea ședințe de judecată. Îmi amintesc și-acum una: era într-o seară de primăvară din 1931. Locul desfășurării era fosta biserică. Organizatorii puneau accent pe ceremonial. „Miarul", tovarășul Cerepin, apăru primul pe scenă. După o pauză în care se făcu liniște, el anunță în mod solemn:

- Tovarăși, curtea colhospului!

Publicului i se ceru să facă liniște. Pe scenă apărură trei săteni, toți cunoscuți nouă: judecător era Sidir Kovalenko, un fermier sărac, care abia știa să scrie și să citească. Urmară doi asesori[16] populari; nu apăru niciun procuror sau avocat al apărării. Cum deveniseră acești indivizi membri ai respectivei instanțe era un mister pentru noi toți, căci ei nu erau decât niște fermieri săraci, fără nicio afiliere la Partidul Comunist sau la Comsomol.

Când membrii instanței își ocupară locurile, apărură pe scenă președintele sovietului sătesc și cel al colhospului.

De îndată ce oficialitățile se așezară, judecătorul anunță primul caz. Apărură doi învinuiți, fiecare escortat de un milițian. Judecătorul începu să citească actul de acuzare, din care aflarăm că învinuiții erau acuzați de trei fapte: agitație împotriva regimului sovietic, tentativă de subminare a autorității reprezentanților oficiali ai partidului și statului și răspândirea naționalismului ucrainean.

Acesta era momentul culminant al unui incident destul de amuzant. Fusesem martor la evenimentul aparent nesemnificativ care stătea la originea acestui caz și cred că merită să-l relatez în amănunțime.

Există un proverb care ar putea explica foarte bine această întâmplare nefericită: ceea ce este în inima celui treaz este pe limba bețivului. Fiind beți, învinuiții spuseseră ceea ce le trecuse prin minte, iar ceea ce le trecuse prin minte nu era în concordanță cu linia partidului.

De la începutul colectivizării, produsele de strictă necesitate dispăruseră aproape cu desăvârșire de pe rafturile prăvăliei sătești. Gazul lampant, chibriturile, sarea și alte lucruri de uz curent deveniseră o raritate, într-o duminică, se anunțase că sosise la prăvălie un transport de hering și că fiecare persoană putea să cumpere o livră. Așa se face că, în duminica respectivă, o coadă lungă se întindea de-a lungul pieței în fața prăvăliei. Petro Zincenko, unul dintre acuzați, voia să-și ia rația de hering. Era un om cinstit și muncitor, dar se știa că duminica era beat. Lăsând la o parte această singură slăbiciune, era un bărbat plăcut și inteligent. În duminica respectivă, la fel ca în fiecare duminică, era beat.

- Ascultă, pisicuțo, spuse el unei tinere care stătea la coadă aproape de ușa prăvăliei, dacă mă lași să mă așez înaintea ta, vom face nunta de îndată ce vom cumpăra hering.

Tânăra nu acceptă.

- Bine, înțeleg, continuă Petro. Nu vrei să te măriți cu mine fără binecuvântarea bisericii. Arătă spre cupolele distruse ale bisericii. Ne vom căsători acolo, în biserică... sub portretul stimatului și înțeleptului nostru conducător și învățător, tovarășul...
- Taci, neghiobule! strigă ea. Și, bineînțeles, nu-i dădu voie să se așeze în fața ei.

Petro nu se descurajă însă. Schimbă tonul și începu să vorbească prefăcut, cu o voce ce semăna foarte bine cu cea a tovarășului Cerepin.

- Hei, tu, dușman al poporului! spuse el tinerei. Cine ți-a dat dreptul să stai la coadă la hering înaintea unui erou și invalid al Revoluției, pe deasupra și membru al Comnezamului?

Răspunsul ei fu tot negativ.

Situația deveni stânjenitoare. Glumele lui Petro stârneau în trecut râsul oamenilor. Acum era mai sarcastic ca oricând. Se pricepea de minune să-l imite pe tovarășul Cerepin. De această dată însă, nimeni nu îndrăzni să râdă. Ridiculiza pe față regimul sovietic, și toată lumea se temea de prezența agenților secreți.

- Tovarășă dușmancă, continuă el, adresându-se aceleiași femei, în numele iubitului nostru Partid Comunist și al dragii noastre conduceri de stat, te arestez pentru că refuzi să cooperezi cu un erou al revoluției proletare în tentativa lui de a-și procura repede rația de hering atribuita lui de același partid și stat iubit.

Femeia nu coopera cu el. Petro însă, pus mai departe pe glume, Își îndreptă atenția spre altă femeie, mai bătrână.

- Bunicuțo, ai văzut? întrebă el, arătând spre femeia mai tânără. Am contribuit la construirea acestui paradis comunist cu tot cu vânzarea anuală de hering, iar ea – ea nici măcar nu mă lasă să cumpăr heringul înaintea ei; pot să mă așez în fața dumneavoastră?

Petro n-avu însă mai mult noroc. Nici bătrânei nu-i prea ardea de glumă.

- Tu ți-ai primit paradisul. Pleacă! bombăni ea.

- Poftim? strigă surprins Petro.

- Vreau să spun, strigă femeia, că, din moment ce tu ai vrut acest paradis, l-ai primit. Bucură-te de el! Capătul cozii este colo, în spate.

Petro făcu un salt, apropiindu-se de bătrână.

- Draga mea, exclamă el, de ani de zile caut un înger în acest paradis și, în sfârșit, l-am găsit, tocmai la coadă la hering!

Pe când bătrâna se lupta cu Petro care încerca s-o sărute, un alt bețiv își făcu drum spre coadă, dând din mâini și cântând cu putere.

Era de vârstă mijlocie și, asemenea lui Petro, era cunoscut pentru umorul său. Se numea Antin. Fusese partizan comunist în timpul Războiului Civil. Avea de asemenea reputația unei persoane instruite; toată lumea știa că era în stare să scrie și să citească.

Petro o lăsă pe bătrână și-l întâmpină pe Antin.

- A, îi strigă el, cine se aseamănă se adună! Trăiască bețivii din paradis!

- Ura! Strigă Antin, îmbrățișându-și prietenul.

- Trăiască mâncătorii de hering! răspunse Petro cu mult entuziasm.

- Ascultă, domnule-tovarăș, începu Antin, ești un rechin burghez, capitalist, contrarevoluționar, imperialist...

- Mulțam, răspunse Petro. Mulțam pentru onoare.

- Vrei să cumperi hering, nu-i așa? continuă Antin. Și nu-i așa că asta-i o dorință contrarevoluționară?

Petro râse, apoi dădu replica.

- Antin, ești un porc bătrân, jigărit și murdar. Ești chiar mai mult decât un porc; ești un dușman al poporului. Cel mai mare și mai jigărit dușman pe care l-am văzut în toată viața mea de bețiv!
- Am onoarea, răspunse Antin.
- Cum cutezi să vii în halul ăsta la vânzarea anuală de hering? continuă Petro, gesticulând spre Antin. Cum ai putut să vii în acest loc public trăgând niște pantaloni atât de murdari peste picioarele tale socialiste?

Bătrânul își vârî degetele zâmbind prin găurile din pantaloni.

- Te întreb: este admisibil așa ceva în paradisul socialist, sub conducerea stimatului și iubitului, înțeleptului și atotputernicului, învățătorului și liderului, marelui nostru tovarăș...
- Taci, șobolan împuțit! Îmi vine să vomit! strigă Antin.

- Asta vreau să spun și eu, continuă Petro. Îți vine să vomiți când vorbesc despre stimatul și iubitul nostru...

- Te omor! urlă Antin.

Petro voia să-i spună conducătorului pe nume, adăugându-i adjectivele pe care propagandiștii le foloseau pentru Stalin. Protestul energic al lui Antin nu reuși să-l oprească.

- Mai bine mi-ai da un răspuns direct la întrebarea despre pantaloni, ceru Petro. Cum se poate să-ți expui în public genunchii osoși de socialist, de parcă ai fi un țăran dintr-o țară capitalistă?

- Greșești, tovarășe partizan roșu[17], spuse Antin. Pantalonii mei nu sunt nici murdari, nici rupți. Este o modă nouă.

- Nu-s drăguți? continuă Petro. Și vrei să spui că găurile alea nu-s găuri?

- Exact, domnule-tovarăș, nu sunt găuri, răspunse Antin. Sunt doar niște orificii discrete pentru aerisire. Petro suspină.

- Oare creatorii acestei mode au și ei aerisire dintr-asta? întrebă el.

- Nu știu să spun despre pantalonii lor, ci numai despre capetele lor. Plictisiți de pălăvrăgeală, cei doi bărbați își îndreptară iar atenția spre coadă. Petro, imitându-l din nou pe tovarășul Cerepin, strigă:

- Tovarăși, compatrioți! De acum înainte, tovarăși, aveți dreptul să primiți o rație anuală de un hering întreg! Îi vom zice „heringul roșu", căci aceia dintre voi, tovarăși, care nu vor fi în stare să consume întreaga rație singuri vor fi îndemnați să dea surplusul partidului și statului nostru drag, care-l va distribui apoi oamenilor muncii înfometați din țările capitaliste. Tovarăși, veniți la întrecerea noastră socialistă de strângere a heringilor de prisos pentru clasa muncitoare din lumea capitalistă.

Nimeni nu râse în timpul discursului său ori după aceea. Conștienți de pericol, oamenii îi întoarseră spatele lui Petro.

Văzând că umorul său nu mai avea efect asupra oamenilor, Petro îl antrenă pe Antin într-o nouă formă de distracție, dansând și cântând.

Cântară noile cântece populare anticomuniste, compuse chiar de săteni în cursul colectivizării. Mai cântară câteva până să-și dea seama că nu reușeau să-i înveselească pe oameni, iar în cele din urmă își făcură drum cu coatele printre oamenii așezați la rând, cântând:

Vai, comuniștilor, vai, comuniștilor,
Sunteți niște pungași –
Ați dat Ucraina noastră
Pe comorile moscovite.

În acel moment, cineva îi turnă; acum erau aduși ca acuzați, însoțiți de milițieni, înaintea tribunalului colhospului.

Pe atunci, n-aveam habar nici de sistemul judiciar, nici de procedura de judecată; cu toate acestea, am fost șocat de parodia tragicomică de justiție înfăptuită de acea instanță. După citirea actului de acuzare, în care nu se menționau în mod expres infracțiunile săvârșite, judecătorul Sidir începu interogatoriul. Citi întrebările cu voce tremurândă.

- Numele? îl întrebă el pe Petro, fără să-și ridice privirea de pe hârtia pe care o ținea aproape de ochi. Întrebarea îl luă prin surprindere pe Petro.

- Ce? replică el, cu gura căscată de uimire. (Întâmplarea făcuse ca Petro și Sidir să fie vecini și prieteni de-o viață.) Nu mă mai cunoști?

Sidir fu foarte stingherit și păru a nu mai ști ce să facă mai departe. Se întoarse spre tovarășul Cerepin. Din acel moment, Cerepin conduse aproape singur ședința de judecată. Ceilalți vorbeau numai când tovarășul Cerepin punea întrebări.

- L-ai auzit pe judecător, îi spuse acesta lui Petro, șuierând furios și privindu-l de parcă ar fi fost o insectă sâcâitoare. Numele de familie, prenumele și patronimicul.

- Dar știe cum mă cheamă! Toți știu..., începu Petro.

- Numele! repetă tovarășul Cerepin, ridicând glasul.

Petro se uită întâi neputincios în jur, de parcă ar fi încercat să-și seama ce se-ntâmplă, apoi răspunse supus. Urmă un tir de alte întrebări.

- Data și locul nașterii?
- Ocupația și locul de muncă?
- Naționalitatea?
- Membru al Partidului Comunist?
- Numele părinților?
- Starea lor socială înainte de Revoluție?
- Au avut angajați?

Acesta fu începutul unui lung și amplu interogatoriu. Petro trebui să prezinte o biografie amănunțită, din copilărie până în momentul respectiv. Tovarășul Cerepin era interesat în mod deosebit de ceea ce făcuseră părinții, bunicii, rudele lui Petro, ca și părinții, bunicii și rudele nevesti-sii înainte de Revoluție și de Războiul Civil, ca și în timpul acestora. Sub regimul țarist, au fost slujbași civili sau militari? Au fost săraci sau bogați? Au folosit mână de lucru plătită? S-au împotrivit Revoluției din Octombrie?

Pentru noi, sătenii, acest soi de interogatoriu a fost un fenomen ciudat și înfricoșător. Puțini știau data exactă a nașterii lor și a rudelor lor. Bunicilor și altor membri decedați ai familiei li se purta o pioasă amintire, dar probabil că niciunul dintre noi nu știa dacă aceștia avuseseră sau nu avuseseră angajați lucrători. Așa că, la început, nu am înțeles ce legătură aveau cu acest proces strămoșii lui Petro. Însă, pe măsură ce interogatoriul avansa, ne dădurăm seama șocați că trebuia să răspundem acum pentru ceea ce făcuseră strămoșii noștri.

Petro reuși să-și spună cu aproximație vârsta, dar nu și unde se născuse, pentru simplul motiv că nașterea lui nu fusese înregistrată.

Tovarășul Cerepin interpretă aceasta ca pe o sfidare a instanței. Apoi, Petro n-a știut să dea amănunte despre unde fusese și ce făcuse înainte de Revoluția din Octombrie și de Războiul Civil, ca și în timpul acestora, ceea ce fu interpretat ca o încercare a lui Petro de a-și ascunde activitățile contrarevoluționare. Cercetând cu și mai multă atenție viața lui Petro, anchetatorul află că, în Primul Război Mondial, tatăl lui fusese subofițer în armata țaristă. Nimeni din sat, nici chiar Petro, nu știa precis ce grad avusese tatăl său, dar sătenii îl considerau un fel de erou, căci puțini țărani reușeau să ajungă chiar și pe treapta pe care ajunsese el în armata țaristă. Fusese însă ucis în prima linie, iar sătenii îl uitară. Nici chiar Petro nu

credea că era ceva deosebit să ai un grad, indiferent care o fi fost el, și să faci caz de aceasta. Tovarășul Cerepin fu însă de altă părere.

- Așa deci... tatăl dumitale a fost sub*ofițer* în armata țaristă, ai? Și accentua în mod intenționat cuvântul „ofițer". Pe atunci, ofițerii erau detestați. Spune-mi, continuă el după o pauză, câți fermieri săraci erau subofițeri în armata țaristă?

- De unde să știu eu? răspunse Petro.

- Nu mulți, spuse Cerepin, privindu-l fix pe Petro. Erau avansați numai acei fermieri care-l serveau cu credință pe țar și regimul acestuia. Nu-i așa?

- Tatăl meu a fost... vru Petro să zică ceva.

- N-ai fost poftit să vorbești, i-o tăie scurt tovarășul Cerepin. îi știm noi pe cei de teapa dumitale; încă ne aducem aminte de acele vremuri. Tatăl dumitale a fost avansat pentru că i-a fost credincios țarului; și pentru că a fost avansat, a fost acel conducător de sclavi din armată pe care-l uram toți. Dacă n-ar fi fost ucis, ar fi devenit un contrarevoluționar, un dușman al poporului.

- Dar..., încercă iar să vorbească Petro.

- Taci! strigă furios tovarășul Cerepin.

- Dar a fost omorât cu trei ani înainte de Revoluție, reuși să strige Petro.

Tovarășul Cerepin nu se obosi să-l întrerupă. Acum, stătea uitându-se fix la Petro, dezgustat. După o clipă de liniște, se apleca spre Sidir, judecătorul, și-i șopti ceva. Acesta îi ordonă imediat lui Petro să se așeze.

Apoi, îl chemă pe învinuitul Antin. Și el trebui să răspundă la o mulțime de întrebări, dar interogatoriul său nu dură mult. Curând, tovarășul Cerepin se întoarse spre judecător, care-i ordonă automat lui Antin să se așeze și anunță că avea să vorbească tovarășul Cerepin. Aceasta trebuia să fie pledoaria procurorului, dar, în realitate, fu un alt discurs politic, încărcat de fraze pompoase. Din acel discurs înțeleserăm ca Petro și Antin erau acuzați de agitație împotriva Partidului Comunist Șt a statului sovietic, precum și de răspândirea naționalismului ucrainean. Bineînțeles că au fost etichetați contrarevoluționari și dușmani ai poporului. Tovarășul Cerepin scoase în evidență faptul că Petro era fiul unui fost subofițer țarist și putea

deveni în orice clipă un sabotor. Astfel, el recomandă ca dosarele lor să fie înaintate Tribunalului Poporului și organelor securității statului.

Când tovarășul Cerepin termină de vorbit, cineva începu să aplaude, fiind urmat de alții. În definitiv, ni se dădu o lecție temeinică de aplaudat. Apoi, se făcu liniște ca într-o biserică.

- Ce crime au săvârșit ei? strigă cineva din fundul sălii.

- Ce-au făcut? întrebă altcineva din același loc.

Publicul se animă tot mai mult. Mai multe glasuri cerură să afle crimele comise de învinuiți. Sidir, judecătorul, se uită la tovarășul Cerepin asemenea unui câine ascultător. Asesorii se foiră stânjeniți pe scaune.

Tovarășul Cerepin era însă pregătit pentru orice situație neprevăzută. Fără să-i acorde judecătorului nici cea mai mică atenție, se ridică încet și, impasibil, dădu următoarea explicație:

- Din moment ce crimele învinuiților constau în agitație contra partidului, precum și în ridiculizarea partidului, a statului și a mea, reprezentantul partidului în fața dumneavoastră, din moment ce ei au propovăduit naționalismul ucrainean și din moment ce menționarea în public a crimelor lor ar însemna repetarea crimelor săvârșite de aceștia împotriva partidului și statului, această instanță este de părere că numirea crimelor lor în public ar fi dăunătoare pentru partid și stat.

Asta a fost tot. Deși declarația ne provocă oarece confuzie, înțeleseserăm totuși mesajul.

- Mai aveți alte întrebări? întrebă indiferent tovarășul Cerepin. Nu a mai fost nicio întrebare.

Apoi, am aflat surprinși că învinuiților avea să li se dea șansa de a vorbi în apărarea lor. Tovarășul Cerepin îi șopti ceva lui Sidir, judecătorul, care anunță apoi că acuzatul Antin va vorbi primul.

Antin, ținându-și în mână șapca murdară și trecând de pe un picior pe celălalt, nu știu ce să spună. Nu făcu decât să repete iar și iar că nu-și amintea ceea ce spusese ori făcuse în acea dimineață de duminică pentru că fusese beat.

Veni apoi rândul lui Petro. Deși la început a fost confuz, el își redobândi repede stăpânirea de sine. Mai întâi, privi lung la oficialități înainte de a se uita țintă la membrii instanței într-o atitudine înțelegătoare, care arăta faptul că era conștient de soarta lor nenorocită. Dintr-un motiv oarecare, se uită apoi în treacăt la cămașa zdrențuită a lui Antin și la

propriile lui picioare înfășurate în niște jerpelituri. Apoi, începu să vorbească.

- Tovarăși... spuse el, folosind modul oficial de adresare.

- Noi nu suntem tovarășii dumitale, îl întrerupse tovarășul Cerepin. dumneata ești aici în calitate de învinuit!

- Și cine pune întrebările aici? replică Petro. Eu credeam că Sidir este judecătorul!

Cineva izbucni în râs. Sidir, judecătorul, care, în tot acest timp, stătuse pe scaun drept ca o vergea de tun, se uită acum țintă la membrii instanței și văzu că aceștia se uitară la el și apoi unul la celălalt.

Dar această atmosferă de confuzie nu dură mult. Tovarășul Cerepin sări în picioare.

- Eu pun întrebările aici! strigă el plin de aroganță. Iar la întrebările mele trebuie să se răspundă pentru că eu sunt reprezentantul partidului.

După o pauză intenționată, continuă:

- Ne-am săturat de umorul vostru! Și, bătând în masă cu pumnul, strigă: începeți, tovarășe judecător!

Lui Petro i se îngădui să-și termine pledoaria. Nu ceru să fie iertat. Spuse doar că, dacă Antin se făcea vinovat de ceva, aceasta se datora doar faptului că el îl provocase. Rugă instanța să-l lase pe Antin să plece. Instanța se retrase apoi pentru deliberare.

La scurt timp, cortina se ridică, apărând în fața publicului instanța și oficialitățile.

Sidir, judecătorul, anunță înfricoșat că, întrucât crima depășea competența tribunalului colhospului, cazul în discuție urma să fie trimis organului judiciar superior, oricare ar fi fost acela, și organelor securității statului. Acuzații aveau să rămână în arest.

A fost ultima oară când i-am văzut pe Petro și Antin, bufonii satului, fermieri săraci și susținători credincioși ai Revoluției din Octombrie.

După ce cazul lui Petro și Antin a fost închis, urmară câteva cazuri minore. Un fermier tăcut trebui să dea socoteală de ce nu-și îndeplinea norma de cereale datorată statului. Am crezut că era un proces-spectacol[18], întrucât majoritatea covârșitoare a celor din sat nu-și puteau îndeplini norma. Ghinionul lui a fost să fie ales ca țap ispășitor, pentru a ni se

demonstra consecințele. L-au catalogat „dușman al poporului", iar cazul lui a fost înaintat tot instanței superioare și organelor securității statului.

La fel se întâmplă cu alți doi fermieri. Unul a fost acuzat că-și vânduse calul înainte să intre în colectivă; celălalt avea să fie pedepsit pentru că-l făcuse pe un comsomolist ienicer[19].

Cazul următor a fost altfel. Pe banca acuzaților au fost aduși doi bieți fermieri. Erau îmbrăcați în zdrențe, bărboși și murdari pe față. Nu-și vorbeau; era limpede că se certaseră. Unul dintre ei avea un loc de pescuit anume, pe care-l considera numai al lui. într-o dimineață, când ajunse acolo, îl găsi ocupat. Unui vecin îi plăcuse și lui locul respectiv. între ei izbucni o ceartă. Primul fermier voia să i se dea locul de pescuit înapoi, pretinzând că era obișnuit să meargă acolo. El îl amenajase și pescuia de câțiva ani în acel loc. Celălalt fermier însă se încăpățâna și el, neînțelegând de ce trebuia să cedeze în fața vecinului său. în definitiv, susținea el, peștele, apa, aerul, de fapt totul aparținea întregului popor. Nu așa le spusese propagandistul la adunarea de duminică? Primul fermier nu fusese impresionat de un asemenea argument și îi aplică celuilalt o lovitură direct între ochi. Urmă o bătaie, iar intrusul se trezi cu nasul plin de sânge și cu ochii învinețiți.

De aceea, hotărî să se răzbune și se plânse sovietului sătesc; așa ajunseră amândoi la tribunalul colhospului.

Partea interesantă a întregii povești a fost verdictul, pe care-l pronunță însuși tovarășul Cerepin. El consideră probabil că era o treabă prea serioasă ca să i-o încredințeze chiar și lui Sidir, judecătorul.

Tovarășul Cerepin anunță că, din moment ce râurile, pământul și pădurile aparțineau întregului popor, atât reclamantul, cât și pârâtul erau vinovați de încălcarea proprietății publice și deci comiseseră trădare. Fiecare a fost condamnat la două săptămâni de muncă forțată.

Panaș Kovalenko (care nu era rudă cu Sidir, judecătorul), un fermier sărac, acum colectivist, nu știa ce însemna *jlob*. Acest cuvânt îl aduse totuși în fața tribunalului colhospului și, prin urmare, îl costă viața.

Incidentul care-l aduse pe Panaș în fața instanței începuse pe câmp, cu câteva zile în urmă. Semănatul și săditul de primăvară începuseră, într-o zi, Panaș grapa. întâmplarea făcuse ca, în acea zi, reprezentanții raionali ai partidului să fie în vizită la colhosp, iar în timpul inspecției lor pe teren, să-l vadă pe Panaș. Și el îi observă. Stăteau pe drum discutând despre ceva. Era

evident faptul că el, Panaș, constituia subiectul discuției lor, pentru că una dintre oficialități arătă spre el.

Apoi, când Panaș se apropie cu grapa de ei, tovarășul Cerepin, care-i însoțea, îi ordonă să se oprească. De îndată ce Panaș se conformă, oficialitățile îl abordară.

- Ce faci? întrebă tovarășul Cerepin, luând poziția de drepți asemenea unui militar.

- Vedeți ce fac, răspunse Panaș.

- Ce vrei să spui? Nu știi să vorbești? întrebă furios tovarășul Cerepin.

- Ba da. Nu vedeți ce fac? răspunse Panaș, ridicând puțin glasul. Atunci interveni o oficialitate:

- Tovarășul Cerepin vrea să știe cum se cheamă ceea ce faci dumneata acum.

- Grăpez, răspunse Panaș, uitându-se amuzat la străini și la tovarășul Cerepin.

Funcționarul ținea în mână o broșură, în care începu imediat să caute ceva, dând repede paginile. După ce găsi ceea ce căuta și citi cu atenție, se uită la grapă și la tovarășul Cerepin. Aceeași persoană îl întrebă pe Panaș:

- Întotdeauna grăpezi așa?

- Dar cum altfel? veni răspunsul. De sute de ani, strămoșii mei au făcut așa; la fel fac și eu.

- Adică folosești numai o grapă la grăpat? continuă reprezentantul oficial.

Fraza din broșură la care făcea referire acesta spunea că regula colhospului era să se grăpeze un câmp de trei ori la rând. În ucraineană însă, această frază putea fi interpretată de cineva care n-avea habar de agricultură în sensul de „a se grapa cu trei grape puse una peste alta". Oficialitățile făcură exact această greșeală de interpretare. Acum, văzându-l pe Panaș grăpând cu o singură grapă, rămaseră mute de uimire.

Era vorba, în mod evident, despre o încălcare a instrucțiunilor date de partid și deci despre o crimă impardonabilă.

Când oficialitățile își exprimară nedumerirea, iar Panaș rămase foarte liniștit, persoana cu rangul cel mai înalt se înfurie. Întorcându-se cu spatele la Panaș, se adresă tovarășului Cerepin, care stătea în poziția de drepți:

- Tovarăşe Cerepin, spuse reprezentantul partidului, partidul şi statul te-au trimis aici să te îngrijeşti ca totul să meargă bine, conform instrucţiunilor date. Dumneata ai înşelat partidul! Tovarăşul Cerepin îl asculta ca de obicei, privindu-l absorbit, fără să clipească. Arătând spre broşura pe care o ţinea în mână, reprezentantul raional continuă: În aceste instrucţiuni – ridică el broşura, fluturând-o – se spune în mod explicit că grăpatul trebuie făcut cu trei grape. Îmi poţi explica de ce instrucţiunile partidului sunt ignorate în colhospul dumitale?

În timp ce superiorul vorbea, toţi ceilalţi erau cu ochii când pe tovarăşul Cerepin, când pe Panaş. Situaţia deveni stânjenitoare. Oficialităţile se uitau la ei de parcă erau cei mai mari trădători şi, fără să aştepte o explicaţie, le întoarseră spatele şi se duseră la maşină, lăsându-i pe tovarăşul Cerepin şi pe Panaş singuri pe câmp. Această retragere bruscă stârni o ceartă între cei doi.

Tovarăşul Cerepin îl acuză pe Panaş de încălcare a instrucţiunilor cu privire la grăpat. Acestea prevedeau în mod limpede ca grăpatul să se facă cu trei grape, afirmă tovarăşul Cerepin. Prin urmare, trebuiau puse trei grape una peste alta. Era convins că transmisese aceste instrucţiuni tuturor şefilor de brigadă şi că Panaş le cunoştea, dar le ignorase cu totul. Fără îndoială că făcuse acest lucru intenţionat, pentru a diminua rolul partidului în agricultură şi, astfel, pentru a sabota sistemul socialist al economiei agrare.

În ceea ce-l privea, Panaş vru să-i explice că instrucţiunile trebuiau interpretate în sensul că grăpatul se executa de trei ori şi că el tocmai asta voia să facă. Nu putea face însă acest lucru în acel moment din cauză că, în primul rând, nu existau suficiente grape la ferma colectiva şi, în al doilea rând, calul era prea slab ca să tragă trei grape puse una peste alta.

Explicaţia dată nu-l ajută însă pe Panaş. Tovarăşul Cerepin îi spuse iarăşi că intenţionat procedase aşa. Mai mult decât atât, îl făcu pe Panaş trădător, sabotor şi, bineînţeles, duşman al poporului. Era deja prea mult. Nici chiar Panaş, un fermier sărac, nu mai putea suporta aşa ceva.

- Lasă-mă în pace, *jlob*! strigă el înfuriat.

Evenimentele luară o întorsătură neaşteptată pentru tovarăşul Cerepin. Nimeni n-avea voie să-l insulte. El era reprezentantul partidului! Tot ceea ce făcea el făcea în numele partidului! Şi oricine avea de-a face cu el avea de-a face cu partidul şi cu statul întruchipate în persoana sa. Prin urmare, cei care

erau împotriva lui erau și împotriva partidului și statului. Și totuși, acest fermier ignorant îndrăzni să-i zică *jlob*. Pentru el, era de neînchipuit. N-avea de gând să rabde jigniri de la nimeni, mai ales de la un fermier. Fermierul ăsta ignorant avea nevoie de o lecție. El, tovarășul Cerepin, vechi revoluționar, vechi comunist, partizan al Războiului Civil, avea să-l învețe pe Panaș cum să-i vorbească unui reprezentant oficial al partidului și statului. Acest fermier necuviincios, o adevărată bestie, trebuia să fie pedepsit, astfel încât el și, de fapt, oricine să nu mai aibă curajul să se poarte astfel în viitor cu oficialitățile comuniste. Fermierul ăsta murdar avea să-l țină minte toată viața.

- Va trebui să explici asta instanței de judecată, spuse tovarășul Cerepin printre dinții încleștați, încercând să se stăpânească. Vei fi înștiințat la momentul potrivit. Ține minte însă că, mai devreme ori mai târziu, o să-ți arăt eu ție!

Panaș rămase singur. Știa că tovarășul Cerepin nu glumea. Ei bine, ce însemna totuși *jlob*? Această întrebare misterioasă începu să-l frământe pe Panaș de îndată ce tovarășul Cerepin îl lăsă în pace.

I se păru că știa cuvântul acela. Din punctul lui de vedere, un om nu putea fi adus în fața justiției din cauza lui. Îl auzise de multe ori. Mai mult decât atât, lui însuși îi fusese adresat de multe ori. Nu-l luase însă niciodată ca pe o insultă.

Tovarășul Cerepin se ținu de cuvânt și Panaș stătea acum în fața instanței de judecată a colhospului. Cerepin deveni atât de absorbit de tiradele sale, încât crezurăm că uitase de acest caz cu totul. Apoi, după circa o oră, lansă în sfârșit un atac împotriva lui Panaș. Cu vocea unui om care fusese insultat pe nedrept, el înștiința pe toată lumea că, în timp ce se afla în exercițiul funcțiunii, fusese umilit și discreditat de către cetățeanul Panaș Kovalenko. Toți observară că nu-i spusese „tovarăș", formulă de adresare rezervată, chipurile, unui cetățean onest. Toți știam că acesta era un semn rău. Din punctul nostru de vedere, Panaș era deja condamnat.

După ce rosti numele lui Panaș, făcu o pauză, uitându-se la publi$_{c>}$ de parcă ar fi cerut compasiune. Apoi, tovarășul Cerepin începu să vorbească din nou. Acum, descrise delictul lui Panaș pe un ton foarte înalt. Cu fiecare cuvânt, crima devenea tot mai monstruoasă, iar Panaș, din ce în ce mai mic.

- Această creatură – arătă răutăcios cu ambele mâini spre Panaș nu numai că a ignorat instrucțiunile partidului, dar m-a și insultat pe mine, reprezentantul partidului și statului în fața dumneavoastră. Și nu uitați că, insultându-mă pe mine, el a insultat și a discreditat în același timp partidul și conducerea de stat; l-a insultat astfel pe stimatul și iubitul nostru conducător și învățător, stimatul nostru tovarăș... Numele conducătorului partidului fu acoperit de aplauze spontane.

Tovarășul Cerepin privi în jur mulțumit de sine. Panaș se uită fix la picioarele lui. Când aplauzele încetară, tovarășul Cerepin pronunță în mod solemn verdictul: crima lui Panaș era atât de gravă, încât cazul lui, recomandă el, trebuia înaintat spre soluționare organelor securității statului și instanței superioare.

Totul ar fi mers ca pe roate pentru tovarășul Cerepin, dacă nu s-ar fi ridicat o întrebare: cum a putut Panaș să insulte partidul, statul și pe tovarășul Cerepin în același timp?

- Cum v-a insultat? strigă cineva din colț.
- Ce v-a făcut? întrebă altcineva.

Sala prinse viață. Mulți voiau să știe ce se-ntâmplase de fapt între tovarășul Cerepin și Panaș. Cineva chiar întrebă dacă la incident, oricare ar fi fost acesta, au asistat alte persoane. La început, tovarășul Cerepin privi tăcut pe deasupra mulțimii din sală. Apoi, se ridică, bău niște apă, se uită în paharul gol de parcă ar fi vrut să vadă dacă-l golise, îl lăsă încet pe masă, tuși în mod intenționat în pumn și ceru să se facă liniște, sunând degajat din clopoțel. Larma și strigătele încetară, și o liniște ca de mormânt se așternu imediat. Nimeni nu îndrăzni să mai miște. Toți așteptam să auzim ce va spune.

Tovarășul Cerepin însă nu se grăbea. Se uită fix la auditoriu de parcă ar fi încercat să-i hipnotizeze pe toți cei din sală. Apoi, spuse:

- Cum crima cetățeanului Kovalenko este de așa natură încât discreditează partidul și statul nostru iubit și pe mine însumi, ca reprezentant al partidului în satul vostru, nu cred că este recomandabil s-o repet aici în mod public.

Pentru o clipă, tăcu. Apoi, cu o voce limpede, adăugă:

- Repet solicitarea mea – și aceasta este solicitarea partidului și a statului nostru iubit. Cum crima comisă cu intenție de învinuit este

neîndoielnică, cazul lui trebuie înaintat instanței superioare și organelor securității statului.

Își încheie declarația și făcu intenționat o pauză ca și cum ar fi așteptat o împotrivire. Apoi, îi spuse ceva lui Sidir, judecătorul. Era vorba despre ordinul de începere a audierii. Știam că Panaș fusese condamnat înainte chiar de a fi audiat. La fel ca la cazurile anterioare, Sidir rămase fără cuvinte. Năucit și neputincios, se uita când la învinuit, când la tovarășul Cerepin. Apoi, după ce tovarășul Cerepin îi șopti ceva la ureche, îl chemă pe învinuit și-i zise:

- Așa cum a afirmat tovarășul Cerepin în discursul său plin de patriotism, ai fost lipsit de respect față de partidul și statul nostru, precum și față de tovarășul Cerepin. Apoi, continuând pe un ton părintesc, zise: Acum, spune-ne, ce-a fost în mintea dumitale?
- Nimic, tovarășe... N-a fost nimic în mintea mea, răspunse nerăbdător Panaș.

Uitându-se la tovarășul Cerepin, Sidir, judecătorul, îl corectă pe Panaș:

- Nimic, tovarășe judecător.

Panaș repetă fără tragere de inimă spusele judecătorului. Problema modului de adresare a învinuitului față de judecător nu se rezolvă însă numai cu aceasta. Tovarășul Cerepin interveni și-i corectă pe amândoi:

- Nimic, onorată instanță.

Panaș repetă supus și aceste cuvinte. Judecătorul reluă apoi interogatoriul.

- Și de ce ai spus asta? întrebă el politicos, ca un tată care-și dojenește copilul pentru că nu s-a purtat frumos.

- Ce?

- Știi dumneata ce!

- A, *jlob*?

- Asta era! Fără să vrea, Panaș dezvălui ceea ce tovarășului Cerepin îi era teamă să rostească în public.

Răspunsul lui Panaș stârni uimire printre cei de față. Cineva chiar chicoti. Înspăimântat, Sidir ceru să se facă liniște, dar nu-l ascultă nimeni. Mulțimea se agita din ce în ce mai tare. Chiar tovarășul Cerepin părea puțin neliniștit, dar nu așteptă mult. Se ridică repede în picioare și sună din clopoțel, cerând să se facă liniște, dar zarva continuă. Timp de câteva

secunde, rămase în picioare fără să spună nimic, de parcă s-ar fi hotărât ce să facă în continuare. Apoi, își ridică privirea și strigă din răsputeri:

- Partidul și conducerea statului nu vor tolera nicio revoltă aici! Brusc, se făcu liniște. Preț de o clipă, tovarășul Cerepin se uită fix la auditoriu în mod intenționat, după care începu să vorbească rar, savurând fiecare cuvânt:

- După cum ați văzut și ați auzit singuri, tovarăși, a comis-o din nou, arătându-l cu degetul pe învinuit. Așa fac dușmanii poporului. Profită de orice ocazie ca să discrediteze partidul și statul nostru iubit. După cum ați observat, eu n-am vrut să dezvălui natura insultei, căci n-am vrut să târăsc partidul și statul nostru iubit într-o bârfă răuvoitoare în public.

Tovarășul Cerepin se opri apoi pentru o clipă. în sală, emoția era puternică. Stăteam tăcuți, cu capetele plecate. Știam foarte bine că cei care primeau eticheta de „dușman al poporului" erau pierduți. Aceștia n-aveau niciodată șansa să se apere.

- Repet, continuă tovarășul Cerepin, ținându-și capul sus, n-am dezvăluit acea insultă calomniatoare pentru că n-am vrut să jignesc nici partidul și statul nostru iubit, nici pe voi. Spun „pe voi" pentru că Partidul Comunist și statul sovietic sunt ale voastre.

Era ceva nou în discursul său: ne implica și pe noi în toată povestea, lucru destul de ciudat, pentru că noi nu ne simțeam jigniți. Dimpotrivă, îl compătimeam pe Panaș.

Tovarășul Cerepin începu iarăși:

- Însă el, acuzatul, s-a folosit de această generoasă instanță pentru a repeta în public diabolica faptă.

Eram pregătiți să ascultăm un alt discurs patriotic, când, brusc, îl auzirăm vorbind pe Panaș.

- Oameni buni, strigă el disperat, sunteți nebuni! N-am spus nicio vorbă care să nu poată fi repetată aici!

Nu sări însă nimeni în ajutorul lui. Toți tăceau. Tovarășul Cerepin studia cu atenție auditoriul.

- Ba da, ai spus, zise el, după o clipă de tăcere. Apoi, începu propriul interogatoriu, ignorându-l cu totul pe Sidir, judecătorul, care se holba prostește când la tovarășul Cerepin, când la Panaș.

- Zi-mi, cum poți să spui asemenea lucruri unui funcționar al partidului? îl întrebă pe Panaș pe un ton aproape binevoitor.

Nu primi niciun răspuns.

- Nu ai nimic de spus în apărarea dumitale?

Panaș bombăni ceva cu glas scăzut, dar nu-l înțelese nimeni.

- Nu mi-ai zis dumneata de bunăvoie mie, reprezentantul partidului, că sunt știi-dumneata-ce?

- Tovarășe Cerepin... începu Panaș a spune ceva.

- Eu nu sunt tovarăș cu dumneata! strigă tovarășul Cerepin. De câte ori trebuie să-ți spun asta?

- Păi... bombăni Panaș.

- Nu mi-am terminat declarația, strigă tovarășul Cerepin.

- Voiam să spun... încercă Panaș din nou.

- Ce vrei dumneata să spui nu contează; contează ceea ce ai spus, i-o tăie tovarășul Cerepin. După o pauză, continuă: Adică, poate că n-ai vrut să ne faci pe mine, partidul și conducerea de stat cum ne-ai făcut...

- Păi, voiam să spun... începu Panaș.

- Adică, poate că ai fost puțin cam enervat? Asta era?

Era limpede faptul că tovarășul Cerepin voia ca Panaș să recunoască public faptul că nu intenționase să-l insulte; că-i părea rău pentru ceea ce se-ntâmplase pe câmp.

- Da, da, asta voiam; n-am vrut să...

Ne dădurăm seama că Panaș pierdea teren. El continuă să repete „n-am vrut să...".

Tovarășul Cerepin era numai zâmbete. Știa că-și zdrobise adversarul. După una dintre pauzele sale cu subînțeles, se întoarse în sfârșit spre Sidir, judecătorul, și-i șopti ceva la ureche.

În sală, se stârni însă un noul val de confuzie. De această dată, oamenii voiau să știe ce însemna *jlob*.

- Ce este *jlob*? strigă cineva cu putere.

Puțini cunoșteau de fapt semnificația acelui cuvânt – dacă o cunoștea cineva. Panaș explică atunci că nu știa prea bine ce însemna. Auzise pentru prima oară cuvântul în oraș; cineva îl făcuse *jlob* când stătea la coadă la pâine, în fața unui magazin.

Nu era nicio îndoială că tovarășul Cerepin cunoștea foarte bine semnificația acelui cuvânt; continua să sublinieze însă că el și partidul fuseseră insultați profund.

De fapt, lucrurile nu stăteau așa. Eu știam ce însemna *jlob*, așa că nu m-am putut abține să nu strig:

- Cer voie să explic, mă amestecai eu emoționat și, fără a mai aștepta să mi se dea voie, bâiguii: Nu este un cuvânt ucrainean; este rusesc și înseamnă „țărănoi ignorant"!

După scurta mea explicație, era limpede pentru toată lumea că Panaș nu se făcea vinovat de acuzațiile aduse de tovarășul Cerepin și, de fapt, de nicio altă crimă. Acest lucru nu-l ajută însă. Insistența tovarășului Cerepin avu câștig de cauză, căci instanța hotărî că Panaș îl insultase nu doar pe tovarășul Cerepin, ci și partidul și conducerea de stat, iar cazul său avea să fie deferit unei instanțe supreme.

Pe Panaș nu l-am mai văzut niciodată. Din acel moment, pentru a-l comemora parcă pe Panaș, îi ziceam – pe la spate, desigur – tovarășului Cerepin „tovarășul *Jlob*".

Capitolul 14

Unul dintre aspectele cele mai ciudate ale vieții la ferma colectivă a fost inițierea a tot soiul de campanii în vederea rezolvării unei multitudini de probleme. în anii următori, n-avea să treacă nicio zi fără să fim implicați într-o campanie sau alta.

De exemplu, odată cu apropierea primăverii, era lansată campania de însămânțări. La ea trebuia să participe toată lumea: bărbați și femei, tineri și bătrâni, sănătoși și bolnavi. Această campanie, care se desfășura pe parcursul întregului anotimp, se continua cu alta: campania de recoltare. După ea urma campania de însămânțări de toamnă. A patra era campania de iarnă, când se pregătea deschiderea noii campanii de însămânțări de primăvară.

În timp ce se desfășurau aceste campanii, fermierii erau obligați să participe mereu la alte campanii: campania de strângere a impozitelor, campania de livrare voluntară a alimentelor către stat și multe altele. He că aveau loc concomitent, fie că se desfășurau una după alta, asemenea unui șir de blesteme, aceste campanii erau pentru noi o povară obsedantă.

În timp ce campaniile se abăteau val-vârtej asupra capetelor și zilelor lungi de muncă ale colectiviștilor, eram sâcâiți cu tot felul de lucruri mai mărunte. Acestea erau denumite pe scurt „probleme" și "Chestiuni": „problema îngrășămintelor", „chestiunea creșterii fertilității la porci", „problema creșterii productivității vacilor", „chestiunea ouălor și a puilor" și așa mai departe. Bombardamentul cu asemenea denumiri, menit să asigure creșterea producției agricole, era, în cel mai bun caz, o naivitate; pentru noi însă, fiecare campanie, cu problemele și chestiunile care aveau ori nu aveau legătură cu ea, marca începutul unei noi căutări de țapi ispășitori, care să justifice nerealizările.

Obiectivele trasate fermelor colective de către partid și conducerea de stat erau formulate în termeni simpli: ceea ce era rău trebuia să devină bun, ceea ce era puțin trebuia să devină mult și ceea ce era mic trebuia să devină mare. Obiectivele nu aveau nicio limită și, de aceea, eforturile și sacrificiile oamenilor – sudoarea, neliniștea și umilirea lor – nu aveau sfârșit.

Oficialitățile cereau nu numai cooperare și îndeplinirea rapidă a normelor, ci și realizarea cu bucurie și entuziasm a sarcinilor asumate. Cel mai mic semn de indiferență crea suspiciuni, deoarece el indica o atitudine de împotrivire față de politica oficială și, în consecință, un sabotaj, după cum era interpretată aceasta de oficialitățile comuniste.

Dintre toate campaniile, problemele și chestiunile, campania de înmulțire a cailor mi-a rămas cel mai bine întipărită în memorie. A fost campania cea mai ciudată și cea mai ridicolă, iar pentru unii, cea mai tragică.

Colectivizarea agriculturii a dus la schimbarea proprietarilor de șeptel. Înscriindu-se în ferma colectivă, fermierul trebuia să predea și animalele de povară. Cum era și firesc, el prefera să aducă în colectivă cât mai puține animale proprii. Nemulțumiți profund de politica de colectivizare, mulți își sacrificară animalele înainte de a fi obligați să intre la colhosp. Alții încercară să-și dea la schimb ori să-și vândă animalele, însă nu au putut fi vândute toate, iar cele rămase nevândute au fost duse în grajdurile colhospului și încredințate noului proprietar colectiv.

Dacă moartea este mai bună decât viața dusă în mizerie totală, atunci soarta animalelor colectivizate a fost mai rea decât cea a animalelor sacrificate de fermieri, deoarece condițiile din grajdurile colhospului provocau o moarte lentă. Proviziile necesare animalelor erau lăsate la voia întâmplării, dacă nu cumva lipseau cu desăvârșire. Furaje nu existau, iar fermierii, nemaifiind proprietari, erau indiferenți față de soarta animalelor aflate în proprietate colectivă.

Rezultatul a fost unul catastrofal. Lipsa de îngrijire și bolile apărute în lunile de iarnă au omorât sute de cai din satul nostru. Conducătorii fermei colective se loviră apoi de o mare problemă, întrucât caii aveau încă o importanță hotărâtoare pentru producția agricolă. Aceasta p$_{r0}$blemă a dus la inițierea în ferma noastră colectivă a campaniei de înmulțire a cailor.

Cu o zi înainte de adunare, se răspândi zvonul că tovarășul Cerepin, întors de la consfătuirea raională a reprezentanților partidului, avea să le transmită colectiviștilor vești importante. Grăjdarii prevăzură că această adunare avea legătură cu caii. Lansaseră această previziune pentru că tovarășul Cerepin inspectase caii imediat după întoarcerea sa de la consfătuire.

Locul adunării fu din nou fosta biserică. Când ajunserăm acolo eu și mama, adunarea începuse deja, iar sala era plină până la refuz. Cel care vorbea era, bineînțeles, tovarășul Cerepin.

Din gura lui se revărsau neîncetat aceleași cuvinte și lozinci. într-o avalanșă de cuvinte, ridică în slăvi lupta de clasă și revoluția mondială a proletariatului. Erau temele lui preferate cu care se pricepea să jongleze, în timp ce publicul aștepta să înceapă adevăratul spectacol. După vreo oră, tovarășul Cerepin schimbă în sfârșit subiectul și aborda tema principală.

Reamintindu-ne că Uniunea Sovietică trebuia să ajungă din urmă toate țările capitaliste, mai ales Statele Unite ale Americii, el evidenție faptul că speranța pentru viitor stătea în cai. Motivul pentru care cuvântul „cai" luase locul cuvântului „tractoare", în care acesta-și pusese mari speranțe conform discursurilor sale recente, își avea originea în sferele înalte ale partidului. Fermierilor nu li se explicau asemenea schimbări radicale.

- Cai, tovarăși, cai și iar cai, strigă tovarășul Cerepin. Draga noastră patrie are nevoie de cai; iubitul nostru Partid Comunist cere cai! Se opri pentru o clipă, apoi, uitându-se fix la auditoriu, spuse rar, dar limpede, printre dinții încleștați: Avem nevoie de cai mai mulți și mai buni, tovarăși! Aceasta este deviza noastră în momentul de față.

Noua deviză fusese îmbrăcată însă în vechea și cunoscuta cămașă de forță a discursului doctrinar. Cu numai câteva săptămâni înainte, tovarășul Cerepin prevăzuse că generațiile prezente și cele viitoare se vor bucura de prosperitate dacă membrii fermelor colective vor „crește fertilitatea porcilor".

Altădată, vorbind despre „productivitatea vacilor", el sublinie că, dacă fermierii vor rezolva „problema laptelui" – pe care, oricum, ar fi făcut bine s-o rezolve – Uniunea Sovietică va deveni o țară a „râurilor de lapte și miere".

La adunările anterioare, sătenii manifestau o pasivitate compătimitoare, care dispărea după încheierea adunării, când ascultătorii izbucneau în râs ori în critici, în funcție de individ.

„Discursul despre cai" fu la fel de absurd ca și celelalte discursuri. Caii erau foarte prețioși în muncile agricole – acesta era un fapt recunoscut peste tot și de toată lumea. Dar niciun colectivist (căci colectiviștilor li se adresa tovarășul Cerepin) nu avea calul lui. Toți caii fuseseră colectivizați. Acum,

tovarășul Cerepin sugera, plin de elan, ca fermierii să producă de-ndată, într-un fel oarecare, mai mulți cai. Cel puțin asta înțeleserăm noi.

- Trebuie să rezolvăm problema cailor! repetă tovarășul Cerepin. Iar vorbind în termeni dialectici, pentru a avea cai, trebuie mai întâi să avem mânji. Viitorul nostru, tovarăși, depinde de cai, căci, călare, ne vom atinge obiectivele mai repede și mai ușor!

Era ceva ce trebuia asimilat și luat la puricat. Bineînțeles că niciunul dintre noi nu știa ce însemna „dialectic". Așa că ideea respectivă nu ne atrase interesul; cel puțin mie, nu. Însă a doua parte a declarației era limpede. Toți știam să călărim. Eu chiar mi-l închipuiam pe tovarășul Cerepin călare, alergând după „obiectiv". Ce încerca totuși să ne spună?

Pe un ton mai scăzut, după o pauză pe care se pare că o făcu pentru a îngădui importanței declarației sale să pătrundă în mintea noastră, tovarășul Cerepin continuă:

- Dar, tovarăși, nici chiar această latură a societății noastre n-a fost imună la puterea distrugătoare a dușmanilor noștri de clasă. Acest factor, cel mai vital al existenței noastre, a fost infestat de activitățile contrarevoluționare ale elementelor capitaliste.

Teama chinuitoare se transformă în milă chinuitoare când atenția se îndreptă asupra grăjdarilor. Aceștia fură învinuiți și condamnați.

Tovarășul Cerepin ridică din nou tonul, iar auditoriul deveni atent, fiecare ascunzându-se după cel din fața sa.

- Faptul că dușmanii poporului lucrează în colhospul nostru este bine știut. Câți mânji sunt în grajdurile noastre? Nici măcar nu știți! Câți se vor naște în viitorul apropiat? Îmi puteți spune? Se opri pentru o clipă. Nu, nu puteți!

Auditoriul stătea tăcut. Toată lumea încerca acum să-și ascundă și cel mai mic semn de neliniște. Manifestarea fără măsură a sentimentelor» indiferent de motiv, fusese „răsplătită" cu generozitate în trecut. Acum, uitându-se la tovarășul Cerepin care arunca în dreapta și-n stânga cu acuzații legate de „fertilitatea scăzută a iepelor colhospului", sătenii rămaseră fără glas.

- Cincisprezece! strigă el. Sunt numai 15 mânji în toată ferma!

Ignoranța tovarășului Cerepin în domeniul agriculturii și vocabularul său dădură naștere acum unei situații absurde pentru săteni, dar jalnice și tragice pentru victimele sale. Folosind termeni umani în timp ce se referea

la iepele din grajdurile colectivului, el întrebă câte dintre acestea sunt gravide. Mai-marele grăjdarilor, căruia îi fusese adresată întrebarea, izbucni în hohote de râs când auzi folosit greșit cuvântul „gravide". Era ceva neobișnuit. Oamenii fuseseră învățați să-i asculte pe reprezentanții partidului cu atenția pe care înainte i-o acordau preotului.

Când mai-marele grăjdarilor râse, tovarășul Cerepin aruncă o privire, mai întâi spre el, apoi spre auditoriu. După aceea, luă în mod intenționat o înghițitură de apă. Grăjdarul ezită; veselia îi dispăru repede |sub uitătura posomorâtă a șefului de partid. începu să-și dea seama de gravitatea situației, dar fu prea târziu.

- Râzi, dumneata, râzi, spuse pe un ton batjocoritor tovarășul Cerepin. Pentru dumneata, este distractiv. Cuvintele mele te amuză. Cuvintele partidului și ale conducerii statului te amuză! în voce i se simțea tot mai mult furia. Ochii îi străluceau de mânie.

Căutând să iasă din încurcătură, grăjdarul, palid la față, încercă să spună ceva. Ridicându-și mâinile, bâigui:

- Eu... eu am vrut doar să spun că...

- Sunt încă reprezentant al partidului și statului aici, strigă înfuriat Cerepin.

Dându-și seama că luptă chiar pentru viața lui, grăjdarul rosti repede o scuză, înainte ca tovarășul Cerepin să-i închidă din nou gura.

- Am râs doar pentru că iepele nu rămân „gravide"; numai femeile... Iapa este gestantă!

Grăjdarul nu spuse chiar tot ce avea de spus. Probabil că nu reuși să găsească pur și simplu cuvântul potrivit. își ceru însă din nou scuze pentru purtarea copilărească", zise că nu a râs intenționat și-și ceru iertare pentru că a întrerupt un discurs atât de admirabil și de plin de patriotism.

Când își termină pledoaria, privi înfricoșat în jur după ajutor. Toți sătenii se uitau țintă la tovarășul Cerepin, iar acuzatul fu lăsat, spre nenorocul lui, singur. Auditoriul tăcea, așteptând ca tovarășul Cerepin să continue.

- După cum vedeți, tovarăși, rupse în sfârșit tăcerea tovarășul Cerepin, evenimentul care tocmai s-a produs este o excelentă ilustrare a ceea ce tovarășul Stalin... (Fu întrerupt de aplauze puternice, prelungite.) Tovarășul Stalin... (Cineva începu să aplaude din nou, dar îl ignoră și continuă:) Tovarășul Stalin numește izbucnire a dușmanilor de clasă.

Făcu în mod intenționat o pauză, uitându-se mulțumit la auditoriu. Apoi, privirea i se-ntoarse iar spre mai-marele grăjdarilor.

- Ești amabil să-mi spui și mie de ce nu sunt – sau dacă sunt – de ce sunt atât de puține iepe de-astea, cum le-o zice? Ei, de ce? Vrei să explici? Nu; nu poți să explici! Nu este nimic de explicat. Totul este limpede.

Grăjdarul agitat sări în picioare, vrând să mai spună ceva, apoi se răzgândi, se așeză la loc și ridică mâna. Fu însă ignorat cu desăvârșire. Tovarășul Cerepin continuă:

- Și cum pot niște iepe despărțite și legate bine să devină vreodată cum ai spus? Trecu repede peste ultimele cuvinte și zise mai departe: Nu, nu, de o mie de ori nu! Niciodată!! Iar dușmanii de clasă știu asta. O știu foarte bine. De aceea sunt iepele separate de cai; de aceea sunt legate bine în boxele lor. Așa se explică fertilitatea scăzută a iepelor noastre și de aceea nu avem niciun mânz în colhosp! De aceea nu vom avea niciodată destui cai în colhospul nostru atâta vreme cât vor exista aceste condiții și atâta vreme cât acești dușmani ai poporului se vor ocupa de grajdul nostru.

Tovarășul Cerepin își încheie discursul cu un aer de satisfacție și mulțumire de sine. Mai bău niște apă și se așeză. La fel ca înainte, era o liniște desăvârșită.

Adunarea mai continuă câteva ore și se termină abia după miezul nopții, când aproape toți membrii de partid își încheiară discursurile, își rostiră declarațiile de condamnare și-i aruncară grăjdarului tot felul de insulte. în cele din urmă, liderul comsomoliștilor citi rezoluția finala. Din câte-mi aduc aminte, ea suna așa:

Având în vedere raportul reprezentantului partidului, tovarășul Cerepin, cu privire la cererea organizației raionale de partid de a se începe în toată regiunea campania de înmulțire a cailor, noi, membrii Colhospului „Lenin", hotărâm să ne implicăm imediat în sus-numita campanie. începând campania de înmulțire a cailor, promitem în mod solemn partidului și iubitului și înțeleptului...

Sfârșitul frazei fu întrerupt de aplauze puternice. Dar când liniștea fu restabilită, vorbitorul repetă: „Promitem să realizăm o rată de graviditate a iepelor de sută la sută."

Urmară aplauze furtunoase. Rezoluția fu adoptată în unanimitate.

A doua zi, toți grăjdarii au fost eliberați de îndatoririle lor și trimiși la munca câmpului. Mai-marele grăjdarilor a fost dus la centrul raional, de

unde a dispărut.

Viața cailor s-a schimbat radical. Conform celor spuse de tovarășul Cerepin, „pentru a le da iepelor șansa de a rămâne gravide", toți caii au fost lăsați dezlegați în boxele lor. Așa ceruse în mod explicit tovarășul Cerepin.

Deși, datorită campaniei de înmulțire a cailor, s-au făcut schimbări în ferma colectivă, problemele cailor nu s-au rezolvat – cel puțin, nu în acel moment. Mucaliții satului socotiră că situația cailor a rămas una rușinoasă din cauză că instrucțiunile partidului și ale conducerii statului continuau să ignore un amănunt important. Nimeni din partid nu părea să-și dea seama de importanța armăsarilor.

Capitolul 15

Într-o dimineață, când m-am prezentat la biroul fermei pentru a primi sarcinile de lucru din ziua respectivă, mi s-a spus că trebuia să merg cu președintele colhospului la centrul raional. Am înhămat neîntârziat un cal la o căruță a fermei și, imediat ce președintele a fost gata, am pornit la drum.

Pasagerul meu, tovarășul Maievski, nu era de pe la noi. Fusese trimis de conducerea raională. Era un bărbat corpolent, de 40 și ceva de ani. Avea o față rotundă și grasă, și era întotdeauna proaspăt bărbierit. N-am aflat niciodată cu ce s-a ocupat înainte de a veni în sat la noi. Era însă foarte evident faptul că nu știa multe despre obiceiurile de la țară. Lucrul său cel mai prețios era un revolver pe care-l purta în așa fel încât să se vadă întotdeauna jumătate din el. în birou, îl ținea pe masă, jucându-se cu el ori de câte ori un musafir nu părea a fi de aceeași părere.

De îndată ce plecarăm din sat, Maievski adormi în spatele căruței, așa încât călătoria noastră fu una foarte liniștită.

Am rămas puțină vreme la centrul raional, iar la prânz ne întorceam deja în sat.

Era o zi frumoasă; soarele strălucea cu putere. Vântul adia, iar ciocârliile cântau. Pe când străbăteam o curbă, văzui un om. Mergea încet în fața noastră, îndreptându-se spre sat. Apropiindu-mă de el, l-am recunoscut: era Vasilik, vecin și rudă îndepărtată cu mine.

Această întâlnire neașteptată mă băgă în belea. Cu numai câteva zile înainte, veniseră în satul nostru niște milițieni care-l căutau. Și acum iată-l, la numai câteva sute de metri de mine. în vreo două minute aveam să-l ajung din urmă. Știam că o să-nceapă să discute cu mine. Dar asta ar fi însemnat moarte sigură, căci în căruță se afla cel mai nemilos funcționar din sat.

Am încercat să încetinesc, dar în zadar, căci Vasilik mergea prea încet. Deodată, văzui la dreapta un drum îngust. Cu o mișcare bruscă, mânai calul într-acolo. Eram sigur că Vasilik o va lua pe următoarea cărare la stânga, pentru că acela era cel mai scurt drum spre casă.

Acum însă, drumul era foarte accidentat, iar huruitul și hurducăturile îl treziră pe tovarășul Maievski aproape instantaneu. Mă prefăcui că

adormisem. Acest lucru îl înfurie. Mă lovi cu cizma în spate și-mi ordonă să mă-ntorc la drumul principal.

Mai încercai o dată să-l evit pe Vasilik și mânai calul la galop. Dar, în ciuda vitezei cu care trecurăm pe lângă el, Maievski îl observă. îmi ordonă să opresc calul și sări din căruță. Vasilik îl văzu, își dădu seama de pericol și dispăru în lanul de grâu. Maievski alergă după el. Apoi, auzii o împușcătură, după aceea, alta, un țipăt, apoi o a treia împușcătură...

Maievski se întoarse la căruță, cu fața strălucind de satisfacție.

- Voia să scape, spuse el, ștergându-și pistolul.

Apoi, dintr-un motiv oarecare, îndreptă pistolul spre capul calului, în timpul acesta, i se putea citi pe chip fericirea.

- A făcut o mare greșeală, continuă el, vorbind mai mult cu sine decât cu mine. N-a știut ce-nseamnă să ai de-a face cu un partizan roșu. Ei bine, acum știe...

Punându-și pistolul în toc, se lăudă:

- Sute de contrarevoluționari au încercat să fugă de mine, și toți sunt morți acum! Apoi, se uită la mine. Așa deci, șuieră el printre dinți. Așa deci, ai vrut să-l ajuți.

Apoi, sări înapoi în căruță, iar după o secundă, două, păru să adoarmă din nou.

Soarta lui Vasilik fusese pecetluită de fapt în acea noapte de februarie în care fuseseră arestați și expulzați din sat sute de oameni. Deși era un fermier sărac, tatăl lui a fost declarat curcul și, prin urmare, au fost testați atât el, cât și familia lui, inclusiv Vasilik.

Trecuse cam un an, când, într-o bună zi, am primit o scrisoare anonimă expediată din portul arctic Arhanghelsk, prin care eram informați că Vasilik fusese împușcat mortal în timp ce încerca să evadeze din lagărul de concentrare.

Apoi, într-o noapte de iunie, pe când ne pregăteam de culcare, am auzit un ciocănit în ușă și un glas de afară. După o clipă de ezitare, am deschis ușa. Un om cu o înfățișare nenorocită păși înăuntru. în sinea mea, n-am avut nicio îndoială că era Vasilik. Strângându-mi mâna, acesta încercă să zâmbească. Părea complet vlăguit. Hainele îi erau rupte și murdare, iar picioarele îi erau înfășurate în zdrențe.

- Am auzit că ai fost împușcat, exclamă mama când îl văzu pe Vasilik. Și ce s-a întâmplat cu mama și cu tatăl tău, cu toți...?
- Sunt mort, într-adevăr, o întrerupse el, încercând să glumească. Sunt doar o stafie. Ați văzut vreodată o stafie?

Povestea pe care ne-o spuse era cu adevărat îngrozitoare. Am s-o redau exact cum ne-a spus-o și el nouă.

În acea noapte de februarie, era frig și ningea. Șirul de sănii pline cu fermieri arestați părăsi satul sub escorta miliției și a soldaților din trupele de securitate, înarmați cu puști și mitraliere.

Pe drum, se-ntâmplară multe incidente tragice. Un tânăr de vreo 16 ani încercă să scape. Sări din sanie și se năpusti în curtea unei case, dar soldații deschiseră focul cu mitraliera și-l țintuiră la pământ. Fu rănit, prins și adus înapoi în coloană. Fără a ține seama că era rănit, gărzile îl legară cu funia de căruță. Rana se dovedi a fi fatală, căci tânărul muri înainte ca săniile să ajungă la gară.

Un soldat GPU mergea într-o sanie împreună cu membrii unei familii. Ignorându-i pe toți cei din jurul lui, soldatul începu să-i facă propuneri indecente unei fete. Când acesta continuă s-o supere, mama fetei își pierdu cumpătul și-l lovi peste față. Soldatul își luă arma și-o împușcă pe femeie fără să clipească, omorând-o.

Când ajunseră la gară, fata fu abordată de ofițerul GPU care conducea coloana. Vorbind tare ca să-l audă toată lumea, el o informa pe fată că mama ei fusese omorâtă de soldat pentru a se apăra. Mama, un „dușman arestat al poporului", zise el, îl atacase pe soldat cu intenția de a porni o revoltă printre curculii condamnați. Astfel, fapta soldatului a fost una legitimă, plină de patriotism, chiar eroică. Fata și cei doi frați mai mici ai acesteia au fost apoi scoși din coloană și nu-i mai văzu nimeni niciodată.

Veștile despre băiat și femeia omorâtă nu ajunseră în spatele coloanei decât după ce se mai petrecură câteva incidente. Câțiva bătrâni, printre care și unchiul meu, Havrilo, nu au putut îndura suferințele și cruzimea, și au murit înainte de a ajunge la gară. O pereche de tineri se omorâseră tăindu-și venele.

Cum ninsoarea continua, unele sănii se împotmoliră, iar când se întâmplă acest lucru, toată coloana a fost nevoită să se oprească. Bărbații

trebuiră să ajute caii, înconjurați de strigătele și împușcăturile milițienilor și soldaților GPU, ca și de planșetele femeilor și copiilor.

Cu câțiva kilometri înainte de gară, coloana o luă pe câmp spre șinele de cale ferată. Un mărfar era oprit pe o linie secundară. Primele vagoane fuseseră umplute deja cu fermieri arestați din alte sate. La fiecare vagon stăteau de pază soldați din armata regulată.

De îndată ce coloana ajunse la tren, ofițerul GPU transmise ordinul ca toată lumea să rămână în sănii. Gărzile ocupară poziții în jurul coloanei. Agentul GPU trecu neîntârziat pe la fiecare sanie cu lista în mână, făcând apelul. Apoi, grupurile verificate au fost escortate imediat la tren și urcate în vagoane, unul după altul.

După ce primul vagon fu umplut și încuiat, toți își dădură seama că nevestele erau despărțite de soții lor, iar copiii, de părinți. Un murmur plin de furie străbătu toată coloana în momentul în care bărbații cerură să rămână cu familiile lor. Un băiat alergă la vagonul în care se aflau părinții lui. O mitralieră execută foc de avertisment peste capetele oamenilor, însă băiatul continuă să alerge. Se mai auziră trei împușcături, iar băiatul căzu mort la pământ.

În acel moment, neliniștea se transformă în dezordine. Când oamenii încercară să scape, se produse încăierare. Câțiva bărbați ieșiră din coloană și alergară spre tufele de la marginea câmpului. Conducătorul unei sănii încercă să fugă mânând caii departe de gară. Gărzile deschiseră focul, iar bărbații care alergau spre tufe căzură și nu se mai mișcară. Cel cu sania și familia sa n-au scăpat nici ei de moarte. I-au ajuns gloanțele unei mitraliere; el și nevasta lui au murit, iar mama lui și cei trei copii au fost răniți.

Înconjurați de arme, fermierii arestați au renunțat în cele din urmă, iar ordinea și liniștea au fost reinstaurate.

Grupurile dispărură unul după altul în vagoanele pentru vite. Când luă sfârșit operațiunea de îmbarcare, ușile au fost închise și blocate, iar la fiecare-ușă stătea de pază un om. Morții au fost lăsați în urmă, pe câmp.

Vasilik era în ultimul vagon. A fost destul de norocos, pentru că avea alături toată familia, dar a îndurat o adevărată tortură să-și vadă părinții și sora suferind din cauza acelor condiții îngrozitoare. Erau cel puțin 50 de oameni în vagonul lui, iar toți fuseseră înghesuiți în vagoane destinate transportului de animale. Nu existau paturi sau bănci. Se puteau așeza

numai pe podeaua de lemn, plină de găuri; bolnavii nu se puteau întinde nicăieri.

Când ușile au fost închise, în interiorul vagonului se făcu întuneric. Raze slabe de lumină pătrundeau numai prin crăpăturile din părțile laterale ale vagonului. Domnea o confuzie totală: cei care stăteau în picioare încercau să găsească un loc ca să se așeze, călcându-i pe cei care stăteau jos. Oamenii strigau și se certau, iar femeile plângeau după soții lor, aflați în alte vagoane. Copiii plângeau de foame; tuturor le era frig.

Lipsa de hrană și îmbrăcăminte adecvată agrava situația. Cei arestați nu avuseseră voie să ia cu ei niciun lucru, cu excepția efectelor personale. Și cum nimeni nu bănuise că va pleca de-acasă ori din sat, majoritatea nu-și luaseră lucrurile cele mai necesare.

O găleată așezată în mijlocul vagonului servea drept toaletă pentru toate cele 50 de persoane. Oamenii stăteau mereu grămadă și așteptau să le vină rândul. Cei care voiau să ajungă la găleată trebuiau să treacă literalmente peste cei așezați pe jos. Această situație stânjenitoare înmulți certurile și bătăile.

Încercările de a atrage atenția oficialităților asupra condițiilor insuportabile n-au avut succes. Astfel, înfometați și înfrigurați, înghesuiți în vagoanele împuțite, cei arestați își începură călătoria silnică spre o destinație necunoscută.

Trenul se puse în mișcare pe la miezul nopții. Când trecu podul peste Nipru, toți își dădură seama că acesta se-ndrepta spre nord. Trenul se mișca încet, oprind adesea. Uneori, stătea pe loc mai multe ore. Îu cursul unei opriri, ușile au fost deblocate și deschise pe jumătate. Primul lucru pe care-l văzură cei arestați au fost doi soldați înarmați cu puști» gata să tragă. Un alt grup de soldați aștepta cu saci și găleți. Ofițerul care comanda anunță că la fiecare patru persoane se va da o pâine, iar fiecărui om, câte un hering. Apa avea să fie distribuită din găleți. Celor arestați li se atrase atenția că gălețile erau proprietatea statului și că cei din vagoane trebuiau să aibă grijă să nu le strice. în fiecare vagon trebuia ales un „responsabil" care să se ocupe cu distribuirea hranei și apei, precum și cu păstrarea ordinii și „curățeniei" în vagonul lipsit în continuare de dotări sanitare adecvate.

După ce transmiseră aceste scurte instrucțiuni, soldații puseră sacii cu pâine și hering și gălețile cu apă în vagon, iar ușa fu blocată la loc.

Oamenii înfometați începură imediat să se îmbrâncească și să se certe. Fiecare avea părerea lui despre modul în care trebuiau să fie distribuite hrana și apa. Opiniile erau exprimate cu voce tare. Cei puternici îi împingeau într-o parte pe cei slabi. Strigătele și îmbrâncelile erau însoțite de scâncetul jalnic al copiilor.

Alegerea unui responsabil dintre membrii grupului era o problemă, deoarece această poziție avea să-l asocieze în mod firesc pe individul respectiv cu oficialitățile. Cu toate acestea, a fost ales un om, și s-a început distribuirea hranei.

Spre dimineața celei de-a doua zi a călătoriei, strigătul disperat al unei femei îi trezi pe cei care dormeau încă: îi murise soțul. în cursul revoltei din piața satului, fusese rănit ușor la picior de un glonț. Temându-se că va fi despărțit de nevastă și apoi omorât undeva, într-o închisoare a GPU, își ascunse rana de oficialități. O infecție contractată ulterior îl omorî. Cadavrul fu scos din vagon la următoarea oprire. Nevasta îndurerată a celui decedat implora oficialitățile să-i dea voie să fie prezentă la înmormântare, dar nu i se dădu voie nici măcar să iasă din vagon. Bărbații care cărară cadavrul spuseră că muriseră mulți din tren în acea noapte, iar cadavrele lor fură puse unul peste altul pe peronul gării.

Moartea primului om îi afectă mult pe cei din vagon. Planșetele Și strigătele, certurile și neînțelegerile încetară. Fiecare se gândea că următoarea victimă putea fi chiar el.

Trenul mergea încet, dar constant. Vremea se răci. Contrar așteptărilor tuturor, trenul nu stătu mult la gara de mărfuri din Moscova, după o scurtă oprire, scoase un șuier prelung și se puse din nou în iscare. Cei care stăteau lângă pereții vagonului au zărit printre crăpături luminile Moscovei.

Următoarea oprire a fost Alexandrov. în acel moment, frigul devenise deja insuportabil, iar prizonierii din tren sufereau groaznic Aici, Vasilik își pierdu mama și sora. Mama, care adormise în vagon suferi un atac de cord și nu se mai trezi. Când cadavrul acesteia fu luat fiicei i se dădu voie să iasă din vagon și să-i urmeze pe cei care-l cărau. Lui Vasilik și tatălui său nu li se acordă acest privilegiu. Când oamenii care transportaseră cadavrul se întoarseră la vagon, sora lui Vasilik nu mai era cu ei; li se spuse că fusese reținută de un ofițer GPU.

Când trenul porni din nou, tatăl lui Vasilik nu spuse nimic. Nu-și exprimă nici regretul, nici neliniștea; doar repeta din când în când: „Dragele

mele fete, dragele mele fete!"

După Alexandrov, trenul începu să meargă mai repede. Trecu prin multe orășele și sate fără să se oprească. Ningea în continuare.

După indicatoare și denumirile gărilor, era evident că trenul se îndrepta spre Arhanghelsk, un port de la Marea Albă. Nimeni nu știa însă destinația exactă.

În a douăsprezecea noapte a călătoriei, trenul se opri. Printre crăpăturile din pereți nu se vedea nici urmă de așezare omenească, însă din intensificarea activității gărzilor se putea înțelege că nu era vorba despre o oprire obișnuită.

De dimineață, ușa se deschise, și în loc să dea rația zilnică de hrană și apă, gardianul ordonă tuturor să iasă din vagon și să se alinieze lângă el. Cei care nu au putut face acest lucru au fost cărați și puși pe zăpadă. Trenul și încărcătura acestuia au fost înconjurate de obișnuitul lanț al trupelor de securitate. Majoritatea soldaților erau din Asia Centrală.

De îndată ce se încheie operațiunea de descărcare, trenul gol plecă. Pentru familiile arestate care rămaseră în urmă în nesfârșita pustietate, dispariția trenului însemna sfârșitul. Primul gând care-i veni în minte lui Vasilik fu acela că acolo avea să fie mormântul lui, că toți aveau să fie executați pe loc.

În jur, nu se vedea niciun semn de viață: niciun drum, niciun târg, doar câmpia acoperită de zăpadă, care se-ntindea pe kilometri întregi în toate direcțiile. Monotonia întinderii arctice era întreruptă doar de câteva bălării și câțiva arbuști încărcați de zăpadă. în depărtare se zărea silueta unei păduri, care avea să fie destinația prizonierilor.

Ofițerul care comanda îi avertiză că cei care vor încerca să iasă din rând vor fi împușcați. După apel, coloana se puse în mișcare. Bolnavii care nu se mai puteau deplasa erau lăsați în urmă sub pază. Nimeni nu i-a mai văzut vreodată. Copiii care nu puteau merge erau cărați de părinții lor. Cum drum nu exista, mersul pe jos era foarte greu, toți trebuind să pășească pe urmele gardienilor care deschideau calea prin pădure.

În regiunea respectivă era cea mai rece perioadă a iernii, iar dinspre 0Ord sufla cu putere viscolul. Din cauza mersului prin zăpada mare, picioarele prizonierilor se udară și, curând, începură să înghețe. Mulți nu au mai fost capabili să înainteze și au fost lăsați în urmă.

Tatăl lui Vasilik se îmbolnăvise în timpul călătoriei cu trenul, se pare că de pneumonie. Vasilik îl ajută să meargă atât cât putu, dar, bolnav și slăbit, bătrânul se prăbuși. Un alt bărbat din coloană îl ajută să-și ridice tatăl, iar Vasilik începu să-l care. Era greu să facă asta prin zăpada mare, dar n-avea de gând să-și lase tatăl în urmă. Ofițerul care comanda îi observă și-i ordonă lui Vasilik să-l abandoneze. Nu voi să se supună; nu-și putea lăsa tatăl să moară singur în zăpadă. Ofițerul chemă gărzile. Apărură doi mongoli uriași, care-l doborâră pe Vasilik și-l luară cu forța pe bătrân. Vasilik își dădu seama abia atunci că tatăl lui murise deja. Amenințat cu arma, fu nevoit să-și abandoneze părintele mort în zăpadă.

După trei-patru ore de mers și poticneală, coloana ajunse la destinație, în adâncul pădurii.

Atmosfera era cât se poate de pașnică: nu se auzea niciun sunet, nu se vedea nicio mișcare. Pământul era acoperit cu o pătură de omăt. De jur împrejur, numai pini uriași, întunecați, cu ramurile atârnând sub greutatea zăpezii și a gheții. Dedesubt și printre ei, la oarece distanță, se aflau câteva colibe, singurul semn al prezenței omului. Prizonierii aflară mai târziu că acele construcții fuseseră ridicate mai ales pentru gardieni.

Comandantul le explică faptul că locul respectiv avea să fie noua lor casă. Sublinie că, în calitate de „dușmani ai poporului", ar fi trebuit să fie executați, dar conducerea statului hotărâse să-i lase să trăiască, în speranța că aveau să înceapă o altă viață. Spuse apoi că prizonierii urmau să fie împărțiți în trei grupe de lucru.

Prima grupă, formată din oameni tineri și puternici, avea să lucreze în pădure la tăiatul copacilor, a doua grupă urma să înconjoare așezarea cu un gard de sârmă ghimpată, iar a treia grupă avea să construiască locuințe. Din această ultimă grupă făceau parte femeile și copiii. Ofițerul îi asigură pe prizonieri că, dintr-o clipă într-alta, urmau să sosească uneltele necesare. Nu era nimic de mâncare, și cu toate că știa că prizonierii nu mâncaseră toată ziua, el considera acest lucru un fleac. Era sigur că aceștia vor putea aștepta până a doua zi de dimineață, când avea să sosească mâncarea. Apoi, le ordonă capilor de familie să construiască adăposturi și să aprindă focuri pentru noaptea care se apropia cu repeziciune.

Numai vaga speranță că vor supraviețui și că, poate, într-o bună zi, se vor întoarce la casele lor îi ținu în viață pe sătenii care se pregăteau pentru

prima lor noapte petrecută în pădurea arctică. Cei care mai puteau merge se grăbiră să se ducă în pădure. Deși n-aveau topoare sau alte unelte, determinarea îi ajută să ridice adăposturi temporare și să aprindă focul înainte de căderea nopții.

Vasilik îi ajută pe niște cunoscuți să-și clădească un adăpost din ramuri de pin, care însă nu-i proteja prea mult de vremea geroasă. Toată noaptea, stătură toți înghesuiți în jurul focurilor, în timp ce afară viscolul sufla cu putere și urla. Zăpada amenința să stingă focurile.

În sfârșit veni dimineața, iar viscolul se potoli. Ofițerul ordonă prizonierilor să se adune în mijlocul taberei. Aceștia trebuiră să se alinieze pentru apel, inclusiv copiii și bolnavii. Mulți muriseră în cursul nopții: unii din cauza vremii, alții de epuizare și de foame. Comandantul ordonă ca morții să fie aduși în mijlocul taberei și adunați în fața șirului prizonierilor, deoarece chiar și aceștia trebuiau să fie numărați și identificați.

După apel, un soldat citi lista sarcinilor repartizate diverselor brigăzi. Apoi li s-au distribuit rațiile de hrană, pentru că în cursul nopții sosiseră mâncarea și uneltele.

Vasilik fu repartizat la brigada tăietorilor de lemne, iar în acea dimineață fu trimis la lucru în pădure.

Era în continuare hotărât să evadeze cu scopul de a-și găsi tatăl și de a-l îngropa, deoarece era sigur că trupul acestuia zăcea mai departe pe câmp, acolo unde-l văzuse ultima oară. Mai spera că, în drum spre casă, își va găsi sora răpită la Alexandrov. Câteva tentative de evadare dădură însă greș, căci gărzile erau mult prea vigilente și experimentate ca să-i permită unui „dușman al poporului" să evadeze cu ușurință, iar pentru fiecare tentativă el fu aspru pedepsit. Pedepsele nu-l descurajară însă, ci doar îi sporiră determinarea.

Vasilik nu reuși să evadeze decât după doi ani. în mai 1932, în timp ce Vasilik lucra încă la tăiatul pădurii, iar brigada lui încărca lemne într-un tren, cunoscu un feroviar, ucrainean ca el, ce fusese exilat în regiune mai de mult. Acest nou prieten îi dădu lui Vasilik haine și o pereche de încălțăminte. Astfel, purtând o îmbrăcăminte mai mult sau mai puțin obișnuită, el reuși să treacă neobservat de gărzi.

Ascuns în locomotivă ca fochist, el ajunse la Arhanghelsk, care se afla în direcția opusă destinației sale. De acolo, ne trimise nouă o scrisoare

anonimă, în speranța de a păcăli autoritățile. Apoi, își începu călătoria spre casă, mergând de cele mai multe ori cu trenuri de marfă.

Pe drum, se opri în Alexandrov ca să-și caute sora și mormântul mamei, dar în zadar. Cei care aveau grijă de cimitir nu-și amintiră să fi înmormântat o femeie având semnalmentele mamei lui. Nu reuși nici să-și găsească tatăl, și nici să dea de sora lui. în cele din urmă, își dădu seama că încerca în zadar să-și găsească familia.

O altă cunoştinţă, care-i fusese prezentată de prietenul său ucrainean, îl sfătui să meargă la Moscova. Prietenul îi spuse că-i va fi mult mai uşor să păcălească miliția într-un oraș atât de mare. Așa că Vasilik se hotărî să-și încerce norocul acolo, cu toate că era interzis să intri în Moscova fără autorizație specială. Ajunse acolo suindu-se într-un marfar aflat în mișcare.

Moscova nu era însă de Vasilik. Nu știa bine rusește și prea arăta ca un țăran ucrainean, iar țăranii ucraineni erau vânați ca iepurii. Pe lângă asta, nu reuși să-și găsească de lucru. Oriunde încerca să se angajeze, i se cereau actele de identitate. De aceea, pentru a nu fi prins și arestat din nou, se hotărî să se-ntoarcă în patria lui, Ucraina.

Având experiența călătoriei cu trenul fără a-și cumpăra bilet, ajunse cu bine la Kiev. Acolo încercă din nou să-și găsească de lucru, dar tot fără succes. Toți își dădeau seama că era țăran, iar țăranii n-aveau voie să-și părăsească satele fără autorizație oficială.

În cele din urmă, hotărî să se-ntoarcă în satul natal. Așa ajunse la noi acasă. Vasilik locui cu noi câteva săptămâni, dar, nerăbdător să se-apuce de lucru și nevrând să rămână multă vreme într-un loc, se hotărî să se mute la oraș. După o altă încercare nereușită de a-și găsi de lucru la oraș, se întoarse în sat doar pentru a muri de mâna lui Maievski.

Capitolul 16

De îndată ce ajunserăm în sat, tovarăşul Maievski se trezi şi-mi ordonă să opresc lângă clădirea sovietului sătesc. Îi spuse apoi primului miliţian pe care-l întâlnirăm că eram arestat şi-i ordonă să mă bage la închisoare.

De la evacuarea curculilor, casa unchiului Havrilo devenise sediu al sovietului sătesc. înconjurată de anexe bine îngrijite şi de copaci frumoşi, era foarte atrăgătoare pe dinafară şi destul de spaţioasă ca să adăpostească administraţia satului. Casa fusese aleasă şi pentru faptul că se afla în centrul satului. După ce se instalară confortabil în noul sediu, oficialităţile satului creară o instituţie necunoscută până atunci în sat la noi, închisoarea. Cămara casei unchiului meu fusese repede transformată, scoţându-se din ea tot ceea ce servea la depozitare şi făcându-se o gaură în perete drept fereastră.

După ce-am fost închis, mi-am dat seama că voi fi acuzat pentru că am ajutat un „duşman al poporului" să scape de „legea sovietică şi de voinţa poporului muncitor". Când am început să-mi obişnuiesc ochii cu întunericul încăperii, i-am putut recunoaşte pe ceilalţi prizonieri, circa 12 fermieri. Pe cei mai mulţi îi cunoşteam personal, inclusiv pe Dmitro, vecin şi rudă îndepărtată cu noi. întâmplarea a făcut ca, în timp ce ara pe câmp, acesta să treacă peste un bolovan, stricând astfel plugul. Deşi acest lucru se întâmpla foarte des, şeful brigăzii declarase că Dmitro o făcuse intenţionat ca să muncească mai încet şi să diminueze producţia colectivului. La început, Dmitro crezu că şeful brigăzii glumea, dar când îşi dădu seama că omul vorbea serios, îşi pierdu cumpătul şi-l lovi pe şef în nas. Drept urmare, Dmitri a fost trimis la închisoare.

Cu numai vreo cinci ani înainte, Dmitro se însurase cu o fată frumoasă, iar cu trei ani înainte de a fi arestat devenise tată. îmi spuse că a fost cea mai frumoasă clipă din viaţa lui. Acum, fericirea şi, probabil, viaţa lui luaseră sfârşit.

Un incident asemănător duse la arestarea unui alt vecin al meu. Calul cu care lucra pe câmp se împiedică şi-şi suci încheietura unui picior. Şi aceasta se-ntâmpla adeseori, dar tovarăşul Cerepin fu de altă părere. El pretinse că piciorul calului s-a sucit din cauza neglijenţei şi-l băgă la

pușcărie pe vecinul meu, fără speranța de a se mai întoarce la nevasta bolnavă și la cei patru copii ai săi.

Mă-ntâlnii acolo și cu tatăl unui prieten de școală. Eu îi ziceam „unchiul Petro". în sat, era cunoscut după numele de familie, Șost. Nu m-a surprins să-l văd la închisoare pentru că era unul dintre fermierii din satul nostru care refuzaseră să se înscrie la ferma colectivă.

Șost era sărac și, într-un fel, era tipul fermierului ucrainean al acelor vremuri. Avea circa 6 hectare de teren fertil, doi cai de povară, o vacă, unu-doi porci și vreo 12 păsări de curte - găini, rațe și gâște. Anexele gospodăriei sale erau foarte dărăpănate, iar casa era bătrânească. Interiorul era împărțit în două: o parte era folosită pentru depozitarea cerealelor și a produselor agricole, iar cealaltă parte servea ca locuință. Aceasta era formată din numai două încăperi: cea din față era în același timp cameră de zi, bucătărie, sufragerie și baie. Cealaltă cameră era dormitorul în care dormea întreaga familie. Mobila era rudimentară și primitivă. De-a lungul unui perete se găsea o laviță, iar într-un colț era o masă cu două scaune lucrate manual. Pe peretele de la răsărit atârnau icoane, iar pe cel din față erau expuse fotografii de familie.

În casele fermierilor se găsea rareori un pat adevărat. La fel stăteau lucrurile și în casa lui Șost. Membrii familiei sale dormeau pe o laviță lată din lemn și deasupra cuptorului. Pardoseala era din lut, acoperișul, din paie, iar interiorul, văruit.

Șost n-a angajat niciodată oameni care să-l ajute, căci ferma lui era doar atât de mare cât să asigure traiul familiei sale. în anii în care recolta era slabă, făcea și altceva pentru a câștiga destul ca familia lui sa treacă iarna. Mergea în târgurile învecinate și lucra la drumuri ori muncea altceva, mâncând și dormind cu ceilalți muncitori în șoproane pentru a mai trage de banii puțini câștigați și a cumpăra mai multă mâncare pentru familie.

Odată cu venirea primăverii, se întorcea întotdeauna la iubitul său pământ. Credea în pământ cum credea în Dumnezeu. Zi și noapte, muncea pe câmp și urmărea cum creșteau plantele, ceea ce-l făcea să se simtă fericit. într-un fel sau altul, reușea să pună mereu pâine pe masă.

Era un om cinstit și, asemenea tuturor fermierilor ucraineni, avea multă demnitate și iubea cu ardoare libertatea, amândouă moștenite de la cazaci.

Când statul comunist începu colectivizarea satelor, Șost se arătă a fi un om puternic și îndărătnic. Refuză să intre în colectivă. Generații de-a

rândul, pământul său fusese proprietatea familiei lui Șost, și se gândea să-l lase fiului său când bătrânețea avea să-l oblige să lase plugul deoparte. După aceea, nepotul lui avea să fie proprietarul pământului și așa mai departe, cum fusese întotdeauna.

Cei din neamul lui Șost trecuseră prin multe războaie și perioade de ocupație străină fără a-și pierde pământul. Crescuseră pe acel pământ și plecaseră în lume, uneori fără a se mai întoarce, dar considerând întotdeauna locul acela drept casa lor. A-i cere fermierului Șost pământul era ca și cum i-ai cere chiar viața.

Pentru a-i înfrânge voința, oficialitățile sătești și cei care se ocupau cu organizarea fermelor colective nu se dădură înapoi de la nimic. Arma lor cea mai eficientă era impozitul. Puseseră impozite în natură și în bani. De fiecare dată când Șost credea că plătise totul, se percepeau alte impozite și i se luau mai multe produse obținute pe pământul lui.

În cele din urmă, veni și ziua în care nu mai avea nici bani, nici cereale. I-au fost luați caii, apoi vaca, iar după aceea uneltele agricole. Șost se ținu tare, era un om ruinat, dar nu înfrânt. într-o zi, niște bărbați în uniformă veniră și-l arestară. Fusese declarat curcul și, desigur, etichetat „dușman al poporului".

Acum se afla la închisoare. îmi ceru să rămân prieten cu fiul lui, Ivan, dacă aveam să ies din pușcărie. Credea că eu voi fi eliberat pentru că eram încă minor. în cazul în care soției lui i se-ntâmpla ceva, mă imploră ca mama mea să aibă grijă de Ivan și de fiica lui, Varka. Acelea au fost ultimele lui cuvinte pe care mi le-a adresat. Apoi, l-am auzit respirând greu și plângând cu suspine.

Se făcuse deja întuneric când auzii zornăitul cheilor și apoi vocea unui milițian strigând numele celor care primiseră mâncare de acasă. Abia atunci mi-am dat seama de un alt aspect tragic al vieții din închisoare.

Când am spus că mi-era foame, ceilalți deținuți mi-au explicat că n-aveam nicio șansă să primesc ceva de mâncare dacă nu-mi aducea cineva de acasă. Am mai fost informat că nu exista nicio regulă cu privire la hrană sau la alte înlesniri oferite deținuților. Ce mâncau și cum dormeau era treaba lor. Cei cu familie puteau nădăjdui că-și vor primi mâncarea zilnică; însă cei singuri erau lăsați la mila celorlalți deținuți. în sat era foamete. Singurele alimente pe care le aveau la dispoziție sătenii, deci și deținuții, erau legumele și fructele.

Când milițianul termină de strigat numele noastre și încuie ușa, lăsând celula în întuneric, mi-am dat seama că nu toți deținuții își primiseră cina. Nici eu n-o primisem, dar nici nu mă așteptam s-o primesc, căci știam că mama n-avusese cum să afle că eu eram la închisoare.

Din fericire, nu eram singur acolo. La un moment dat după miezul nopții, am fost trezit și mi se ordonă să plec. Mama mă aștepta afară. în drum spre casă, îmi spuse că, văzând că soarele apusese, iar eu nu apărusem încă acasă, se alarmase și hotărâse să mă caute. Pe mine mă găsi ușor, dar nu-i fu atât de ușor să-l găsească pe tovarășul Maievski, cel care ordonase arestarea mea. îl găsi în cele din urmă în compania unei tinere și-i ceru să mă elibereze. El refuză s-o asculte, repetând întruna că nu exista nicio deosebire între un minor și un adult „dușman al poporului". La insistențele mamei mele însă, acceptă într-un sfârșit să scrie un bilet către miliția satului prin care autoriza eliberarea mea. Mama credea că făcuse acest lucru doar pentru a-i demonstra amantei lui ce putere avea el în sat.

Îi spusei mamei despre uciderea lui Vasilik și, după oarece discuții, hotărârăm ca, de dimineață, eu și fratele meu să-i căutăm cadavrul și să-l îngropăm cum se cuvine.

Ceea ce voiam să facem noi era extrem de periculos. Vasilik fusese fiul unui curcul, iar atmosfera politică era de așa natură încât oricine era asociat cu persoane din această categorie era tratat el însuși ca un curcul.

Mama ignoră însă pericolul care ne păștea. Vasilik trebuia să fie îngropat ca lumea, indiferent ce ni se putea întâmpla.

Cu mult înainte de ivirea zorilor, mama ne trezi și ne dădu ultimele instrucțiuni. Chiar înainte de a pleca de-acasă, îmi puse în buzunar o bucată de hârtie. îmi spuse că era o rugăciune și că trebuia s-o citesc deasupra mormântului lui Vasilik după ce aveam să-l îngropăm. îmi atrase atenția că trebuia să distrug biletul de îndată ce terminam de citit, deoarece constituia o dovadă ce ne-ar fi putut pune în pericol. Apoi ne sărută, iar noi plecarăm în trista noastră misiune.

Pe măsură ce ne apropiam de locul în care murise Vasilik, se iveau zorii unei zile frumoase. Cerul se înroși la răsărit, iar soarele apăru asemenea unei mingi uriașe de foc. Pe câmpurile cu grâu era liniște. Se auzeau numai cântecele de dimineață ale prepelițelor.

Nu ne luă mult timp să-i găsim cadavrul. Zăcea nu departe de drum, în mijlocul lanului înalt de grâu. Pământul din jurul lui era pătat de sânge, iar

muștele, furnicile și alte insecte roiau pe cadavru și-n jurul lui. începurăm să săpăm de-ndată. Pentru doi băieți înfometați, era lucru greu să sape o groapă în pământul tare, dar până la urmă am reușit. Am săpat mormântul într-o parte, ca să putem rostogoli cât mai ușor cadavrul în el. Pe fundul gropii am aruncat niște paie. Apoi, am înfășurat mortul într-o pătură pe care o aduseserăm de-acasă și l-am lăsat ușor în groapă. Am acoperit repede groapa cu pământ, am făcut o cruce din șipcile date de mama, am citit rugăciunea pe care mi-o dăduse, iar după ce am distrus bucata de hârtie, ne-am întors acasă cu sufletul întristat.

Capitolul 17

În anul 1932 avu loc ultima bătălie din războiul colectivizării: bătălia pentru pâine sau, mai exact, pentru recolta acelui an. De o parte era statul comunist; de cealaltă parte, fermierii muritori de foame. Forțele guvernamentale apelară la toate mijloacele pentru a rechiziționa de la țară cât mai multe produse agricole cu putință, fără a ține seama de urmări. Fermierii, aflați deja în pragul inaniției, încercau cu disperare să păstreze alimentele care le mai rămăseseră și, în ciuda eforturilor potrivnice ale statului, încercau să supraviețuiască.

Poate că cititorului i-ar fi de folos să i se reamintească faptul că, până la sfârșitul lui 1931, comuniștii duseseră războiul împotriva fermierilor sub pretextul luptei împotriva „clasei sociale a curculilor". În 1932 însă, situația era deja cu totul alta: așa-numiții curculi fuseseră lichidați deja din punct de vedere fizic, iar colectivizarea fusese înfăptuită, exceptând un număr mic de fermieri care nu voiau să renunțe încă la libertatea lor. Astfel, bătălia se ducea acum între forțele comuniste și colectiviști; campania de colectivizare se transformă acum în campania de strângere a cerealelor.

Lunga și geroasa iarnă din 1931-1932 lăsă încet locul primăverii, în aprilie, zăpada se topise deja, iar vremea deveni umedă. Ploua mărunt. Adeseori, o ceață groasă se lăsa asupra satului, încercând parcă să acopere și să ascundă existența noastră mizeră. Apoi, vântul rece alunga ceața, aducând în locul ei ploi torențiale și reci.

Cam în aceeași perioadă, soarta nenorocită a sătenilor deveni disperată. Era memorabila primăvară a anului 1932, când izbucni foametea și începură să moară de foame primii oameni. îmi amintesc procesiunea nesfârșită a cerșetorilor de pe drumuri și cărări, mergând din casă-n casă. Erau în diverse stadii de inaniție, murdari și zdrențuiți. întinzându-și mâinile, cerșeau de mâncare, orice se putea mânca: un cartof, sfeclă sau măcar un știulete. Acestea fură primele victime ale inaniției: oamenii nevoiași, văduvele sărace și copiii orfani, care n-aveau nicio șansă să supraviețuiască groaznicei încercări.

Unii dintre fermierii înfometați încercau încă să-și procure hrana muncind cu ziua în sat sau în altă parte. îi puteai vedea pe acești bărbați

posaci, vlăguiți, umblând de la o casă la alta cu un topor sau o lopată, în căutare de lucru. Poate se găsea cineva care să-i pună să sape grădina ori să taie lemne de foc. Făceau asta pentru doi cartofi. Nu mulți dintre noi aveau însă doi cartofi de dat altora.

Mulțimi de nenorociți muritori de foame se puteau vedea împrăștiate peste tot pe câmpurile de cartofi. Căutau cartofi rămași de la recolta de anul trecut. Indiferent de forma pe care o aveau, oricât de înghețați sau de stricați erau, cartofii puteau fi încă mâncați. Alții rătăceau prin pădure după mâncare; și pe malurile râului era multă lume; de jur împrejur, numai verdeață: mlădițe tinere de trestie și alte plante de râu. Poate prindeau ceva, orice, bun de mâncat.

Însă majoritatea celor care aveau nevoie de ajutor se duceau la oraș, așa cum făceau și înainte. Era mai ușor să găsești de lucru acolo, fie în grădinărit, fie la curățatul curților, fie la maturatul străzilor. Acum însă, vremurile se schimbaseră. Era ilegal să angajezi fermieri. Scopul acestei interdicții era dublu: ea fusese impusă nu doar pentru a stopa afluxul de forță de muncă dinspre fermele colective, ci și, în primul rând, pentru a-i împiedica pe fermieri să primească rații de alimente în orașe.

Au existat fermieri care au crezut că salvarea avea să le vină din piețele orășenești. Ei și-au scos la vânzare cele mai bune haine, din vremurile dinainte de Revoluție, obiecte de familie, lucruri făcute de mână, bijuterii feminine transmise din generație în generație, cămăși lucrate în casă, ștergare, fețe de masă – toate brodate cu modele tradiționale ucrainene – covoare ucrainene țesute manual și alte lucruri de preț, pe care le vindeau aproape pe nimic ori le schimbau pe ceva ce se putea mânca. Mulți dintre sătenii înfometați nu mergeau însă la piață cu intenția de a vinde ori de a schimba ceva, căci n-aveau ce să vândă și nici bani ca să cumpere ceva. Aceste locuri publice erau ultima lor speranță de a găsi ceva de mâncare. Deveniseră locuitori permanenți ai acestora. Vedeam mulți săteni când mergeam din când în când acolo ca să cumpăr ceva pentru mama. Umblau printre oamenii din piață cu mâna întinsă, cu ochii înlăcrimați, implorându-i pe trecători să nu-i lase să moară de foame. În majoritatea cazurilor însă, orășenii treceau grăbiți pe lângă ei, cu ochii plecați, de parcă le-ar fi fost frică sau rușine să se uite măcar la ei. Curând, acești cerșetori puteau fi văzuți în fiecare zi, încât orășenii ajunseseră să se obișnuiască cu ei și să nu le mai acorde nicio atenție. Gloatele de înfometați respinși se apucară de

căutat prin gunoaie. Scormoneau printre rămășițe și resturi, luând tot ceea ce fusese aruncat: coceni, cotoare de măr, coji de fructe, chiar oase. Noaptea, muritorii de foame dormeau chiar în piețe, sub mese și bănci, în tufișuri sau în curțile din spate ale caselor.

Unii dintre ei erau jefuiți ori chiar omorâți în cursul nopții; alții erau ridicați de milițienii aflați în tura de noapte, suiți în camioane, duși afară din oraș și părăsiți undeva în voia sorții, cu ordinul strict de a nu se-ntoarce în oraș. Cu toate acestea, mulți se duceau iarăși acolo în ciuda pericolului care-i păștea; alții se-ntorceau abătuți în satele lor, resemnându-se cu moartea; unii erau atât de slăbiți, încât mureau acolo unde-i lăsau milițienii.

Mulți dintre cei sortiți nenorocirii încercau să se salveze ducându-se în gări și stând pe lângă șinele de cale ferată. Cei care aveau ceva prețios de vânzare veneau aici cu lucrurile lor în speranța de a găsi printre călători niscaiva cumpărători. Alții veneau cu mâna goală, doar pentru a cerși o bucată de pâine ori ceva de mâncare. Se mai găseau însă și câțiva îndrăzneți care veneau la gară cu intenția de a se duce în orașe mai îndepărtate, de obicei din Rusia, unde nu era foamete. O asemenea aventură era însă foarte greu de întreprins și foarte riscantă. Bilete de tren se vindeau numai celor care aveau autorizație scrisă de la colective. în aceasta era prevăzut faptul că deținătorul ei avea voie să călătorească până la o anumită destinație. Personalul GPU și milițienii verificau în mod constant actele călătorilor. Erau verificați chiar și cei ce se întorceau din Rusia în Ucraina cu documente de călătorie valabile. Orice aliment găsit în bagajele lor era confiscat.

În acea perioadă, satul nostru era într-o situație materială dezastroasă. Sărăcia domnea pretutindeni. Este adevărat, nu fuseserăm niciodată bogați, dar, din punct de vedere economic, nu depinseserăm niciodată de nimeni și nu răbdaserăm niciodată de foame atât de mult timp. Acum, suferinzi de foame, întâmpinam primăvara lui 1932 cu multă neliniște, din cauză că nu aveam nicio speranță de ajutor din altă parte. în fiecare zi mureau oameni din cauza foamei. în cimitirul satului era înmormântat mai mereu cineva. Se puteau vedea procesiuni funerare ciudate: copii împingând cărucioare improvizate, în care se aflau cadavrele părinților lor sau părinți ducând cu carul cadavrele propriilor copii. Nu existau sicrie; nu erau preoți care să facă slujba de înmormântare. Trupurile celor morți de foame erau așezate pur și simplu într-o groapă comună, unul peste altul; asta era tot. Gropile

individuale nu erau permise, chiar dacă ar mai fi fost în stare să le sape cineva. Acest ordin ciudat veni de la tovarăşul „miar", care se pare că ar fi spus: „Nu-i nicio problemă dacă se face o groapă comună", vrând să spună că omul sovietic care trăieşte şi munceşte în colectiv poate fi şi îngropat într-un mormânt colectiv.

Privind acum în urmă la acele evenimente, mi se pare că am trăit într-o lume fantastic de diabolică. Toate evenimentele înfăţişate de mine acum, la care am fost martor şi prin care am trecut atunci, îmi par ireale din cauza cruzimii şi a groazei de nedescris. Pur şi simplu îmi este din cale-afară de greu să asociez toate acele întâmplări cu viaţa adevărată dintr-o societate normală.

Nu voi uita niciodată cum a fost sărbătorită ziua de 1 Mai 1932 în satul nostru. întâi Mai era o importantă sărbătoare comunistă, iar administraţia satului nostru nu voia s-o rateze. în această zi avea să fie lansată în mod oficial campania însămânţărilor de primăvară, chiar dacă însămânţatul şi plantatul se desfăşurau deja de la începutul lui aprilie.

Ferma noastră colectivă era specializată în cultura cartofilor, roşiilor, verzei, cepei şi a altor legume care necesitau o îngrijire atentă şi mulţi lucrători. în ajunul zilei de 1 Mai, pentru a atrage atenţia asupra lansării campaniei de primăvară, administraţia fermei colective făcu un anunţ special: participanţilor la sărbătoare, care urma să se ţină dimineaţa, li se distribuia o masă caldă de la o bucătărie amenajată afară, în piaţa satului. După serbare şi masa respectivă, colectiviştii urmau sa meargă direct la munca câmpului.

Am mers în piaţă împreună cu şcoala. Era un obicei încetăţenit ca şcoala, care la mine în sat era de nouă clase, să fie punctul central al unor asemenea festivităţi. Trebuia să cântăm şi să recităm poezii, să jucăm jocuri şi să le arătăm tuturor că eram foarte fericiţi. învăţătorul nostru trebuia să depună un efort deosebit pentru a ne explica de fiecare dată cum să arătăm că eram fericiţi, iar nouă ne-a fost deosebit de greu să facem în acel an pe „tinerii fericiţi". Mulţi colegi de şcoală muriseră deja, iar alţii erau bolnavi de inaniţie şi nu puteau participa la serbare. Cu toate acestea, nimeni nu putea să ignore sărbătorile comuniste. Noi, elevii, trebuia să participăm asemenea celorlalţi, să zâmbim şi să râdem fie că vream, fie că nu vream.

În drum spre piaţă, a trebuit să cântăm cântecele pe care le învăţaserăm pentru această ocazie. Purtam cu noi şi un uriaş drapel roşu, precum şi

obișnuitele pancarte comuniste, cu lozinci ca „Trăiască Partidul Comunist!", „Trăiască regimul sovietic!" și „Mulțumim Partidului Comunist pentru viața noastră fericită și prosperă!".

Primul lucru pe care l-am observat când am ajuns în piață au fost niște ceaune atârnând deasupra focului. în jurul acestor ceaune se afla un cordon de reprezentanți ai miliției care le păzeau ca pe o comoară. Toți milițienii erau înarmați cu puști de vânătoare. Conducătorii satului stăteau aproape de ceaune, de care aveau grijă câteva femei. Mulțimile de participanți înfometați erau despărțite de ceaune printr-un rând de tractoare.

Scena pe care am văzut-o în piață nu se poate uita. Erau acolo literalmente sute de oameni descărnați, uitându-se la un singur lucru: ceaunele aburinde cu mâncare caldă. Unii privitori stăteau pe picioarele lor, alții erau atât de slabi, încât trebuiau să fie susținuți de rude sau prieteni. Mulți alții nu puteau decât să stea întinși pe pământ. Mulțimile erau ciudat de liniștite și disciplinate, dar cu nervii întinși la maximum, așteptând să se-ntâmple ceva.

Când tovarășul „miar" se sui pe un tractor spre a începe sărbătoarea cu unul dintre obișnuitele sale discursuri bombastice, toți ochii holbați care fuseseră ațintiți asupra ceaunelor aburinde și asupra fumului pe care-l scoteau focurile se îndreptară spre el. începu prin a ne felicita pe toți cu ocazia sărbătorii respective. Apoi, ne aminti că, sărbătorind Ziua Muncii, trebuia (și accentua *trebuia*) să manifestăm solidaritate cu toți Proletarii, indiferent ce se înțelegea prin aceasta. La sfârșitul lungului său discurs, anunță că, cu ocazia Zilei Muncii, ferma colectivă va începe campania de însămânțări de primăvară. Cel mai bun mod de a sărbători aceste două mari evenimente cu semnificații patriotice era, ne înștiința el, să participăm la întrecerea socialistă de îndeplinire grabnică a normelor de lucru la câmp.

În acel moment, auditoriul înfometat începu să devină din ce în ce mai nerăbdător. Sutele de perechi de ochi nu mai erau de mult interesate de el și se îndreptară din nou avide spre ceaune. Nu mai puteau să aștepte. Foarte încet, dar sigur, mulțimea începu să avanseze, apropiindu-se de ceaune.

- Iar acum – strigă la final tovarășul „miar" asistenței înfometate – acum, mulțumită dragului nostru Partid Comunist, vom putea sărbători aceste două evenimente cu tradiționalul nostru terci fierbinte de hrișcă!!!

Mulțimea înfometată și înfuriată nu mai așteptă ca el să-și termine ultimele cuvinte. Bărbați, femei, copii, toți cei care erau în stare, se avântară

spre ceaune, strigând, urlând, înjurând. Sute de picioare călcară peste cei mai slabi sau peste cei care stăteau întinși pe jos și încercau să se târască spre ceaune.

Nimeni nu reuși însă să ajungă la ele. În clipa în care se părea că mulțimea amenințătoare avea să năvălească peste ceaune, răsună o împușcătură, apoi alta... Acestea nu opriră însă debandada. Apoi, un bărbat disperat se sui pe un tractor și începu să strige ceva. Răsună o a treia împușcătură. Bărbatul de pe tractor se clătină un pic și apoi căzu. Acest al treilea semnal fatal de avertizare captă atenția mulțimii, iar zarva se mai potoli.

Tovarășul „miar", care, în timpul învălmășelii, stătuse neputincios pe tractor, fără grai, își redobândi acum stăpânirea de sine. Studiind disprețuitor mulțimea de la înălțimea poziției sale, strigă furios:

- Nu vă mai purtați ca niște animale sălbatice! Va trebui să vă așezați la rând, continuă el. Primii care-și vor primi masa vor fi cei în stare să lucreze pe câmp. Spunând acestea, coborî de pe tractor și luă loc lângă ceaune, pentru a supraveghea împărțirea hranei.

Încet, încet, se restabili ordinea. Oamenii înfometați au fost aliniați corespunzător. Unii stăteau în picioare; alții stăteau pe jos la rând, ținând toți recipiente pentru mâncare: castroane, oale, cutii de tablă. Tovarășul „miar" aprobă din cap binevoitor, indicând că masa de Ziua Muncii putea începe. Fiecare persoană primi două polonice de terci de hrișcă. Nimeni nu fu uitat sau omis.

După terminarea mesei, tovarășul „miar" se sui din nou pe tractor pentru a face un anunț important. Din acel moment, spuse el, colectiviștii care lucrau pe câmp aveau să primească zilnic o livră de pâine și două mese calde. Apoi, ordonă celor în putere să meargă imediat la câmp și să înceapă lucrul.

Nu plecară mulți. Terciul de hrișcă nu putea face minuni. Mulți erau prea slăbiți ca să meargă o distanță mai lungă sau chiar ca să se ridice în picioare. Rămaseră așezați sau întinși pe jos în piață, lingând restul de terci din recipiente.

Noi, elevii, și dascălii noștri am fost ultimii care ne-am primit porția de terci. în timp ce mulțimile înfometate înghițeau cu lăcomie partea lor, noi a trebuit să cântăm cântece patriotice de Ziua Muncii, mulțumind Partidului Comunist și statului sovietic pentru că ne-au dăruit o viață fericită și

prosperă. Tot timpul am îndurat chinurile foamei, invidiindu-i cei care-și mâncau deja terciul. Bărbatul împușcat mortal de pe tractor a fost târât din locul în care căzuse și lăsat să zacă în piață în văzul tuturor. La un moment dat, am observat că un câine înfometat se apropie de el și, după ce-l mirosi cu atenție, începu să lingă sângele care curgea din rana acestuia.

Capitolul 18

Bătălia pentru recolta de grâu a Ucrainei din 1932 începu cu aproape două luni înaintea operațiunii de recoltare.

La sfârșitul lui mai, și-au făcut apariția în sat niște străini, iar noi am aflat încetul cu-ncetul cine erau. Partidul mobilizase 112.000 dintre cei mai activi și mai demni de încredere membri ai săi cu scopul de a organiza culegerea grabnică a noii recolte și de a asigura rechiziționarea rapidă și fără probleme a roadelor, precum și livrarea lor finală către stat. Curând, am ajuns să le spunem acestor membri „sute de miari" sau doar „miari". în sat la noi erau nouă, câte unul pentru fiecare „sută" și unul care avea să devină „miarul" satului: conducătorul întregului grup. Fostul „miar", tovarășul Cerepin, fusese transferat într-un alt sat, împreună cu anturajul său. Acești noi „miari" au pus aproape imediat stăpânire pe sat asemenea unor despoți, impunându-ne voința și pretențiile lor.

Noul nostru „miar" se numea Livșiț. Noi îi spuneam „tovarășul Livșiț" sau, simplu, „tovarășul miar". Nimeni nu știa de unde era, dar trebuie să fi fost dintr-un oraș mare. Avea purtări de orășean, și cu toate că vorbea o ucraineană stricată, încerca să se exprime frumos și politicos. Avea părul negru, fără niciun fir alb, deși trebuie să fi fost trecut de 50 de ani, și era de statură mijlocie. Credeam că era căsătorit, fiindcă avea pe deget o verighetă simplă din aur, însă n-am auzit niciodată pomenindu-se de soția ori de familia lui. Era un orășean tipic; înfățișarea lui n-avea nimic deosebit. Privirea lui și felul în care ne vorbea trădau însă ura pe care o avea față de noi, oamenii pe care trebuia să-i cârmuiască.

Tovarășul Livșiț și colegii lui își exercitară fără întârziere autoritatea pe care o aveau în sat. A doua zi, am auzit că aceștia au reinstaurat sistemul administrativ creat de tovarășul Zeitlin, primul nostru „miar", în 1930. Am fost din nou prinși în mrejele unităților administrative ale „sutelor", „zecilor" și „grupelor de cinci". Din nou a trebuit să asistăm la nesfârșite adunări și dezgustătoare discursuri propagandistice. Am fost încă o dată obligați să participăm la „întrecerea socialistă" dintre acele unități administrative. A trebuit să reluăm „bătutul cărării", de această dată pentru că nu predam „proviziile ascunse" de alimente și așa mai departe.

Noul „miar", pe lângă obișnuiții informatori secreți ai GPU, a creat o rețea de spionaj foarte simplă, dar, în același timp, foarte eficientă. Era o rețea de *silcori*, sau corespondenți sătești. Rețeaua era organizată după cum urma: niște săteni obișnuiți, de regulă membri ai Uniunii Comuniste a Tinerilor și școlari, erau aleși de organizația de partid din sat sau de „miar" în persoană să îndeplinească funcția de reporter. Scopul aparent al reportajelor acestora era să înfățișeze ceea ce se-ntâmpla în sat. în realitate însă, acești *silcori* erau instruiți să-i identifice pe trădători și sabotori. Li se cerea în mod deosebit să-i denunțe pe sătenii care ascundeau alimente și pe cei care, într-un fel sau altul, se arătau ostili față de partid și conducerea statului. Cu alte cuvinte, au fost învățați să-și spioneze consătenii și apoi să raporteze concluziile și observațiile lor redacției ziarului local. Ceea ce nu știau acești *silcori* era că reportajele lor ajungeau la instituțiile abilitate ale statului, de obicei la GPU și la miliție. Dacă un anumit reportaj părea să conțină informații utile, un agent GPU sau un milițian era trimis în sat să investigheze mai amănunțit problema.

Astfel fu pregătită scena pentru noua dramă ce avea să fie interpretată de o nouă trupă de actori avându-l ca regizor pe noul „miar". Partea introductivă a acestei drame avu loc în vecinătatea noastră și constă în evacuarea din propria casă a lui Stepan Șevcenko.

Stepan era un fermier sărac. Avea o familie frumoasă, compusă din nevastă și doi copii: un băiat de 9 ani și o fată de 7 ani. Toți erau sănătoși și păreau a fi mulțumiți cu soarta lor. Deși era sărac la fel ca noi toți, Șevcenko se deosebea într-o privință: refuzase în mod categoric să se înscrie la colectivă, iar ceea ce ne uimea cel mai mult era faptul că reușise cumva să supraviețuiască, cel puțin așa ni se părea, până în ie 1932.

Își plătise toate dările în natură și în bani pe care le datora în 1932 și credea în mod evident că statul avea să-l lase-n pace, cel puțin o perioadă. A fost însă mult prea optimist.

Într-o zi, primi un ordin de rechiziționare prin care i se cerea să dea statului 500 de kilograme de grâu. Le dădu pe toate. însă de-ndată ce făcu asta, primi un alt ordin. De această dată, i se ceru să dea o cantitate de grâu de două ori mai mare, pe care se știa că n-o putea da pentru că nu mai avea de unde. Explicațiile lui au fost în zadar. Oficialitățile au perseverat și l-au amenințat cu Siberia. El știa că acestea nu glumeau, așa că s-a simțit obligat să vândă tot ce avea de valoare, inclusiv vaca, pentru a cumpăra grâul cerut.

Crezu ca un naiv că, de-acum, necazurile lui or să-nceteze. Soarta îi fusese însă pecetluită în momentul în care refuză să se-nscrie la colectivă. Cotele de cereale exagerat de mari care i se cereau nu erau decât pretexte pentru a-l distruge. De fapt, el primi în curând a treia comandă fermă: 2.000 de kilograme de grâu imediat! Pe aceasta nu mai reuși s-o onoreze. Nu mai avea nimic de valoare ca să vândă și să poată cumpăra grâu. El și familia lui erau deja săraci lipiți pământului.

Într-o zi fatidică, membrii comisiei pentru procurarea pâinii i-au făcut o vizită. Aceștia au vrut să vadă dacă nu avea cumva niște grâu ascuns, dar nu au găsit nimic. Cu toate acestea, el a fost declarat curcul și i s-a ordonat ca, împreună cu familia, să părăsească de-ndată casa în care stăteau. Casa și tot ceea ce aparținea familiei Șevcenko au fost confiscate și aveau să fie declarate „proprietate socialistă". Auzind aceasta, Șevcenko și ai lui începură o luptă disperată. Strigătele și țipetele lor, precum și strigătele oficialităților ne-au atras atenția. Eu și fratele meu am alergat acolo ca să vedem ce se-ntâmpla.

Șevcenko se lupta corp la corp cu câțiva membri ai comisiei; încerca să se smulgă din strânsoarea lor, strigând că nu va pleca din casa pe care o construise cu mâinile și cu sudoarea frunții sale. Le cerea să-l lase-n pace, căci era sărac și nu mai avea grâu. Nevasta lui se ținea de tocul ușii, opunându-se tuturor încercărilor de a fi scoasă cu forța din casă. Copiii înfricoșați și neajutorați stăteau pur și simplu, plângând amarnic. Tovarășul „miar" nu participa la luptă; fuma și se uita cum oamenii lui îi îndeplineau ordinele.

După ce-l potoliră pe Șevcenko, îi legară mâinile la spate și-l duseră la căruța care-i aștepta. Nevastă-sa, care se luptă mai departe, trebui să fie prinsă de mâini și de picioare și aruncată în căruță. Copiii nu mai avură ce să facă decât să-și urmeze supuși părinții. Unul dintre bărbați duse căruța trasă de un cal, cu tot cu jalnica încărcătură a acesteia, la centrul sătesc. După o vreme, ieșiră din casă și ceilalți membri ai comisiei. Tovarășul „miar" o încuie cu un lacăt, după care plecară toți de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

Mai târziu, aflarăm că locuința lui Șevcenko avea să devină sediul „primei sute". Sediul anterior arsese în totalitate în cursul revoltei. Șevcenko devenise nevinovatul țap ispășitor al acelui delict, deoarece casa pe care se muncise atât de mult s-o construiască trebuia să înlocuiască

clădirea distrusă. Aflarăm după aceea că familia Șevcenko, împreună cu alte victime ale evacuărilor, fusese dusă de la centrul sătesc la gară și transportată undeva, pierzându-i-se urma.

Niște mucaliți din sat, care nu-și pierduseră simțul umorului, îi porecliră pe noii reprezentanți ai partidului „ciocli". Porecla prinse la lume, iar tovarășii „miari" deveniră pentru noi, sătenii, „tovarășii ciocli". Bineînțeles că nimeni n-ar fi îndrăznit să folosească în public această poreclă. Un apelativ mai bun însă nici că se putea găsi, atâta timp cât sub administrarea lor satul nostru era plin de oameni înfometați: unii care mureau, alții care erau pe punctul de a muri. Acest spectru al morții le sărea în ochi tuturor celor care intrau în sat. Cu toate acestea„„miarii" și o multitudine de alți reprezentanți ai partidului și statului mergeau mai departe, neabătuți, din casă-n casă, în căutare de grâu, deși vedeau cu ochii lor victimele foametei. în cele mai multe cazuri, în loc să găsească grâu, dădeau peste cadavrele fermierilor morți de foame. Nici măcar atunci, după ce făceau asemenea descoperiri înfiorătoare, nu se opreau din căutat. Misiunea reprezentanților partidului ne intriga. Colectivizarea fusese înfăptuită și nu mai reprezenta o problemă. Atunci ce mai căutau în satul nostru? Oare statul avea nevoie de o dovadă convingătoare că pieriserăm într-adevăr cu toții? Oricât de bizar ar putea fi, se pare că acesta este cel mai plauzibil răspuns la această întrebare.

Într-o duminică din luna iunie, am fost convocați la o adunare a „sutei". Adunarea urma să se țină în casa lui Șevcenko. Când am sosit noi, eu și mama, adunarea începuse deja. După ce am intrat, am observat că interiorul fusese schimbat complet: pereții care împărțeau cândva casa în două camere și o bucătărie fuseseră dărâmați. Acum, în locul cu pricina era o sală mare, cu un podium înălțat și o tribună de la care „miarul" satului, tovarășul Livșiț, rostea un discurs. Portrete ale liderilor de partid decorau pereții și o pancartă lungă atârna de tavan, având inscripționată pe ea următoarea lozincă:„Lupta pentru pâine este o luptă pentru socialism!" Pe peretele din dreapta era o altă pancartă, cu lozinca „Moarte curculilor!".

Mă uitai în jurul meu, la cei prezenți. Nu erau mulți; sala era numai pe jumătate plină. Erau de față numai vreo 30 de oameni, toți având o înfățișare jalnică: unii erau descărnați, adevărate schelete ambulante; alții, dimpotrivă, erau umflați din cauza inaniției. Toți erau tăcuți, abătuți și apatici.

Tovarășul „miar" vorbea despre „Rezoluția comună a Consiliului Comisarilor Poporului și a Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice" cu privire la cotele de grâu din recolta anului 1932. Discursul său se referea în esență la victoria agriculturii colective asupra celei individuale. Bazându-se pe această victorie, susținea el, și pe anihilarea curculilor din sate, URSS reușise să dezvolte substanțial cultura grâului, să extindă foarte mult suprafața cultivată și să obțină o productivitate brută deosebită la grâu. în 1931, cantitatea livrată statului a fost de aproape 2,5 ori mai mare ca în 1928, când predomina agricultura independentă. Tovarășul „miar" spuse din nou că Uniunea Sovietică a depășit criza cerealelor mulțumită numai punerii în practică a politicilor de partid elaborate de Lenin. Apoi, anunță că, în 1932, Ucraina și, de asemenea, satul nostru, trebuia să dea statului aceeași cotă de grâu ca în anul anterior.

După ce termină de citit și de interpretat „Rezoluția comună", tovarășul „miar" începu să laude agricultura colectivă. Se strădui să demonstreze că, datorită acesteia, URSS avea să ajungă în curând din urmă și să depășească America și Europa la cultura grâului. Creșterea cantității de grâu livrate din recoltele anilor 1930 și 1931 dovedea din plin acest lucru, spuse el. în încheiere, ceru să fie livrată cu orice preț cota de grâu pentru 1932. Acest lucru avea să se facă de îndată ce recolta va fi culeasă, în loc să se aștepte până în ianuarie 1933, cum se indica în rezoluție. în acest mod, noi, sătenii, ne vom dovedi fidelitatea față de cauza comunistă. Cu aceasta, adunarea se termină. Nu au existat întrebări, nici discuții. Se vedea că tovarășul „miar" și oamenii lui de paie se grăbeau să plece. Nu voiau să audă de foametea care bântuia printre noi.

Discursul plin de vervă al tovarășului „miar" nu prea avu sens. Cifrele cu privire la cantitatea totală de grâu ce trebuia livrată statului de toată Ucraina și de satul nostru în particular nu însemnau nimic pentru noi sau nu contau prea mult. Știam foarte bine că lăzile în care ne țineam grâul erau goale. Mai știam și că punerea creșterii cantității de grâu livrate în 1931 față de cea livrată în 1928 pe seama superiorității agriculturii colective față de cea individuală era înșelătoare. Știam foarte bine din proprie experiență că această creștere se datora altor factori. Pentru a mări cantitățile de grâu livrate în 1930 și 1931, toate stocurile și rezervele, inclusiv sămânța pentru

semănat, fuseseră confiscate cu brutalitate de la fermieri, fără a ține cont de nevoile lor.

Anunțul tovarășului „miar" potrivit căruia în 1932 trebuia să livrăm aceeași cantitate de grâu ca în 1931 a căzut ca o grea lovitură pentru noi. Pur și simplu, noi nu puteam să-i satisfacem pretențiile. Cota de grâu pe 1932 nu se baza pe cantitatea efectivă de grâu semănată, cultivată și recoltată, ci pe planul nerealist al conducerii de stat.

Fermierii fie nu erau obișnuiți, fie nu erau interesați să lucreze în fermele colective. Era criză de mână de lucru și animale de povară. Din cauza foametei, mulți săteni erau fie prea slăbiți ca să lucreze, fie plecaseră cu totul din sat în căutarea hranei. Drept urmare, multe dintre pământurile colectivului stăteau nelucrate. O mare cantitate, dacă nu cumva jumătate, din recolta de grâu se pierduse pe câmp în timpul secerișului; asemenea pierderi se produseseră în timpul campaniei de Recoltare din 1931, iar pentru 1932 se anticipau pierderi și mai mari. Pe lângă aceasta, în primăvara lui 1932, fermierii nu mai aveau rezerve de grâu pentru semănat. Lăzile în care-și țineau cerealele stăteau goale ori fuseseră folosite ca lemn de foc. Astfel, pretenția Moscovei de a livra în 1932 aceeași cantitate de grâu ca în anul anterior nu era numai imposibil de îndeplinit, ci promitea să fie catastrofală.

În timp ce tovarășul „miar" și armata lui își continuau campania de strângere și livrare către stat a grâului din recolta pe 1932, viața sătenilor noștri devenea din ce în ce mai grea. în starea cea mai deplorabilă se aflau sătenii care nu izbutiseră să-și lucreze grădina de legume, ea și cei care nu puteau lucra la colectivă. Așa cum am menționat mai înainte, fermierii care lucrau acolo primeau fie o livră de pâine, fie o livră sau două de făină pe zi. în plus, de două ori pe zi, li se dădea o masă caldă, de obicei niște ciorbă îngroșată cu făină. Nu prea ajungea pentru o persoană care muncea, dar era mai bine decât nimic. Sătenii care puteau să lucreze se loveau în continuare de problema hrănirii și ajutorării persoanelor aflate în întreținerea lor, pentru care nu primeau hrană suplimentară. Copiii, bătrânii și bolnavii trebuiau să fie întreținuți din ceea ce le aduceau pe furiș de la muncă cei care lucrau.

Confruntați cu inaniția, sătenii încercau orice se putea pentru a se salva pe ei și familiile lor. Unii începură să mănânce câini și pisici. Alții vânau păsări: ciori, coțofene, rândunici, vrăbii, berze, chiar privighetori. Puteai

vedea săteni înfometați căutând prin tufele de pe malul râului cuiburi de păsări sau crabi și alte crustacee mici în apă. Deși necomestibilă, chiar și carapacea lor tare era gătită, iar fiertura era consumată ca hrană. Se puteau vedea mulțimi de săteni flămânzi răscolind pădurile în căutare de rădăcini sau ciuperci și fructe de pădure. Unii încercau să prindă animale mici de pădure.

Împinși de foame, oamenii mâncau orice găseau, chiar alimente stricate deja – cartofi, sfeclă și alte rădăcinoase pe care porcii refuzau în mod normal să le mănânce. Mâncau chiar buruieni, frunzele și coaja copacilor, insecte, broaște și melci. Nu se sfiau să mănânce nici carnea cailor și a vitelor bolnave. Adeseori, carnea respectivă începuse deja să se strice, iar cei care o mâncau mureau intoxicați.

Capitolul 19

Nu puteam să nu ne gândim că eram niște pioni într-un joc letal. Toate încercările noastre de a scăpa de moarte erau contracarate de oficialități. Opunându-ni-se și răzbunându-se pe noi, acestea apelau adeseori la măsuri care ar fi fost ridicole dacă n-ar fi ascuns un sadism incredibil.

Una dintre măsurile de care-mi aduc foarte bine aminte a fost campania de livrare către stat a pieilor de câini și pisici. Primăvara era vestită deja de cântecul privighetorilor din livezile care dădeau în floare. în acel an însă, el nu le aducea oamenilor obișnuita bucurie, căci foamea atinsese punctul culminant. Cum sătenii consumau tot ceea ce era comestibil, câinii și pisicile deveniseră un aliment foarte râvnit. într-o asemenea zi de primăvară, auzirăm focuri de armă răsunând la o oarecare distanță de noi. Sunetele veneau de la răsărit, iar pe măsură ce împușcăturile se apropiau, erau însoțite de lătrăturile, vaietele și scheunăturile puternice ale câinilor. în același timp, auzirăm niște bărbați strigând și râzând. Ni se păru foarte ciudat, căci, în acel moment, toți oamenii din sat erau amărâți și tăcuți. Brusc, în curtea din spatele casei noastre, undeva, dincolo de șură, răsunară împușcături, urmate de schelălăitul și vaietele unui câine. Ne dădurăm seama imediat că era câinele nostru, Latka. Am fugit din casă și, când am ajuns la fața locului, o văzui pe Latka zăcând moartă, întinsă la pământ, într-o baltă de sânge. Trei bărbați înarmați stăteau alături, uitându-se la ea de sus, vorbind și râzând. Eu izbucnii în plâns și încercai să-mi mângâi câinele mort. Lamentările mele nu-i impresionară însă pe ucigași. Unul dintre ei mă-mpinse deoparte, o luă pe Latka de coadă și o duse târâș la drum, unde aștepta o căruță încărcată deja cu cadavrele altor câini și pisici. Apoi, cei trei bărbați se urcară în căruță și plecară. După un timp, auzirăm în depărtare alte împușcături și chelălăituri de animale aflate în agonia morții.

Curând, aflarăm cauza acestui măcel aparent lipsit de rost al animalelor de casă. Satul nostru primise ordinul de a da o anumită cotă de piei de câine și pisică. De rechiziționarea lor trebuiau să se ocupe vânătorii din sat, cu toate că în sat la noi nu mai rămăsese nicio armă de foc după confiscarea lor. Problema era deci cum putea fi realizată această nouă cotă. Ajutorul

veni dintr-o direcție cu totul neașteptată: de la „miari"! Ei se hotărâseră de bunăvoie să vâneze câinii și pisicile în locul nostru, cu toate că nimeni nu le ceruse acest lucru. Astfel, satul nostru deveni terenul de vânătoare al „miarilor". Toți cei nouă „miari" veniră în sat cu puștile, pe lângă revolverele pe care știam că le poartă întotdeauna cu ei, și începură sezonul de vânătoare fără să ne ceară voie ori măcar să ne informeze despre intențiile lor. Pornind din capătul de răsărit al satului și mergând spre apus, împușcară în mod sistematic, și fără deosebire, toți câinii și toate pisicile pe care le văzură.

Carcasele bietelor animale au fost aruncate în curtea principală a fermei colective, însă jupuirea se dovedi a fi mai grea decât uciderea lor: treaba merse încet din cauză că erau puțini oameni pricepuți la așa ceva. Grămezile de carcase erau păzite de doi oameni numiți de tovarășul „miar" în persoană. Se zvonea că-l preocupa posibilitatea ca sătenii noștri înfometați să le fure una câte una. Trecu o săptămână și ceva, și carcasele nu fuseseră încă jupuite. Grămezile începură să se descompună și să duhnească. în cele din urmă, îl auzirăm pe tovarășul „miar" ordonând și supraveghind personal distribuirea carcaselor celor care le voiau!! Carcasele au fost împărțite în câteva ore. Foamea este, cum spune proverbul, cel mai bun bucătar. A rămas să aflăm ce sens a avut această campanie și ce urmări a produs ea asupra celor implicați. Oare chiar a avut nevoie statul de pieile câinilor și pisicilor? Poate că da. Și totuși, se pare că oficialitățile nu s-au grăbit să jupoaie animalele moarte. Nu este oare posibil ca această acțiune să fi făcut parte dintr-un plan general de înfometare a fermierilor pentru a-i aduce cu totul sub controlul conducerii de stat? Faptul că „miarii" au venit în sat la noi înarmați cu puști demonstra că această campanie de ucidere a câinilor și pisicilor fusese plănuită și pregătită din timp. Oare exterminarea câinilor și a pisicilor a servit la lipsirea fermierilor înfometați de una dintre ultimele surse posibile de hrană?

Într-o zi, pe la începutul lui 1932, se răspândi o veste îngrijorătoare: „Omoară privighetorile!" în Ucraina, privighetoarea este considerată simbol național. O privighetoare te duce cu gândul la satul ucrainean cu livezi, câmpuri și case văruite. Fiecare gospodărie de la țară are în livada sa una-două familii de privighetori pe care le consideră ale sale. în trecut, ascultam cântecul privighetorilor din satul nostru așa cum oamenii de la oraș ascultă concerte. Nimeni, nici măcar băieții ștrengari, care prindeau alte păsări, nu

se atingeau de privighetori. O legendă transmisă din generație în generație spunea că moartea unei privighetori aducea nenorocirea asupra gospodăriei sau moșiei pe care murise ori fusese omorâtă aceasta (dacă o asemenea crimă putea fi de conceput).

Cum însă foamea este nemiloasă, oamenii înfometați n-au mai avut milă de nicio ființă, nici chiar de privighetori. Fără a mai ține seama de legendă, nenorociții flămânzi au început să vâneze privighetori, precum și alte păsări. Cuiburile lor au fost golite de ouă și pui.

Asemenea câinilor și pisicilor, privighetorile au devenit și ele victimele „miarilor", chiar dacă, de această dată, el nu făceau obiectul unei campanii oficiale.

În amurg sau în zori, în locul cântecului privighetorilor, auzeam acum împușcături. La fel ca în cazul exterminării câinilor și pisicilor noastre, „miarii" vânară meticulos și sistematic privighetorile. De data aceasta, începură din centrul satului. Auzirăm că s-au împărțit în două grupuri: una porni spre apus, alta spre răsărit. în câteva zile, ajunseră la noi, iar eu avui șansa să-i văd la lucru. Se furișau și se apropiau fără zgomot de copacul în care cânta privighetoarea, așteptând momentul potrivit. Apoi, unul dintre ei țintea și trăgea. De regulă, nu ratau; erau trăgători pricepuți. De fiecare dată când nimerea, norocosul vânător era felicitat de însoțitorii săi.

Am urmărit această vânătoare inutilă cu o furie neputincioasă. Am fi putut găsi o justificare dacă un sătean, înnebunit de foame, ar fi recurs la uciderea dragilor păsări în disperare de cauză. Dar pentru uciderea por într-un mod atât de crud și de bine organizat, cu atâta nepăsare, de parcă ar fi fost vorba despre o probă sportivă sau un exercițiu de tragere la țintă, nu exista nicio scuză. încercând să găsească o explicație pentru această nouă ispravă a „miarilor", unii săteni se gândiră că era un act de răzbunare al orășenilor față de noi, cei de la țară. Se punea însă întrebarea: răzbunare pentru ce? Nu ne simțeam vinovați cu nimic față de ei sau de conducerea statului pe care o reprezentau. Oricât am încercat, n-am reușit să pricepem ce anume se petrecea.

Un lucru era limpede: privighetorile au fost reduse efectiv la tăcere, trebuind să treacă multă vreme până când acestea aveau să reapară în satul nostru, lucru care ne-a făcut pe mulți să ne bucurăm în tăcere.

Capitolul 20

Prima jumătate a lunii iunie a anului 1932 a adus cu sine o oarecare ușurare a situației noastre, numărul morților din cauza inaniției diminuându-se. începură să se coacă primele fructe, iar multe dintre legumele pe care le cultivasem puteau fi consumate. Cei care n-aveau grădină și livadă furau de la alții orice și oricând puteau. Noaptea, năvăleau asupra grădinilor asemenea roiurilor de lăcuste, șterpelind tot ce vedeau: ceapă verde, cartofi noi, rădăcinoase crescute pe jumătate, cum ar fi morcovi, sfeclă și pătrunjel, căpșune și fructe. Curând, multe grădini erau complet devastate de aceștia.

Furturile, spargerile și jafurile, lucruri de care se auzea rareori în regiunea noastră, deveniră ceva obișnuit acum. O crimă sau o sinucidere încetă a fi un eveniment de senzație. Fărădelegea era rezultatul reorganizării totale a vieții obștești și al dispariției relațiilor dintre oameni. Administrația locală, care trebuia să se-ngrijească de respectarea legii și a ordinii, deveni, în mâinile câtorva comuniști, instrumentul împilării noastre, pentru că nu putea sau nu voia să ne ofere protecția de care, ca cetățeni, trebuia să avem parte.

De pildă, am auzit că doi frați, Fedir și Vasil, cu care eram bun prieten, au fost omorâți în bătaie și aruncați într-o fântână abandonată. S-a zvonit că au fost omorâți de vecinul lor pentru că furaseră mâncare gătită din casa acestuia. Un alt băiat a fost omorât în bătaie pentru că a furat căpșune din grădina cuiva. O tânără a avut aceeași soartă pentru că a furat legume, în toate aceste cazuri și-n altele asemănătoare, nu s-a făcut nicio anchetă, nu s-a ținut niciun proces și nu li s-a aplicat nicio pedeapsă celor vinovați.

Nici recolta colhospului nu era pusă la adăpost de fermierii înfometați. De îndată ce venea noaptea, terenurile colhospului cultivate cu legume mișunau de săteni flămânzi. Aceștia luau tot ceea ce puteau găsi pe întuneric. Scoteau din pământ cartofi, smulgeau varză tânără și rădăcinoase. Era perioada în care cerealele începeau să dea în spic. Ele mai astâmpărau teribila foame a oamenilor care dădeau năvală în lanurile de grâu, rupeau spicele și, adeseori, le mâncau pe loc. De asemenea, spicele erau duse acasă și uscate; boabele, deși verzi și necoapte încă, erau folosite la prepararea fierturii și a terciului. Cei care lucrau pe terenurile colhospului se străduiau

să ia pe furiș câteva legume sau spice ca să le ducă acasă și să-și hrănească copiii și pe ceilalți membri ai familiei care nu lucrau. Curând însă, această practică se dovedi a nu fi o sursă sigură de hrană. Tovarășul „miar" îi puse capăt în cele din urmă: organiză o brigadă de „străjeri comuniști", căreia îi dădu sarcina de a păzi terenurile colhospului. Străjerii fuseseră recrutați dintre activiștii comuniști, comsomoliști și școlari. După mai mulți ani, am dat de următoarele date statistice furnizate de Pavel Postișev, conducătorul de atunci al Ucrainei, numit de Moscova:

În 25 de regiuni ale Ucrainei, 540.000 de copii au fost folosiți la protecția recoltei și la culegerea grâului scuturat, iar 10.000 de copii, la combaterea jafurilor.

Străjerii păzeau terenurile colhospului zi și noapte. Pe lângă faptul că erau urmăriți îndeaproape în timp ce lucrau pe câmp, oamenilor li se făcea percheziție corporală la sfârșitul fiecărei zile. Aceasta se făcea la ordinul explicit al tovarășului „miar", care se temea că lucrătorii de la colectiv mai puteau să ascundă sub haine legume și spice chiar și după ce erau urmăriți cu atâta sârguință.

Mai mult, pentru a pune recolta din 1932 la adăpost de fermierii înfometați, partidul și conducerea de stat au adoptat câteva legi drastice, în conformitate cu aceste legi, au fost ridicate turnuri de pază pe terenurile cultivate cu grâu, cartofi și legume, ca și în jurul acestora. Turnurile respective erau identice cu cele care se pot vedea la închisori. în ele stăteau gardieni înarmați cu puști. Mulți dintre fermierii înfometați care erau văzuți căutând de mâncare pe acele terenuri sau în apropierea lor cădeau victimă tinerilor străjeri și gardienilor care erau fericiți să apese pe trăgaci. Dacă cineva flămând era prins viu în timp ce căuta de mâncare în acele locuri, era aspru pedepsit. Dacă era condamnată pentru furt din „proprietatea socialistă" indiferent cât de neglijabilă era valoarea lucrului furat, persoana respectivă era evacuată din propria casă și trimisă într-un lagăr de muncă din nordul Rusiei.

Una dintre cele mai cumplite legi a fost adoptată pe 7 august 1932. Ea decreta că toate bunurile care aparțineau colhospurilor și cooperativelor, cum ar fi recoltele de pe câmp, surplusurile de produse și hambarele obștii, animalele vii, depozitele, prăvăliile și așa mai departe, aveau să fie

considerate din acel moment proprietate de stat. Această proprietate trebuia protejate prin toate mijloacele posibile. Pedepsele pentru furt constau în execuția prin împușcare și confiscarea tuturor bunurilor celui vinovat. Pedeapsa alternativă consta în nu mai puțin de 10 ani de muncă silnică într-un lagăr și confiscarea averii. Aceşti aşa-zişi delincvenți, condamnați pentru furt de la ferma colectivă, nu puteau fi amnistiați.

După cum s-a menționat deja, această lege îi viza pe fermierii înfometați. Altă interpretare nu este cu putință. Numai nenorociții săraci și flămânzi, care căutau de mâncare, erau mânați și forțați de foame să fure din proprietatea obștească, devenită acum a statului. Iar statul, în loc să le asigure hrana, să le dea măcar niște provizii, oricât de insuficiente, îi obliga să fure „fructul oprit" și să devină astfel infractori. Nu numai furtul unui cartof sau a două spice de grâu de pe terenurile obștii era considerat un grav delict împotriva statului. Se considera o crimă deosebit de gravă chiar și numai să aduni spice în urma secerișului, să pescuiești în râuri sau să aduni din pădure uscături pentru foc. După adoptarea acestei legi, totul fu considerat proprietate socialistă a statului, fiind astfel protejat prin lege.

Capitolul 21

Mult așteptata campanie de recoltare din 1932 sosi în cele din urmă. Începutul ei fu anunțat cu mult tam-tam prin nesfârșite discursuri politice.

Pe la mijlocul lui iulie, am asistat la sosirea unei combine și a două mașini de recoltat, iar în ziua următoare, a unei mici unități militare în două camioane. Camioanele au fost parcate lângă mașinile de recoltat, iar militarii au fost cazați în clădirea școlii. Curând, am aflat că acestora le era interzis să părăsească școala sau să se asocieze cu noi. Zi și noapte, în jurul clădirii erau santinele. Cât timp au rămas în sat – cam două luni – nu i-am văzut niciodată pe militari pe stradă sau vorbind cu sătenii.

Soldații au fost urmați de un grup de studenți și un grup de muncitori. Studenții erau de la Colegiul Pedagogic, singura instituție de învățământ superior din orașul-reședință de raion. Muncitorii erau de la o fabrică de construcții de mașini de acolo. Era uzina sub patronajul căreia, așa cum auzeam adesea, luase ființă colhospul nostru. Cele două grupuri nou-venite au fost cazate în ceea ce, până la distrugerea bisericii, fusese școala parohială. Și acești nou-veniți au fost complet izolați de noi.

Se anunță că, în duminica următoare (care era zi de lucru la acea vreme), va fi inaugurată în mod oficial campania de recoltare a grâului, în ziua respectivă, la primele ore ale dimineții, toți membrii colhospului trebuiau să vină în piața satului. Am auzit de asemenea zvonindu-se că, în cursul festivităților de inaugurare, avea să fie distribuită o masă caldă. Aceasta dădu rezultatul dorit! Când am ajuns, piața gemea deja de oameni, chiar dacă ziua era doar la început, iar soarele abia se înălțase la orizont. Oamenii lucrau la colhosp nu după ceas, ci după soare: de la răsărit până la apus.

La fel ca la festivitățile de 1 Mai, deasupra focului din centrul pieței atârnau ceaune. În jurul focului stăteau câțiva „miari" cu puștile atârnate de umeri. Puțin mai departe de ei stăteau soldații în cele două camioane. Un grup de studenți și un grup de muncitori stăteau separat, de o parte și de alta a combinei. Toți acești participanți și reprezentanți oficiali aveau o înfățișare solemnă. încercau să nu se uite la noi, niște colectiviști jerpeliți și flămânzi.

Noi stăteam la oarecare depărtare de ceaune, tăcuți, cu privirea ațintită asupra terciului care fierbea și aburea înăuntrul lor. De această dată, nimeni nu stătea întins la pământ slăbit sau pe moarte, cum se-ntâmplase în timpul festivităților de 1 Mai. Oamenii aceia muriseră deja. Acum, în piață și în jurul ei, stăteau cei mai vajnici supraviețuitori ai rigorilor foametei. Ei reușiră să supraviețuiască nesfiindu-se să mănânce orice era comestibil și organic, indiferent cât de dezgustător, nesuferit și revoltător era acel lucru.

Tovarășul „miar" se urcă pe combină și începu ceea ce era obligatoriu în asemenea circumstanțe: discursul politic. De această dată însă, fu surprinzător de scurt. Pierdu totuși ceva timp ca să ne reamintească faptul că numai colectiviștii aveau ocazia să sărbătorească începutul recoltei într-un mod atât de bine organizat și plin de demnitate. Vorbind despre mașinile de recoltat și despre combina pe care stătea, el profită de ocazie ca să afirme sus și tare că numai fermierii din Uniunea Sovietică își puteau permite să aibă mașini agricole atât de sofisticate. în sfârșit, ne îndemnă să mulțumim regimului comunist pentru soldații, studenții și muncitorii trimiși să ne ajute la strânsul noii recolte. Uită, desigur, să menționeze de ce era nevoie de tot acest ajutor. Anunță totuși că toți colectiviștii aveau să primească zilnic două pâini și două mese calde pe tot parcursul campaniei de recoltare. își încheie discursul cu lozincile „Trăiască Partidul Comunist" și „Trăiască fermele colective", după care ne invită pe toți să ne primim rația de terci cald.

De data aceea, mulțimile se aliniară disciplinate și porniră tăcute spre mâncare. Majoritatea fermierilor mergeau târșâindu-și picioarele și evitând privirile celor care le puneau cu polonicul terci în recipiente. Se simțeau umiliți din cauză că erau hrăniți ca niște cerșetori în prezența celor nou-veniți de la oraș.

Hrănirea acelei mulțimi de oameni dură destul de mult. Nerăbdarea tovarășului „miar" crescu, așa că dădu ordinul ca oamenii să se ducă la câmp în timp ce mulți încă se îmbulzeau în jurul ceaunelor. Primul lucru care trebuia pus în mișcare era combina. Pe ea era înălțat un steag roșu, iar de o parte și de alta erau agățate pancarte. Lozincile înscrise pe ele proclamau entuziasmul de care erau animați fermierii pentru că reușiseră să dea statului cu atâta promptitudine cota de grâu datorată. Motorul combinei fu pornit, iar aceasta începu să se miște încet înainte. Era uriașă, impresionantă. Cândva și în cu totul alte circumstanțe, vederea pentru prima

oară a unei mașini atât de mari puse în mișcare ar fi stârnit un interes deosebit din partea sătenilor. Atunci, însă, oamenii înfometați erau mai preocupați de terci. După ce lingeau restul de terci rămas în castroane, mulți sperau să mai primească o porție.

Între timp, camioanele militare au început să se miște în urma combinei. Ele au fost urmate de mașinile de recoltat, iar după acestea, formând un șir lung, căruțele trase de cai ale colhospului, în număr de circa 24, încărcate cu muncitori de la oraș și fermieri. Cavalcada era urmată de restul fermierilor care mergeau pe jos, unii dintre ei neterminând încă de mâncat.

Era evident faptul că toate aspectele campaniei de recoltare - inaugurarea în cadrul unei festivități, deplasarea la câmp și chiar începutul recoltatului în sine – fuseseră plănuite și organizate cu precizie militară. De îndată ce procesiunea se apropie de câmpul cu grâu, combina părăsi drumul la stânga, începând să taie și să treiere grâul. Militarii săriră din camioane și alergară spre pozițiile destinate lor. Camioanele erau așezate în așa fel încât grâul treierat de combină să cadă în ele.

De cealaltă parte a drumului, intrară în acțiune simultan mașinile de recoltat trase de cai. în urma lor mergeau femeile, care legau repede și cu îndemânare în snopi grâul secerat, în vreme ce bărbații încărcau snopii în căruțe și-i duceau la mașina de treierat la care lucrau studenții și muncitorii de la oraș.

La început, totul a mers ca pe roate, conform planului, dar după aceea, în ciuda organizării atente, au început să apară problemele.

Potrivit reglementărilor cu privire la livrarea cotei de cereale, noua recoltă de grâu trebuia dusă direct de la mașina de treierat la punctul principal de colectare, în cazul nostru, la gară. Primul camion se umplu aproape imediat cu grâu și plecă de-ndată la gară. Al doilea camion se umplu și el curând cu grâu înainte ca primul să fi avut posibilitatea să se-ntoarcă. Altă variantă nu era decât să se folosească la transportul grâului căruțele, chiar dacă acestea nu erau potrivite pentru așa ceva. Tovarășul Livșiț promisese organizației raionale de partid să trimită o „coloană roșie" cu cât mai mult grâu cu putință și în termenul cel mai scurt. Trebuia să-și țină promisiunea. Planul de livrare a grâului trebuia îndeplinit la timp. De aceea, ordonă să se umple căruțele cu grâu, fără a ține seama de pierderile care puteau apărea. Căruțele, pline până sus cu grâu, se aliniară într-o

coloană pe drum, împodobite cu steaguri roșii, iar pe margini, cu pancarte care făceau cunoscut faptul că fermierii din satul nostru dădeau de bunăvoie acel grâu statului. Această așa-zisă „coloană roșie" se întoarse mai întâi în sat și, de acolo, o porni spre gară.

„Coloana roșie" trebuia să îndeplinească și o misiune propagandistică: să treacă în drumul ei prin toate satele învecinate și să răspândească vestea că fermierii din satul nostru erau fericiți să livreze statului primele roade din noua recoltă de grâu.

Între timp, mașina de treierat a fost oprită de tot, deoarece nu mai erau căruțe care să transporte snopii. Văzând aceasta, tovarășul „miar" rezolvă repede și simplu problema. Dacă nu mai erau cai, atunci le puteau lua locul oamenii. Așa că-i zori pe studenți, muncitori și pe toți cei care se aflau pe câmp să meargă la mașinile de recoltat și să aducă snopi. „Nu mai stați degeaba", strigă el. „Tu și tu, mișcați-vă, repede!" Și se mișcară. Imediat ce snopii erau gata, erau luați și duși la mașina de treierat. Îi puteai vedea pe oameni încărcați cu snopi de grâu copt și uscat alergând cu pași mărunți asemenea unor furnici pe o distanță de peste 800 de metri până la mașina de treierat. Nu mai trebuie spus că pe drum se pierdea mult grâu.

Astfel începu campania de recoltat din 1932 în sat la noi. A doua zi, de la SMT sosiră alte două camioane, iar recoltatul se desfășură fără prea mari probleme. Cota datorată statului era principala prioritate și nimeni nu îndrăzni nici măcar să pomenească despre nevoile localnicilor.

De la începutul recoltatului și până la sfârșit, locuitorilor satului nu li se dădu nici măcar o jumătate de kilogram de grâu. Aceștia nu au primit nimic. Ni se spuse că tot grâul trebuia transportat în gări. Mai aflarăm că, acolo, fusese descărcat pe pământ, acoperit cu foi de cort și lăsat să putrezească.

Capitolul 22

Pe la sfârșitul lui august, campania de recoltare a grâului a fost reluată cu o intensitate și mai mare. Ni se reamintea zi și noapte că eram încă în urmă cu îndeplinirea cotei de grâu. în fiecare zi aveau loc din nou adunări interminabile. Toate acestea depășeau puterea noastră de înțelegere. Eram membri ai fermei colective de peste doi ani. Aceasta însemna că noi nu aveam pământul nostru și deci, logic, nu puteam avea nici grâul nostru. De când începuse colectivizarea, comisia de procurare a pâinii umblase de câteva ori prin tot satul, rechiziționând toate rezervele noastre de cereale. Drept urmare, sătenii începură a muri încet, încet de foame. Oricine venea la noi putea vedea acest lucru. „Miarii" și ceilalți reprezentanți ai partidului și statului se prefăceau însă că nu văd. Continuau să caute prin casele noastre și să ia fiecare bob de grâu pe care-l mai găseau.

Cam în aceeași perioadă – sfârșitul lui august – se zvoni că nouă, sătenilor, nu ni se va mai da voie să cumpărăm de la prăvălia satului, într-o zi, am fost chemați la o adunare a „sutei" și informați despre noua lege adoptată de conducerea statului pentru a combate specula cu bunuri de consum în general. Fermierii care nu-și realizaseră cotele de grâu și alte produse agricole nu aveau dreptul să cumpere bunuri de larg consum de la magazinele de stat. Ca să poți cumpăra asemenea mărfuri, trebuia să prezinți un certificat oficial eliberat de sovietul sătesc, care dovedea faptul că posesorul lui își îndeplinise cotele. Cum, la vremea respectivă, toate magazinele erau proprietate de stat și nimeni din satul nostru nu reușise să-și realizeze cotele, nimeni nu putea cumpăra nimic. Drept urmare, am fost lipsiți de cele mai elementare lucruri necesare unui trai civilizat. De pildă, cei mai mulți dintre noi nu-și permiteau luxul de a-și lumina casa cu o lampă cu gaz din cauză că nu puteam cumpăra gaz lampant. Trebuia să mâncăm puținele alimente pe care le aveam, în special legume, fără sare. Trebuia să ne îmbăiem fără săpun, pentru că nu mai aveam dreptul să cumpărăm așa ceva. Ce să mai vorbesc de alte bunuri de larg consum, cum ar fi zahărul și așa mai departe, pe care nu le mai văzusem la noi în sat de doi ani.

Ulterior, această lege se dovedi a fi și mai aspră decât crezusem noi la început. Sătenii mergeau în orașele învecinate, de unde puteau cumpăra bunuri gospodărești de pe piața neagră. Legea spunea că cei care cumpărau de pe piața neagră erau speculanți și prevedea pentru ei pedeapsa cu închisoarea sau detenția într-un lagăr de concentrare pe o perioadă cuprinsă între 5 și 10 ani, fără posibilitatea eliberării condiționate sau a amnistierii. Prin urmare, dacă un țăran cumpăra de pe piața neagră un ac, o bobină de ață, o pereche de ciorapi sau o jumătate de kilogram de sare și era prins, automat era acuzat de speculă și condamnat să execute până la 10 ani de muncă silnică undeva, în nordul Rusiei.

Până la urmă, ni se uşura și nouă situația. în septembrie 1932, primirăm drept plată în avans o rație insuficientă de 200 de grame de grâu pentru o zi de muncă. După o lună, primirăm niște cartofi, sfeclă și ceapă. Aceasta era toată hrana care ar fi trebuit să ne țină în viață până la următoarea recoltă. Niciun sătean care lucra pe câmp n-ar fi putut acumula peste 200 de zile de muncă. Normele erau atât de mari, încât rareori primea cineva o zi întreagă de muncă pentru 12 sau mai multe ore de lucru în perioada de recoltat. Dacă munceai atât, nu primeai decât trei sferturi sau chiar jumătate dintr-o zi de muncă. Astfel, pentru 200 de zile de muncă, o familie de cinci persoane primea numai circa 40 de kilograme de cereale, grâu sau secară, adică 8 kilograme de cereale de persoană.

Trebuie menționat aici că populația rurală a Ucrainei se baza în acel moment aproape numai pe pâine. Sătenii erau complet lipsiți de carne, ulei, ouă și produse lactate. Nu existau nici băcănii, brutării sau alte magazine în sat. Pentru a supraviețui până la următoarea recoltă, trebuia să avem în casă cel puțin 800 de grame de pâine de persoană pe zi. în schimb, am primit echivalentul în grâu a mai puțin de 600 de grame de pâine de persoană pentru o lună. Ni s-a promis că vom mai primi grâu la sfârșitul anului, însă promisiunile n-au fost respectate niciodată.

Lucrurile stăteau la fel în cazul plății în bani. La sfârșitul lui decembrie, colectiviștilor li s-au plătit pentru o zi de muncă 25 de copeici (aproximativ cinci cenți la valoarea banilor de atunci). O familie cu 200 de zile de muncă a primit 50 de ruble pentru tot anul 1932. Cu acești bani, n-ai fi putut cumpăra decât circa trei franzele de pe piața neagră.

În vremuri normale, trăiam din ceea ce produceau grădinile noastre. Ele ne dădeau cartofi, varză, sfeclă, fasole, morcovi și alte legume.

Metodele tradiționale de conservare și păstrare a acestor legume ne ajutau să avem ce mânca toată iarna, fără să ne simțim prea strâmtorați, cu condiția să avem destulă pâine. Chiar și în iarna dintre 1931 și 1932, când a fost o criză puternică de cereale, am reușit cumva să supraviețuim datorită legumelor noastre. Anul 1932 nu fusese însă unul normal. în acea primăvară trecusem printr-o foamete cumplită, în cursul căreia oamenii consumaseră chiar și semințele ce urmau să fie semănate, așa că nu mai aveam ce să plantăm în grădinile de legume. Majoritatea grădinilor au fost năpădite de buruieni. Alimentele insuficiente primite de la colectivă ca plată în avans se consumară repede. Neavând alt ajutor, ne pândea foametea.

Că era sau că nu era foamete, comisia pentru procurarea pâinii continua să lucreze. Prin noiembrie 1932, ni s-a spus că livrările de grâu către stat începuseră să nu se mai încadreze în grafic. Conducerea de stat ordonă ca toate plățile în natură să înceteze; grâul care fusese distribuit deja a fost returnat, iar semințele și rezervele de furaje au fost rechiziționate.

Acest ordin impulsiona în mod deosebit activitatea comisiei de procurare a pâinii. Înainte, cotele de grâu erau stabilite în funcție de suprafața cultivată de fiecare sătean. Cum cota era prea mare, rezervele de grâu fuseseră epuizate deja în anii anteriori. Cu toate acestea, conducerea de stat continuă să perceapă noi cote. Cum oficialitățile satului erau foarte dornice să satisfacă pretențiile conducerii de stat, a fost introdusă o nouă metodă de colectare a grâului de la săteni, cunoscută sub denumirea de „extragere a pâinii", expresie folosită atât de săteni, cât și de oficialități. Cota satului a fost împărțită în mod egal între „sute", care-și împărțiră cotele proprii între grupele de cinci, acestea împărțindu-le la rândul lor între cele cinci gospodării componente. Așadar, dacă, de exemplu, cota unei grupe de cinci era de o mie de kilograme de grâu, cele cinci gospodării trebuiau să dea două sute de kilograme fiecare.

Oficialitățile satului au lucrat repede și și-au făcut bine treaba. La următoarea adunare, ni s-a spus că satul în ansamblu, adică toate subunitățile sătești, toți funcționarii, dascălii, elevii și, bineînțeles, toți fermierii, trebuiau să participe la o întrecere având ca scop colectarea alimentelor. Drept urmare, adunările au durat mai mult, funcționarii au devenit mai agresivi și mai brutali, iar fermierii au fost cuprinși de o disperare și mai mare.

Dar nici așa colectarea alimentelor nu a mers atât de repede pe cât ar fi vrut oficialitățile. Trebuiau luate măsuri drastice, așa încât, cu timpul, linia oficială căpătă un accent nou: fermierii au fost considerați acum prea ignoranți ca să înțeleagă o faptă de un patriotism atât de înălțător ca strângerea și livrarea alimentelor către stat. Partidul și conducerea de stat voiau tot ceea ce era mai bun pentru fermieri, iar dacă aceștia nu apreciau ceea ce partidul își dorea pentru ei, atunci era vina lor. Fermierii aveau să fie tratați ca niște copii, ceea ce a pus partidul și conducerea de stat în postura de părinți. Fermierii trebuiau să asculte partidul și conducerea de stat fără să pună întrebări. Nu exista alternativă. Și, așa cum copiii neascultători sunt pedepsiți de părinți, tot așa fermierii neascultători aveau să fie pedepsiți de partid și de conducerea de stat.

În conformitate cu această filozofie, comisia nu mai încercă să ne lumineze în chestiunea colectării alimentelor. S-a trecut la o altă abordare. În termeni oficiali, a fost vorba despre „contactul nemijlocit al oficialităților cu masele populare". Simplu spus, comisiei de procurare a pâinii i s-a ordonat să meargă acasă la fiecare fermier în parte.

Membrii comisiei urmau să se ducă la cineva acasă și să-l informeze în privința cantității și naturii alimentelor pe care trebuia să le livreze. Dacă omul nu avea grâu, comisia trecea la o cercetare minuțioasă pentru găsirea „pâinii ascunse". Tot ceea ce se găsea avea să fie, bineînțeles, confiscat.

„Miarii" și locțiitorii lor puteau face acum tot ceea ce voiau fără să țină seama de formalitățile legale. Puteau folosi toate șmecheriile sau amenințările pentru a-i ademeni ori a-i obliga pe fermieri să le cadă în plasă. Mergând din casă-n casă, căutând și luând tot ceea ce voiau, își satisfăceau lăcomia și impulsurile criminale, servind în același timp intereselor partidului și statului.

Uneori, oficialitățile manifestau un comportament copilăresc care ne zăpăcea. Se distrau adesea jucându-se cu pistoalele. Câteodată, se duelau în glumă. Așa aflarăm că toți aveau arme. în turele lor zilnice, trăgeau uneori în orice mișca. Din când în când, mergeau până într-acolo încât simulau execuția unuia sau a altuia dintre săteni.

Eu însumi am asistat la următoarea scenă: un vecin de-al nostru nu a putut da cota cerută de grâu. Tovarășul „miar", șeful comisiei, hotărî să-l „învețe" cum să se supună ordinelor. Anunță că vecinul nostru va fi împușcat pentru că „s-a împotrivit politicilor partidului". Execuția urma să

aibă loc imediat în grădina din spatele casei acestuia. Fără îndoială că tovarăşul „miar" se aştepta ca omul să cerşească milă şi să promită că va da cota de grâu. Membrii comisiei bănuiau că acesta ţinea „grâul ascuns" pe undeva. Vecinul nostru nu s-a lăsat însă speriat aşa de uşor.

- Cum voiţi, îi anunţă el liniştit pe funcţionarii surprinşi. Sunt gata; haideţi să terminăm mai repede.

Şi porni primul spre grădină. Apoi, fu legat la ochi şi întrebat pentru ultima oară dacă voia să dea cota de grâu. El răspunse că nu avea ce să dea. Tovarăşul „miar" ridică pistolul şi trase – peste capul vecinului nostru. Apoi, i se luă legătura de la ochi şi i se puse aceeaşi întrebare. Răspunsul fu acelaşi. Fu iarăşi legat la ochi: gloanţele zburară încă o dată pe deasupra capului său; nu vru însă să-şi schimbe povestea. în acel moment, râsul funcţionarilor se transformă în furie. Nereuşind să obţină nimic, plecară, promiţând că se vor întoarce şi-i vor da o „lecţie adevărată".

Ceea ce fusese cândva o operaţiune de strângere a „impozitului în natură", apoi una de „strângere a pâinii pentru întregul stat", iar după aceea una de „expropriere a pâinii pentru construcţia societăţii socialiste" deveni acum jaf. Lipsită de orice constrângere, comisia mergea din casă-n casă, zi şi noapte, căutând „pâinea ascunsă". Fiecare comisie avea experţii săi în materie. Experţii însărcinaţi cu căutarea grâului îngropat în pământ erau dotaţi cu vergele speciale, ca nişte sfredele. Vergelele lungi, ascuţite la un capăt, erau băgate în căpiţele de fân sau în grămezile de paie şi prin acoperişurile de paie ale caselor fermierilor. Membrii comisiei căutau peste tot: făceau gropi în grădini, în curţile din spatele caselor, în pardoseala din lut a caselor şi în anexele gospodăreşti. Căutau grâu sub pat, în grinzile cu zăbrele şi în pivniţe. Nu uitau niciodată să se uite în sobă şi în cuptor, pe şi sub rafturi, în cufere şi în hornuri. Măsurau grosimea pereţilor, cercetând dacă nu aveau umflături în care să poată fi ascuns grâul. Uneori, dărâmau complet pereţi suspecţi sau demontau ori demolau sobe de încălzit şi cuptoare. Nimic din casă nu rămânea întreg sau neatins. întorceau totul cu fundul în sus: chiar şi leagănele nou-născuţilor şi nou-născuţii înşişi erau percheziţionaţi cu minuţiozitate, ca să nu mai vorbim despre ceilalţi membri ai familiei. Căutau „grâul ascuns" sub hainele bărbaţilor şi femeilor. Şi cea mai mică cantitate găsită era confiscată. Dacă se găsea o cutiuţă sau un borcan de seminţe puse deoparte pentru a fi semănate primăvara, acestea erau luate, iar proprietarul era acuzat că ascundea alimente de stat.

Într-o zi, comisia veni la noi acasă, aducând cu ea un cal. Ne-am întrebat de ce. Calul căuta grâu în pământ. „Expertul în căutări" merse prin toată curtea din spatele casei. La început, nu reușirăm să ne dăm seama ce era cu toată această ceremonie. Ulterior, am aflat că se plecase de la ideea că un cal nu călca pe o groapă acoperită; s-ar fi oprit brusc înaintea ei ori ar fi sărit peste ea. Aceasta ar fi semnalat comisiei că trebuia să-și ia lopețile și să înceapă să sape pentru a da de grâul ascuns. Din fericire, noi n-aveam gropi acoperite.

Pe măsură ce anul 1932 se apropia de sfârșit, auzeam adeseori motivele pentru care oficialitățile continuau să caute grâu în casele noastre. Acestea erau foarte simple: din moment ce încă trăiam, trebuia să mâncăm noi ceva ca să supraviețuim. Nu realizaserăm cota de grâu, și cu toate acestea ne plângeam că n-aveam nimic de mâncare. Dar eram încă în viață! Asta însemna că mai avem alimente – dar unde? Trebuiau să fie ele pe undeva. Funcționarii își dădură seama că eșuaseră în tentativa lor de a găsi comoara ascunsă a alimentelor. Asta-i făcu să fie frustrați, furioși și, o dată-n plus, răi și cruzi cu noi.

Eram urmăriți zi și noapte. Am fost preveniți, de exemplu, că morile de vânt din sat erau atent supravegheate. Cei care aduceau grâu la moară ca să-l transforme în făină puteau fi siguri că aveau să fie vizitați de comisie chiar înainte de a ajunge înapoi acasă. Asemenea cazuri au fost însă foarte rare, pentru că, la ora aceea, noi n-aveam grâu. Morile satului n-aveau ce măcina.

În afară de grâu și secară, hrana ucrainenilor era formată și din alte cereale, cum ar fi mei și hrișcă. Pentru a face mâncare din mei sau hrișcă, fiecare gospodărie avea propria piuă, un dispozitiv simplu, din lemn, care separa grâul de coajă. într-o zi, pe la sfârșitul lui noiembrie 1932, se anunță că toate pivele trebuiau distruse din ordinul expres al tovarășului „miar". În zilele următoare am asistat la distrugerea fără rost a acestor dispozitive. Membrii comisiei, înarmați cu topoare, merseră din casă-n casă, ciopârțind pivele fără să ne dea nicio explicație. Aceia dintre noi care mai aveau niște mei sau hrișcă trebuiră să găsească un alt mijloc de a îndepărta cojile.

Fumul care ieșea pe horn putea provoca și el probleme unei gospodării, considerat un semn că în casă se putea găti ceva. Oficialitățile își instruiseră oamenii să fie atenți la hornurile caselor noastre. în „suta" noastră, de exemplu, a fost numit un om care să stea cu ochii numai pe hornurile noastre. Datoria lui era să urmărească zi și noapte casele tuturor membrilor

„sutei" și să-l informeze pe „miar" despre fiecare casă care scotea fum. Cu mare atenție erau urmărite casele sătenilor bănuiți că „adună pâine". Casele care se dădeau de gol prin fumul pe care-l scoteau pe horn erau vizitate fără zăbavă de comisie. Dacă se găteau cereale, proprietarul era supus unui lung interogatoriu și se făcea o percheziție amănunțită. Folosirea grâului înainte de realizarea cotei era considerată ilegalitate, fiind aspru pedepsită. Cum satul nostru nu realizase încă acea cotă, prin faptul că făceam fiertură de ovăz și o consumam, ne „însușeam în mod incorect proprietatea socialistă în avantaj personal". Chiar și cea mai infimă cantitate de cereale trebuia livrată statului.

De asemenea, o casă care scotea fum pe hora era în pericol să devină ținta hoților. Pe atunci, aceștia erau interesați numai de mâncare, gătită sau negătită. Auzeam de multe ori că se comiseseră crime îngrozitoare pentru doi cartofi sau o oală de hrișcă fiartă.

Mai era un mod de a afla dacă un sătean avea grâu sau alte produse agricole: arestarea și întemnițarea lui. Așa cum am amintit mai înainte, prizonierii din închisoarea sătească nu primeau de mâncare de la cei care-i păzeau și trebuiau să fie hrăniți de familiile lor. Un „miar" avu o idee ingenioasă: să-i bage la pușcărie pe cei bănuiți că „adună pâine" și să aștepte să vadă ce se-ntâmplă.

Ideea fu acceptată cu entuziasm, și, curând, începurăm să auzim arestări făcute fără niciun motiv - doar pentru a afla ce mâncare aveau să primească de acasă, dacă aveau să primească, arestații. Șmecheria nu dădu rezultate. în sat nu era realmente de mâncare. A aduce mâncare la închisoare ar fi însemnat a-ți expune familia, inclusiv pe cel arestat, unui pericol evident. Astfel, nimeni nu a fost dispus să facă acest lucru, nici măcar de dragul propriului tată.

În noiembrie 1932, suferința sătenilor noștri începu să se apropie în intensitate de cea provocată de foametea din primăvară. Prima foamete fusese marcată de suferințe de nedescris și, cu toate acestea, existase o rază de speranță: era primăvară, și toți ne rugam ca legumele și fructele noi să ne țină în viață până la recolta din vară. Situația din toamnă era însă diferită. Recolta din 1932 a fost bună, însă statul a luat tot. Exceptând plata insuficientă în natură pe care o primeau în avans pentru munca lor, colectiviștii au fost lăsați fără pâine. La sfârșitul lui noiembrie, resursele noastre erau pe terminate. Nu mai aveam alimente și nu mai aveam bani cu

care să cumpărăm alimente. Fructele de pădure uscate și puse la păstrat, rădăcinile comestibile, varza și dovlecii, sfecla, fructele fuseseră deja consumate. N-aveam nicio speranță să mai facem rost de altele. Ne aștepta o iarnă aspră, cu temperaturi foarte scăzute și viscole puternice, care știam că avea să dureze cel puțin până la sfârșitul lui martie. La fel ca în timpul foametei din primăvară, o mulțime de cerșetori începură să hoinărească prin sat, implorând să nu fie lăsați să moară. Cerșeau bucățele de pâine, firimituri, coji și resturi. Am putut vedea încă o dată oameni înfometați, îmbrăcați în zdrențe, hoinărind pe câmpul cultivat cu cartofi în căutare de resturi. încă o dată, fermieri muritori de foame, având înfățișarea unor schelete ambulante, căutau prin pădure și explorau râul în speranța că vor găsi ceva comestibil. Ei mergeau iarăși în orașe, în gări și la calea ferată sperând să primească de mâncare de la călători.

Față de alți săteni, eu și familia mea aveam șanse mai mari să trecem cu bine iarna. învățaserăm din greutățile întâmpinate în timpul foametei din primăvară să ne pregătim și mai bine și să ne luăm măsuri speciale de precauție pentru a rămâne în viață. Principala noastră problemă era cum să ascundem puținele alimente pe care le aveam de ochiul vigilent al oficialităților. Era greu să le păcălim, dar instinctul de supraviețuire ne determina să fim inventivi.

Pericolul foametei iminente ne făcu să devenim mai perspicace; ne eliberă de teama de a fi prinși și ne învăță să ne luptăm cu orice preț pentru viața noastră. în timp ce ne pregăteam pentru lunga iarnă, știam că trebuia să fim mai deștepți decât persecutorii noștri dacă voiam să supraviețuim.

Nu era ușor să ascundem mâncarea. Perspectiva foamei de nesuportat ne obliga să facem lucruri pe care altfel n-am fi îndrăznit niciodată să le facem. După multe reflecții și discuții pline de îngrijorare, mamei îi veni în sfârșit o idee, una foarte simplă, dar extrem de riscantă.

- De ce să nu apelăm la ajutorul statului? observă ea, de parcă acest lucru ar fi fost limpede ca lumina zilei.

Noi nu pricepurăm la ce se gândea.

- Ce vrei să spui? întrebai eu, zăpăcit de-a binelea. Adică să cerem statului să ne ajute? Știi că, în loc să ne ajute, ne-a luat deja tot ce aveam!
- Nu, nu asta, răspunse ea liniștit, în felul său obișnuit. Vreau să spun că ar trebui să ascundem alimentele pe care le mai avem într-o groapă pe pământul statului.

A trebuit să fim de acord cu ea. Era o idee excelentă. Logica acesteia era foarte limpede: niciun funcționar nu s-ar fi gândit măcar că cineva ar fi îndrăznit să ascundă de stat alimente chiar pe pământul statului. Deși întrebuințarea în scopuri personale a proprietății statului era aspru pedepsită de lege, noi am îndrăznit să sfidăm legea și, astfel, am reușit să scăpăm cu viață.

Așa cum ne-am așteptat, comisia pentru procurarea pâinii căută peste tot în curte și-n grădină, dar nu se sinchisi să sară pârleazul pe proprietatea statului – dunele de nisip învecinate.

În timpul strângerii recoltei, eu și fratele meu nu stătuserăm degeaba. Oricât de atent era păzită aceasta, reușirăm să strângem destule boabe de grâu pentru a rămâne în viață măcar până în primăvara următoare. Eram băieți agili și sprinteni; cunoșteam fiecare cărare, fiecare tufă și știam cum să ne ferim pentru a nu fi prinși. Singura problemă rămasă era cum să ascundem grâul. Iată însă că mama o rezolvă și pe aceasta.

Îngroparăm niște cartofi și grâu în câteva locuri de pe o fâșie de teren din apropierea pădurii. Era o dună de nisip părăsită, năpădită de sălcii pletoase, așa încât ne-a fost foarte ușor să ascundem alimentele. Iarna, aceste locuri au fost acoperite de zăpadă, iar noi nu ne-am dus pe acolo. Dar când veni primăvara și zăpada se topi, acest depozit secret fii singurul nostru mijloc de asigurare a existenței. Mergeam noaptea la ascunzători, luam niște cartofi și grâu, destul cât să ne ajungă câteva zile, apoi închideam și acoperEam iarăși locurile cu pricina. Vizitele noastre nocturne la acele ascunzători fac parte din experiențele de neuitat pe care le-am trăit. Acei cartofi și acel grâu au fost cea mai mare comoară pe care am ascuns-o vreodată în pământ.

În cursul iernii, am mâncat alimente ascunse în altă parte – în scorburile copacilor, de exemplu, sau în învelișul de pai ale acoperișului. Grâul îl ascundeam în niște săculețe în mai multe locuri, astfel încât să putem lua un singur săculeț o dată. După ce scoteam grâul, îl găteam imediat și-l mâneam. Atât gătitul, cât și mâncatul aveau loc noaptea. Mai aveam și niște cartofi, varză acră și murături pe care le primeam ca plată anticipată în natură pentru munca la colhosp. Aceasta era singura noastră mâncare solidă, dar, pe măsură ce zilele treceau, resursele începură să se epuizeze cu repeziciune, iar noi tremuram la gândul că, într-o bună zi, comisia ne putea prinde mâncând grâu preparat.

Capitolul 23

Ne cutremuram la gândul apropiatei ierni dintre 1932 și 1933, de parcă așteptam venirea Judecății de Apoi. Ea sosi, aducând cu sine furia distrugătoare a naturii. Iarna deosebit de aspră conspiră cu comuniștii împotriva fermierilor.

În regiunea noastră, iarna începu la sfârșitul lui noiembrie, când ploile puternice încetară și veni primul îngheț. Smârcurile înghețară, iar noroiul se întări. Nori cenușii, încărcați de zăpadă, se înșirau unul după altul de la un capăt al cerului la celălalt.

Această schimbare a vremii fu însoțită de pornirea unui vânt tăios dinspre răsărit, care sufla de-a lungul văii și-i obliga pe oameni să se refugieze în adăposturile lor. Era vremea în care sătenii se grăbeau să-și termine munca la câmp și să se retragă la binemeritata odihnă de peste iarnă. În trecut, după ce se încheia munca la câmp, sătenii nu erau obligați să iasă afară când vremea era proastă. își puneau deoparte destule alimente și lemne de foc, așa încât zilele și nopțile reci treceau fără prea mari privațiuni.

Iarna dintre 1932 și 1933 fu însă altfel decât toate iernile de până atunci. Deși natura își urma cursul firesc, cu excepția frigului neobișnuit de puternic, viața sătenilor nu decurgea normal, și asta pentru că, în pas cu iarna, se apropia o foamete grozavă.

Lipsa alimentelor ne alarmă încă de la începutul lui noiembrie, în timp ce lucram încă pe câmp, la colectivă. Micul avans primit de la colhosp fusese consumat deja. Ni se spusese că vom mai primi alimente de îndată ce vom termina munca la câmp. Acest lucru nu s-a mai întâmplat însă.

Apoi veniră impozitele. Impozitele în ouă și lapte erau obligatorii nu doar pentru cei care aveau păsări de curte și vaci. Fiecare gospodărie trebuia să dea o cotă de carne, aproximativ 125 de kilograme pe an, indiferent de ce animale avea. Fermierii fără animale erau obligați să achite această obligație față de stat în bani. Astfel, câștigul anual obținut de un colectivist din munca la colectiv nu-i ajungea ca să-și îndeplinească obligațiile către stat, darămite să-și asigure propria existență.

Dar chiar dacă sătenii ar fi avut bani, le-ar fi fost cu neputință să cumpere de mâncare. Căci, în realitate, comerțul cu alimente și alte bunuri de larg consum era interzis prin lege. Pe 6 noiembrie 1932, Consiliul Comisarilor Poporului și Comitetul Central al Partidului Comunist au emis următoarea rezoluție comună:

> Din cauza eșecului lamentabil al campaniei de colectare a grâului în diverse raioane din Ucraina, Consiliul Comisarilor Poporului și Comitetul Central al Partidului Comunist din Ucraina ordonă autorităților locale ale partidului și administrației de stat să eradicheze sabotarea acestei activități, organizată de elemente contrarevoluționare și de curculi. Împotrivirea unui număr de comuniști, conducători ai acestui sabotaj, trebuie și ea distrusă, iar atitudinea pasivă și indiferentă față de acest sabotaj, manifestată de unele organizații de partid, trebuie lichidată. Consiliul Comisarilor Poporului și Comitetul Central au hotărât să pună pe lista neagră toate localitățile în care au loc activități criminale de sabotaj și să recurgă împotriva lor la următoarele represalii:
>
> 1. Să suspende circulația tuturor mărfurilor și tot comerțul de stat și cooperatist din aceste localități, să închidă toate magazinele de stat și cooperatiste și să lichideze toate stocurile de marfă.
> 2. Să interzică comerțul cu produse alimentare de bază, care comerț a fost realizat până în prezent de fermele colective și de gospodăriile țărănești individuale.
> 3. Să suspende toate împrumuturile destinate acelor localități și să retragă imediat toate împrumuturile date deja acestora.
> 4. Să verifice personalul organizațiilor administrative și economice, îndepărtând din acestea toate elementele dușmănoase.
> 5. Să facă același lucru în fermele colective, îndepărtând din acestea toate elementele dușmănoase implicate în sabotaj.

Rezoluția îi priva în mod evident pe fermieri nu doar de alimentele produse pe plan local, ci și, după cum am menționat mai înainte, de mărfuri de bază precum chibriturile, sarea, gazul lampant, produsele din pește, produsele din zahăr, conservele etc. Comerțul cu alimente și băuturi de larg consum a fost interzis în toată Ucraina, deoarece niciun sat nu reușise să realizeze cota de grâu datorată statului.

Neliniștea se transformă în panică atunci când ajunse la noi prima veste tulburătoare: hambarele colhospului erau goale, grâul fusese scos din sat, iar populației locale nu-i mai rămăsese nimic.

Lunga iarnă abia începuse. Din decembrie, aveau să treacă șase luni până să putem culege din nou legume din grădinile noastre; aveau să treacă opt luni până să putem face pâine din noua recoltă de grâu. Unii dintre noi

se aflau deja în pragul prăbușirii din cauza inaniției. Ne agățarăm totuși de speranța că statul ne va ajuta, dar, pe măsură ce timpul trecea, această speranță pălea.

Între timp, frigul se intensifică, iar zăpada cădea încet, neîntrerupt, amenințând să blocheze drumul care unea satul cu centrul raional și alte târguri învecinate. Cu toate acestea, membrii comisiei de procurare a pâinii își continuară misiunea, umblând neabătut din casă-n casă, confiscând tot ceea ce se putea mânca în tentativa lor de a realiza cotele către stat. Sătenilor le-au fost luate cu forța și ultimele cantități de grâu și carne.

Trebuia să facem ceva. Nimeni nu voia să zacă și să moară de foame. Unul dintre primele lucruri pe care le-au făcut sătenii a fost să pornească în masă spre orașele învecinate, unde sperau să găsească de lucru și de mâncare. Toți – tineri și bătrâni – au încercat să ajungă în orașe, așa cum o făcuseră și înainte, în timpul foametei din primăvară. Mulți nu au reușit, cadavrele înghețate ale acestora transformându-se în borne pentru alții, porniți și ei pe drumul înzăpezit spre orășelele din raion. Cei destul de puternici ca să ajungă la oraș nu găseau acolo paradisul abundenței, chiar dacă raționalizarea alimentelor pusese întrucâtva stavilă atacului crâncen al foametei. Rațiile de alimente erau atât de mici, încât orășenii nu-i puteau ajuta pe fermierii înfometați.

Locurile de muncă erau la fel de puține ca mâncarea. Unii dintre tinerii mai voinici găsiră de lucru la fabricile de zahăr, la construcția de drumuri sau la tăiatul pădurii. Alții au fost angajați să care apă de la puțurile din cartiere. Oamenii în vârstă și copiii care mergeau la oraș disperați, nădăjduind să-și câștige pâinea cea de toate zilele, au fost însă mai puțin norocoși.

Când exodul spre oraș al sătenilor spori, conducerea de stat îi năuci pe fermieri cu o ordonanță care le interzicea să se arate în vreun oraș fără un certificat adecvat. Orice plecare din țară era de asemenea strict interzisă.

Exact în această perioadă, sfârșitul lui decembrie 1932, conducerea statului a introdus un sistem unic de eliberare a pașapoartelor pentru toată țara, cu scopul de a-i împiedica pe fermierii înfometați să-și părăsească satele și să migreze la oraș. Astfel, toți cetățenii sovietici cu vârsta de peste 16 ani, care aveau domiciliul stabil în orașe, trebuiau să fie luați în evidență de miliție pentru a-și primi pașapoartele sovietice.

Nicio persoană fără pașaport n-avea voie să locuiască la oraș ori să primească rații de alimente. Toți trebuiau să aibă pașapoarte, numai fermierii nu. Aceasta însemna că un fermier nu putea sta într-un oraș mai mult de 24 de ore fără să fie luat în evidență de miliție. Astfel, neavând pașapoarte, fermierii nu puteau lucra la oraș și, cel mai important, nu puteau primi rații de alimente.

Se pare că introducerea pașapoartelor a fost o măsură îndreptată împotriva curculilor, căci propaganda sovietică proclama: „Introducerea pașapoartelor este o lovitură mortală dată curculilor!" Această lozincă diabolică făcu să renască vechea întrebare: *„ Cine este curcul?"* în acel moment, toți sătenii erau colectivizați. La sfârșitul lui 1932, în satul nostru nu mai rămăsese niciun fermier independent. Puteau să fie curculi membrii unei ferme colective? Nouă ne-a fost greu să înțelegem o asemenea logică. în acea clipă însă, un raționament atât de defectuos nu mai avea nicio importanță pentru noi.

Atunci începu lumea să înțeleagă de ce nu mai erau alimente în sat, de ce nu mai erau șanse să primim altele, de ce speranțele noastre că statul ne va ajuta cu certitudine să nu murim de foame erau naive și zadarnice, de ce comisia de procurare a pâinii căuta și-acum grâu „ascuns" și de ce conducerea statului ne interzisese cu desăvârșire să căutăm mijloace de existență în altă parte. Ne deveni în sfârșit limpede faptul că eram victima unei conspirații, că cineva voia să ne anihileze, nu doar ca fermieri, ci și ca popor – ca ucraineni.

Dându-ne seama de aceste lucruri, nedumerirea noastră dintru început a fost urmată de panică. Cu toate acestea, instinctul nostru de supraviețuire a fost mai puternic decât orice interdicție. El le-a impus celor încă apți din punct de vedere fizic să facă tot ceea ce puteau pentru a se salva pe sine și familiile lor.

Încercările disperate de a găsi mijloace de existență în orașele învecinate au continuat. Mulți dintre sătenii mai în putere s-au aventurat dincolo de granițe, în regiunile îndepărtate ale Uniunii Sovietice, mai ales în Rusia, unde, după cum auzisem, se găsea mâncare din belșug. Alții merseră spre sud, căci auzisem că acolo, în minele de cărbuni și în fabricile din Bazinul Donețului, se putea găsi de lucru contra unui salariu regulat și se dădeau rații de alimente.

Dintre curajoșii aventurieri porniți spre aceste tărâmuri ale abundenței, puțini au ajuns însă la destinație. Drumurile către marile metropole le-au fost închise. Miliția și cei din GPU verificau identitatea și locul spre care se îndrepta fiecare pasager. Acești oameni curajoși, care au făcut tot ce le stătea în putere pentru a rămâne în viață, au obținut exact contrariul. Nu putem decât să presupunem ce li se-ntâmpla după arestare: erau fie omorâți, fie trimiși în lagărele de concentrare. Dacă nu erau condamnați la moarte de tribunalele „poporului", primind îndoielnica preschimbare a pedepsei în muncă silnică, nici nu mai apucau să-și execute pedeapsa. Foamea, frigul și nepăsarea le luau viața în drum spre lagăre, în gări sau în vagoanele neacoperite care se îndreptau spre nord și est și în care mureau înghețați.

Cei care treceau de filtrele miliției și GPU deveneau adeseori victima bandiților care-i terorizau pe pasagerii trenurilor și pe oamenii din piețe. Cei norocoși, care reușeau să se-ntoarcă în satele lor după aceste experiențe îngrozitoare, și cei rămași în sat își pierdură treptat curajul și credința în salvarea din acea situație nenorocită. Slăbiți din cauza lipsei alimentelor, înghețați din cauza lipsei lemnelor, își pierduseră, pur și simplu, orice vlagă. Fermierii se afundau tot mai mult într-o stare de resemnare, apatie și disperare. Unii erau convinși că foamea era o pedeapsă binemeritată trimisă de Dumnezeu pentru că crezuseră în comunism și-i susținuseră pe comuniști în timpul Revoluției.

Am auzit că unii dintre cei întorși acasă reușiseră cumva să procure alimente – mai ales făină – dar puțini dintre aceștia au putut să vină acasă cu comoara. Proviziile respective, dobândite în urma unor mari privațiuni, le fuseseră confiscate de agenții statului sau le fuseseră furate de bandiți.

Toate aceste evenimente ne convinseră că pierduserăm bătălia pentru viață. încercările noastre de a evada sau de a ne procura alimente din alte surse au fost, în cea mai mare parte, lipsite de succes. Eram prizonieri în satul nostru, fără mâncare, condamnați să murim încet, chinuiți de foame.

Capitolul 24

La sfârșitul lui 1932, când toate legumele și pâinea se consumaseră, în satele regiunii noastre ajunse vestea că în orașul-reședință de raion s-au deschis magazine specializate care ofereau de toate. Se zvonea chiar că la acestea găseai și mărfuri străine. Aflarăm însă și că singurul mijloc de schimb acceptat pentru aceste mărfuri era valuta, aurul sau argintul, ultimele două sub orice formă și în orice cantitate.

Puțin câte puțin, în sat la noi ajunseră alte informații despre magazinele cu pricina. Acestea se numeau Torgsin, o abreviere a unor cuvinte rusești care însemnau „comerț cu străinii". Se spunea că ele ofereau tot ceea ce-i trebuia omului ca să trăiască: articole de băcănie, îmbrăcăminte, medicamente și așa mai departe.

Știam că Torgsin existau de ceva vreme, dar numai în orașele mari, unde se găseau mulți străini. Acum, aceste magazine veneau la noi. Cu toate că eram niște oameni simpli, scopul urmărit de statul sovietic ne era foarte limpede. Lucrurile transmise prin moștenire în familie, cum ar fi crucile, icoanele, cerceii, verighetele, ceasurile și tot ceea ce putea să conțină niscaiva metal prețios, erau mult râvnite de regim. Conducerea comunistă, care bănuia că fermierii posedau încă monede din aur și argint dinainte de Revoluție, voia să pună mâna pe ele. Generații la rând, familiile adunaseră comori precum ceainice, zaharnițe, urcioare pentru smântână, solnițe, pipernițe și alte obiecte din argint. în trecut, era la modă ca tinerele din sat să-și îmbrace unul dintre dinții de sus din față în aur, chiar dacă acest lucru era sau nu era necesar. Statul îi voia și pe aceștia.

Foamea realiză tot ceea ce decretele și amenințările nu reușiseră să realizeze. Ultimele rezerve de metale prețioase, puține câte erau, au fost scoase ori dezgropate din ascunzători. Ele au devenit singurul mijloc de supraviețuire.

Toți își doreau acum să posede aur; acesta deveni sinonim cu viața însăși. Cu aur puteai cumpăra pâine... Închipuiți-vă numai. Chiar și noi, niște umili țărani, puteam cumpăra foarte ușor multă pâine dacă aveam acel aur fermecat. întrebarea era însă cum și de unde să-l luăm. Puțini aveau așa ceva, iar majoritatea nici măcar nu-l văzuseră vreodată.

Pe măsură ce se răspândeau veștile cu privire la acest magazin fabulos, începurăm să auzim povești de groază despre jafuri armate și crime. A purta

bijuterii din aur la vedere sau a avea un dinte de aur însemna să te joci cu moartea. Crimele comise pentru o pereche de cercei, un inel sau orice alt lucru făcut din aur ori care părea a fi din aur deveniră curând ceva cotidian. O fată își pierdu degetul cu tot cu inel când hoțul care nu reuși să-i ia inelul de aur îi tăie pur și simplu degetul. Hoți înarmați cu clești extrăgeau cu forța dinții celor care purtau coroane dentare din aur. Aceste crime avură un efect demoralizant extraordinar asupra existenței noastre.

Febra aurului contribui la distrugerea completă a cimitirului nostru. Satul nostru era foarte vechi; începuturile lui datează din secolul al XVI-lea. Pe parcursul celor peste trei secole de existență, cimitirul fusese locul în care erau îngropați oameni de toate condițiile, atât cei de vază, bogați, cât și țăranii obișnuiți. Obiceiul era ca omul să fie îngropat cu toate bunurile personale: bijuterii, arme, cruci. Acum, mormintele erau deschise și jefuite de toate lucrurile prețioase aflate în ele. La început, jefuirea mormintelor se făcea noaptea, în secret, dar curând, începu a se face pe față, în plină zi. De fapt, nu era nevoie ca această crimă oribilă să fie ascunsă de cineva, căci statul nu era deranjat de devastarea mormintelor. Din câte știu, nimeni n-a fost pedepsit vreodată pentru această crimă. în definitiv, cimitirele erau privite ca o parte a tradiției religioase, ceea ce comuniștii aveau înclinația să distrugă. Așadar, cimitirul nostru trebuia să dispară, asemenea bisericii și fermierilor independenți; jefuitorii de morminte au fost ignorați și tolerați în mod oficial, dacă nu chiar încurajați.

În multe cazuri, rămășițele pământești ale celor îngropați erau profanate după deschiderea mormintelor. Puteai vedea cranii și oase de oameni împrăștiate prin tot cimitirul, iar locurile în care fuseseră puse cândva erau răvășite, rămânând în urmă niște gropi largi și goale. Chiar crucile de lemn care marcau mormintele erau luate și folosite ca lemn de foc.

Jefuirea cimitirului se dovedi a folosi la ceva: mormintele deschise primiră în curând cadavre noi, victimele foametei. Fu un noroc ciudat, căci sătenii înfometați nu aveau destulă putere ca să sape alte morminte pentru rudele și vecinii morți. Acum, nu mai trebuia decât să-i ducă pe morți la cimitir și să-i arunce în mormintele jefuite, rămase deschise.

Erau câțiva săteni care aveau ascunse lucruri din metal prețios și cu ele au reușit să-și împlinească visul de a le schimba pe mâncare. Se întâmplă ca și noi să fim printre acești norocoși. Într-o seară, mama ne dezvălui secretul ei: avea două medalioane din aur. Îi fuseseră dăruite de părinții ei pe când

era încă nemăritată, cu vreo jumătate de veac în urmă ori cu mai mult de 30 de ani înainte de Revoluția din Octombrie. La vremea aceea, era moda ca tinerele să poarte monede din aur drept medalioane. Mama nu mai purtă lucrurile cele mai prețioase pe care le avea, ci le ascunse bine, păstrându-le pentru zile negre. Nici măcar copiii ei nu știură nimic de existența lor. Acum eram la mare strâmtoare. Foametea atingea punctul culminant; trebuia să facem rost de mâncare dacă voiam să supraviețuim. Mama ne întrebă, așa cum făcea întotdeauna în problemele importante, cum credem noi că era cel mai bine să folosim acele medalioane. Hotărârăm toți că trebuia să mergem cu unul dintre ele la cel mai apropiat Torgsin din orașul-reședință de raion. Convenirăm să facem acest drum cât mai repede cu putință, atâta timp cât zăpada nu izola complet satul nostru. Mai târziu, vremea nefavorabilă nu ne-ar fi permis să mai plecăm deloc din sat.

Într-o dimineață de la sfârșitul lui ianuarie 1933, pe când era încă întuneric, eu și mama pornirăm pe strada principală, trecurăm prin centrul satului și ne îndreptarăm spre oraș. Strada dădea în drumul principal care ducea direct în oraș.

A fost o călătorie memorabilă. Curând, soarele răsări și începu a străluci în toată puterea pe întinderea albastră a cerului, în vreme ce pătura albă de zăpadă îi reflecta lumina. Natura împrejur era foarte liniștită și tăcută. Nu întâlnirăm nicio vietate: nicio pasăre, nicio pisică, niciun câine; nu erau nici măcar urme în zăpadă care să indice prezența unor ființe vii. Nu întâlnirăm niciun om. Aveam lugubra impresie că mergeam prin împărăția morții.

Singurul semn al faptului că oamenii trăiau încă era fumul care se ridica din hornurile caselor îndepărtate. Nu multe case dădeau însă acest semn. Cele mai multe, îngropate în troiene, ascundeau imaginea îngrozitoare a locuitorilor care sufereau și mureau din cauza inaniției.

Curând însă, croindu-ne încet drum prin zăpadă spre centrul satului, am putut vedea dovezile grăitoare ale foametei. Am observat un obiect negru care, din depărtare, părea a fi un buștean acoperit de zăpadă. Când ne-am apropiat însă, am văzut că era cadavrul unui om. Membrele înghețate care ieșeau din zăpadă dădeau cadavrului înfățișarea unei creaturi grotești. Mă aplecai și îndepărtai zăpada de pe față. Era Ulas, vecinul nostru bătrân, pe care-l văzusem ultima oară în urmă cu circa o lună.

Câțiva pași mai încolo, am zărit un alt cadavru înghețat. Era al unei femei. Când am dat zăpada la o parte, îmi îngheță sângele în vine de groază:

sub haina zdrențuită a acesteia, strâns la piept cu mâinile ei înțepenite, era trupul micuț și înghețat al copilașului femeii.

În cele din urmă, am lăsat în urmă satul și am pornit pe drumul care ducea în orașul-reședință de raion. O altă panoramă fantomatică se înfățișa însă acum înaintea noastră. Oriunde ne uitam, vedeam cadavre înghețate de o parte și de alta a drumului. La dreapta erau cadavrele acelor săteni care păreau a fi încercat să ajungă în oraș pentru a găsi de muncă și de mâncare. Slăbiți de inaniție, ei nu reușiră să ajungă acolo și se întinseseră ori se prăbușiseră lângă drum, pentru a nu se mai ridica niciodată. Zăpada moale le acoperea cu delicatețe trupurile, ca o pătură albă.

Puteai să-ți închipui cu ușurință soarta acelor oameni ale căror cadavre zăceau la stânga noastră. Aceștia se întorceau foarte probabil din oraș, fără să fi realizat ceva. Străbătuseră mulți kilometri în zadar, doar pentru a li se refuza șansa de a lucra și de a rămâne în viață. Se întorceau acasă cu mâinile goale. Moartea îi prinsese târându-se spre casă, resemnați cu gândul că vor muri în satul lor.

Terenurile vaste ale colhospului, întinzându-se pe kilometri întregi de o parte și de alta a drumului, arătau ca un câmp de luptă după un război crâncen. Peste tot zăceau cadavre ale fermierilor înfometați, care căutaseră cartofi în speranța că vor găsi cel puțin niște resturi uitate sau rămase de la ultima recoltă. Ei muriseră acolo unde se prăbușiseră în nesfârșita căutare a hranei. Unele dintre cadavrele înghețate erau acolo, probabil, de câteva luni. Nimeni nu părea a se grăbi să le ia și să le-ngroape.

Distanța de 11 kilometri până în oraș se dovedi a fi foarte greu de parcurs. După ce părăsirăm satul, începu să sufle un vânt rece dinspre nord, iar la orizont își făcură apariția câțiva nori. Deși mamei mai ales îi fu greu să meargă împotriva vântului, ne încăpățânarăm să mergem mai departe și, după vreo 6 ore de luptă cu vântul și cu zăpada care acoperea drumul, ajunserăm la intrarea în oraș. Aici ne aștepta o altă priveliște îngrozitoare.

La acea vreme, reședința raionului nostru nu avea rețea de canalizare, iar murdăria era strânsă, de obicei noaptea, de o brigadă sanitară specială. Nu exista un loc special în care să poată fi descărcate cisternele cu deșeurile menajere trase de cai. Acestea erau golite de obicei în afara orașului, la marginea drumurilor. Drumul dintre satul nostru și oraș părea a fi locul preferat de golire a cisternelor; drept urmare, pe o distanță considerabilă, ambele părți laterale ale drumului erau acoperite cu un strat gros de excremente. în vremuri normale, ar fi fost o priveliște cu totul dezgustătoare

și neplăcută, însă noi ne obișnuiserăm cu ea. Acum, târându-ne prin acele locuri fetide, stomacul ne fu întors iarăși pe dos. Ici, colo, în această murdărie, se vedeau cadavre înghețate. Erau așezate separat sau în grupuri, ori puse pur și simplu unul peste altul, asemenea resturilor rămase după un dezastru. Unele erau acoperite de zăpadă, văzându-li-se numai brațele și picioarele; altele erau acoperite cu mizeriile aruncate nu de mult. Copiii mici erau invariabil strânși la sânul mamelor lor, sub hainele lucrate în casă.

Acești morți erau fermieri din satele învecinate și rude ale acestora, toate victime ale înfometării. Lipsiți de orice mijloc de existență, oamenii considerară că singura lor șansă de supraviețuire era să se ducă la oraș, unde sperau să găsească de lucru, de mâncare și oarece ajutor. în ciuda interdicției de a-și părăsi satele, ei dădură năvală în orașul-reședință de raion, îngroșând rândurile locuitorilor acestuia și agasând populația și administrația orașului. Apăreau în pragul caselor, cerșind, de obicei în zadar, o fărâmă de pâine sau chiar coaja unui cartof. Orășenii, care aveau și ei rații insuficiente de alimente, nu le puteau da sătenilor destulă mâncare ca să-i scape de foame. Pur și simplu, erau prea mulți. Stăteau ori zăceau pe stradă, în piețe, în gări, lângă garduri, în curțile din spate ale caselor, în șanțurile de pe marginea străzilor și drumurilor. Deveniră astfel o prezență cotidiană, pe lângă care orășenii treceau de cele mai multe ori ignorându-i pe ei și cererile lor. Astfel, după ce încercau fără succes totul și mergeau în toate locurile, sătenii și familiile lor își întâlneau inevitabila moarte. Morții zăceau nedescoperiți sau ignorați zile în șir, asemenea lemnelor aduse de ape.

Adeseori, oamenii înfometați erau înconjurați ca vitele de milițieni, scoși afară din oraș și lăsați în voia sorții. Morții și cei care abia răsuflau și nu mai puteau să meargă erau încărcați în camioane sau în căruțe trase de cai și duși undeva în afara orașului. Erau aruncați în râpe sau în locurile de pe marginea drumurilor în care era descărcată murdăria. Oare acești oameni nu aveau dreptul cel puțin la o înmormântare cuviincioasă într-un cimitir sau măcar într-o groapă comună?

Când eu și mama ajunserăm în sfârșit la Torgsin, acolo se afla deja o mare mulțime de oameni înfometați. Descărnați, asemenea unor schelete, sau cu trupul umflat, balonat, oamenii stăteau pe străzile dimprejur, sprijinindu-se de stâlpii de telefon și de ziduri, ori așezați pe trotuare și în șănțulețele de pe marginea străzilor. Așteptau răbdători ca unii cumpărători milostivi să le dea puțin din ceea ce cumpărau. Alții cerșeau zgomotos,

strigând și plângând; ceilalți își țineau mâinile întinse, liniștiți și tăcuți. Ici, colo, în mulțime, am putut vedea trupurile rigide ale celor morți, însă nimeni nu le acorda nicio atenție...

La intrarea în Torgsin, am fost informați că toți cumpărătorii trebuiau să meargă mai întâi la biroul de vizavi pentru a li se evalua obiectele prețioase. După ce am găsit biroul cu pricina, am fost îndrumați spre un funcționar. Acesta, un om gras aflat în spatele unor gratii, luă medalionul mamei fără măcar să se uite la noi, îl cântări repede și-l azvârli într-un sertar. Apoi, ne înmâna un formular, în care a trebuit să scriem numele, adresa și felul obiectului prețios. După aceea, am primit o chitanță în care se indica suma pe care eram autorizați s-o cheltuim: exact 18 ruble. Mai petrecurăm o oră așteptând la rând ca să intrăm în magazin. Ajunserăm în sfârșit înăuntru.

- Ce priveliște! Nu-mi venea a crede ochilor; parcă era un vis. Se găsea acolo tot ceea ce ne trebuia și mai mult decât atât. Erau lucruri de care nici măcar nu auziserăm vreodată sau pe care nu le văzuserăm niciodată. Erau chiar articole de băcănie pe care nu le știam decât din cărțile pe care le citisem. Toate lucrurile erau aranjate cu gust și expuse în cutii sub vitrine. Uitându-mă la acele splendide sortimente de alimente, începu să mă ia amețeala. De luni întregi nici măcar nu mai văzusem alimente obișnuite. Uitasem gustul pâinii adevărate. Acum, oriunde întorceam privirea, dădeam peste aceste lucruri minunate, bune de mâncat.

M-am trezit doborât cu totul de chinurile foamei; erau atât de crâncene, încât abia reușeam să mă mai țin pe picioare. O foame cumplită îmi rodea stomacul și aveam senzația că mă sufoc, de parcă cineva mă strângea de gât și mi-l răsucea. în agonia mea, era cât pe-aci să izbucnesc în plâns, dar chiar în clipa aceea, simții pe umeri mâinile mamei. înțelesese ce se petrecea în sufletul meu. Poate că și ea simțea același lucru. O privii, iar ea zâmbi și-mi zise: „Fii demn, fiul meu!" Cuvintele ei mă liniștiră și-mi dădură puterea de a trece peste slăbiciunea trupului.

Hotărârăm să cumpărăm numai produsele de bază, cele strict necesare, așa încât, atunci când ne veni rândul la tejghea, am ales repede, fără prea multă ezitare și fără greutate, ceea ce ne trebuia. Am cumpărat niște unt, carne de porc sărată, slănină, două pâini, zahăr și alte câteva lucruri care să valoreze în total exact 18 ruble. Majoritatea acestor lucruri erau frumos ambalate în cutii de tablă, cutii de carton sau pungi. Spre uimirea noastră,

am descoperit că pe toate era inscripționat „Made in USSR", ceea ce însemna că erau destinate piețelor străine.

După ce ne-am terminat cumpărăturile, am părăsit magazinul cât mai discret cu putință și am pornit înapoi spre casă. Nu ne temeam de hoți în timpul zilei, căci eram în aceeași situație cu restul sătenilor care sufereau de foame și, mai mult, arătam ca ei: slabi și palizi, îmbrăcați în zdrențe, cu sacul de cerșetor pe umeri. Nimeni întreg la minte n-ar fi bănuit că în acei saci de cartofi căram câteva kilograme de carne de porc sărată și alte produse de bază, care pentru noi reprezentau cea mai mare comoară de pe pământ.

În drum spre casă, nu am putut rezista tentației de a mânca puțină pâine și carne de porc. Aveau un gust dumnezeiesc. Mama zise să nu mâncăm prea mult ca nu cumva să ni se facă rău. De-acum se întuneca, și ne temeam să ne ducem acasă pe același drum pe care plecaserăm. Prin urmare, hotărârăm să mergem într-o gară, cu speranța că vom prinde un tren spre o gară situată la numai cinci kilometri depărtare de satul nostru. Aceasta avea să ne scurteze drumul pe care urma să-l facem pe jos și să ne mențină într-o zonă populată, mai sigură.

Pe când ne apropiam de gară, un marfar trecu încet prin dreapta noastră. Observarăm niște oameni adunați în jurul a ceva aflat pe șine. Ne alăturarăm lor și văzurăm o grămadă de trupuri omenești mutilate, într-o baltă de sânge. Cineva spuse că era o sinucidere; o femeie cu un copil în brațe se aruncase sub roțile trenului care venea. Privitorii începură să părăsească unul câte unul locul cu pricina, iar cadavrele zdrobite ale mamei și copilului ei rămaseră zăcând acolo, fără ca cineva să le mai acorde vreo atenție. Nimeni nu vărsă nicio lacrimă și nu exprimă niciun sentiment față de tragicul lor sfârșit; toți erau cu totul indiferenți.

Ne-am dus la gară. Și acolo erau mulți oameni, atât înăuntru, cât și afară. Veniseră, la fel ca noi toți, din satele învecinate. Aceasta era ultima lor speranță de a găsi ceva de mâncare. Nădăjduiau că vreun călător înțelegător le va arunca o bucată de pâine pe fereastra trenului. Unii sperau să-și găsească de lucru. Alții aduceau cu ei cele mai prețioase lucruri personale, sperând să le schimbe pe mâncare sau să le vândă pe bani. Stăteau răbdători pe cimentul peronului, ud din cauza zăpezii, expunându-și marfa: costume naționale ucrainene, brodate frumos de mână, făcute din materiale țesute în casă, fețe de masă lucrate în casă, cu broderie bogată, prosoape brodate, covoare lucrate de mână. Unele dintre acestea fuseseră

ținute decenii sau chiar secole la rând în cufere sau în lăzile de zestre ale femeilor, ca moștenire de familie. în acea perioadă însă, aceste bunuri prețioase nu aveau căutare. Treceau foarte puține trenuri de călători, iar localnicii nu erau interesați să cumpere decât mâncare. Cu excepția funcționarilor partidului și ai statului și a speculanților, toți ceilalți erau lihniți de foame.

Majoritatea celor care se înghesuiau în sala de așteptare a gării încercau să ajungă undeva în nordul Ucrainei, în Rusia, unde nu bântuia foametea. Eforturile lor erau însă zadarnice. Cu câteva excepții, legea le interzicea fermierilor ucraineni să cumpere bilete de tren pentru Rusia. Numai cei cu certificate speciale, care le permiteau să părăsească ferma colectivă și să se ducă într-un anumit loc, puteau cumpăra un bilet de tren spre Rusia. Cu toate acestea, oamenii înfometați își încercau norocul. Nu mai aveau nimic de pierdut și nimic altceva de făcut, în special acum, când câmpurile, râurile și pădurile erau acoperite cu zăpadă din belșug. Drept urmare, veneau toți în gări, pentru că fiecare tren le aducea o rază de speranță, o veste bună. Mai presus de orice, exista posibilitatea ca, în ciuda tuturor interdicțiilor, cineva să reușească să se urce în trenul care mergea spre nord. Continuau să viseze imposibilul. Se gândeau să călătorească pe vagoane sau dedesubtul acestora, pe scări, pe platformele dintre vagoane și pe tampoane.

Marea majoritate a acestor vise nu se îndeplineau însă niciodată. Mulțimile din gări și din jurul acestora erau înconjurate periodic de milițieni și oameni din GPU, urcate în camioane asemenea unor animale rătăcite și duse undeva în afara orașului.

Noi am avut mai mult noroc și am reușit să cumpărăm bilete de tren pentru că mergeam spre sud, nu spre nord. Curând, eram în drum spre casă, însă imaginile îngrozitoare ale foametei continuau să ne însoțească.

În vagonul nostru era foarte puțină lume, căci spre sud – spre interiorul Ucrainei – nu mergeau mulți oameni. Erau multe locuri libere, iar la scurt timp după ce ne ocuparăm locurile, intră în compartimentul nostru o femeie urmată de doi băiețel emaciați. Ce imagine jalnică! Fețele lor erau numai piele și oase; ochii le erau bulbucați, privirea, întunecată și indiferentă. Erau neîngrijiți; aveau hainele zdrențuite și murdare.

După ce se așezară, observai că femeia ținea sub haină, la sân, un bebeluș și că acesta era mort.

- Este fată, spuse ea pe un ton liniștit, fără urmă de emoție. A murit ieri. Bietul meu copilaș; îi era foame și plângea întruna... și apoi se opri brusc... Peste noapte am stat afară. Ne-au dat afară din sala de așteptare. Era foarte frig. Băieții s-au îngrămădit sub haina mea ca puii sub cloșcă...

Nu am știut ce să spunem. Am continuat s-o privim în liniște, compătimitori.

Își puse copilașul mort pe genunchi și începu să desfacă zdrențele murdare în care era învelit. Apoi, ca și cum atunci și-ar fi dat seama că acesta era mort, îl înfășură la loc, îl strânse cu putere la piept și-și lipi drăgăstos obrajii de fața rece și rigidă a copilașului. începu să plângă și să vorbească cu el:

- Îmi pare rău, suspină ea, cu lacrimile curgându-i pe față și căzând pe copilaș. Nu-i vina mea. Eu am încercat, pe cuvânt; am făcut tot ce-am putut... M-au făcut dușman al poporului... Ne-au aruncat afară de oriunde ne-am dus. Apoi, începu să-și sărute cu milă copilașul, ochii, fruntea și obrajii acestuia. Nu-ți face griji, copilașul meu, n-o să fii singur multă vreme; curând, te vom urma; curând, vei fi din nou cu mama și frații tăi...

Mama nu mai fu în stare să-i asculte tânguirea și, temându-se că va izbucni în plâns în fața ei, se ridică și se îndreptă spre ușă, făcându-mi semn s-o urmez. Ajunsă pe coridor, își dădu frâu liber sentimentelor. Plângând, îmi ceru să tai trei felii de pâine și să le dau femeii și băieților ei. Ne întoarserăm în compartiment și le dădui pâinea. Nu vă pot spune ce impresie a făcut vederea pâinii asupra acestor oameni lihniți de foame.

După ce mancă jumătate din porția ei de pâine și păstră restul pentru băieți, femeia se mai liniști și reuși să ne spună într-un mod mai coerent trista ei poveste. Era povestea tipică a familiilor ucrainene ale acelor vremuri, pe care însă cei ce n-au cunoscut acele suferințe și tragedii n-o pot înțelege.

Aflarăm astfel că, în anul dinainte, soțul femeii fu catalogat curcul și „dușman al poporului", fiind exilat undeva în nord. Nu mai auzi de el niciodată. Bărbatul nu-și văzu niciodată fata care se născu după surghiunirea sa și care acum zăcea moartă în brațele ei. Femeia muncise din greu la colectivă, dar nu primi decât câteva kilograme de grâu și niște legume, care, de fapt, nu însemnară mai nimic și se terminaseră înainte de venirea iernii. înfometată și înfrigurată, fără nicio speranță de a face rost de alimente și lemne de foc, auzi undeva că în Rusia nu exista foamete.

Avea puțini bani, așa că se hotărî să încerce să meargă în nord, în Rusia, cu copiii. în ciuda greutăților, ajunse până la urmă la gară și, vreme de două zile, încercă să cumpere un bilet spre un oraș din Rusia în care se duseseră niște vecini de-ai ei. De fapt, aceștia îi scriseseră că acolo nu era foamete, zvonul dovedindu-se a fi adevărat. Nu reuși însă să-și ia bilet pentru că n-avea certificatul necesar de la colectivă. Acum, că fetița ei murise, se hotărî să meargă într-un alt oraș, nu departe de satul ei. Auzise că acolo se află un fel de adăpost pentru copii; poate că va reuși să-și lase băieții acolo. Nu conta ce avea să i se-ntâmple ei după aceea. N-o interesa decât ca băieții ei să supraviețuiască.

Am ieșit pe coridor și am stat acolo o vreme, uitându-mă pe fereastră. Trenul se deplasa pe șine cu o mișcare uniformă. Câmpuri acoperite de zăpadă, copaci și stâlpi de telegraf treceau în goană. Dar chiar și aici, peisajul, altfel pașnic, fu tulburat: de-a lungul șinelor, stăteau așezați sau întinși pe jos, în grupuri, oameni flămânzi. Făcuseră drum lung până la șinele de cale ferată, sperând într-o minune; poate că cineva le va arunca o bucată de pâine. Nu le puteam auzi glasurile, dar le vedeam mâinile întinse. Unii stăteau acolo cu copiii în brațe, pe care-i ridicau astfel încât oamenii să le vadă micuțele trupuri vlăguite de foame, ca și cum ar fi strigat: „O firimitură de pâine, vă rog! Nu pentru mine, ci pentru copilul meu!"

Mi-am luat repede sacul și am scos restul de pâine. Am observat în fața mea o femeie cu doi copii mici. M-am gândit că aveau nevoie de o minune. Am deschis fereastra și, când trenul se apropie de aceștia, am aruncat pâinea în direcția lor. Nu am reușit să văd ce se-ntâmplă cu ea, căci lacrimile îmi încețoșau vederea.

Curând, ajunserăm în gara noastră. înainte de a apuca drumul spre casă, vrui să găsesc un băț pentru mama, care credea că o va ajuta la mers. Tot căutând ceva care să i se potrivească, ajunsei în spatele unor anexe ale gării. Ceea ce am văzut acolo nu-mi dă pace nici acum. Deși au trecut 50 de ani de atunci, simt în continuare groaza care m-a cuprins în clipa în care am ajuns în fața acelei imagini înfiorătoare. Dinaintea mea, la vedere, se afla un morman de cadavre omenești înghețate, asemenea unei grămezi de lemne aruncate la întâmplare. Unele cadavre erau complet dezbrăcate, altele erau îmbrăcate pe jumătate, iar altele, îmbrăcate complet, dar desculțe. Brațele și picioarele înghețate ieșeau de sub zăpadă ca niște ramuri încâlcite de copac. Rămăsei cu gura căscată, incapabil să mă mișc de spaimă. Mă holbai destul de mult timp la acele trupuri omenești, cu brațele lor înghețate, întinse de

parcă cerșeau încă mâncare și milă. Apoi, alergai la mama și-i dusei bastonul, tremurând din tot corpul, dar consolat de prezența ei.

Când ajunserăm în sfârșit acasă, era întuneric; cu toate acestea, aventura noastră nu se încheie încă.

În drum spre casă, mama îmi păru abătută și neliniștită. Când o întrebai ce-o frământa, mi se destăinui. O preocupa formularul pe care a trebuit să-l completăm când am schimbat medalionul la Torgsin, și am înțeles ce pericol ne păștea.

Decretul privind predarea monedelor și a valutei fu ignorat de săteni, ceea ce duse la arestarea și torturarea multor persoane de către cei de la GPU. Schimbând medalionul, noi nu încălcaserăm decretul, deoarece acesta nu făcea parte din categoria bunurilor prețioase. Făcuserăm însă greșeala de a trece medalionul ca „monedă" în formularul oficial de evaluare. Această greșeală „minoră" se putea transforma acum într-o „crimă majoră" împotriva statului.

Temerile noastre s-au confirmat nu după mult timp. La scurtă vreme după aventura noastră la oraș, într-o după-amiază, veni acasă la noi un grup numeros de funcționari ai statului. Acesta era format din membri cunoscuți ai comisiei pentru procurarea pâinii din „suta" noastră, însoțiți de această dată de un milițian înarmat și de președintele sovietului sătesc. Milițianul era un străin, trimis, se pare, special în satul nostru de conducerea raionului. Prezența acestui om și a atâtor oficialități ne dădu de înțeles că situația era gravă.

După ce grupul intră în casă, președintele sovietului sătesc făcu un pas înainte. Se uită la un document pe care-l avea în mână și citi cu glas tare numele mamei mele, chiar dacă o cunoștea foarte bine pe mama. Apoi, declară că, potrivit unor „surse de încredere", dețineam aur pe care ar fi trebuit să-l predăm trezoreriei statului cu multă vreme în urmă. Ne informă că milițianul era trimis cu ordinul de a ne confisca aurul și de a-l duce la centrul raional. Adăugă de asemenea că, dacă-i dădeam de bunăvoie aurul, cazul avea să fie închis și dat uitării. Dacă nu cooperam, capul familiei avea să fie arestat ca „dușman al poporului".

Cererea de a le da un aur care nu exista ni se păru ridicolă, iar ideea ca mama să fie făcută „dușman al poporului" era absurdă. Mama trecuse prin mult prea multe astfel de situații dificile ca să-și piardă cumpătul acum. Negă cu fermitate că am avut vreodată monede de aur pe care să le predăm statului. Ea, în primul rând, nici măcar nu știa cum arăta o monedă de aur.

Alimentele au fost cumpărate de la Torgsin cu un medalion din aur, nu cu o monedă de aur. Schimbul unui medalion pe mâncarea de la magazinul de stat nu putea fi un act ilegal, insistă ea.

Cu toate acestea, președintele sovietului sătesc ordonă cercetarea amănunțită a casei noastre. Au examinat fiecare ungher; au scos toate hainele; au ridicat capacele de pe toate oalele. S-au uitat peste tot și în toate, dar nu au găsit nimic. Nu era nimic de găsit, cu excepția celuilalt medalion, care era bine ascuns în ceea ce fusese cândva cotețul porcilor.

În cele din urmă, plecară fără să ia ceva, iar după aceea, spre marea noastră surprindere, ne lăsară-n pace.

Capitolul 25

În ultima parte a lunii februarie, frigul se înteți. Temperaturile scăzură cu mult sub zero grade; viscolul sufla cu putere. Vântul urla și șuiera, rupând crengile înghețate ale copacilor și smulgând acoperișul unor case. Dar chiar și o iarnă atât de grea ar fi fost suportabilă dacă n-ar fi fost foametea. Să-ți fie și frig, și foame, să n-ai alimente sau combustibil și să n-ai nicio speranță că le vei obține este un chin care sfidează orice închipuire.

Satul nostru fu izolat complet. Nămeții mari făcură ca drumurile și cărările să fie impracticabile. Depunerile de zăpadă erau atât de mari, încât, uneori, era greu să deschizi ușa din față a casei. Oamenii oricum n-aveau de gând să plece de-acasă; n-aveau unde să se ducă. Satul era îngropat în zăpadă, iar locuitorii lui mureau încet de foame în casele lor.

Noi țineam ușa închisă. încercam în zadar să suprimăm senzația de foame citind și spunând povești. Ne rugam adeseori. Mama cădea în genunchi în fața icoanelor, iar noi i ne alăturam, repetând rugăciunea după ea. Ne simțeam mai în siguranță după aceea, crezând că rugăciunile noastre vor fi auzite de Dumnezeu, care ne va trimite în curând un ajutor. O auzeam adesea pe mama adresându-se icoanelor: „O, Atotputernice Doamne, Tu ai trimis asupra noastră mânia și pedeapsa Ta într-o vreme în care și Satana ne chinuiește. De ce ne faci asta, Dumnezeule Mare? Fii nouă milostiv și ajută-ne să ne împotrivim Satanei."

Apoi, ca și cum s-ar fi căit pentru reproșurile aduse lui Dumnezeu, rostea o lungă și umilă rugăciune de implorare. Fratele meu, Mikola, avea rugăciunea lui. Și el voia să știe de ce trimisese Dumnezeu un asemenea chin poporului care credea cu atâta ardoare în El. Întotdeauna termina cerându-I lui Dumnezeu să ne trimită niște pâine. Așa ne petreceam noi timpul, rostind rugăciuni, visând, sperând și așteptând să se producă o minune.

Zilele și nopțile se scurgeau într-o succesiune fără de sfârșit, viscolul vuind mai tot timpul. într-o dimineață însă, acesta încetă, iar afară era liniște. Razele slabe ale soarelui pătrundeau prin sticla înghețată a ferestrelor. Eu și Mikola hotărârăm să mergem afară, dar ne fu greu să deschidem ușa din cauza nămeților. Până la urmă reușirăm, după ce împinserăm de mai multe ori, și ieșirăm în atmosfera unei dimineți frumoase, cu zăpadă strălucitoare, cer azuriu și aer proaspăt și limpede.

Era liniște, iar monotonia zăpezii cuprinsese tot satul. Singurele semne de viață veneau, ici, colo, de la hornuri, care ridicau spre cer firicele de fum. Multe case din vecini nu scoteau niciun pic de fum pe hora. Oare oamenii din ele nu făcuseră deloc focul? Cum puteau să rămână în viață, ne-ntrebam noi, la temperaturi mai mici de zero grade, fără să aibă căldură în case?

Ca să aflăm, alergarăm mai întâi la casa lui Dmitro, de unde nu venea niciun semn de viață. Dmitro nu se mai întorsese acasă de când fusese dus la centrul raional. Tânăra lui soție, Solomia, rămăsese singură cu copila lor. începuse să lucreze la ferma colectivă, luându-și cu ea fetița. Ca nevastă de exilat, și ea era considerată „dușman al poporului", așa încât copilul nu-i fu primit la grădiniță. Mai târziu, Solomia fu dată afară de la colectivă, fiind obligată astfel să-și găsească de lucru la oraș. Nu reuși însă, pentru că nu avea un certificat de ieșire din ferma colectivă. Fu prinsă în cercul comunist al morții. Trebui să se-ntoarcă în satul ei.

Când veni iarna, Solomia merse din casă-n casă, dispusă să muncească doar și pentru o bucată de pâine. Era prea demnă ca să cerșească. Oamenii o compătimeau și o ajutau cât puteau. Cum însă foametea se intensifica, sătenii nu au mai putut s-o ajute, iar ea nu a mai fost văzută umblând de colo, colo.

Am găsit deschisă ușa de la casa Solomiei, însă intrarea era blocată de nămeți, și ne-a fost greu să intrăm. Când am ajuns în sfârșit în camera de zi, ni se înfățișă o imagine jalnică: Solomia atârna de tavan, în mijlocul încăperii. Era îmbrăcată în costumul ei național ucrainean, iar la piept îi atârna o cruce mare. Era limpede faptul că se pregătise înainte de a se sinucide. Părul îi era pieptănat cu grijă în două cosițe care-i atârnau peste umeri.

Alergarăm înspăimântați după mama. O ajutarăm să dea jos trupul înghețat al Solomiei, să-l așeze pe o laviță și să-l acopere cu un pled lucrat de mână. Abia după ce făcurăm aceste lucruri observarăm trupul fără viață al fetiței sale. Copila stătea într-o covată de lemn, sub icoane, curată și îmbrăcată în hainele ei cele mai bune. Mânuțele îi erau strânse la piept.

Pe masă era un bilet:

> Dragi vecini,
>
> Vă rog să îngropați cum se cuvine trupurile noastre. Trebuie să vă părăsesc, dragi vecini, pentru că nu mai pot suporta această viață, în casă nu-i nimic de mâncare, așa că nu mai are rost să trăiesc fără micuța mea, care a murit de foame, și fără soțul meu. Dacă-l veți vedea vreodată pe Dmitro, spuneți-i despre noi. Va înțelege situația noastră și mă va ierta. Vă rog să-i spuneți că am murit liniștit, gândindu-mă la el și la scumpa noastră fiică.
>
> Vă iubesc, dragii mei vecini, și vă doresc din toată inima să scăpați cumva de această nenorocire. Iertați-mă că v-am făcut probleme. Vă mulțumesc pentru tot ce ați făcut pentru mine.
>
> S
>
> olomia

După ce am citit biletul, am stat acolo un timp, nemișcați și pierduți. Mama încercă să-și înăbușe plânsul, apăsându-și buzele cu colțul basmalei roșii. Mikola se holba la cadavre, nevenindu-i să creadă.

Începui să recreez în închipuirea mea agonia morții lor: copilul care plângea de foame și, apoi, fiorul morții cuprinzând micuțul ei trup vlăguit.

Cât de mare trebuie să fi fost suferința mamei. Nevoită să-și asculte neputincioasă copilul cerându-i de mâncare, în timp ce ea însăși era aproape lihnită de foame. Trebuie să fi simțit însă o mare ușurare, m-am gândit eu, când își văzu fetița respirând pentru ultima oară. Apoi, o văzui în închipuirea mea pe mamă îngrijindu-se de copilul ei neînsuflețit, îmbrăcându-l în hainele cele mai bune și cele mai curate pe care le avea, rugându-se în genunchi lângă trupul lui și, la urmă, sărutându-l pentru ultima dată înainte de a se sinucide.

Mama îmi întrerupse gândurile. Trebuia să împlinim ultimele dorințe ale dragii noastre vecine și să îngropăm cum se cuvine cele două cadavre. Mama voia întotdeauna să facă totul cum se cuvine. Dar cum puteam să facem totuși acest lucru acum? Eram prea slăbiți ca să săpăm o groapă în pământul înghețat acoperit de zăpadă sau chiar să ducem cadavrele la cimitir.

Dându-ne seama de aceste lucruri, am hotărât să le lăsăm în casă. Frigul împiedica deocamdată descompunerea lor, așa că am așezat trupul copilului lângă mamă pe lavița de dormit, le-am acoperit cu pledul și am plecat.

După această tristă descoperire, nu am putut sta acasă fără să facem nimic. Erau multe case împrejur pe hornurile cărora nu ieșea fum. Ne dădurăm seama că și acolo avuseseră loc tragedii asemănătoare. Mama era îngrijorată mai ales de familia lui Boris, ca și de o văduvă care locuia cu fata ei schiloadă aproape de noi. Credea că puteau fi încă în viață și că poate aveau nevoie de ajutor.

Fără a pierde prea mult timp, ne-am dus la casa lui Boris. Nici el nu se mai întorsese de la închisoarea sătească, ci fusese dus la centrul raional, și nimeni nu-l mai văzuse de atunci. Soția lui, Himka, locuia singură cu cei doi copii ai lor. Mergeam des la ea, ajutându-i atât cât ne stătea în putere. în ultima vreme, din cauza viscolelor puternice, pierduserăm orice legătură cu ei.

Când ajunserăm în fața casei Himkăi, observarăm ceva de culoare închisă ieșind de sub zăpadă. Era Himka. Trupul ei era complet înghețat și acoperit de zăpadă. Alergarăm în casă, gândindu-ne la ceea ce era mai rău pentru copiii ei: avuseserăm dreptate. Pe laviță zăcea cadavrul fiului mai mare al Himkăi, Trohim. Mâinile îi erau strânse la piept, avea ochii închiși, iar trupul înghețat era acoperit cu un palton. La cap se găsea o farfurie cu resturile unei lumânări. Trohim trebuie să fi murit înaintea mamei lui. Apoi, încercând să salveze viața celuilalt copil, Himka se pare că a ieșit din casă pentru a cere ajutor. Fiind însă prea slăbită din cauza foamei, se prăbuși la câțiva pași în fața casei sale și muri în zăpadă.

Îl găsirăm și pe copilul ei mai mic, un băiat de vreo 8 ani, într-un pat. Era bine acoperit cu câteva haine vechi și, ca prin minune, era încă în viață! Zăcea acolo cu totul vlăguit din cauza foamei și prea slăbit ca să se poată mișca. Trupul îi înțepenise și părea pe jumătate înghețat.

Trebuia să facem imediat ceva pentru a încerca să salvăm licărul de viață care mai era în acest băiețel. Nu aveam timp pentru contemplare și sentimente. Am dus

cadavrul Himkăi înapoi în casă și l-am așezat lângă cel al fiului mai mare. Ne era limpede că, dacă voiam să-l salvăm pe cel mic, trebuia să-l luăm acasă la noi, căci casa lui era înghețată și nu se găsea în ea nici urmă de lemne sau de mâncare. îl așezarăm cu grijă pe o sanie și-l duserăm la noi acasă pentru a-l ajuta să-și revină și a avea grijă de el. Mama îl puse în pat și ne spuse că, cu ajutorul lui Dumnezeu, își putea reveni.

Apoi, ne trimise cu o sanie la casa văduvei ca să le aducem la noi pe ea și pe fiica ei schiloadă, dacă mai erau cumva în viață. Locuiau aproape de noi, așa că nu ne luă mult să ajungem la casa ei.

Văduva Șevcenko și fiica ei infirmă, Lida, erau și ele victime ale politicii statului. în urmă cu câțiva ani, soțul ei se încăierase cu un reprezentant al partidului în momentul în care se stabilea planul operațiunii de colectivizare. Reprezentantul venise în satul nostru să organizeze ferma colectivă, iar în cursul unei discuții aprinse, Șevcenko îndrăznise să-l facă „papagal prost"! Acesta-i fusese sfârșitul. Fu acuzat de atac la demnitatea Partidului Comunist și trimis pentru 5 ani în nord, la „muncă corecțională". După vreun an, soția lui primi o scrisoare anonimă în care i se spunea că soțul îi murise în timp ce săpa la Canalul Marea Baltică–Marea Albă. Văduva acestuia locuia acum singură cu fiica lor, care era infirmă din naștere și avea nevoie tot timpul de supraveghere. Comparativ cu ceilalți săteni, văduvei Șevcenko îi era de două ori mai greu să facă rost de mâncare și alte lucruri de strictă necesitate pentru ele două. Trebuind să stea mereu acasă pentru a se îngriji de fiica sa handicapată, ea nu putea merge la lucru. Nu putea nici să primească ajutor din partea statului, pentru că era nevasta unui „dușman al poporului" ce fusese arestat. începu să cerșească, depinzând cu totul de bunăvoința consătenilor. Când tot satul fu lovit de foamete, soarta îi fusese pecetluită.

Îi găsirăm casa aflată pe un deal, nu departe de casa noastră, complet înconjurată de nămeți, cu ușa din față blocată de zăpadă.

Dădurăm cu greu zăpada la o parte, iar când deschiserăm în sfârșit ușa, o găsirăm pe sărmana văduvă moartă, așa cum ne temuserăm, zăcând pe pragul din mijlocul antreului. I-am dus trupul în camera de zi și l-am pus pe-o laviță. Am găsit-o și pe fiica ei, Lida, zăcând pe o laviță de dormit, înfășurată în mai multe rânduri de zdrențe, dar încă vie. Am așezat-o cu grijă pe sanie și ne-am grăbit spre casă.

Acolo, mama era încă ocupată cu fiul mai mic al Himkăi. Îi freca trupul cu zăpadă, iar pe sobă se gătea ceva pentru el.

Când am adus-o înăuntru pe Lida, mama începu să se îngrijească de nevoile ei, iar noi ne-am ocupat de băiețel. După ce ne-am străduit cât am putut să-i încălzim și să-i facem să se simtă bine, am încercat să le dăm terci și niște ceai de plante pregătit în casă de mama, dar eforturile noastre de a-i face să mănânce și să bea ceva cald au fost zadarnice. în afara respirației încete și spasmodice, nu dădeau niciun semn de

viață, zăcând fără să se miște deloc. Când se înnopta, am asistat la oribila agonie a morții lor. Lida muri la miezul nopții, iar la scurt timp muri și băiețelul.

Acum ne aflam noi înșine într-o situație specială. Aveam în casă două cadavre ale unor persoane care nu erau rude cu noi. Nu le puteam ține ca atare prea mult în casa noastră, iar îngroparea lor în cimitir implica anumite riscuri.

Era periculos să-ți manifești compasiunea față de sătenii înfometați, dar mai ales față de persoane care, asemenea acestui băiețel și acestei fete, erau considerate de autorități „dușmani ai poporului". Pentru noi, a încerca să salvăm viața acestor doi tineri era un lucru la fel de firesc ca acela de a încerca să ne salvăm pe noi înșine, însă Partidul Comunist considera aceasta un act de înaltă trădare. Cu toate acestea, ne-am hotărât să le îngropăm cadavrele cum se cuvine în cimitir, orice s-ar fi întâmplat.

A doua zi de dimineață, eu și Mikola am așezat cadavrele pe sanie, le-am acoperit și am pornit spre centrul satului, unde se afla cimitirul. Ne era foarte greu să tragem sania cu o încărcătură atât de grea; aveam foarte puțină putere ca să facem acest lucru, mai ales în zăpada mare și pe un ger atât de puternic. Mergând pe ulița principală, văzurăm alte cadavre; pe unele le recunoscurăm ca fiind rămășițele unor vecini. Printre ele erau și cadavrele unor străini, care veniseră probabil din alte sate în căutare de hrană. Faptul că toate cadavrele erau acoperite cu multă zăpadă ne dădea de înțeles că acestea zăceau pe drum de ceva vreme.

Apropiindu-ne de centrul satului, văzurăm o pereche de cai trăgând o sanie și galopând spre noi. Știam că doar funcționarii partidului și statului își permiteau un asemenea lux. Ulița era îngustată de nămeții mari, așa că nu ne-am putut feri. Caii se ridicară pe picioarele din spate și se opriră aproape în fața noastră. La început, auzirăm doar niște înjurături rostite de cineva din sanie; apoi, ni se porunci să ne dăm la o parte. încercând să facem acest lucru, sania noastră, foarte grea, se împotmoli zdravăn în zăpadă. Tot încercând în zadar să împingem și să tragem de sanie, din nebăgare de seamă, făcurăm să ni se vadă încărcătura. Atenția oficialităților fu atrasă instantaneu de sania noastră. Coborâră și veniră la noi să se uite mai bine.

Erau doi indivizi, amândoi necunoscuți nouă. Erau îmbrăcați în haine călduroase și păreau bine hrăniți și prosperi, ca în zilele de altădată. Unul dintre aceștia, îmbrăcat într-o haină de blană, făcu câțiva pași înainte și voi să știe ce aveam noi în sanie.

- Vedeți ce avem! răspunsei eu, arătând spre cadavre. Celălalt străin ne cerceta plin de curiozitate.

- Cine erau și cum au murit? își continuă interogatoriul omul în haină de blană.

Ce întrebare inutilă și ridicolă! Răspunsei indiferent că fuseseră vecinii noștri. Apoi, în loc să le explic de ce au murit, am subliniat că se puteau vedea multe

cadavre pe uliță și că, în case, erau încă și mai mulți oameni morți sau pe moarte. Răspunsul meu trebuie să-l fi nemulțumit foarte mult, pentru că mă-ntrebă furios cine eram și păși mai aproape de noi.

- Doar nu vreți să-mi spuneți mie că întreaga populație a satului a murit ori este pe cale să moară, nu-i așa? continuă el, ridicând glasul. Apoi, copleșindu-ne cu alte înjurături și blesteme, luă un caiet din buzunar și-și notă numele noastre.

Celălalt bărbat privi în liniște cum se desfășura totul. După ce omul în haină de blană își puse caietul înapoi în buzunar, amândoi se întoarseră la sanie și trecură în grabă pe lângă noi. Nu ne-a fost ușor să ne scoatem sania din zăpada adâncă.

Ne-am simțit ușurați când am ajuns în sfârșit la cimitir, căci ne era foarte frig și eram vlăguiți cu totul. în jurul nostru se găseau zeci de cadavre care zăceau de o parte și de cealaltă a drumului. Unele erau adunate sub formă de grămezi - probabil, membrii unei singure familii sau ai mai multor familii învecinate. Altele erau aruncate peste tot, la întâmplare.

În cimitir domnea o liniște de moarte. Nu era nimeni prin preajmă. Nimeni nu se sinchisise să îngroape rămășițele pământești ale acelor bieți nenorociți.

În acele zile tragice, o înmormântare „ca lumea" în cimitir consta pur și simplu în depunerea morților într-una dintre gropile comune sau în mormintele deschise de jefuitori și de cei care căutau aur. Și celor mai solizi gropari le-ar fi fost foarte greu să sape un mormânt în pământul acela înghețat, acoperit de zăpadă. Pentru săteanul obișnuit, slăbit de inaniție, era o treabă imposibilă. Așa că nu făcurăm decât să coborâm trupurile prietenilor noștri morți într-una dintre gropile existente, umplute pe jumătate cu zăpadă, și să mai punem niște zăpadă peste ele. Apoi o pornirăm repede spre casă.

Pe drumul de întoarcere, ne întâlnirăm cu un bărbat care locuia aproape de noi și mergea în aceeași direcție cu noi. Ne păru bine să-l avem tovarăș de drum. El ne spuse că a fost la centru ca să informeze autoritățile despre numărul mare al celor din vecinătatea sa care muriseră de foame și ale căror cadavre rămăseseră în case și prin toate locurile. Era foarte supărat pentru că povestea lui nu produsese nicio impresie asupra celor din sovietul sătesc și pentru că nimeni nu voise măcar să-l creadă. Președintele sovietului sătesc mersese chiar până la a obiecta împotriva întrebuințării expresiei „mort de foame", acuzându-l de interpretarea greșită a realității. Președintele avusese propria lui interpretare. El recunoscu că unii muriseră, dar acest lucru nu li se întâmplase decât celor fără ocupație și leneși, cărora nu le plăcuse și care nu voiseră să lucreze la colectivă, ori „dușmanilor poporului", care oricum trebuiau exterminați. Tovarășul nostru își dădu seama că nu putea rezolva nimic acolo. N-aveau nevoie de alte explicații și argumente, așa că părăsi amărât biroul sovietului sătesc.

Noi, la rându-ne, îi povestirăm că aceeași situație exista și în vecinătatea casei noastre și că tocmai ne întorceam de le cimitir, unde îngropaserăm doi dintre copiii

nefericiților noștri vecini. îi mai spuserăm tovarășului nostru despre întâlnirea cu cei doi străini pe drumul spre cimitir. Cel în haină de blană era noul președinte al sovietului sătesc. Fusese numit în funcție de conducerea raionului și sosise de curând în sat. Celălalt era un ziarist trimis din capitală să scrie un articol despre progresul înregistrat în procesul de colectivizare și despre îndeplinirea cotelor de grâu. Abia acum ne dădurăm seama de ce bărbatul în haină de blană, noul președinte al sovietului sătesc, se jenase și se înfuriase atât de mult atunci când i-am vorbit despre cadavrele celor morți de foame. Acum ne era limpede că el încercase să ascundă de prietenul lui, scriitorul, groaznica realitate a nenorocirii care se abătuse asupra sătenilor.

Din ziua aceea, am stat acasă, devenind din ce în ce mai slăbiți pe măsură ce zilele treceau. Urmăream cu multă neliniște cum se diminuau încet, încet, ultimele noastre rezerve ascunse de mâncare, în timp ce, afară, iarna rece era încă în toi.

Capitolul 26

Spre sfârșitul lui martie, foametea ne lovi în plin. Viața sătenilor se degradase la maximum, devenind o luptă aproape animalică pentru supraviețuirea celui mai bine adaptat.

Satul încetase a mai exista ca o comunitate închegată. Locuitorii care reușiseră să rămână în viață se închideau între pereții caselor lor. Fiecare casă deveni o entitate în sine. Vizitele deveniră o raritate. Toate ușile erau zăvorâte și blocate împotriva posibililor intruși. Chiar și între vecini, comunicarea, dacă exista, era redusă, oamenilor încetând să le pese de soarta celorlalți. De fapt, ei se evitau reciproc. Prietenii și chiar rudele deveniră străini. Mamele își abandonau copiii, iar frații își întorceau spatele unii altora.

Unii dintre cei care mai aveau putere continuau să caute de mâncare, dar într-un mod cât mai discret cu putință, în liniște și pe ascuns, de parcă s-ar fi simțit vinovați că mai erau în viață.

Ce puteau să găsească însă sub zăpadă? Pe ulițe, pe câmpuri, în grădini și livezi, la râul înghețat, pretutindeni zăceau trupurile înghețate ale sătenilor flămânzi. Cadavrele lor deveniră monumente pietrificate, perfect păstrate de zăpadă și îngheț. Deveniră o amintire pentru copiii, bărbații și femeile înfometate, pentru tinerii și vârstnicii care sufereau de inaniție: o acuzație la adresa politicii și moralei oficiale comuniste.

Cum zăpada continua să se aștearnă, nămeții deveniră mai mari și mai greu de înlăturat. Nu era nimeni care să curețe drumurile și cărările de ei. Copiii care, în trecut, se bucurau jucându-se în omăt, făcând oameni de zăpadă, patinând și schiind, nu puteau fi văzuți acum nicăieri.

Înainte, iama, pisicile torceau mai zgomotos, iar câinii lătrau mai cu putere. La sfârșitul lui februarie însă, în satul nostru nu mai rămăsese niciun animal de casă: toate muriseră de foame, fuseseră mâncate de oamenii lihniți de foame sau fuseseră împușcate de „miari". Șoproanele și bătăturile din fața lor erau goale de când majoritatea animalelor domestice fuseseră confiscate de stat și transferate colhospului. Câteva vaci rămase în posesia fermierilor erau strașnic păzite de aceștia, asemenea unei comori fabuloase. De fapt, chiar anexele care erau folosite înainte pentru a adăposti animalele

domestice sau care serveau drept locuri de depozitare nu mai existau practic acum. Fuseseră demolate cu mult timp în urmă pentru ca lemnul lor să fie folosit la foc. Oamenii ardeau tot ceea ce aveau pentru a le ține de cald, chiar gardurile și mobila. Disperați, ei demolau casele abandonate sau părți din locuințele proprii.

Moartea pusese stăpânire pe satul nostru. Nu se mai auzeau nici glasuri de om, nici de animal. Locuitorii caselor fie erau morți, fie abia mai trăiau, paralizați de inaniție. Afară, totul era înghețat și acoperit de zăpadă și gheață. Singurul sunet care se putea auzi din când în când era cel al vântului care urla și șuiera. Ce contrast față de cântecele privighetorilor nimicite de „miari"!

Existau și alte atrocități despre care nimeni nu voia să vorbească. Toată lumea știa că se petreceau, dar se părea că era interzis să se discute despre ele pe față. Una dintre ele era blestemul îngrozitor al canibalismului. Și acum îmi este foarte greu să mă gândesc sau să vorbesc despre așa ceva.

Trebuie să se țină seama de neiertătoarea presiune a foamei care poate determina o persoană să-și piardă pe de-a-ntregul mințile și să decadă la un stadiu absolut animalic. Aceasta li s-a-ntâmplat multor săteni de la noi. Cei mai rezistenți, care reușeau să trăiască cu foarte puțină mâncare sau fără mâncare o anumită perioadă, nu mai simțeau chinurile pe care foamea le producea la început. Aceștia fie intrau în comă, fie viețuiau într-o stare letargică, semi comatoasă. Unii reacționau însă altfel. Parcă înnebuneau. Pierdeau orice urmă de compasiune, demnitate și moralitate. Li se părea că văd peste tot mâncare, lucruri pe care le puteau mușca și mesteca pentru a-și potoli durerile chinuitoare provocate de stomacul gol. îi copleșeau pofte insuportabile; erau gata să-și înfigă dinții în orice, chiar și în mâinile și brațele lor, sau în trupurile altora.

Primele zvonuri cu privire la canibalism în adevăratul sens al cuvântului au fost legate de dispariția misterioasă și bruscă a unor oameni din sat. Așa au stat lucrurile cu Maria și fratele ei de 11 ani, copiii lui Boris, care fusese deportat cu mult timp în urmă ca „dușman al poporului". Aceștia au dispărut fără urmă. Mama lor bolnavă se târî din casă-n casă prin omătul mare încercând să-i găsească. Ieșiseră să aducă niște lemne de foc și nu se mai întorseseră. Vecinii nu-i văzuseră pe copii și nu știau unde s-ar fi putut afla. Nimeni n-a putut s-o ajute pe mama înnebunită. Apoi fu o văduvă care trăia numai din pomeni. Și ea dispăru pentru totdeauna,

împreună cu fiica ei. Curând după aceea, se auzi că au dispărut alte două femei și o fată.

Când cazurile de dispariție a unor persoane se înmulțiră, se făcu o arestare care ne impresiona profund. Era vorba despre o femeie acuzată că-și omorâse cei doi copii.

O altă femeie a fost găsită moartă, cu gâtul răsucit într-un laț rudimentar. Vecinii care descoperiră tragedia aflară și cauza acesteia, în cuptor fusese găsit trupul fiicei de trei ani a femeii.

Într-o dimineață, prietenul meu Ivan, care locuia cu noi, plecă din casă și nu se mai întoarse nici în ziua, nici în noaptea respectivă. Zilele treceau, iar noi nu mai auzeam și nici nu mai dădeam de el. Eu și Ivan fuseserăm multă vreme colegi la școală și buni prieteni. Șost, tatăl lui, nu se mai întorsese niciodată de la închisoarea sătească în care-l văzusem pentru ultima oară. De acolo, fusese dus la centrul raional și apoi în Siberia. Mama lui Ivan fusese și ea denunțată și arestată după numai câteva zile. Acareturile și bunurile lor fuseseră date colhospului. Copiii, Ivan (15 ani) și drăguța lui soră mai mare, în vârstă de 19 ani, rămăseseră fără adăpost, la mila vecinilor lor.

Fata se mărită în curând, așa cum se întâmpla adeseori în asemenea cazuri. Era singura posibilitate ca ea să găsească un adăpost și o oarecare siguranță pentru sine și pentru fratele ei. Vecinii credeau că procedase cu înțelepciune și-o admirau pentru dragostea și grija pe care le avea pentru fratele ei mai mic. Se mutară toți într-o casă aflată pe un delușor de lângă pădure, iar o vreme părea că fapta ei adusese pentru toți o fericire pe măsura acelor vremuri.

Din păcate, căsnicia ei n-a durat mult. După numai câteva luni, ea a fost arestată ca fiică de curcul și catalogată ea însăși „element periculos pentru societatea socialistă". Atât de mult se temeau creatorii colhospului de rezistența fermierilor, încât au încercat să-i distrugă nu doar pe fermierii îndărătnici, ci și pe soțiile și copiii acestora. Au făcut asta ca nu cumva să rămână vreo scânteie de dragoste de libertate care ar fi putut aprinde flăcările revoltei.

Fiica luă calea spre uitare urmată de părinții ei, iar tânărul Ivan rămase din nou singur. Nu vru să rămână cu soțul surorii lui, așa că mama mea îl invită să locuiască cu noi. Deveni astfel membru al familiei noastre, iar

după dispariția lui i-am dus în mod evident dorul și ne-am temut foarte tare pentru soarta lui.

Cum zilele treceau fără a primi vreun semn de la Ivan, neliniștea noastră crescu. Eu și Mikola hotărârăm în cele din urmă să pornim în căutarea lui.

Deși lui Ivan nu-i plăcea deloc soțul surorii lui, și nici măcar casa acestuia, existau câteva motive pentru care el s-ar fi putut duce acolo, înainte de colectivizare, Antin, cumnatul lui Ivan, era cunoscut în sat drept un tânăr fermier harnic și respectabil. Era foarte blând din fire și vesel, iar copiii, cu care era foarte prietenos, îl plăceau în mod deosebit. Noi îl cunoșteam de pe vremea când eram mici copii, iar pe timpul iernii, schiam pe dealul pe care se afla casa lui. Antin încuraja acest lucru păstrând dealul într-o stare bună pentru schiat și amenajând chiar o pârtie pentru noi. Când schiurile cuiva se rupeau, el le repara, iar după schiat, ne încălzeam, la focul făcut de el, mâinile și picioarele înghețate. Deși dealul se umplea adeseori de strigătele și țipetele copiilor, pe el nu-l deranjau. Dimpotrivă, se bucura în mod evident de zbenguiala noastră în zăpadă.

Acum însă, când foametea se înteți, începură a se răspândi zvonuri ciudate despre casa lui Antin de pe deal. Unii auziră acolo un țipăt de femeie. Apoi, începu să circule o poveste și mai înspăimântătoare. Se spunea că fumul care ieșea pe hornul casei lui avea miros de carne de om prăjită. Gândindu-ne acum la aceste zvonuri, începurăm să facem o legătură între ele și dispariția lui Ivan.

Oare toate aceste zvonuri puteau avea ceva adevăr în ele? Și chiar dacă ar fi fost adevărate, ar fi fost el în stare să facă un lucru atât de incalificabil fratelui soției lui? Trebuia să ne lămurim o dată pentru totdeauna. Cu aceste idei îngrozitoare în mintea noastră, o pornirăm încet spre deal. Mikola, care era mult mai mic decât mine, era palid de frică. încercă să mă convingă să ne întoarcem acasă, dar conștiința și grijile pe care mi le făceam pentru prietenul meu Ivan erau mai puternice decât temerile mele. Trebuia să aflu dacă Ivan mai era în viață și dacă avea nevoie de ajutor.

Mersei cu greu mai departe, în timp ce Mikola mă urmă fără tragere de inimă. Ne apropiarăm prin zăpada imaculată. Când ajunserăm la casă, ne amintirăm că mama ne avertizase să ne luăm anumite măsuri de precauție. Ea ne sfătui ca Mikola să stea afară, iar eu să strig după ajutor dacă eram

atacat de cineva dinăuntru. Aceasta ar fi distras atenția atacatorului și i-ar fi indicat lui Mikola să se ducă după ajutoare.

în conformitate cu acest plan, Mikola își ocupă locul la fereastră, punând mâna pe o bâtă. Eu am intrat în antreu, lăsând deschisă pe jumătate ușa de afară. Acolo, am fost întâmpinat de Antin. Fără să-mi răspundă la salut, arătă spre ușa camerei din față. Când am pășit înăuntru, am fost șocat să văd peste tot semnele unei sărăcii lucii. Pereții erau goi, mobilă nu exista, iar în cameră era foarte frig. Uitându-mă mai atent la Antin, l-am văzut holbându-se la mine, ca și cum mi-ar fi estimat forța.

A fost un moment foarte neplăcut. Ochii îi erau injectați și înlăcrimați. Degetele neliniștite îi atârnau de brațe, de parcă ar fi fost suspendate și nu ar fi făcut parte din trupul lui.

Era evident faptul că nu mă recunoștea. Am încercat să-l ajut să-și amintească spunându-i numele meu și numele mamei și al fratelui meu, dar în zadar. Antin continua să se holbeze la mine absent și tăcut, cu ochii injectați.

Omul o luase razna, îmi zisei eu în sinea mea. Apoi, mi-am dat seama îngrozit că el era de două ori mai mare ca mine! îmi închipuiam iarăși ce mi-ar putea face acele mâini violente, încă puternice.

Începui să mă apropii încet și precaut cu spatele de ușă. Mișcările mele trebuie să-l fi trezit din letargie și să-i aducă aminte de ceva, pentru că zise brusc:

- Ai venit să mă-ntrebi unde este Ivan?

A fost o ușurare să-i aud glasul, care, deși era răgușit și neplăcut, făcu să dispară starea de încordare.

- Da, Antin, exclamai eu, dar... Nu mă lăsă să închei propoziția.

- Cum adică „dar"? mă întrerupse el furios.

-Adică... de unde știi că am venit să-l caut pe Ivan, mă bâlbâii eu. Poate că este... Nu terminai fraza, căci îmi dădui seama că mersesem prea departe; ori o spusesem prea devreme, la momentul nepotrivit.

O schimbare surprinzătoare se produse însă cu el. Deveni mai liniștit și mai cumpănit. Nu mai avu nicio ieșire, dar rămase agitat și ușor iritabil. Continuă să-și miște mâinile, de parcă nu știa ce să facă cu ele; privirea lui fixă trecea întruna de la fereastra din dreapta lui, apoi la cea din spatele lui și, în sfârșit, înapoi la mine.

Când se holbă iarăși la mine, mă cuprinse din nou frica. Habar n-aveam ce să fac în continuare. Cum stăteam așa, încurcat, inima începu să-mi bată cu putere și mă cuprinse o stare de amețeală și slăbiciune. Am vrut să țip, să strig și s-o iau din loc. Tocmai în clipa aceea, Antin se întoarse și, ducându-se în bucătărie, aruncă peste umăr următoarea remarcă:

- O s-o întreb pe mama despre asta.

N-am mai stat însă pe gânduri. Fruntea mi se acoperi de o sudoare rece și am început să tremur din tot trupul. Gândul îmi poruncea să fug - cât de repede puteam, iar trupul se supuse automat. Am zbughit-o din cameră și am ajuns în antreu, dar era prea târziu. Antin se strecură repede pe ușa de la bucătărie ce dădea în antreu și, în câteva clipe, se opri în fața mea. într-o mână ținea un cuțit de bucătărie care lucea, iar în cealaltă, o cârpă murdară.

Văzând aceasta, am început să strig după ajutor și am continuat să strig și după ce am simțit acea zdreanță murdară presându-mi gura. în acel moment, Mikola lovi fereastra cu bâta, spărgând geamul. Toate acestea fură însoțite de strigătele disperate de ajutor ale lui Mikola. Atacatorul meu șovăi o clipă și slăbi strânsoarea. M-am folosit de scurtul moment de nedumerire a acestuia pentru a mă elibera răsucindu-mă și a o șterge din casă. Eu și Mikola am început să fugim cât ne țineau picioarele prin zăpada mare și nu ne-am oprit decât când ne-am aflat în siguranță în casă la noi. Abia atunci, ajunși în spatele ușilor încuiate, ne-am dat seama că scăpaserăm amândoi ca prin urechile acului.

Am hotărât să nu spunem nimic nimănui despre faptul că ne duseserăm la casa de pe deal. Misterul dispariției lui Ivan rămase nedezlegat până într-o zi de aprilie.

Capitolul 27

Nu reușesc să găsesc cuvintele potrivite pentru a descrie ce-mi văzură ochii în primăvara lui 1933, dar cum acele amintiri îngrozitoare nu-mi dau pace nici astăzi, mă voi strădui să spun ceea ce-mi amintesc despre suferința și moartea ucrainenilor mei.

Al Doilea Război Mondial a fost o realitate, iar eu am făcut parte din ea. Am văzut mulțimea de morți și trupuri mutilate; am auzit strigătele de disperare și gemetele de agonie dimprejurul meu. Zi de zi, am simțit frigul și foamea. Am trăit permanent cu teama de moarte. Dar toate acestea se văd acum prin ceața timpului. în întunecimea acestor amintiri, văd o scânteie slabă de lumină. Această scânteie este recunoașterea faptului că acele suferințe au fost provocate de război, a faptului că, la vremea respectivă, eu și alții am avut șansa să ne batem pentru viața noastră, să ne apărăm, oricât de mică ar fi fost acea șansă. în primul rând, mi-am dat seama că, în timp ce luam parte la război, nu fusesem complet abandonat. Armata a fost întotdeauna acolo, dându-ne rațiile zilnice de mâncare, oricât de neîndestulătoare erau acestea din punct de vedere cantitativ și calitativ. Eram de asemenea îmbrăcați (la modă), iar, când se putea, dormeam în barăci. Suferințele provocate de război pălesc în comparație cu evenimentele petrecute în satul nostru, de care-mi amintesc în continuare cu o groază absolută.

În 1933, aceia dintre noi care mai erau în viață nutreau în taină o ultimă speranță, aceea că venirea primăverii va aduce cu sine o ușurare a situației noastre. Credeam că vegetația cea nouă ne va ajuta să supraviețuim lunilor lungi de așteptare a noii recolte de grâu. Mânați de această speranță, reușirăm să trăim până văzurăm primele semne de verdeață. Din păcate însă, mulți săteni nu mai erau în viață când mult așteptata primăvară veni în sfârșit. Iar mulți dintre cei care au mai apucat să vadă sfârșitul iernii au fost omorâți tocmai de verdețurile și ierburile pe care le așteptau cu atâta speranță și răbdare.

În Ucraina, primăvara lui 1933 a fost neobișnuit de rece. în regiunea noastră, primăvara își intra în drepturi, de regulă, pe la începutul lui aprilie. Zăpada se topea repede, iar pătura verde de vegetație îi lua imediat locul. în

1933 însă, la mijlocul lui aprilie, se putea vedea încă zăpadă peste tot. Un vânt rece ca gheața sufla neîncetat. Adeseori, acesta aducea nori grei de ploaie, de zăpadă ori și de una, și de cealaltă, iar satul se scufunda iarăși în noroi și zăpadă topită. Apoi, înghețul transforma totul în movilite de gheață murdară.

Foametea din satul nostru ajunsese acum într-un punct în care moartea ar fi fost o ușurare. Multe case dimprejurul nostru nu mai dăduseră deja de multă vreme niciun semn de viață. Pe măsură ce zăpada se topea încet, încet, apăreau pretutindeni cadavre de oameni: în curțile din spatele caselor, pe drumuri, pe câmpuri. Acele trupuri moarte constituiau o problemă sfâșietoare pentru cei vii. Când vremea se încălzi, ele începură să se dezghețe și să se descompună. Duhoarea ne îmbolnăvea, iar noi n-aveam ce face. Sătenii care supraviețuiseră nu-i puteau îngropa pe cei morți și nimeni din afară nu părea grăbit să facă asta, așa încât cadavrele fură lăsate acolo unde le găsi moartea. Morții de pe câmpuri și din pădure căzură pradă animalelor sălbatice; cei din case deveniră prada nenumăraților șobolani.

Satul fu cuprins de panică pentru a treia oară. Cei care avuseseră norocul să rămână în viață erau pe culmile disperării. Resursele pe care le dețineau se terminaseră cu mult timp în urmă. Toți au trebuit să înfrunte până la urmă o realitate șocantă: nu mai era nimic de mâncat și nu exista nicio speranță de ajutor; îi aștepta moartea prin înfometare.

Majoritatea sătenilor disperați se împăcară cu acest fapt. Rămaseră în case, iar situația lor era una de nedescris. Erau neîngrijiți, prăpădiți și atât de slabi, încât abia își mai puteau târî picioarele. Stăteau ori zăceau pur și simplu, prea slăbiți ca să poată vorbi măcar.

Trupurile unora erau doar niște schelete, cu pielea galben-cenușie atârnându-le de oase. Fețele lor arătau ca niște măști de cauciuc cu ochi mari, holbați și imobili. Gâturile lor păreau a le fi intrat în umeri. Privirea din ochi le era sticloasă, anunțând apropierea morții.

Trupurile celorlalți erau umflate, acesta fiind ultimul stadiu al inaniției. Fețele, brațele, picioarele și burțile lor semănau cu suprafața unor baloane de plastic. Țesuturile aveau să plesnească și să se rupă în curând, ducând la deteriorarea rapidă a trupurilor.

Dezghețul aduse cu sine un noul val de cerșetori. Cei care mai aveau putere să se miște își părăsiră adăposturile și plecară în căutarea hranei. Bătrâni și tineri, majoritatea femei și copii, mergeau încet din casă-n casă,

târându-și picioarele învelite-n cârpe. Cereau de mâncare: un cartof, o bucată de pâine sau măcar un grăunte - un singur grăunte! - de porumb. La începutul foametei, îmi amintesc cum veneau la ușă oameni descărnați, plângând adeseori cu suspine și cerând niște mâncare de care ne puteam lipsi. Dacă erau refuzați, se scuzau politicos și plecau, cerându-și iertare pentru că ne deranjaseră.

Cerșetorii din această primăvară creau însă o imagine cu totul diferită. Acești oameni disperați, paralizați de cruzime și nedreptate, ca și de foame, nu mai erau micii fermieri modești și onorabili de mai înainte. Teama de moartea prin inaniție era atât de mare, încât își pierduseră orice dram de autocontrol, semănând mai mult cu niște bestii sălbatice și înfometate, pornite în căutarea mâncării. Nu mai deosebeau prietenii de dușmani și erau gata chiar să omoare pentru o firimitură. Hainele li se zdrențuiseră cu multă vreme în urmă, iar ei înșiși erau sleiți de puteri și nu mai aveau mult până să se prăbușească.

Cu ochii ieșiți din orbite, aruncând priviri înfricoșate și cu mâinile întinse, se apropiau de cineva, numai că, de data aceasta, nu cereau: nu mai aveau glas; doar plângeau. Adeseori, lacrimile lor amare erau amestecate cu un lichid care ieșea din crăpăturile apărute pe fețele lor umflate. Șușoteau și cerșeau un miez de pâine.

Un alt semn al morții aproape iminente din cauza inaniției era prezența păduchilor, a acelor insecte parazite mici, plate, fără aripi, care-i însoțeau necontenit pe cei nenorociți și săraci. Sătenii înfometați nu mai puteau să se îngrijească de igiena proprie și nici nu mai aveau puterea să-și aducă apă, darămite s-o încălzească ca să se îmbăieze ori să-și spele hainele și așternuturile. Cei care mai aveau ceva vlagă se mai puteau spăla cât de cât, dar nu cum trebuie, pentru că nu aveau săpun. De câțiva ani, în sat nu se mai văzuse nici măcar o bucată de săpun. Dar chiar dacă ar fi existat săpun, nu l-am fi putut cumpăra. în primul rând, noi nu aveam bani; în al doilea rând, nu aveam voie să cumpărăm nimic de la magazin deoarece nu ne realizaserăm cota de grâu. Drept urmare, eram toți murdari și plini de păduchi.

Pe măsură ce membrele unei persoane înfometate se răceau odată cu apropierea morții, păduchii începeau să migreze spre părțile mai calde ale feței, cum ar fi orbitele, urechile, colțurile gurii și nările. Când se întâmpla

aceasta, era un semn inconfundabil că suferințele persoanei înfometate aveau să se sfârșească în curând.

Soarta nenorocită a copiilor fu, pentru mine, una dintre experiențele cele mai zguduitoare din acea perioadă, iar fețele lor înduioșătoare, uscate sau umflate, brăzdate de lacrimi, vor rămâne pentru totdeauna în amintirea mea.

Ei nu înțelegeau de ce nu pot primi o bucată de pâine sau altceva de mâncare. Nu erau în stare să priceapă ce se-ntâmpla în mica lor lume. Gândul la ei mă face și acum să tremur îngrozit. Dumnezeu mi-este martor că, în timp ce scriu aceste cuvinte, ud hârtia cu lacrimile mele.

Teribilei ierni nu-i supraviețui seră mulți copii din vecinătatea noastră, dar cei care reușiseră nu mai erau decât niște schelete, fiind prea slabi ca să mai poată plânge. Capetele așezate pe gâturile lor subțiri arătau ca niște baloane umflate. Brațele și picioarele lor mici și osoase erau ca niște bețe care ieșeau din trupurile lor micuțe. Burțile le erau umflate, căpătând proporții neobișnuite, iar din organele lor genitale se scurgea necontenit urină. Fețele acelor copii arătau îmbătrânite și deformate prematur. Ei înșiși semănau cu niște bătrâni: zbârciți, apatici și foarte, foarte triști. în stadiul lor de inaniție, se aflau într-o continuă letargie, specifică celor care suferă de foamea cea mai cruntă. Parcă natura însăși conspirase cu regimul comunist să mai adauge o ultimă notă de patetism și oroare suferințelor pe care trebuiau să le îndure copiii. Pe fețele unora începuse să crească păr, în special pe frunte și la tâmple. Am văzut câțiva copii dintr-aceștia și mi s-au părut atât de ciudați – asemenea unor ființe de pe altă planetă – provocându-mi un sentiment de neputință și damnațiune.

Adesea, inaniția distrugea o întreagă familie. Primii mureau adulții, lăsându-i pe copii singuri, într-o casă rece, pe jumătate dezbrăcați și flămânzi, să-și poarte de grijă. Vă puteți închipui ce se-ntâmpla cu acești copii deznădăjduiți: acești orfani, îmbrăcați sărăcăcios, cu picioarele învelite în cârpe se alăturau restului cerșetorilor. înotând în zăpadă, mergeau mai întâi la vecinii cei mai apropiați doar pentru ca să-i găsească morți și pe aceștia. Apoi, se duceau la altă casă, apoi și mai departe, la alta. Sătenii milostivi, care trăiau încă, lăsau un copil sau doi să stea cu ei doar pentru a-i vedea murind încet, încet.

Cu toate acestea, unii copii au reușit să supraviețuiască în mod miraculos. Era vorba în special despre băieți și fete cu vârsta cuprinsă între

10 și 15 ani. Odată cu venirea primăverii, se gândeau că vor avea șanse să supraviețuiască dacă vor pleca de-acasă și se vor duce la oraș. Puțini, ***foarte puțini*** copii reușiră să facă acest lucru și să aibă norocul de a găsi ajutor și înțelegere din partea unor orășeni. Alții, mai puțin norocoși, erau luați de miliție și duși la casa de corecție. Acești copii aveau șanse mai mari să supraviețuiască foametei, deși auzeam că și dintre ei mureau mulți. Erau apoi cei pe care soarta îi făcu să îngroașe rândurile delincvenților juvenili de la oraș. Numai Dumnezeu știe ce s-a întâmplat cu ei. în sfârșit, mai erau cei care nici nu au ajuns la oraș și nici nu au fost luați de miliție. Aceștia zăceau morți, zile și chiar săptămâni la rând, în locurile în care se prăbușiseră, până când cineva îi lua și-i trăgea într-un șanț ca pe niște animale moarte.

Am asistat la multe evenimente tragice în care copiii au fost victime nevinovate, dar un episod îmi vine acum în minte dintre amintirile pe care le am din acea primăvară, ca un simbol al nebuniei care-i cuprinsese pe oameni. Era la începutul lui aprilie. într-o dimineață, devreme, pe când noi eram încă în pat, auzirăm plânsul unui copil și un ciocănit slab în ușă. Deschizând ușa, văzui o fetiță de vreo 4 ani. Tremura de frig și epuizare, iar lacrimile îi curgeau șiroaie pe obrăjorii supți de foame. O cunoșteam! Era Maria, fiica vecinei noastre Hana, care mai avea un băiat de 7 ani și locuia la mai puțin de un kilometru de noi. Soțul Hanei, un fermier tânăr și muncitor, fusese arestat la fel ca mulți alții, fără un motiv anume, și exilat undeva, într-un lagăr de concentrare, cu vreo doi ani mai înainte. Hana fusese lăsată singură cu cei doi copii să se zbată pentru mâncare, la fel ca noi toți. Dar când veni iarna și ne cuprinse foamea, îi pierdurăm urma.

O lăsai pe fetiță să intre în casă.

- Mămica mea n-o să se mai trezească! spuse fetița, ștergându-și lacrimile cu mâneca hainei murdare.

Eu și mama ne uitarăm unul la altul. În scurtă vreme, eu și fratele meu, Mikola, pornirăm spre casa Hanei. Când intrarăm în casă, temerile noastre se confirmară. Hana murise, stând pe spate pe lavița de dormit. Ochii ei bulbucați și sticloși păreau a ne privi. Gura ei larg deschisă părea încă a tânji după aer. Ne-am putut da seama că-și găsise sfârșitul nu cu mult timp înainte ca Maria să bată la ușa casei noastre. Pe obrazul Hanei am putut vedea încă urmele lacrimilor ei; și am mai putut vedea păduchii mișcându-se încoace și-ncolo ca niște furnici, în căutarea unui loc cald. Lângă ea,

înfășurat într-o haină, zăcea mort băiatul ei. Casa cu o singură încăpere era goală și murdară. Mobilă nu exista, în afară de două lavițe. De asemenea, nici urmă de mâncare. Podeaua din lut avea gropi peste tot, iar pereții erau găuriți. Hornul sobei de gătit și cel al sobei de încălzit erau stricate complet. Recunoscurăm imediat opera comisiei de procurare a pâinii. Nu era nicio îndoială că aceasta fusese pe acolo de curând, căutând niscaiva alimente „ascunse".

Eu și Mikola stăteam locului cuprinși de spaimă. Ceva mă împingea să alerg țipând în gura mare sau să mă așez lângă cadavre și să le iau mâinile reci într-ale mele, în semn de părere de rău și compasiune, dar nu făcui nici una, nici alta. Stăteam pur și simplu înmărmurit. Uitându-mă la mamă și la băiatul ei mic, amândoi morți, am rostit această întrebare:

- De ce? De ce a trebuit să moară?

Lăsarăm cadavrele în casă, sperând că, în curând, brigada mortuară a colhospului le va lua în turul zilnic făcut de aceasta în căutarea morților. Brigada fusese înființată cu vreo două luni în urmă, în vederea strângerii și îngropării cadavrelor sătenilor înfometați.

Micuța Maria a supraviețuit foametei. Ea a rămas cu noi până când rudele, care locuiau la oraș, au luat-o în grija lor.

Capitolul 28

Îmi amintesc că, într-o zi, pe la sfârșitul lui aprilie 1933, mama ne sugeră mie și fratelui meu să mergem s-o vedem pe Priska, o rudă îndepărtată de-a noastră, care locuia la circa șase kilometri și jumătate de noi. Acceptarăm bucuroși. Pe drum, puteam să trecem și pe la cunoștințele și prietenii noștri de școală, pe care nu-i mai văzuserăm de la începutul ultimei ierni. Ne întrebam adeseori ce se-ntâmplase cu ei și ne gândeam la ceea ce era mai rău.

O pornirăm la drum, mergând de-a lungul unui șir de dune de nisip care separau pădurea de casele din vecinătatea noastră. Acolo ascunseserăm o parte din mâncarea noastră. Era o zi plăcută, însorită, de primăvară. Pretutindeni în jurul nostru, păsările zburau iute din tufiș în tufiș, ciripind vesel. Peste tot se vedea verdeață, dar niciun om; nu se auzeau glasuri de oameni. Nu văzurăm nicio pisică și niciun câine. Parcă o molimă îngrozitoare trecuse prin satul nostru, lăsând în viață numai păsările și insectele.

Trecurăm pe lângă casa lui Antin de pe deal, unde, în urmă cu câteva săptămâni, îl căutaserăm pe prietenul nostru Ivan. Apropiindu-ne de ea, auzirăm, spre surprinderea noastră, niște glasuri furioase, împrejurul casei lui Antin era o activitate intensă: niște oameni căutau ceva. Nu ne oprirăm să vedem ce se-ntâmpla. Descoperirăm că erau membrii comisiei de procurare a pâinii din suta noastră. „Miarul" satului, tovarășul Livșiț, supraveghea personal operațiunea de cercetare și confiscare. Stătea în fața casei strigând din când în când diverse ordine.

Câțiva membri ai comisiei săpau în jurul casei cu cazmalele. Alții căutau ceva în casă și în șură.

Oricât de absurd poate părea acest lucru, cei din comisia de procurare a pâinii din satul nostru continuau să caute alimente „ascunse", în ciuda foametei în masă care făcea ravagii în jurul lor. Ei continuau să meargă de la o casă la alta, acordând o atenție deosebită celor care dădeau semne de viață. Au continuat de asemenea să ceară cotele de grâu ori pur și simplu cercetau acareturile fermierilor fără măcar să se deranjeze să le ceară permisiunea. De asemenea, noi eram obligați să participăm la ședințe și să-i

ascultăm pe propagandiști, agitatori și alte oficialități ale partidului înșirându-ne vorbe goale despre beneficiile livrării grâului la stat, despre poziția partidului și statului față de anumite probleme și evenimente sau despre noile decrete adoptate de stat. Cum era și firesc, la aceste ședințe nu participau decât foarte puține persoane, pentru că mulți dintre noi muriseră deja de foame. Cei rămași în viață nu mai aveau puterea să plece de-acasă.

Datorită însă acestor ședințe, aceia dintre noi în stare să participe la ele aflară că, prin ianuarie, Partidul Comunist din Uniunea Sovietică, după ce acuză Ucraina că a sabotat intenționat realizarea cotelor de grâu, îl trimise pe Postișev, un șovin rus de o cruzime sadică, în calitate de reprezentant al său în Ucraina. Numirea lui jucă un rol crucial în viața tuturor ucrainenilor.

Postișev inaugura și aplică o nouă politică sovietică în Ucraina. A fost o politică declarată de distrugere deliberată și neîngrădită a tot ceea ce era ucrainean. De acum înainte, ni se reamintea în permanență că printre noi existau „elemente burghezo-naționaliste" pe care trebuia să le distrugem. Ele erau singurele vinovate de „greutățile alimentare" pe care le întâmpinam noi. Acele îngrozitoare „elemente burghezo-naționaliste" ne omorau prin înfometare, iar acuzațiile nu mai conteneau. La fiecare ședință ni se spunea că lupta împotriva mișcării naționale ucrainene este la fel de importantă pentru „construcția societății socialiste" ca lupta pentru pâine. Această nouă campanie împotriva mișcării naționale ucrainene a contribuit la anihilarea administrației centrale ucrainene, ca și a tuturor instituțiilor naționale, culturale, educative și sociale. De asemenea, în urma aplicării acestei noi politici, în satul nostru s-au făcut arestări.

Odată cu venirea lui Postișev, campania de colectare a grâului se transformă în campania de colectare a semințelor. Faptul că fermierii mureau de foame nu deranja absolut deloc autoritățile. Ceea ce le-ngrijora era lipsa semințelor pentru semănăturile de primăvară. îmi amintesc unul dintre discursurile lui Postișev, în care acesta instruia toate organizațiile de partid să adune semințele folosind metodele întrebuințate la strângerea grâului. El ordonă de asemenea confiscarea semințelor de grâu care ar fi fost, chipurile, furate sau distribuite colectiviștilor în mod ilegal ca alimente. Se explică foarte limpede că semințele necesare trebuiau strânse și livrate imediat și cu orice preț. A fost însă peste puterea noastră de înțelegere faptul că autoritățile comuniste puteau cere cu atâta cruzime grâu într-o vreme în care cadavrele fermierilor morți de foame zăceau

împrăștiate pe drumuri, pe câmpuri și în curți. Ascultând aceste baliverne, ne gândeam adesea că, poate, era vorba despre vreun sabotaj secret, pus la cale pentru a discredita Partidul Comunist. Eram însă naivi. Lipsit de orice sentiment omenesc, partidul voia de la noi grâu; foamea nu era o scuză. Oficialitățile partidului ne tratau cu dispreț și nerăbdare. Toate acestea au fost amplificate de obișnuita neîncredere și antipatie nutrită de fermierii ucraineni față de ruși. Astfel, am fost obligați să ascultăm nesfârșitele minciuni ale oficialităților rusești, care spuneau că nu exista foamete, că nimeni nu murea de foame. Cei morți erau leneșii care refuzaseră să lucreze la fermele colective și deci meritaseră să moară.

Să ne-ntoarcem însă la casa lui Antin de pe deal, unde membrii comisiei de procurare a pâinii căutau prin acareturi. Circulau zvonuri că Antin și mama lui își pierduseră mințile din cauza foamei și deveniseră canibali. Dar nu pentru asta venise comisia aici tocmai în acea zi. Aflarăm că tovarășul „miar" se-ntâlnise la un moment dat cu Antin și observă că arăta încă bine hrănit și viguros. Pentru tovarășul „miar", aceasta nu însemnă decât că Antin ascundea ceva alimente, așa că aranja cu membrii comisiei din prima „sută" să facă o cercetare amănunțită la Antin acasă și să vadă dacă acesta ținea alimente „ascunse". închipuiți-vă ce surprinși au fost când, în loc să găsească grâu, ei găsiră rămășițe umane. în acel moment, îi observarăm pe Antin și pe mama lui stând la o oarecare distanță de tovarășul „miar". Aveau mâinile legate la spate și erau păziți de un „miar" înarmat cu pușcă de vânătoare. în fața lor, era o movilă de rămășițe omenești, oase și cranii. Era o priveliște grețoasă, iar amintirea ei îmi provoacă repulsie. Nu aveam nicio îndoială că în acea grămadă oribilă se aflau resturile prietenului nostru Ivan.

Plecarăm de-acolo revoltați și dezgustați, grăbindu-ne să ajungem la casa Priskăi.

Soarta Priskăi nu a fost cu mult diferită de cea a multora dintre familiile nefericiților săteni. Pentru că refuzase să intre în colectivă în 1930 și apoi nu-și achitase impozitele și nu-și realizase cotele datorate statului, soțul ei a fost catalogat drept curcul și trimis, asemenea multor altora, într-un cunoscut și îndepărtat lagăr de concentrare. Ulterior, soțul a fost internat într-un lagăr de muncă forțată, de unde ajunse la Priska vestea că acesta murise în timp ce săpa la Canalul Marea Baltică–Marea Albă. Priska rămase singură cu cei doi copii ai ei: un băiat de vreo 7 ani și o fată de 5 ani.

Priska era acasă când ajunserăm la ea. Era atât de flămândă, încât abia se mai putea mișca. Ne spuse povestea ei cu mult efort, căci îi era greu și să vorbească.

Rămasă singură, ea trebui să muncească din răsputeri ca să-și întrețină copiii. Munca ei consta în primul rând în a căuta de mâncare. Nu găsea mare lucru: două sfecle, câțiva cartofi, una-două felii de pâine. Cu toate acestea, vara și toamna nu era chiar atât de rău, căci putea lucra la colectivă. Pentru cât muncea acolo, primea un kilogram de pâine sau făină. în plus, la fel ca restul membrilor colhospului în stare să muncească, primea două mese calde pe zi. De obicei, era vorba despre un fel de fiertură de mei sau de hrișcă ori de terci. Cu rațiile ei de mâncare, reuși să-și hrănească copiii, dar când veni iarna, munca la colhosp încetă, și ea nu-și mai primi rațiile de pâine și mesele calde. Puținele alimente pe care le primise ca plată în natură pentru munca ei nu durară prea mult. Cu toate acestea, ea și copiii ei reușiră cumva să supraviețuiască până în martie. Apoi se produse inevitabilul: băiatul îi muri de foame. Ea îl înmormânta în livadă, sub un cireș. Când avea să moară, și ea voia să fie înmormântată sub un cireș.

Rămasă acum cu fetița ei, Maria, știa că, în curând, avea să le vină rândul să moară. Se temea să nu se ducă ea prima, lăsându-și fetița complet singură. Priska nu putea suporta acest gând; trebuia să facă ceva pentru ca micuța Maria să nu împărtășească aceeași soartă. Auzise că, într-un orășel situat la vreo 35 de kilometri de satul nostru, era un adăpost pentru copii. într-o dimineață de aprilie, o porniră amândouă pe jos spre locul cu pricina. Ajungând la așa-zisul adăpost, ea descoperi că acesta era de fapt o casă de corecție a miliției. Deși fusese înfricoșată, dezamăgită și frustrată de această întorsătură, hotărî că până și acel loc ar fi fost mai bun pentru copilul ei decât să rămână în grija ei. După ce chibzui foarte bine, îi zise micuței Maria ce să facă și ce să spună și-o trimise la ușa de la intrare. De îndată ce aceasta se deschise, iar micuța Maria intră, Priska dispăru după colț, pentru a nu-și mai vedea niciodată fetița.

Ajunsă în acest punct al poveștii ei, Priska tăcu. Ochii bulbucați și sticloși aveau o privire buimacă, iar buzele îi tremurau, însă ea nu plângea. Noi stăteam pur și simplu, urmărind-o în tăcere.

După ce-și recapătă stăpânirea de sine, Priska își termină de spus povestea. Nu mai avea liniște în suflet de când renunțase la Maria și-o lăsase în voia sorții. Era îndurerată și avea sentimente de vinovăție și

remușcare. Nu-și putea stăpâni lacrimile. în timpul lungilor și recilor nopți de nesomn, în halucinațiile ei îi apărea dinainte micuța Maria. Stând pe lavița din colțul de sub icoane, Priska îi putea simți privirea ațintită asupra ei. Apoi, Maria izbucnea în plâns, cerșind pâine și spunând:

- Mamă, de ce m-ai abandonat? Nu mă mai iubești?

În fiecare noapte, spuse Priska, fetița ei apărea și de fiecare dată îi punea aceeași întrebare:

- Mamă, de ce m-ai abandonat? Nu mă mai iubești?

În cele din urmă, înnebunită, făcu din nou pe jos cei 35 de kilometri până la locul în care o lăsase pe Maria. Eforturile ei au fost însă în zadar. N-avea s-o mai vadă niciodată.

În clipa în care Priska își termina povestea, se întuneca, iar noi trebuirăm să ne-ntoarcem acasă. A doua zi, mama ne trimise înapoi la Priska cu niște mâncare, însă fu prea târziu. O găsirăm moartă pe podea, în mâhnirea ei, își alesese o moarte mai rapidă și mai puțin agonizantă. După ce-și adună toată puterea care-i mai rămăsese, se otrăvi inspirând fum.

Ne amintirăm de dorința ei de a fi îngropată sub un cireș, iar la căderea nopții o îngroparăm aproape de băiețelul ei.

Sinuciderile deveniră ceva obișnuit în satul nostru la vremea respectivă. Mulți își luau viața otrăvindu-se cu monoxid de carbon, la fel ca Priska. Era ușor și nu durea. Majoritatea celor care se hotărau să facă acest pas erau femei ale căror soți fuseseră arestați și trimiși în lagăre de concentrare și care-și pierduseră copiii în lupta lor plină de eroism cu foamea. Ele își înfundau hornurile, închideau ușile și geamurile, făceau focul în cuptor sau în mijlocul încăperii, pe podeaua de lut, și mureau din cauza fumului ucigător. Altele dădeau foc întregii case.

Cei mai mulți se sinucideau însă spânzurându-se. Printre cei care alegeau să moară astfel erau funcționarii sătești, mai ales conducătorii „zecilor" și grupelor de cinci. Unii membri ai Partidului Comunist se sinucideau și ei într-un fel sau altul. Autoritățile știau de aceste sinucideri în masă, dar nu făceau nimic ca să le oprească.

În cursul zilelor următoare, am fost în vizită pe la alte rude și prieteni de soarta cărora eram îngrijorați. De când nu-i mai văzuserăm, li s-ar fi putut întâmpla orice.

Mai întâi, ne-am oprit pe la prietenul meu Vasil. Tatăl lui fusese arestat și exilat într-o regiune din nord. El stătea cu mama lui și cu două surori mai

mici, dar nu mai auzirăm nimic despre el de când abandonase şcoala, prin decembrie anul trecut. Când intrarăm în casă, le văzurăm pe cele două fete flămânde și pe mama lor. Toate trei arătau ca niște mumii vii. Fără să spună un cuvânt, stăteau ghemuite în mijlocul încăperii, pe podeaua de lut. Găteau buruieni, lobodă și urzici, care creșteau din abundență în regiunea noastră. Fetele nu răspunseră salutului nostru. Toate atenția lor era concentrată asupra lichidului care clocotea în oală. Se uitau la el cu lăcomie, ținând lingurile în mâini. Când ne văzu, mama lor începu să verse lacrimi. Ne luă ceva timp ca s-o liniștim și să ne răspundă la întrebările noastre despre Vasil, după care ea ne spuse povestea lui.

La începutul foametei, Vasil s-a alăturat unui grup de bărbați care obișnuiau să călătorească în locuri îndepărtate. Merse cu ei în Rusia ca să cumpere alimente. Avu noroc. Se întoarse acasă cu câteva pâini și vreo 15 kilograme de făină. Asta se petrecea în decembrie 1932. în martie 1933, când foametea a atins proporțiile unui dezastru, Vasil se hotărî să repete călătoria, dar, de data aceasta, nu mai fu la fel de norocos. Apucă totuși să prindă un tren spre un mic orășel din Rusia, situat nu departe de Moscova. De acolo, reuși cumva s-o informeze pe mama lui că se întorcea acasă. Nu mai ajunse însă niciodată. Mama lui află ulterior că fusese arestat într-o gară de la graniță și, în cele din urmă, fusese judecat pentru speculă, găsit vinovat și condamnat la 5 ani de muncă silnică. Nimeni nu mai auzi de el de atunci.

Erau multe cazuri precum cel al lui Vasil. în ciuda interdicției oficiale de a călători pentru a căuta de lucru și de mâncare, și în ciuda condițiilor mizere de viață, ca și a faptului că eram practic prăbușiți din cauza foametei, nu puteam renunța pur și simplu. Nimeni dintre cei care se mai țineau pe picioare nu voia să se resemneze în fața morții fără să se lupte.

Nimeni dintre autorități sau persoanele particulare nu a încercat în vreun fel să organizeze o acțiune de ajutorare a familiilor înfometate din satul nostru. Dimpotrivă, când un dascăl din localitate încercă să pună în practică o inițiativă de ajutorare, acesta fu arestat și trimis să lucreze la Canalul Marea Baltică-Marea Albă. A fost acuzat de „răspândirea unor zvonuri false privind foametea din satul nostru". Ideea sprijinului organizat dispăru odată cu el. Am rămas să ne luptăm singuri cu dezastrul, fiecare pentru el, fără a beneficia de avantajul organizării sociale. Sătenii se îndreptară în masă nu doar spre târgurile și orașele apropiate. Mulți,

asemenea lui Vasil, merseră în regiuni mai îndepărtate și chiar în Rusia, unde nu era foamete. Nu era lucru ușor, chiar dacă aveai bani. Așa cum am arătat mai înainte, nu aveam voie să cumpărăm bilete de tren, decât dacă aveam de la sovietul sătesc o autorizație specială în acest sens. în 1933, ordinul fu aplicat cu mai multă strictețe. Trenurile erau păzite de soldați din trupele speciale, fiind imposibil să te strecori într-un tren fără să arăți biletul. în afară de aceasta, sătenii nu aveau pașapoarte, care fuseseră introduse în decembrie 1932, motiv pentru care pasagerii care călătoreau spre nord sau est din Ucraina erau mai ușor de verificat, iar cei „ilegali", mai ușor de prins. Cine era prins era trimis în mod obligatoriu în satul de baştină sau într-un lagăr de muncă.

Aceasta a fost perioada ideală pentru speculanții de la oraș. Având pașapoarte, ei puteau cumpăra fără nicio greutate bilete de tren pentru orice destinație. Apoi, vindeau biletele sătenilor la niște prețuri exorbitante. De exemplu, pe piața neagră, un bilet pentru Moscova costa, de regulă, de patru sau cinci ori mai mult decât la gară.

Capitolul 29

Majoritatea încercărilor noastre de a găsi ajutor în afara satului au fost sortite eșecului. Oriunde se duceau fermierii ucraineni să caute de mâncare, erau vânați ca niște animale sălbatice. Am fost obligați să ne căutăm hrana în natură.

Cei norocoși și pricepuți puteau prinde un pește sau o pasăre. Alții încercau să-și potolească foamea cu părțile suculente ale plantelor și verdețurilor care creșteau din abundență pe malul râului. Pădurea le oferea celor înfometați fructele sale, ciuperci, tot felul de rădăcini și chiar frunzele și scoarța arbuștilor și copacilor. Pentru cei care știau să prindă animale sau să pună capcane, era vânat din belșug. Nu aveam însă arme de vânătoare, întrucât toate puștile ne fuseseră confiscate cu mult timp în urmă.

Câmpurile erau locul preferat de cei care căutau de mâncare. Acolo sperai să găsești ceva, mai ales rădăcinoase din ultima recoltă, conservate de zăpada și înghețul iernii. Cartofii, sfecla și ceapa, chiar înghețate, erau neprețuite pentru cei înfometați. „Flământul nu-și miroase mâncarea", spune o veche zicală.

De îndată ce zăpada se topi, au putut fi văzute pe câmpurile pline de apă figurile mizere ale celor înfometați, aflați în căutare de ceva comestibil. Lucrul cel mai bun pe care-l puteau găsi erau cartofii. Adeseori, cei care-i găseau nu-i mâncau imediat, ci îi duceau acasă și făceau un fel de clătită de cartofi, amestecându-i cu frunze ori chiar cu scoarță.

Oamenilor slăbiți de inaniție nu le era însă ușor să umble pe câmp în căutarea verdețurilor. Ca să ajungi în locuri mai îndepărtate, aveai nevoie de putere și rezistență, iar mulți nu reușeau. Și chiar dacă reușeau, mulți se prăbușeau morți pe câmp din cauza epuizării, înainte de a găsi ceva.

într-o după-amiază, veni să ne vadă mama lui Petro, un prieten de-al meu din școală. Ea ne spuse plângând că Petro trăgea să moară pe câmp, la vreo trei kilometri de sat. Vestea îi fusese adusă de o vecină care se-ntorsese de la câmp cu cartofi înghețați. Aceasta îl văzuse pe Petro suferind, dar nu avusese destulă putere ca să-l ajute. Mama lui ne rugă s-o ajutăm să-l aducă acasă, viu sau mort.

Povestea familiei lui Petro era aidoma poveștii multor altor săteni. Tatăl lui refuzase să se înscrie la colhosp, așa cum procedaseră toți fermierii la început. Oficialitățile au fost însă stăruitoare și s-au folosit de orice truc și orice mijloc pentru a-l distruge ca fermier. Cu doi ani în urmă, a fost numit conducător al unei grupe de cinci. Datorită acestui fapt, casa lui deveni loc de întâlnire pentru un număr de cinci fermieri, iar el fu considerat pe deplin răspunzător în fața autorităților de ceea ce făceau aceștia. Cum autoritățile insistau ca fermierii să se înscrie în colectivă, el trebuia să-i colectivizeze pe toți fermierii care făceau parte din grupa lui de cinci și, bineînțeles, trebuia să fie el cel dintâi care să intre în cooperativă.

Acest truc dăduse rezultate în multe cazuri, dar nu și cu tatăl lui Petro. El și membrii grupei lui de cinci nu puteau suferi fermele colective și voiau să se țină departe de ele. Dar plăti scump pentru încăpățânarea sa. Trebui să plătească impozit peste impozit, iar când nu mai fu în stare să realizeze cota de impozit în natură și în bani, fu arestat ca „dușman al poporului" și dispăru undeva în nordul Rusiei. Ferma i-a fost confiscată, iar nevasta și cei doi copii mici au trebuit să se mute în casa părinților ei.

Nenorocirea o urmări și acolo pe soția lui. în primăvara lui 1932, părinții și fata ei muriră de foame, lăsând-o pe ea singură cu Petro.

Acum, după ce reușiseră amândoi să supraviețuiască foametei, tânărul Petro își dădea duhul undeva pe câmp, singur. Nu am putut refuza rugămintea înduioșătoare a mamei lui Petro de a o ajuta, cu toate că noi înșine abia mai aveam putere să stăm pe picioare.

Petro era însă prietenul și vecinul nostru, iar pentru că în vecinătatea noastră nu era în acel moment niciun bărbat care să ne poată ajuta sau să-și riște viața ducându-se pe câmp, hotărârăm să facem ceea ce ne stătea în putință pentru a-l salva pe Petro.

Singurul mijloc de transport pe care-l puteam folosi pentru a-l aduce pe Petro acasă era un căruț, deoarece calul și căruța ne fuseseră confiscate cu doi ani în urmă. După ce luarăm căruțul, eu și Mikola ne îndreptarăm spre câmpul cu cartofi, urmați de mama lui Petro, care insistă să ne însoțească. O luarăm peste câmp pe un drum care, în acea perioadă a anului, era foarte noroios și plin de bălți acoperite cu zăpadă parțial topită. încălțămintea noastră, dacă putea fi numită astfel, era complet nepotrivită pentru un asemenea drum. Mama lui Petro avea picioarele înfășurate în cârpe; eu și Mikola aveam niște pantofi vechi și uzați, înfășurați în foaie de cort.

Noroiul greu și negru ca smoala ni se lipea de încălțăminte și ne îngreuna mersul. Mai mult, trecând prin băltoacele cu noroi până la gleznă, încălțămintea ni se înmuia din cauza apei murdare și reci ca gheața, făcându-ne drumul mai periculos și extrem de dificil. Mamei lui Petro, care încerca să țină pasul cu noi, îi era omenește imposibil să se țină după noi, dar, suspinând în tăcere, insista că nu avea de gând să se-ntoarcă în sat; trăia în continuare cu speranța că-și va vedea fiul în viață. Eu și Mikola hotărârăm s-o punem în căruț și încercarăm cu disperare s-o tragem. Era însă prea grea pentru căruțul nostru, și, dându-și seama că stăruința ei ne ținea în loc, se dădu jos, iar noi i-am respectat dorința și am lăsat-o în urmă.

Continuând să mergem pe câmp, am găsit două cadavre. Când am ajuns într-o depresiune puțin adâncă, situată între două dealuri, fratele meu observă ceva într-un făgaș, la câțiva metri de drum. Am lăsat căruțul și ne-am dus să vedem ce era acolo. Am descoperit un bărbat zăcând cu fața în noroi. Nu erau semne c-ar fi avut loc vreo luptă. Părea că bărbatul căzuse și, din cauză că era prea slăbit, nu mai fusese în stare să se ridice. Probabil că murise cu mult timp în urmă, iar cadavrul lui stătuse toată iarna acoperit de zăpadă. Am încercat să întoarcem cadavrul ca să-i vedem fața, dar nu am reușit. Era încă înghețat și lipit de pământ.

În acel moment, mama lui Petro ne ajunse din urmă și, văzând cadavrul, lăsă să-i scape un strigăt puternic, dar nu se apropie de el. Ne îndemnă să ne continuăm drumul și să ne grăbim.

Cum era și firesc, nu fu în stare să țină pasul cu noi, în condițiile în care mergeam acum de două ori mai repede, așa încât o lăsarăm în urmă și ne grăbirăm. Se apropia seara, și nori grei începură a se coborî asupra câmpurilor. Undeva, departe, ploua, iar noi vedeam cum furtuna venea încet spre noi.

Am fost însă întârziați din nou. După ce am străbătut cu greu aproape un kilometru, la câțiva metri de drum am zărit cadavrul unei femei pe care o recunoscurăm. Moartea ei nu fusese însă provocată de inaniție. Am putut vedea imediat că fusese ucisă cu o pușcă de vânătoare. Zăcea întinsă pe spate, într-o baltă de sânge amestecat cu noroi, iar ochii păreau a se holba de-a dreptul la noi. Aparent, își găsise moartea nu cu mult timp în urmă. încercai să-mi dau seama ce i se-ntâmplase. Atacatorul ei nu putea fi cineva atât de înnebunit de foame, încât să ucidă pentru câțiva cartofi înghețați. Sătenii de rând nu aveau arme; numai oficialitățile și paznicii aveau așa

ceva. Așadar, cel mai probabil era ca femeia să fi fost împușcată de un paznic de la colhosp în timp ce aceasta căuta cartofi pe terenul colhospului.

La fel ca mai înainte, a trebuit să lăsăm cadavrul în urmă, iar noi să mergem mai departe. Ploaia se apropia și se făcea tot mai întuneric. Ne străduirăm din răsputeri să ajungem la locul în care speram să-l găsim pe Petro. Când, în sfârșit, ajunserăm, gâfâind și asudând, îl găsirăm. Zăcea în drum, încă viu și respirând încet. Dâra lungă din urma lui ne făcu să înțelegem că se târâse pe o distanță destul de mare prin noroi înainte de a-și pierde cunoștința.

Reușirăm cumva să-l punem în căruț cu picioarele atârnându-i peste margine, căci era prea mare ca să-ncapă în el. Drumul de înapoiere fu și mai greu, fiindcă începu să plouă. înaintarăm cu greu prin noroi, împingând cărutul cu încărcătura noastră grea.

Ne așteptam s-o întâlnim pe mama lui Petro și începurăm să ne facem griji pentru ea când n-o văzurăm pe drum. După o vreme, o găsirăm. Stătea în noroi, incapabilă să se mai miște. Părea că nu mai era în stare nici să vorbească. Doar ne privea fix cu ochii ei mari. Ne era teamă, căci ne-am dat seama că moartea ei era iminentă. Se mișcă totuși puțin, dându-ne de înțeles că voia să-și vadă fiul. Se ridică în picioare. Cu ajutorul nostru, ajunse la căruț, dar apoi căzu în el cu toată greutatea. Situația deveni imposibilă. N-aveam cum să tragem sau să împingem cărutul cu amândoi în el, căci atât eu, cât și Mikola, eram extenuați.

Ca și cum și-ar fi dat seama de situația noastră nenorocită, mama lui Petro își ridică încet capul și încercă să spună ceva, dar nu reuși. Alunecă din căruț și, ridicându-și puțin mâna dreaptă, arătă spre Petro. Am înțeles că voia s-o lăsăm pe ea acolo, iar noi să ne grăbim să-l ducem pe fiul ei în sat. Spera încă să-l salvăm.

Am lăsat-o acolo, cu gândul de a ne întoarce după ea mai târziu, și ne-am grăbit cât am putut spre casă cu Petro, în ciuda vremii nefavorabile și a forțelor noastre care slăbeau. Era întuneric beznă și ploua tare când ajunserăm în sfârșit acasă. Mama fu ușurată să ne vadă și, cu ajutorul ei, îl duserăm pe Petro înăuntru.

Fără a mai sta să ne odihnim, am plecat s-o aducem pe mama lui Petro, pentru că nu putea rezista pe câmp în întuneric multă vreme. Mama hotărî să vină cu noi, așa încât îl înfășură pe Petro, care respira încă încet, dar

constant, în niște haine călduroase, îi dădu niște fiertură și-l așeză comod. Apoi, ieșirăm din casă, luând iarăși căruțul cu noi.

O găsirăm pe mama lui Petro în viață, dar inconștientă. După ce o așezarăm în căruț, ne îndreptarăm încet spre casă cu încărcătura noastră grea. Nu puteam vedea drumul prin întuneric și ploaia care cădea, și de aceea trebuia s-o luăm adeseori prin bălți. Căruțul se răsturnă de câteva ori, aruncând-o pe mama lui Petro în noroi, dar nu ne dădurăm bătuți. Uzi până la piele, ajunserăm în cele din urmă acasă, unde mama, udă și ea, se grăbi să pună niște haine uscate pe mama lui Petro, iar eu și Mikola ne îndreptarăm atenția spre Petro. Am vrut să-l schimbăm și pe el de haine, dar aplecându-ne asupra lui, descoperirăm că murise. Am așezat-o cât am putut de bine pe mama lui Petro, dar aceasta nu și-a mai recăpătat cunoștința și a murit în spasme îngrozitoare. Eram triști, dar și mulțumiți pentru că, cel puțin, nu muriseră în noroi și ploaie în noaptea aceea întunecată.

Încă o dată trebuia să stabilim ce urma să facem cu cadavrele unor prieteni ai noștri. Nu le puteam lăsa în casă la noi, dar nici nu le puteam duce la cimitir ca să le îngropăm cum se cuvine, cum insista mama de obicei. De data aceasta, își dădu seama că eram prea slăbiți pentru așa ceva, așa că hotărârăm să le ducem la casa lor și să-i lăsăm pe „miari" să se ocupe de cadavre, ceea ce și făcurăm chiar în noaptea aceea.

Capitolul 30

Goana după cartofi înghețați luă un nou avânt spre sfârșitul lui aprilie. Era vremea în care la colhosp se însămânța noua recoltă. Sătenii înfometați credeau că acum le va fi ușor să ia niște cartofi. Puteai să mergi pe câmp și să-i scoți pur și simplu din pământ, iar unii chiar făcură acest lucru. Alții aplicau o altă metodă: găseau primul cartof, iar apoi mergeau pe rând.

În realitate însă, nu era chiar atât de simplu sau de ușor. Statul interveni curând pentru a apăra câmpurile colhospului. Se anunță că se interzicea căutarea hranei pe câmp. Cine era prins furând cartofii însămânțați sau alte verdețuri avea să fie executat.

Sătenii care au nesocotit avertismentul oficial și i-au ignorat pe paznici au fost arestați și duși la închisoarea raională. Curând, se răspândiră zvonuri conform cărora gardienii de la închisoarea raională îi hrăneau bine pe deținuți, dându-le pâine și alte alimente. Drept urmare, mulți săteni, în loc să caute cartofi, căutau să fie arestați de paznici, ca să fie duși la închisorile raionale. Oamenii renunțau la casele lor pentru închisori, în care puteau scăpa de foame. Astfel, numărul „infractorilor" crescu repede.

Metoda respectivă nu funcționa însă multă vreme. închisorile raionale deveniră, desigur, supraaglomerate. în plus, autoritățile bănuiră adevărata cauză a creșterii numărului „dușmanilor poporului". Pentru a pune capăt fluxului de deținuți spre închisorile raionale, se anunță într-o zi în mod oficial că „infractorii" de la sate aveau să fie duși la închisorile *sătești*. Deținuții din aceste închisori nu primeau mâncare de la gardieni și trebuiau să fie hrăniți de familiile lor. De asemenea, deținuții care mai puteau merge erau obligați să muncească. De obicei, aceștia săpau gropi la cimitir sau lucrau la drumuri ori pe terenurile colhospului.

Toată luna aprilie fu frig și neplăcut în casa noastră. Arseserăm deja tot ceea ce era de ars pentru a ne încălzi. Șura, cotețul de porci și gardul fuseseră toate dărâmate și puse pe foc. Când începu să se topească zăpada, ne apucarăm să strângem buruieni uscate din grădini, din curți și de pe lângă drumuri, pentru a le arde. în ciuda tuturor lipsurilor, noi o duceam încă mai bine decât mulți săteni, căci mai aveam niște cartofi și câteva pungi de grâu ascunse într-o căpiță.

Și mai aveam vaca! Acest fapt ne asigură șanse mai mari de supraviețuire. Ea avea să ne dea în curând lapte, căci urma să fete pe la începutul lui mai.

Consideram că vaca ne salvase și o tratam ca atare. De la începutul iernii, o țineam în cealaltă jumătate a casei noastre și o îngrijeam cât de bine puteam. încercam să-i dăm cât mai multă mâncare pe plac.

Într-o zi de aprilie însă, speranțele noastre se năruiră. Veni un aviz potrivit căruia, în 24 de ore, trebuia să dăm statului circa 125 de kilograme de carne sub formă de animale vii. Prin urmare, trebuia să renunțăm la vaca noastră. N-am plâns niciodată atât de mult cât am plâns în ziua aceea. Parcă ne pierdeam viața, lucru care, de fapt, nu era departe de adevăr.

Comisia pentru procurarea pâinii veni la noi spre seară. Nu ne dăduse preavizul promis de 24 de ore. în timp ce câțiva membri ai comisiei stăteau cu ochii pe noi, îngrămădiți în casă, ceilalți luară repede vaca și plecară. Totul semăna mai mult cu un jaf decât cu o acțiune legală, bine organizată.

Ziua următoare ne găsi într-o stare extrem de disperată. Ne era deja întruna foame de cinci luni. Nu mai văzuserăm alimente normale din decembrie, cu excepția câtorva articole de băcănie cumpărate de la Torgsin. Singura noastră speranță de a avea o mâncare substanțială fusese cea pe care tocmai o pierduserăm – laptele pe care ni l-ar fi dat vaca. Acesta fusese subiectul constant al discuțiilor noastre, fantezia noastră. Acum, în lipsa lui, nu mai aveam la ce spera.

Între timp, foamea ne cuprinse fără milă. Durerile din stomacul meu gol erau insuportabile. Mă simțeam întruna sleit, amețit și nu mă țineam bine pe picioare. Credeam că înnebunesc: oriunde mă aflam și orice făceam, nu mă puteam gândi decât la mâncare. îmi închipuiam tot felul de mâncăruri, dar cel mai mult visam la pâine: proaspăt coaptă, moale și caldă, abia scoasă din cuptor. Miroseam și inhalam aroma; gustam pâinea proaspătă. Vedeam înaintea mea pâini de tot felul, de toate formele și culorile: albă și neagră. Dacă aș fi avut măcar una! N-aș mai fi vrut nimic de pe lumea asta. Nu-mi păsa de nimic altceva!

Asemenea fantezii mă linișteau, făcându-mă să uit de chinurile foamei. După aceea însă, mă trezeam din visare și simțeam din nou în stomac durerea arzătoare și ascuțită provocată de foame; o durere care mă înnebunea.

Mulțumim lui Dumnezeu totuși că, în ciuda acestor halucinații sporadice, reușeam să fim lucizi în majoritatea cazurilor. Niciun om cu o minte sănătoasă nu-și dorește să moară de foame fără să se lupte mai întâi pentru viața lui. Trebuia să supraviețuim cumva, chiar și fără vacă. Am ținut un consiliu de familie, la care am luat hotărârea de a acționa imediat. Mama ne-a spus să mergem la râu și să ne încercăm norocul la pescuit.

Eu și Mikola luarăm de-ndată niște pungi și capcane făcute în casă și ne îndreptarăm spre râu, situat la vreo trei kilometri de sat. în fiecare an, de la Paști și până la instalarea iernii, obișnuiam să ne scăldăm și să ne jucăm aproape zilnic în apa caldă și lină a râului. în primul rând, nouă ne plăcea să pescuim și să căutăm ouă de păsări.

Acele zile lipsite de griji trecuseră de mult. Acum, ne duceam la râul nostru drag cu speranța că ne va ajuta în lupta noastră pe viață și pe moarte. Era ceață și destul de frig în momentul în care pășirăm pe drumul nisipos pe care merseserăm de mii de ori înainte. Cunoșteam fiecare tufă și fiecare copac de pe marginea drumului. Drumul acesta însă ne oferi acum câteva surprize.

După ce am trecut de o moară părăsită, am observat ceva la o oarecare distanță în fața noastră. Apropiindu-ne, am văzut că era o femeie moartă. Am recunoscut-o de la prima vedere. Era vecina noastră, Oksana Șevcenko.

Oksana trecu prin aceleași grele încercări ca mulți dintre sătenii noștri. Cu doi ani înainte, tatăl ei, care fusese încadrat în categoria curculilor, fusese arestat și dus din sat. După câteva luni, mama Oksanei muri, lăsându-și astfel fata de 18 ani să aibă grijă de sora ei de 12 ani și de fratele de 7 ani.

Însă adevăratele necazuri ale Oksanei abia începuseră. Într-o zi, primi de la administrația satului o înștiințare în care se arăta că familia ei, fiind o familie de curculi, trebuia să dea imediat statului o anumită cotă de grâu și de carne. Cererea era de-a dreptul ridicolă, căci tot ceea ce avusese familia fusese deja confiscat înainte ca tatăl ei să fie arestat, iar în ultimii doi ani familia nu avusese ce mânca. Din punctul de vedere al statului, acesta nu era un motiv valabil.

Comisia pentru procurarea pâinii veni acasă la ei chiar a doua zi după ce primiseră înștiințarea. Funcționarii căutară peste tot carne și grâu, nelăsând nicio piatră neîntoarsă, dar nu găsiră nimic. Ai fi crezut că, de acum, Oksana și cei doi copii aflați în grija ei aveau să fie lăsați în pace, dar

oficialitățile nutreau alte planuri. Oksana fu informată că, din moment ce refuza să dea statului cotele cerute, casa urma să-i fie confiscată și declarată proprietate a statului. Din întâmplare, casa avea acoperișul de tablă, ceea ce era un alt semn inconfundabil al faptului că ea aparținea unui curcul.

Lacrimile și rugămințile Oksanei au fost în zadar. Oficialitățile nu s-au lăsat impresionate nici de plânsetul celor doi copii mici adunați în jurul ei, ținând-o bine de fustă.

Dimpotrivă, conducătorul comisiei încercă să-i îngrozească și mai mult cu arma. O scoase repede și, îndreptând-o spre Oksana, o avertiză că o va omorî dacă copiii nu se opreau din plâns. Nereușind să-i aducă la tăcere cu arma, porunci membrilor comisiei să-i scoată cu forța pe copii din casă. Cum aceștia ezitară, amenință că-l va omorî pe funcționarul cel mai apropiat de el, îndreptându-și arma spre acesta. Gestul produse efectul dorit. Copiii au fost târâți afară, lovind cu picioarele și țipând. Oksana leșină și a fost și ea târâtă afară. Comisia pentru procurarea pâinii sigila ușile și ferestrele, după care plecă, ignorând situația demnă de milă a Oksanei și a copiilor.

Supraviețuind acestei orori, Oksana și copiii se refugiară în casa mătușii ei. După câteva luni, sora cea mică muri de pneumonie. Urmă curând mătușa ei, care muri de inaniție. Oksana rămase singură cu micul Stepan.

Toate aceste tragedii avuseseră loc cu vreun an în urmă. Acum, ea zăcea moartă înaintea ochilor noștri, pe drumul nisipos. Se pare că și ea încercase să ajungă la râu sau în pădure într-o ultimă tentativă de a găsi ceva de mâncare. Soarta îi fusese însă potrivnică. Urmele de pe nisip indicau că încercase să se târască. Zăcea cu fața-n jos, mâinile umflate îi erau întinse, dinții mușcând din nisip de parcă ar fi încercat să-l mănânce.

Era o imagine tristă, dar noi văzuserăm deja atâtea, încât nu făcurăm altceva decât să ne uităm o vreme în liniște la cadavru, după care ne continuarăm drumul. Acum, nu mai puteam face nimic pentru ea.

Curând, o luarăm pe o scurtătură prin pădure. Acolo era liniște. Mergând prin pădure, aveam sentimentul că pomii și tufele erau conștiente de tragedia noastră. Deși nu sufla vântul, se părea că ramurile înalților și întunecaților pini își șopteau în mod misterios ceva. Din când în când, liniștea era deranjată de zgomotul produs de ruperea unor rămurele sau de sunetul ascuțit scos de vreo coțofană.

Ceața se menținea la o altitudine joasă, iar crengile copacilor erau pline de apă. Când ne duceam la râu, eu și fratele meu o luam întotdeauna pe această scurtătură, care, pe lângă faptul că reducea distanța, era și pitorească. De data aceea însă, o luarăm pe acolo dintr-un cu totul alt motiv. Voiam să vedem dacă putem găsi ceva de mâncare. Ne despărțirăm și începurăm să căutăm. Eu nu găsii altceva în afară de câteva ciuperci otrăvitoare. Brusc, Mikola mă strigă încântat. Când mă apropiai, el se uita cu lăcomie la un arici.

- Ce te-ncântă atât la un arici? îl întrebai eu aproape furios.
- Nu-ți aduci aminte de cartea despre Africa și despre cum oamenii din junglă mănâncă tot ceea ce este viu? De ce nu ne-am putea înfrupta cu acest curat și micuț amic? răspunse Mikola, ignorând starea mea agitată și arătând cu degetul la ariciul care mirosea niște ciuperci uscate.

Mikola știa el ceva. Mă uitai mai de-aproape la animal.

- Hei! strigai eu încântat. Uită-te la râtul lui. Seamănă cu al porcului!
- Pun pariu că și gustul lui este la fel cu al porcului, remarcă Mikola.
- Dar cum o să-l jupoi? întrebai eu.
- Îl vom pârli la fel cum se pregăteau cândva porcii înainte de Crăciun.

Fără să șovăie, prinse cu pricepere animalul și-l vârî în sac. Mă convinsese pe de-a-ntregul. Dacă alții mănâncă șopârle, melci și chiar șerpi-cu-clopoței, de ce nu puteam și noi să mâncăm arici după ce le pârleam blana zburlită și țepii ascuțiți?

Partidul Comunist nu adoptase încă nicio lege care să interzică mâncatul aricilor sau al altor animale sălbatice. Amuzându-mă cu astfel de gânduri, căutai nerăbdător, sub copaci și tufe, alți arici, dar fără succes. Mikola însă mai găsi unul, iar eu îl auzii strigând fericit că acela era cu mult mai mare decât primul. Nu pierdurăm ziua degeaba. Prinseserăm doi arici și era posibil să avem același succes după ce ajungeam la râu.

Mama ne ceruse să trecem și pe la familia lui Prokop, rudele noastre îndepărtate care locuiau chiar pe malul râului. Prokop fusese arestat în primăvara trecută pentru că nu-și realizase cotele de grâu și carne. Fusese dus într-o noapte la închisoarea raională, și acesta fu ultimul lucru pe care-l auzirăm despre el. Nimeni nu află vreodată ce soartă avusese. Nevasta lui continua să locuiască singură, împreună cu fiica ei de 6 ani, în căsuța lor de la râu. Ultima oară le văzuserăm în noiembrie, înainte de prima ninsoare.

Mama era nerăbdătoare să afle ce se-ntâmplase cu ele în timpul iernii reci, așa că noi am crezut că era bine să trecem pe la mătușa, care cunoștea foarte bine zona râului. Ea știa cu mult mai bine decât noi cum să atragă peștii în capcane și, în plus, îi puteam folosi barca.

Era spre sfârșitul după-amiezii când am ajuns la casa lui Prokop și ne-am apropiat de ea cu oarecare îngrijorare. Iarna trecută fusese lungă și foarte aspră. Multe li s-ar fi putut întâmpla rudelor noastre în căsuța lor de lângă râu. Din câte ne-am putut da seama, aceasta era intactă, dar, în jurul ei, niciun semn de viață. în fața ușii se afla un mic morman de zăpadă murdară, netopită. Ferestrele din față erau acoperite cu niște pânză.

Am bătut la ușă încet la început, apoi mai tare, însă nu ne-a răspuns nimeni. Am alergat la ferestrele din spatele casei, dar și acestea erau acoperite cu pânză. Nu am găsit altă soluție decât să deschidem ușa cu forța, folosindu-ne de toată puterea noastră. După ce am deschis-o, ne lovi o duhoare dezgustătoare. Am alergat la ferestre și am dat jos perdelele, căci înăuntru era întuneric. Lumina zilei care pătrunse prin ferestre ne dezvălui o imagine șocantă. Cadavrul fără cap al mătușii zăcea pe podea; capul era la câțiva metri de corp. Se părea că-i fusese desprins de trup de o forță, dar în jur nu era mult sânge.

Misterul îl dezlegarăm repede. Privind împrejur, văzurăm o frânghie, care avea la capăt un laț și atârna de o bârnă. Mătușa se spânzurase. După o vreme, în timp ce cadavrul se descompunea, gâtul i se rupsese fără îndoială, ceea ce explica absența sângelui.

După ce ne revenirăm din șocul inițial, ne uitarăm în jur după fetiță. O găsirăm repede, întinsă pe o laviță de dormit. Probabil că murise înaintea mamei. Avea ochii și gura închise; mânuțele îi erau strânse la piept. Era îngrijit îmbrăcată în rochia albastră pe care obișnuia s-o poarte când venea pe la noi, iar părul îi fusese pieptănat și el cu multă grijă.

Altfel, casa era goală. Toată mobila fusese pusă probabil pe foc. Nu se găsea nici urmă de mâncare. Era evident că, după ce-și pierduse soțul și după ce fusese lovită de foamete, care-i luase și fetița, mătușa, la fel ca vecina noastră Solomia, consideră că nu mai avea rost să trăiască și să se zbată. înainte de a-și lua viața, încuie cu grijă ușa și acoperi ferestrele. Casa le deveni coșciug.

Imaginea înspăimântătoare și duhoarea dezgustătoare a cadavrelor în descompunere, precum și liniștea impresionantă aproape că ne copleșiră.

Am stat acolo neputincioși, fără să spunem nimic. După atâtea astfel de șocuri anterioare, am simțit încă fiorii cutremurători ai morții, în acel moment, nu am mai putut răbda și am alergat repede afară ca să respirăm aer proaspăt și să ne venim în fire.

Ideea de a căuta hrană în râu și pe malurile acestuia ni se păru absurdă după cele abia întâmplate, așa că ne pierdurăm brusc orice interes pentru expediția noastră de vânătoare și pescuit și ne întoarserăm acasă.

Când îi povestirăm mamei ce-am văzut în casa lui Prokop, la început reacționa, ca întotdeauna, foarte liniștit. Nu reuși însă să-și ascundă multă vreme pe de-a-ntregul sentimentele. După ce ne mai puse câteva întrebări, se depărta brusc de noi și izbucni în lacrimi.

Petrecurăm restul zilei pregătind pentru cină aricii noștri. Mikola îi găti cu pricepere, de parcă făcuse asta toată viața. Carnea de arici friptă cu cartofi avu un gust dumnezeiesc.

După ce ne-am dus la culcare, nu am reușit să adormim multă vreme. îmi venea încă în minte capul mătușii holbându-se la mine de pe podea cu ochii ei sticloși, îngroziți.

A doua zi de dimineață, mama ne trezi înainte de răsăritul soarelui ca să mergem la casa de la râu și să ne îngropăm rudele moarte. Când am ajuns acolo, se luminase deja bine de ziuă. Trebuia să facem o înmormântare fără coșciuge, căci nu aveam lemn, cuie, nici putere ca să le facem și nici nu puteam săpa o groapă. Am folosit în schimb o groapă abandonată pentru păstrarea cartofilor. Am învelit cadavrele în pături lucrate de mână și le-am lăsat ușor în mormântul improvizat. După ce l-am umplut cu țărână, mama spuse o mică rugăciune, iar eu am pus în pământul de deasupra o cruce din lemn pe care o făcusem legând două bețe.

Nu mai puteam să plângem. Trecuserăm prin atâtea necazuri și suferiserăm atâtea pierderi tragice, încât nu ne mai impresiona nimic.

- De ce au trebuit să moară? întrebă deodată Mikola, întrerupând liniștea mormântală.

- Aș vrea să știu și eu de ce, răspunse mama.

În drum spre casă, mă gândeam la propria noastră înmormântare și la cine va mai rămâne ca să ne îngroape. Nu-mi veni în minte nimeni.

Epilog

La începutul lunii mai, satul nostru deveni un loc pustiu, groaza stând ascunsă în fiecare casă și în fiecare curte. Ne simțeam părăsiți de toată lumea. Ulița principală, care fusese principala arteră de circulație și centrul vieții satului, era pustie, plină de buruieni și iarbă. Rareori vedeai pe ea oameni și animale. Multe case erau jefuite și goale, cu ușile și ferestrele larg deschise. Proprietarii erau morți, deportați în nord sau plecați din sat în căutarea hranei. Cândva, aceste case erau înconjurate de șuri, grajduri, țarcuri pentru vite, cotețe pentru porci și garduri. Acum, nu se puteau vedea decât resturile acestor construcții. Ele fuseseră dezmembrate și folosite ca lemne de foc.

Nici măcar copacii nu scăpară de distrugere. Sălciile, o prezență obișnuită în satele ucrainene, erau goale, lipsite complet de ramuri. Sătenilor înfometați le fusese prea greu să le taie trunchiurile masive, așa că, acum, ele stăteau pe marginea ulițelor, monumente ale luptei dintre iarna rece și oamenii care trăgeau să moară. Pomii fructiferi avură aceeași soartă. Jumătate dintre renumitele livezi ale Ucrainei fuseseră distruse și folosite drept combustibil. Ceea ce a mai rămas era în floare: puteai vedea încă cireși, caiși și alți pomi înfloriți. în această primăvară însă, pomii înfloriră altfel.

În curți, în grădini și de jur-împrejurul caselor, pământul era plin de gropi neastupate, care aminteau de acțiunile de căutare a „alimentelor ascunse" desfășurate de comisiile de procurare a pâinii.

Satul arăta ca un târg-fantomă. Parcă trecuse pe acolo Moartea Neagră, aducându-i la tăcere pe săteni, animalele și păsările. Liniștea mormântală se așternu ca un giulgiu. Puținele animale domestice care supraviețui seră ca prin minune foametei erau privite ca niște specimene exotice.

La sfârșitul lui mai 1933, foametea se mai domoli. Nu se mai suferea de foame în masă. Se găseau din belșug verdețuri și fructe pentru toți cei care puteau să meargă și să le caute. De asemenea, autoritățile aveau nevoie de lucrători la fermă și au trebuit să le dea colectiviștilor rații de mâncare îndestulătoare, care să-i țină în viață. Astfel, sătenii care mai reușeau să se țină pe picioare - apatici, oropsiți, epuizați din cauza foametei - au încercat din răsputeri să ajungă la colhosp și să-și câștige rațiile de alimente, o

bucată de pâine și o lingură, două de fiertură de hrișcă sau mei. Cei care nu erau în stare să muncească erau lăsați la mila rudelor sau prietenilor, cu condiția să fi supraviețuit vreunul.

Eu am avut noroc. În ciuda faptului că eram distrus și epuizat din cauza foamei, visul meu de a învăța la școli mai înalte nu mă părăsise niciodată. Datorită acestui vis, am reușit să plec pentru totdeauna din sat.

Astfel, flămând cum eram, trăind într-o sărăcie absolută printre cadavrele fermierilor și ale rudelor acestora, m-am străduit totuși să termin ciclul secundar.

La vremea aceea, în sat la noi era o școală de 9 clase, care combina învățământul elementar de 4 clase cu cel secundar de 5 clase. într-o asemenea școală se pregăteau elevii pentru învățământul superior.

În 1933, eram în ultima clasă, iar absolvirea trebuia să aibă loc în iunie. Mulți dintre elevii clasei noastre nu s-au văzut însă niciodată cu diplomă. Din cauza foametei, numărul elevilor a scăzut drastic. Unii au murit de inaniție. Alții au abandonat școala și au început să caute de mâncare. Alții au reușit să ajungă în alte regiuni ale Uniunii Sovietice, mai ales în Rusia, unde nu exista foamete. Mulți au fost deportați împreună cu familiile lor în locuri îndepărtate, în exil. Prin urmare, la începutul lui martie, școala noastră era închisă, iar aceia dintre noi care se țineau încă tare au fost nevoiți să-și poarte singuri de grijă. în ciuda tuturor vicisitudinilor însă, eu n-am vrut să renunț la visurile mele, iar perseverența mi-a fost răsplătită: am fost acceptat la școala secundară dintr-un sat învecinat și am absolvit la sfârșitul lui iunie. Acesta a fost un moment de cotitură în viața mea. Atunci am hotărât să plec. Nu-mi mai amintesc cu precizie data, însă ea rămâne cea mai importantă zi din viața mea.

Într-o noapte, cu o bucată de pâine într-o pungă și cinci carboave sau ruble (valorând mai puțin de un dolar) în buzunar, îmbrăcat cu niște pantaloni peticiți și o cămașă prea mare pentru mine, desculț, plecai pe furiș din sat, pornind-o spre orașul-reședință de raion. Auzisem că acolo începeau niște cursuri pregătitoare pentru liceu, destinate absolvenților învățământului secundar. Șansa a fost de partea mea: cu ajutorul unor oameni de treabă, am fost admis la cursuri și, după terminarea lor, m-am înscris în cele din urmă la Liceul Pedagogic. După patru ani, l-am absolvit și am început să lucrez ca profesor în învățământul secundar. Apoi, a

început al Doilea Război Mondial și am devenit soldat, iar în cele din urmă am fost luat prizonier de germani și internat în STALAG 3 din Germania.

Când războiul s-a terminat, știind că, din ordinul lui Stalin, toți prizonierii de război sovietici erau declarați dezertori și trădători, ajungând în fața plutonului de execuție, și datorită dorinței mele de a trăi în lumea liberă, am hotărât să rămân în Germania de Vest ca persoană strămutată, iar mai târziu am emigrat în Statele Unite ale Americii, unde m-am și stabilit.

Mama și fratele meu, care au suferit împreună cu mine, care au împărțit cu mine ultima fărâmă de mâncare și cărora le datorez viața mea, au rămas în sat. Ei n-au avut încotro și au trebuit să lucreze în continuare la ferma colectivă. Al Doilea Război Mondial ne-a despărțit, iar ce s-a întâmplat cu ei după aceea, eu nu mai știu.

Observații

[←1]

Deși autoritățile sovietice au încercat să tăinuiască tragedia provocată de politicile lor, chiar statisticile oficiale stau mărturie a anvergurii holocaustului. Patru milioane de kazahi au fost înregistrați la recensământul efectuat în URSS în 1926 și 3 milioane la cel din 1939, cifra cu cel puțin 1,5 milioane mai mică decât cea care ar fi trebuit să existe la acea ultimă dată dacă ritmul de creștere a populației ar fi fost unul normal. Înfometarea a cunoscut intensitatea maximă în Kazahstan în timpul primului val de colectivizare, din 1929-l931.

[←2]

Cekiştii erau membri ai primei poliţii secrete sovietice, Ceka, termen care vine de la Comisia Extraordinară sau, mai exact, Comisia Extraordinară Rusă pentru Combaterea Contrarevoluţiei şi Sabotajului (1917-l922). A fost succedată de GPU. Vechea titulatură, cekist, se foloseşte în continuare. Chiar membrii de azi ai KGB sunt numiţi adeseori cekişti. Propaganda comunistă îi elogiază ca pe nişte eroi naţionali.

[←3]

Aici, folosesc expresia „a-ţi frânge singur gâtul" pentru a descrie noua administraţie sătească, instituită la începutul procesului de colectivizare, care i-a obligat pe fermieri să participe activ la acesta şi care i-a distrus în cele din urmă. Cu alte cuvinte, fermierii au fost puşi în situaţia de a se distruge singuri prin ceea ce făceau, adică şi-au frânt singuri gâtul.

[←4]

„Propagandist" era titulatura comunistă oficială a persoanei care avea datoria să răspândească şi să propovăduiască ideile şi ideologia comunistă. în timpul colectivizării agriculturii, propagandiştii au fost ochii şi urechile Partidului Comunist. Ei au fost cei care au prezentat populaţiei „provinciale" politica de colectivizare a partidului. De regulă, erau numiţi dintre membrii partidului şi ai Comsomolului.

[←5]

Agitatorii se deosebeau de propagandişti prin faptul că trebuiau să-i stârnească şi să-i mobilizeze pe oameni în sprijinul desfăşurării unei anumite acţiuni. în realitate însă, între ei nu exista această deosebire. Oricine vorbea pe placul partidului putea să fie numit agitator. Chiar şi copiilor li s-a dat această titulatură, fiind apoi trimişi din casă-n casă cu materiale propagandistice în mână şi cu fraze stereotipe în gură.

[←6]

Cuvântul ucrainean „curcul" („culac", în ruseşte) îl definea în mod oficial pe chiaburul sătesc din Uniunea Sovietică. Orice fermier care angaja lucrători, care avea utilaje grele sau închiria asemenea utilaje, ori contracta lucrări la alte ferme, care lua în arendă teren pentru a-i da o destinaţie comercială etc. era catalogat drept curcul. Această definiţie a fost uşor acceptată în Occident şi, prin urmare, auzim spunându-se aici că curcul înseamnă fermier bogat sau înstărit. O asemenea traducere sau interpretare a acestui epitet poate fi înşelătoare, deoarece comuniştii l-au aplicat fără deosebire tuturor fermierilor, chiar şi celor realmente săraci.

În timpul colectivizării, această etichetă a fost folosită pe scară largă, devenind un epitet al abuzului pentru toţi acei fermieri care refuzau să se înscrie m fermele colective. Politica de „lichidare a curculilor ca clasă socială", iniţiată de Partidul Comunist în 1929, a dus la dispariţia a milioane de fermieri etichetaţi drept curculi. Mulţi au fost omorâţi pur şi simplu; alţii au murit în timpul foametei din 1932-l933 din Ucraina; în fine, alţii au fost deportaţi în „lagărele corecţionale de muncă" sau în lagărele de concentrare. Eticheta „curcul" a fost ataşată tuturor, chiar şi celor care nu erau fermieri şi care dădeau cel mai mic semn că dezaprobă sau se opun politicii agrare comuniste din acea vreme. Era suficient să ai o casă cu o odaie, o vacă şi câteva găini, ori să ai o casă cu acoperiş de tablă sau podea de scânduri ca să fii etichetat drept curcul.

[←7]

„Colhosp" este prescurtarea în limba ucraineană a expresiei „economie colectivă" sau „fermă colectivă" („colhoz", în ruseşte). Potrivit statutului, un colhosp trebuia să fie o întreprindere cooperatistă creată pe bază de voluntariat de un grup de fermieri care foloseau în comun pământul şi uneltele agricole, fiind plătiţi în natură şi în bani, în funcţie de numărul zilelor de muncă prestate, în realitate însă, colhospul a fost o formă de organizare impusă fermierilor, care a ajuns să fie controlată total de Partidul Comunist şi de guvern. El n-a devenit altceva decât o întreprindere agricolă de stat. Membrii colhospului nu se amestecau în politica fermei sau în repartizarea venitului.

[←8]

GPU este abrevierea lui Gosudarstvennoe politiceskoe upravlenie, sau Administrația Politică de Stat. Este denumirea poliției secrete sovietice care a înlocuit Ceka în februarie 1922. A se vedea și semnificația termenului „cekist" (nota 2). în 1923, GPU a fost redenumit OGPU, care însemna Administrația Politică de Stat Unificată. Acronimul GPU a continuat însă să fie folosit îndeobște chiar și după 1923. OGPU a rămas o instituţie separată până în 1934, când a fost absorbită de NKVD, Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne, în 1941, a fost creat Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului (Narodnâi komissariat gosudarstvennoi bezopasnosti, în ruseşte), cunoscut sub acronimul de NKGB. Astfel, securitatea statului a fost despărţită de NKVD, dar nu pentru multă vreme. Odată cu începutul războiului împotriva Germaniei, în iunie 1941, securitatea statului a fost încredinţată din nou NKVD până în 1943. Acesta a existat ca agenţie separată până în 1946. Când comisariatele poporului au fost transformate în ministere, Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne a devenit Ministerul Afacerilor Interne (Ministerstvo vnutrennih del, abreviat MVD). Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului a devenit Ministerul Securităţii Statului (Ministerstvo gosudarstvennoi bezopasnosti, sau MGB). Astfel, NKVD şi NKGB au devenit MVD şi MGB. în cursul luptei pentru putere care a urmat morţii lui Stalin, MVD a absorbit MGB, dar, după aceea, serviciul de securitate a fost despărţit încă o dată de MVD. în martie 1954, agenţia securităţii statului a fost transformată în KGB, acronimul lui Komitet gosudarstvennoi bezopasnosti, adică Comitetul Securităţii de Stat.

[←9]

„Comisariat" era denumirea atribuită, în perioada 1917-l946, departamentelor administraţiei centrale, care corespundeau ministerelor. în 1946, aceste comisariate ale poporului au fost transformate în ministere.

[←10]

Reprezentantul partidului era cel care reprezenta Partidul Comunist. Această denumire nu exprimă însă adevărata semnificație a titulaturii respective, prin aceasta ar trebui să se înțeleagă că el era „reprezentantul extraordinar și Plenipotențiar al partidului", adică cel care avea puterea nelimitată și arbitrară de a comanda, de a controla și de a pretinde.

[←11]

Titlul de „comisar" era destinat oficialităților guvernamentale de rang înalt din URSS. Cei mai importanți erau comisarii poporului, care din 1946 s-au numit „miniștri". Titlul de „comisar" era folosit pe scară largă și de către oficialități raionale de rang înalt.

[←12]

SMT este abrevierea pentru Stațiunea de Mașini și Tractoare, o întreprindere de stat care, până în 1958, a executat pentru fermele colective lucrările Mecanice. Pentru serviciile prestate, angajații SMT erau plătiți în natură. Din ianuarie 1933, când au fost înființate secțiile politice, SMT a devenit principala forță din spatele confiscării produselor agricole de la fermieri.

[←13]

Tribunalul colhospului a fost una dintre instanțele de judecată speciale create în satele ucrainene în timpul colectivizării. La început, acestea au funcționat ca instanțe tovărășești, iar competența lor era limitată întotdeauna la delictele mărunte. Tribunalul colhospului era subordonat sovietului sătesc, în perioada de vârf a colectivizării însă, tribunalele colhospului au funcționat ca instanțe de judecată obișnuite, doar că dosarele politice și infracțiunile grave erau deferite instanțelor superioare sau organelor de securitate. De cele mai multe ori, dacă nu întotdeauna, lucrările tribunalului colhospului erau conduse de secretarul organizației sătești a partidului.

[←14]

Canalul Marea Baltică – Marea Albă a fost construit în 1931-1933, în special de fermierii ucraineni catalogați drept curculi și trimiși în lagărele de muncă forțată situate de-a lungul canalului. Majoritatea acestor fermieri au murit din cauza expunerii la condițiile meteorologice nefavorabile, a foamei și a muncii grele.

[←15]

Cuvânt denigrator, de origine rusă, care înseamnă „țărancă săracă, needucată**".**

[←16]

În loc de juriu, în instanțele sovietice existau așa-numiții asesori populari, de obicei în număr de trei. Ei erau aleși prin vot universal pentru o perioadă de doi ani, însă alegerile erau de obicei fictive. Candidaturile erau aprobate de organizația de partid aferentă. Deși acești asesori aveau drepturi egale cu cele ale judecătorului în ceea ce privea stabilirea verdictului, în realitate ei nu erau decât niște martori muți ai proceselor. Cu toate că nu era o instanță obișnuită, tribunalul colhospului avea la acea vreme doi asesori populari.

[←17]

„Partizan roșu" era o persoană care participase la lupta partizanilor comuniști din timpul Războiului Civil (1918-1921). Această titulatură a deveni sinonimă cu calitatea de patriot sovietic şi, ca atare, oferea tot soiul de privilegii celui care-o purta.

[←18]

[18] Genul de proces în care autoritățile judiciare au stabilit deja vinovăția acuzatului. Procesul ca atare are singurul scop de a prezenta capetele de acuzare și verdictul, cu titlul mai mult de exemplu și avertisment. Specifice regimurilor autoritariste, procesele-spectacol au reprezentat o unealtă de bază a epocii staliniste. Celebre sunt procesele de la Moscova, din perioada Marii Epurări, (n. red.)

[←19]

Ienicerul era membru al unei unități de elită a armatei otomane (turcești). Ienicerii erau recrutați exclusiv dintre copiii creștini luați cu forță de turci. Erau cunoscuți pentru supunerea lor necondiționată. În limba ucraineană, acest cuvânt este sinonim cu „acolit".